

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

КРИМИНОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ УБИСТВА

- докторска дисертација -

Ментор:

проф. др Миомира Костић

Кандидат:

Дарко Димовски

Ниш, децембар 2012.

Увод

Породична трагедија у Малој Плани догодила се 15. јануара 1936. године, по писаном сведочењу новинара *Политике*, највероватније овако: „У Малој Плани, недалеко од Великог Орашја, одиграо се крвав обрачун између оца распикуће и његових малолетних синова који су га најзад и убили. Убијени Живан Бранковић имао је раније прилично имање али је све то распродао, јер се одао пићу и расипничком животу... И заиста цела ова кућа била је спала на два малолетна дечака, једног од 13 и другог од 15 година. Они су целу кућу издржавали и више пута били сведоци страшних сцена кад је отац долазио пијан кући и немилосрдно тукао жену... Синоћ је исто тако Живан тукао жену и нападао синове. Али су се ови брзо удаљили и побегли у кућу... После овога Живан је јурнуо на сина, али је у истом тренутку млађи брат, који је био сакривен, опалио из пушке и Живан се срушио смртно рањен. После неколико часова Живан је био мртав...“ Овакав опис породичне драме, с мртвим Живаном, не разликује се од сличног исхода и онога што му је претходило у било којој људској заједници, на било ком делу Земљине кугле, са сличним карактеристикама породичног живота, у безвременој сфери. Стога је чин убиства, као појава у најширем смислу речи, одувек фасцинирао и истраживаче - мислиоце различитих научних дисциплина. Само убиство представља „коначно решење“ проблема, који има или за које је сматрао да их има починилац овог кривичног дела.

Интересовање јавности за почињена убиства постоји одувек. Сензационалистички наслови у медијима, о извршеним убиствима, одувек су привлачили пажњу јавности. Начин извештавања новинара није битно другачији у односу на данас. Некада, аутори чланака су својим извештавањем, на неки начин, оправдавали или призивали убиство. Начином извештавања, у многим случајевима, помоћу „незваничних“ извора, разговором са члановима породице жртве или особама из окружења починиоца и жртве, пласира се сопствена „истина“ о починиоцу, жртви и околностима учињеног дела. Међутим, предмет интересовања аутора ове докторске дисертације није био начин новинарског извештавања о убиствима, али је начин таквог приступа био један од чинилаца који је

недвосмислено скретао пажњу социолошки и правнички усмереног криминолога. Један од поступака у спречавању формирања „новинарске истине“, а самим тим и утицаја на обухватни аспект друштвене свести о чину одузимања туђег живота био је у усмеравању научног напора ка подробном и темељном спровођењу истраживања о феноменолошким и етиолошким карактеристикама убиства. Иначе, неки истраживача су се углавном бавили појавним облицима, други узроцима, трећи последицама, неки други предвиђеним казнама или пак могућношћу ресоцијализације убица. Ипак, сва ова питања заједно су веома битна за правилно разумевање појма убиства. Једностран приступ, ма колико он био темељан и озбиљан неће битно допринети схватању било ког феномена, па ни феномена убиства. Овој појави се мора приступити интердисциплинарно, односно свеобухватно. То важи како за схватање појма убиства у најширем смислу речи, тако и за решавање сваког појединачног кривичног дела убиства, поготово у фази изрицања пресуде и одмеравања одговарајуће казне. Ма како понављана истраживања на ову тему, одговора често нема, превасходно оних који се можда и налазе у нашем непосредном окружењу. Много је једноставније анализирати резултате истраживања негде изван, ван временског, просторног и етничког поимања сопственог окружења, па је храброст према изазову истраживачког поступка убиства код нас, самим тим израженија.

Феномен убиства стар је колико и сама људска заједница, али, за разлику од данас, у ранијем периоду, оно никада није било апсолутно забрањено за све слојеве становништва. Кажњивост за ово кривично дело зависила је од многобројних околности: социјалног статуса учиниоца и жртве, њиховог односа, на пример и друго. Занимљив је податак да се кривичноправна репресија појачавала ако је жртва припадник владајуће класе, док се смањивала или чак изостајала за убиство роба. Без обзира на ову неједнакост, у добром делу развоја људске цивилизације, убиство је увек било једно од најтежих и најопаснијих кривичних дела. Његову апсолутну забрањеност сада доводи у питање могућност вршења еутаназије, у одређеним државама, попут Холандије и Швајцарске.

Свака држава, боље рећи представници државе, увек и свуда је тежила ка томе да право лишавања живота појединца задржи само за себе и учини га

ексклузивним правом увијеним у збир материјалних и процесних правила, по којима и на основу којих поступају одређени државни органи. Нека савремена филозофска, социолошка, правничка и слична схватања иду ка томе да и државу и њене представнике у потпуности лише права лишавања живота, полазећи од тога да је људски живот један, посебан и непоновљив. Схватања супротна од тога још увек су заступљена у многим законодавствима, те сходно томе капитална казна и даље постоји. Различити правни системи имају различите разлоге, услове и начине за изрицање и извршење смртне казне. Наше законодавство не предвиђа капиталну казну.

Криминалитет насиља, самим тим и обим убистава, се повећавао током година. Ретрибутивна правда, као основни начин реакције државе и друштва на почињено убиство, није давала адекватне резултате. Због тога су неки криминолози и пенолози веома смело предложили концепт ресторативне правде. То не значи потпуно искључење вишевековног начина реакције на најтеже облике криминалитета насиља, већ њихово међусобно преламање. Тако је, према професору Марку Умбрејту, најбољи пример за концепт ресторативне правде и убиства случај Саре, чији је отац убијен, и његовог убице по имену Џеф. Он је после двадесетогодишње казне затвора стекао право на условни отпуст. Чувши за такву могућност, Сара се осетила рањивом и бесном. Потражила је помоћ професора Умбрејта, који је организовао неку врсту медијације између ње и убице. Сара је једва после 4 минута успела да каже како се осећа. Након тога, Џеф је испричао своју верзију догађаја и како је само убиство имало утицај на његов живот. На интервјуу после медијације, Сара је рекла да је виђење са Џефом било као ходање кроз ватру која односи њен бол.¹ Ипак, ни сам ресторативни приступ убиствима не доводи до његове превенције и редукције. Због тога је неопходно наставити са континуираним утврђивањем свих оних криминогених фактора његовог јављања. Основа успешне криминалне политике против убиства мора се базирати на смањењу утицаја оних егзогених и ендегених фактора, који имају највећи утицај на вршење хомицида.

¹ Overland, A., *Peace takes practice*. Видети: http://www1.umn.edu/twincities/faculty-staff/features/2011/UR_ARTICLE_344783.html, приступ 29.01.2012. године

Структурално, рад је подељен у шест глава, уз увод и закључна разматрања. То су: 1) *Историјско-правна димензија убиства*, 2) *Криминолошка одређења убиства*, 3) *Опис истраживања*, 4) *Феноменологија убистава у југоисточној Србији*, 5) *Етиолошке карактеристике убистава у југоисточној Србији* и 6) *Криминална политика против убиства*.

У раду су у глави по имену *Историјско-правна димензија убиства*, после уводних разматрања, анализирани различити облици убистава кроз различите временске епохе, почев од првобитне људске заједнице, преко старог и средњег века, до новог века. Аутор је тежио да представи биће феномена убиства кроз призму најзначајнијих законских решења, уз образлагање карактеристичних друштвених услова, који су „обликовали“ само биће хомицида. Тако су предмет анализе били законски текстови попут: Хамурабијевог законика, Драконови закони, Закон XII таблица (стари век), Салијски закон, Еклога, Руска правда, Винодолски закон, Општенемачки кривични законик, енглеско законодавство (средњи век), Кривични законик Француске из 1791. године, Кривични законик Пруске из 1851. године (нови век).

Оснивањем српске средњовековне државе долази до стварања различитих правних извора у којима се могу наћи норме које забрањују различите облике убиства. Душанов законик је незаобилазни предмет анализе. Ослобођењем Србије од Турака почела је интензивна законодавна активност. Лишење живота другог лица због свог значаја било предмет инкриминације у првим одредбама тадашњих закона: Кривични законик Проте Матеје Ненадовића, Карађорђево законик, Кривични законик из 1860. године и Кривични законик Краљевине Југославије. Правилно је уочено да се неке одредбе важне за инкриминацију убиства, као и за сам кривични поступак, налазе у споредном законодавству. Због тога су анализирани норме из 1837. године и Закон о устројству окружних судова из 1840. године. Оснивањем социјалистичке Југославије настављен је тренд интензивне законодавне активности. У свим тада постојећим законима, кривична дела против живота и тела (убиства) су се налазила на првом месту у посебним деловима закона. Распадом СФРЈ, свака од новонасталих држава тежила је изградњи сопственог кривичноправног система. Аутор ове докторске дисертације је обрадио

инкриминације убиства у свакој од држава понаособ, полазећи од поделе убистава на: обично убиство, тешка убиства и привилегована убиства. Допринос докторске дисертације се огледа у датом упоредно-правном прегледу законских решења убиства у државама које су некад чиниле јединствени правни простор. Посебан део у оквиру прве главе докторске дисертације је кривичнопроцесни аспект убиства. Наиме, аутор је посматрао кривичнопроцесне институте кроз призму убиства, истовремено указујућу на неке недостатке домаћег Законика о кривичном поступку. Другим речима, кривичнопроцесни институти класификовани су кроз неколико већих области: одлике и подела кривичног поступка који се води за кривично дело убиства, мере обезбеђења присуства окривљеног за убиство, доказна средства у кривичном поступку за убиство и посебне мере за кривично дело убиства.

Други део докторске дисертације, под називом *Криминолошка одређења убиства*, подељен је на две велике области: криминолошке поделе убиства (убица) и преглед теоријских схватања о убиствима. У првој области приказане су типологије убистава (убица) најзначајнијих криминолога XIX и XX века. Веома интересантна је чињеница то да је аутор дао за сваки тип убиства одговарајући пример из стварног живота, што доприноси бољем разумевању приказаних типологија. Поделивши преглед теоријских схватања о убиствима на: биолошке теорије, психопатолошке теорије, психолошке теорије и социолошке теорије, аутор је дао преглед најзначајнијих објашњења о етиологији убистава у оквиру сваке теорије. Иако се нека објашњења тежила разумевању целокупног криминалитета, самим тим и криминалитета насиља (убиства), аутор је успео да правилно уочи оне делове таквих објашњења којима је могуће утврђивати изроке крвних деликата - убистава. Међутим, полазни оквир неких приказаних теорија је криминалитет насиља, што олакшава разумевање датих теорија.

Опис истраживања је назив следећег дела докторске дисертације. У овом делу одређен је предмет емпиријског истраживања – убиства у југоисточној Србији. Као критеријуме за одређивање узорка предмета емпиријског истраживања узети су: правноснажност судске одлуке, извршеност било ког облика кривичног дела убиства, као и временски оквир од 2006. до 2010. године. Такође, одређен је

општи циљ – утврђивање феноменолошких и етиолошких карактеристика убиства, као и већи број непосредних циљева. Како су хипотезе неизоставни део сваког емпиријског истраживања, аутор је поставио одређене претпоставке, које је желео да провери спроведеним истраживањем. Као методе користио је: метод посредног посматрања, метод анализе садржаја и интервју.

Следећи део докторске дисертације носи назив *Феноменологија убистава у југоисточној Србији*. Аутор је, прикупивши потребан узорак, зналачки и систематизовано изложио одговоре на сва питања којима се бави криминална феноменологија. Другим речима, анализирани су обим, динамика, структура, географска распрострањеност, временски оквир вршења убиства, начин и средства извршења, однос покушаних и свршених убистава, саучесништво, поврат, стицај, као и бројна питања у вези извршиоца убиства на територији југоисточне Србије. Строго су поштована правила једног криминолошког истраживања, уз приказивање добијених података кроз графиконе и табеле. Виктимолошки осврт ове докторске дисертације огледа се у томе што је једно поглавље посвећено полу и старости жртве, као и њеном односу са убицом. Важно је нагласити да су приликом обраде података у сваком од ових поглавља, презентовани подаци из других криминолошких студија о хомициду, што омогућава прављење неке врсте паралеле између тих истраживања и истраживања убистава у југоисточној Србији. Велики допринос емпиријског истраживања у вези феноменологије убистава, на посматраној територији, је чињеница да су добијени подаци посматрани и кроз родну призму.

Како једна криминолошка студија не би била потпуна без истраживања криминогених фактора, следећи део докторске дисертације је *Етиолошке карактеристике убистава у југоисточној Србији*. На почетку су приказана објашњења различитих одређења појма криминогених фактора и њихових подела, при чему је прихваћена подела криминогених фактора на егзогене и ендogene. Стога, овај део докторске дисертације је разлучен на основу ове поделе криминогених фактора. Полазећи од одређења социјално-економских фактора, породичних односа, школе и образовања, средства масовних комуникација, суседства и делинквентних група, као и слободног времена, аутор је повезао

добијене податке о убиствима са датим факторима. Посебна пажња поклоњена је социо-патолошким појавама код убица из југоистичне Србије. Као ендogene криминогене факторе, који могу утицати на вршење убистава, на посматраној територији, издвојени су: интелигенција, мотив, емоције, карактерне особине, темперамент и менталне девијације.

У последњем делу доктората, под називом *Криминална политика против убиства*, аутор је сматрао да примена само репресивних мера у сузбијању хомицида не даје одговарајуће резултате. С обзиром на то потребно је посебну пажњу посветити мерама превенције најтежег облика крвних деликата. Он је мере репресивне и мере превентивне политике сузбијања хомицида посматрао кроз формалну и неформалну контролу. Формални аспект криминалне политике против убиства представљен је анализираним одредбама Кривичног законика Републике Србије о запрећеним кривичним санкцијама за различите облике убиства, уз навођење конкретних кривичних санкција које су биле изречене убицама из југоисточне Србије. Следећи поглавље се односи на улогу органа унутрашњих послова у сузбијању хомицида. Кандидат наводи примере добре праксе рада полиције у Сједињеним Америчким Државама и у Бразилу, критикујући инертност полиције у Србији по овом питању. Уколико већ дође до лишења живота другог лица, осуђено лице се шаље на издржавање одређене кривичне санкције, где се према њему примењују одговарајући облици третмана и посебни пенитенцијарни програми, с циљем његове ресоцијализације, како у будућности не би вршио иста или слична кривична дела. Неформални аспект криминалне политике против убистава отелотворен је кроз мас-медије, породицу и школу. Иако се њихова улога не односи директно на хомицид, њихова примена везана је за превенцију криминалитета насиља, а самим тим и убиства, као његовог најтежег облика. На крају, предложен је један потпуно нови приступ у превенцији насиља, у којем је улога школе најбитнија.

Овом делу докторске дисертације следи закључак, у којем су укратко дати закључци, у вези добијених резултата у овом истраживању. Уједно, дата је напомена одређених проблема који су се јавили, при чему су посебно наведене

мере превазилажења истих. На крају предложене су неке нове инкриминације убиства у домаћем кривичном законодавству.

I ИСТОРИЈСКО-ПРАВНА ДИМЕНЗИЈА УБИСТВА

1. Период приватне реакције

У првобитној људској заједници, састављеној од родова², на друштвено неприхватљиво понашање основа реакције је била усмерена ка очувању заједнице и њеног традиционалног поретка и интегритета, при чему се тежило одржању трајности и непроменљивости организације у којој су људи тада живели.³

У добу приватне реакције, како се називао овај период развоја људског друштва, нико није испитивао намеру учиниоца друштвено неприхватљивог понашања, при чему је изостајало, такође, утврђивање личне одговорности. Реакција родовског друштва је зависила од тога ко је повређен или каква је штета изазвана, при чему је друштвена реакција варирала од сажалења преступника до сурове реакције. У зависности од тога да ли је друштвено неприхватљиво понашање било усмерено према члану исте породице или према члану неке друге породице, можемо диференцирати три реакције у овом периоду развоја људског друштва: прогонство из заједнице, освету и композицију.

Убиство, као тада најопаснији облик друштвено неприхватљивог понашања, представљао је основ свих трију врста реакције у првобитној људској заједници.

Уколико се друштвено неприхватљиво понашање манифестује у лишавању живота припадника исте породице, долазило је до прогонства из заједнице. Међутим, прогонство из заједнице се није примењивало само за убиство, већ и за друга друштвено опасна понашања, као што су: светогрђе, издаја и чаробњаштво.

² Први облик људске заједнице представљао је род. То је била група везана сродством која је потицала од истог, стварног или измишљеног претка, чији симбол представља тотем рода. Основ повезивања је било крвно сродство. Временом се у сваком роду издваја родовски старешина, али он само заступа род у односу према осталим родовима и нема неку већу стварну власт, попут шеика у преисламској Арабији. Заједница два или више рода створена ради заједничких циљева назива се братство. Постоји неколико схватања како настаје братство. Према првом, два рода се удружују у братство, док према другом мишљењу братство настаје кад се подели на два дела. Трећи, виши облик организације је племе. Иако проистекло из крвне повезаности родова и братстава који га творе, племе преузима значајне функције и одлучује о најважнијим питањима на читавој територији племена. Свако племе има свог врховног поглавара - племенског старешину. Последњи облик друштвене организације који претходи настанку државе, према Моргану је конфедерација племена. *Prvobitna ljudska zajednica*. Видети: <http://www.diskusije.net/istorija/prvobitna-ljudska-zajednica-19019/>, приступ 20.01.2011. године

³ Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, СВЕН, Ниш, 2006. година, стр. 71.

Пошто је племенска заједница била састављена на крвном сродству, оваква понашања су уједно наносила штету не само другом припаднику исте породице, већ и заједничком божанству. Због тога се прогонство сматрало жртвовањем божанству ради умирења. Како је у датим условима било немогуће да појединац опстане без помоћи других чланова његове породице, прогонство из заједнице било је по својим последицама изједначено са смртном казном. Убрзо после прогонства, починилац убиства би постао жртва неке дивље звери, умро би од глади или постао жртва неке елементарне непогоде.⁴

Међутим, уколико је појединац, припадник једне породице, нанео штету у виду телесне повреде или убиства припаднику друге породице, долазило је до приватне крвне освете. Теоретичар Луис Морган сматра да је убиство старо колико и људско друштво, а његово кажњавање кроз освету, од стране сродника, старо је колико и сам злочин. Стари обичај крвне освете, који је био веома раширен међу племенима широм човечанства, потиче из рода.⁵

Основна разлика између прогонства из заједнице и крвне освете⁶ се огледа у томе ко је био жртва друштвено неприхватљивог понашања. Уколико је друштвено неприхватљиво понашање било извршено према члану сопствене породице, реакција се састојала у прогонству, а уколико је друштвено опасно понашање било управљено према припаднику друге породице, долазило је до крвне освете.

Пре него што би дошло до спровођења крвне освете, окупљао би се род убијеног како би размотрио све чињенице приликом убиства и како би донео, евентуално, одлуку о помирењу са родом убице, уколико су постојале неке олакшавајуће или оправдавајуће околности. Ако ове околности нису постојале, а при том род убијеног није одустајао од свог права на крвну освету, род убијеног је именовао неколицину осветника. Након извршења крвне освете, родови у сукобу нису имали основ да се жале, јер је један живот измирен другим.⁷

⁴ Атанацковић, Д., *Пенологија*, Научна књига, Београд, 1988. година, стр. 13.

⁵ Морган, Л., *Древно друштво*, Просвета, Београд, 1981. година, стр. 92.

⁶ Крвна освета данас постоји у неким деловима Црне Горе и Албаније. Више видети: Ђуричић, М., *Чиниоци крвне освете код Албанаца*, Анали Правног факултета у Београду, год. 41, број 6 (1993), стр. 687-692.

⁷ Морган, Л., *op. cit.*, стр. 93.

Због тога што је крвна освета реметила друштвене односе и врло често доводила до нестајања читавих породица, држава је тежила да ограничи право на крвну освету, али и да је подвргне одређеним правилима. На тај начин, крвна освета је еволуирала у систем талиона, који гласи: „око за око, зуб за зуб“.⁸ Међутим, са оснивањем првих држава, постоји обавеза да се род жртве прво обрати држави, како би она утврдила право на освету. Због обавезе обраћања држави ради утврђивања права на освету, крвна освета даље се мења у тзв. судски талион.

Са развојем производних снага и поделом рада настаје последњи облик реакције друштва, у периоду приватне реакције. Услов настанка композиције је била појава вишка производа, при чему су родови и племена били заинтересовани за размену тих добара међу собом. Како је долазило до све веће размене добара, родовима и племенима није више ишло у корист да врше крвну освету, уколико је дошло до извршења убиства, већ су били заинтересовани за међусобну сарадњу. На тај начин, дошло је до прерастања крвне освете у композицију, чија је суштина повраћај поремећене равнотеже, путем предаје новца или других материјалних ствари.⁹ Износ композиције се формирао на основу обичаја или уговора, док се у неким случајевима она изнуђивала и борбом. Међутим, треба водити рачуна о томе да у појединим првобитним друштвима, крвна освета није еволуирала у композицију,¹⁰ већ је коегзистирала са њом.

Са настанком првих држава, композиција је била средство којим се, барем делимично, попуњавао државни буџет, јер је држава један део композиције узимала за себе. Тако је из композиције касније настала и новчана казна.

Композиција се, међутим, у неким друштвеним заједницама трансформисала у другом правцу. Ради поновног успостављања сарадње и равнотеже, у неким родовима није се ишло ка стварној накнади, већ се тежило симболичној накнади, предајом безвредне гвоздене шипке.¹¹

⁸ Радоман, М., *Пенологија и систем извршења кривичних санкција*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад – Београд, 2003. година, стр. 2.5

⁹ Милутиновић, М., *Пенологија*, Савремена администрација, Београд, 1988. година, стр. 5.

¹⁰ „У асирском праву композиција, то јест материјална надокнада која отклања крвну освету или примену талиона, могла да уследи чак и у случајевима када је за извршено кривично дело предвиђено сакаћење, или чак смртна казна“. Цитат према: Николић, Д., *Општа историја права*, СБЕН, Ниш, 2007. година, стр. 37. Смртна казна била је предвиђена уколико је извршено убиство. Wikipedia, *Assyrian law*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Assyrian_law, приступ 21.01.2011. године

¹¹ Милутиновић, М., *Пенологија*, Савремена администрација, Београд, 1977. година, стр. 9.

2. Период јавне реакције

До настанка првих држава људи су живели у таквим заједницама, чији основ је било крвно сродство, при чему су своје односе уређивали на основу обичаја. Насељавање људи у долинама великих река, као што су Нил, Тигар, Еуфрат, Инд, Ганг, Хоангхоа и Јангценгјанг, почело је у V миленијуму пре нове ере.

Са производњом вишка производа долази до њихове размене, што је неминовно довело до изграђивања сложенијих и трајнијих односа. Уједно, појава вишка производа ствара добру основу за равној, по мишљењу Луиса Моргана, „страсти над свим осталим страстима“, односно, основу за развој својине. Доминација ове идеје означава почетак цивилизације. Њена појава није довела само до тога да човечанство превазиђе све препреке које су одлагале долазак цивилизације, већ је омогућила стварање политичког друштва на основу територије и својине.¹² Својина неминовно доводи до процеса друштвеног раслојавања. Такође, тежња суседних племена да насели плодносна подручја, ствара потребу за издвајање посебног слоја људи чије, ће главно занимање бити управљање војним пословима. Сви ови услови стварају основу настанка првих држава.¹³

Појавом првих држава долази до стварања територијалне поделе становништва, па уместо родовско-племенске организације долази до јављања централне власти, која има могућност примене силе, како према спољашњем, тако и према унутрашњем непријатељу и, на крају, долази до доношења закона, којима се укидају или мењају постојећи обичаји.¹⁴

Разлика између друштвено недозвољеног понашања, у првобитној људској заједници и криминалитета, у првим државама је у томе, што су друштвено недозвољена понашања била уперена против целокупне заједнице, док је криминалитет, у првим државама, био уперен само против владајуће класе. Такође, на друштвено недозвољено понашање, реакција је била спонтана од свих чланова заједнице, у циљу самоодржања, али је у првим државама реакција била у надлежности репресивних државних органа.¹⁵

¹² Морган, Л., *op. cit.*, стр. 35.

¹³ Николић, Д., *op. cit.*, стр. 34.

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ Атанацковић, Д., *op. cit.*, стр. 16.

Са процесом стварање држава, уједно, долази и до јачања улоге и положаја појединца, при чему се наглашава брига за сопствени живот. На основу тога настају прва кривична дела, која су инкриминисана у најстаријим правним нормама. Међу кривичним делима, која су друштвено најопаснија, издвајају се: кривично дело убиства и кривична дела против имовине. Такође, мења се и систем одговорности који се преноси на личност.¹⁶

2.1. Убиство у правним изворима старог века

Један од најзначајнијих правних извора старог века јесте Хамурабијев законик,¹⁷ који је донет од стране вавилонског цара Хамурабија, у периоду од 1709. до 1669. године пре наше ере. Закоником је покушано остварење идеолошке и социјалне објективности, кроз прописивање најситнијих детаља техничке процедуре.¹⁸

Иако Законик више подсећа на неку збирку судских пресуда, у њему постоји редослед материје. На почетку су норме о суђењу и судском поступку (члан 1-5), затим норме о имовинским односима (члан 6-126), о браку и породици (127-195), о кривичним делима против личности (196-220) и, на крају, се налазе одредбе о разноврсним пословима и услугама, о коришћењу, оштећењу или крађи туђих средстава за рад.

У кривичном праву,¹⁹ које је далеко неразвијеније у односу на грађанско право Законика, уграђен је принцип талиона,²⁰ чија се основа манифестује у ставу да је казна одмазда за учињени деликт и зато треба да му буде једнака. Међу

¹⁶ Милутиновић, М., 1988. година, *op. cit.*, стр. 6.

¹⁷ Хамурабијев законик, исписан акадским језиком на базалтној стели, пронађен је 1901. године у Сузи на територији Ирана. На српски језик је преведен од стране професора Чедомира Марковића 1925. године.

¹⁸ Korn, R. R., McCorkle, L. W., *Criminology and Penology*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1959, pp. 374. Цитат према: Константиновић Вилић, С., Костић, М., *op. cit.*, стр. 77.

¹⁹ Кривично право Хамурабијевог законика установљава принцип објективне одговорности, осим у члановима 206., који гласи: „Ако је неко у свађи ударио другог и нанео му повреду, заклеће се: „То нисам свесно учинио“, и платиће лекара.“ и 207., који гласи: „Ако други умре од ових удараца, он ће се још заклетити, а ако се ради о сину слободног човека, платиће пола мине сребра.“ у којима је уведен принцип субјективне одговорности. Видети: Јасић, С., *Закони старог и средњег вијека*, Београд, 1968. година, стр. 49.

²⁰ Основ принципа талиона налази се у члану 196., који гласи: „Ако је неко избио око слободном човеку, избиће му се око.“ и 200., који гласи: „Ако је неко избио зубе човеку истог положаја као што је он, избиће му се зуби.“ Видети: Николић, Д., Ђорђевић, А., *Законски текстови старог и средњег века*, Vona Fides, Ниш, 2002. година, стр. 39.

кривичним делима у Законику, преовлађују кривична дела против живота и тела. Обично убиство са умишљајем није предмет инкриминације у Законику, јер је казна за ово кривично дело, по схватању бројних теоретичара, била добуко укорењена у обичајном праву и због тога није било потребе да се пропише у Законику.²¹ Међутим, Законик регулише поједине специфичне ситуације када неко лице изгуби живот. Тако, на пример, чланови 207. и 208. нормирају ситуацију када приликом свађе неко лице удари друго, при чему друго лице умре, диференцирајући при томе ситуацију када је лишен живота лице које је син слободног човека, односно лице које је син мушкина.²² Разлика се огледа у висини новчане казне, при чему се за сина слободног човека плаћало пола мине сребра, а за сина мушкина плаћало се трећина мине сребра.

Такође, у члановима 210, 212. и 214. инкриминисани су деликти који се односе на ситуацију када неко удари бремениту девојку, разликујући при томе околност да ли је она ћерка слободног човека, мушкина или је она робиња слободног човека. Тако је у члану 210. прописано да када умре ћерка слободног човека казна ће се састојати у смрти ћерке нападача. Чланом 212. одређено је да је жртва ћерка мушкина, при чему се новчана казна састоји од пола мине сребра, док се у члану 214. одређује деликт у којем је жртва робиња слободног човека. Тада ће новчана казна износити трећина мине сребра. Такође, у делу Законика који нормира правила о браку и породици, постоји члан 153. у којем пише да уколико жена убије свога мужа због неког другог мушкарца, „тада ће она да се набије на колац“.

Прописивањем различитих казни, у зависности од тога ком слоју људи припада жртва деликта, уочава се да Законик прави класну разлику међу становништвом Вавилонског царства. Међутим, од овог правила постоји изузетак (видети члан 153).

Од свих правних извора античке Грчке, као што су Тезејев закон, право реформатора Дракона, Солоново право и Клеистеново право, треба издвојити

²¹ Николић, Д., *Упоредна правна историја*, СВЕН, Ниш, 2005. година, стр. 64.

²² У Вавилонском царству постојала је подела слободних људи на две категорије: привилегованије авилуме (чиме се у називу наглашавао њихов слободан и пуноправан статус) и мушкине који су припадали нижим слојевима слободних људи.

Драконове законе као правни извор на основу које је проширене судска надлежност атинске државе, али га треба издвојити и због претеране строгости.²³ Драконовом реформом обичаји и неписана правила понашања замењени су писаним законима, при чему је дошло до ограничавања крвне освете само на личност убице и увођења поступка мирења са родбином убице.

Кривично право старе Атине одликовало се непознавањем поделе између приватног и јавног права, чија се суштина огледа у томе да је свако лице, које је сматрало да је његов лични или општи интерес оштећен, имало право да предузме освету, да захтева имовинску накнаду и да тужи учионица кривичног дела. Карактеристике атинског права се могу, такође, видети код убиства код кога је род или братство убијеног гонио убицу, а не држава, при чему је могло да дође до споразума око намирења.²⁴ Међутим, Драконовом реформом породица убијеног правду је задовољавала обраћањем државном органу приватном тужбом, званом дике.²⁵ На основу овога, произилази закључак да уколико породица убијеног пропусти да судски гони убицу или убијени нема сродника, убица је могао да прође некажњено.

Код убиства,²⁶ као кривичног дела које је по својим последицама једно од најтежих, разликујемо неколико ситуација, у зависности да ли је убиство учињено

²³ Строгост овог Закона се најбоље може видети по томе што је за крађу воћа била прописана смртна казна, али и по самом ставу Дракона да такав деликт заслужује такву казну, а да за теже деликте није успео да нађе тежу казну. Видети: Николић, Д., *Фрагменти правне историје*, Институт за правна и друштвена истраживања Правног факултета, Правни факултет, Ниш, 1997. година, стр. 102.

²⁴ Morgan, L., *op. cit.*, стр. 224.

²⁵ Рођаци убијеног су се приватном тужбом – дике обраћали архонту – басилеусу и износили оптужбу, при чему архонт доноси проглас који забрањује убици приступ светим местима, храмовима, агори и местима где се суди. Окривљени би остајао на слободи, јер није постојала бојазан да ће он побећи. Уколико би побегао он би сам себе осудио на прогонство. Ако се не придржава наредбе архонта и посети њему забрањена места, сваки грађанин га је могао ухватити и предати Суду једанаесторице. Једино је у том случају је стављан у затвор. Међутим, уколико убица није био Атињанин, бекство би за њега био спас, а не казна. Због тога су рођаци убијеног имали могућност да ухвате било која три грађанина полиса (града) убице и да их држе све док не добију убицу. Видети: Аврамовић, С., *Правна историја старог века – општа историја државе и права*, Новинско – издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд, 1993. година, стр. 138.

²⁶ Суђење за убиство је било компликованије у односу на остала кривична дела, јер су њему претходила три припремна рочишта у интервалу од по месеца дана. Кривични поступак се спроводио на отвореном како присуство убице не би „загадило“ присутне. Судска надлежност је зависила и од врсте убиства. Окривљеном је дата могућност да пре изрицања пресуде сам одлучи хоће ли отићи у доживотно прогонство из Атине. Такву могућност је имао само пре гласања пороте, јер након гласања такво право губи без обзира да ли га је порота осудила на смрт. Евентуални

са намером или из нехата. Уколико је извршено намерно убиство, долазило је до извршења смртне казне и конфискације имовине.²⁷ Убице су приликом извршења смртне казне биле подвргаване додатним мучењима. Међутим, уколико је извршено нехатно убиство, казна се састојала од прогонства из Атине. Прогонство је по тежини одмах иза смртне казне, јер је прогнаник у туђем граду завршавао као роб. Прогнаник је са собом врло често водио и своју породицу. Такође, постојала су убиства код којих није било могућности извршења било каквих казни, односно код којих је убица прошао некажњено. У та убиства спадају: убиства у нужној одбрани, у одбрани части мушкарца кога је затекао у прељуби код сопствене жене, мајке, сестре или ћерке (међутим, жена је позиција је била знатно боља, јер је долазило до развода, а за казну она више није смела да се појављује на религијским светковинама нити да носи накит; муж је могао и прељубнику да поштеди живот, при чему је могао да захтева накнаду у новцу или да га понижава тако што би му ставио ротквицу или живу рибу у анус, чупа га за косу пред окупљеним грађанима), убиство онога ко руши демократију или покушава да заведе тиранију, убиство ноћног лопова ухваћеног на делу, као и случајеви смрти код спортских такмичења или код лекарске интервенције.²⁸

Најстарији римски правни споменик представља кодификацију обичајног права и познат је под називом Закон XII таблица. Време доношења овог Закона и његова аутентичност изазивају бројне дискусије и дан данас.²⁹ Међутим, према већински прихваћеном ставу донет је 451. и 450. године пре наше ере, на захтев плебејаца, да би се ограничила самовоља патриција.

Већи део Закона регулише судски поступак и казне за разне врсте деликата, али уједно Закон XII таблица садржи и одредбе о породичном, наследном и

пристанак окривљеног да се сам прогна указивало је пороти да окривљени има нечисту савест и тиме је олакшавана коначна одлука. Видети: Ibidem

²⁷ „После једне пресуде због намерног убиства, требало је да се над осуђеним убицом изврши смртна казна. Осуђени убица је „предат већу Хендека“. По налогу ове једанаесторице погубљење је обавио демосиос (државни роб). Како је то учињено, нигде не пише. Имовина погубљеног припала је држави. Ненамерни убица атинског грађанина могао је да очекује само временски ограничено прогонство.“ Цитат према: Тир, Г., *Смртна казна за убиство у античкој Атини*, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 1988. година, број 3, стр. 213.

²⁸ Аврамовић, С., Станимировић, В., *Упоредна правна традиција*, Службени гласник, Београд, 2007. година, стр. 123.

²⁹ Шаркић, С., Поповић, Д., *Велики правни системи и кодификације*, Издавачка кућа „Драганић“, Београд, 2005. година, стр. 39

облигационом праву.³⁰ Тако је по Закону XII таблица, *pater familias* био у обавези да нареди да дете које је рођено са деформитетом буде убијено (таблица IV). Чедоморство је постало кривично дело у римском праву 374. године пре нове ере, али су учиниоци овог кривичног дела ретко када гоњени.³¹ Такође, смртна казна је била прописана по Закону уколико је дошло до убиства слободног човека.

У античком Риму постојала јединствена казна за парицид која се састојала у томе да је убица стављан у ушивену кожну торбу заједно са псом, змијом, петлом и мајмуном, при чему је та торба бацана у теку Тибар. Плутарх је, на пример, забележио да у важећем праву за време Ромула таква инкриминација није постојала, јер се парицид сматрао исувише злим делом да би се могао извршити.³² Међутим, убиство је било оправдано у одређеним ситуацијама, као што је случај самоодбране против лопова за време ноћи или уколико је ћерка ухваћена са својим партнером у прељуби. Особа убијена у овим ситуацијама се сматрала оправдано убијеном - *iure caesus*.

За време царства, тежина казне за извршено убиство зависила је од социјалног статуса учиниоца, чак и код извршења смртне казне се правила одређена разлика. Није се кажњавало за убиство особе која је изузета од закона. Тако се власник за убиство свога роба није кажњавао све док Хадријан није наредио и да се овакав случај третира као убиство. Међутим, лишавање живота роба, који је у власништву другог човека, повлачило је грађанску одговорност у виду надокнаде штете власнику роба. Такође, убиство неког човека од стране роба доводило је до грађанске одговорности власника роба, али власник роба се могао ослободити ове обавезе уколико преда свога роба породици убијеног.³³

³⁰ Историјски посматрано, популарна тужба настаје трансформисањем приватноправног карактера поступка против убица у јавноправни поступак. За покретање поступка против убица, у римском праву, у доба Републике, најпре, легитимацију стичу чланови породице и пријатељи. Касније, проширивањем круга лица у својству тужиоца, озваничен је систем популарне тужбе. Видети: Kunkel, W., *Untersuchungen zur Entwicklung des romischen Kriminalverfahrens*, Berlin, 1963, pp. 134. Међутим, према ставовима, систем популарне тужбе настао је у античком грчком праву. Видети: Calhoun, G., *The growth of criminal law in ancient Greece*, Berkley, 1927, pp. 27-71.

³¹ Wikipedia, *Infanticide*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Infanticide#In_ancient_history, приступ 27.02.2011. године

³² Robinson, O. F., *Penal practice and penal policy in ancient Rome*, 2007, pp. 45.

³³ Berger, A., *Encyclopedic dictionary of Roman law*, The American Philosophical society, New York, 1991, pp. 487-488.

2.2. Убиство у правним изворима средњег века

Средњи век се односи на период од V до XV века, односно на период од 476. године, када је германски краљ Одоакар збацио последњег римског цара Ромула Августула, па све до 1492. године када је Кристофер Колумбо открио Америку. Међутим, неки историчари период трајања средњег века повезују са трајањем Византијског царства, од његовог настанка, збацивањем Ромула Августула, до пада Цариграда 1453. године. Средњи век се, такође, назива и мрачним добом, због контраста у односу на високо развијене цивилизације старог века. Без обзира на то што су државе старог века биле напредније у многим аспектима, па и у праву, у односу на државе средњег века, не треба мислити да у средњем веку нису постојали правни извори који побуђују пажњу истраживача. Напротив, постојали су бројни правни извори који су регулисали разне гране права, па и кривично право.

Тако се кривично право у Франачкој,³⁴ које се углавном сагледава кроз одредбе Салијског закона,³⁵ налази на размеђи између кривичне одговорности и накнаде штете. Квалификација кривичног дела зависила је од тога ко је извршилац кривичног дела, ко је оштећени, али је зависила и од околности конкретног случаја. Класни карактер франачког кривичног права се огледа у томе да већи степен заштите уживају грофови, војници у краљевом војном походу и припадници краљеве пратње. Етнички карактер се огледа у већој заштити Франака у односу на Галоримљане. Обриси кривичне одговорности, у виду виности, могу се видети уколико је степен испољавања зле намере виши, па је због тога и одговорност већа. Међутим, уколико је до проузроковања последице дошло случајно или нехатно, одговорност је мања, па самим тим предвиђена казна има више карактеристика надокнаде штете него кривичне санкције.³⁶

³⁴ Три околности условљавају да се пре може говорити о праву које је важило на територији Франачке, него о франачком праву. Те три околности се манифестују у етничком шаренилу, јаком племенском партикуларизму и у лимитираности државне власти у доношењу и примени права, што је довело до стварања персоналног принципа у примени права. Видети: Николић, Д., Упоредна правна историја, *op. cit.*, стр. 160.

³⁵ Салијски закон донет је крајем V или почетком VI века за време владавине франачког краља Клодовика. Написан је исквареним латинским језиком. Углавном садржи норме кривичног права, али се у њему могу наћи и норме стварног, облигационог, породичног, наследног и процесног права.

³⁶ Николић, Д., Фрагменти правне историје, *op. cit.*, стр. 180.

Међу кривичним делима по бројности се издвајају: кривична дела против живота и тела и кривична дела против имовине. За извршено убиство плаћала се крвнина, која је зависила од: тежине дела, сталежа, пола, узраста и етничке припадности убијеног. У почетку, обавезом плаћања крвнине били су обухваћени и убица, али и његови сродници. Обавеза плаћања крвнине се односи најпре на оца и на браћу убице. Уколико ни они немају довољно имовине да исплате крвнину у потпуности, обавеза плаћања се даље преноси на тројицу најближих сродника са очеве и са мајчине стране. Међутим, уколико ни убица ни његова родбина нема довољно имовине да исплати крвнину, убица ће платити својим животом.³⁷ На овај начин, иако је крвнина³⁸ уведена како би се искоренила крвна освета, немогућност исплате крвнине доводила је до враћања легалне крвне освете.

Са процесом распадања родовских односа, негде од краја VI века, супсидијарна одговорност сродника убице за плаћање крвнине је укинута, што је резултирало погоршањем положаја убице. Ипак, и пре распадања родовских односа, рођаци убице имали су могућност да се тзв. одрицањем од родбинских веза, ослободе супсидијарне одговорности за плаћање крвнине.³⁹

Салијски закон предвиђао је посебан кривичноправни статус малолетних лица, узраста до 12 година, када изврше кривично дело убиства. Наиме, малолетници до 12 година не подлежу кривичној одговорност. Такође, Закон штити малолетна лица посебним одредбама, уколико су они жртве кривичног дела убиства.⁴⁰

Византија, као наследница Римског царства, представља прави расадник права у југоисточној Европи.⁴¹ Византијским правом су обухваћени поједини

³⁷ Видети члан LVIII Салијског закона.

³⁸ Висина крвнине се кретала од 200 солида за убиство слободног Франка (члан XLI Салијског закона), преко 300 солида за убиство Римљанина који је живео на двору (члан XLI Салијског закона), до 600 солида за убиство грофа (члан LIV Салијског закона). Као потврда тога да се ради о великој суми новца наводи се податак да је за 200 солида могло да се купи чак 100 волова. Видети: Николић, Д., *Општа историја права*, op. cit., стр. 175.

³⁹ Видети члан LX Салијског закона.

⁴⁰ Видети члан XXIV Салијског закона.

⁴¹ Правни историчари разликују три периода у којима је кодификаторски рад био наглашен: први период односи се на време од друге половине VII до прве половине VIII века, када су доношени, поред неколико мањих кодификација, и два веома важна закона: Земљораднички закон и Еклога; други период се односи на крај IX века и на сам почетак X века, који је познат под називом класична епоха византијског права. У овом периоду су донешени Прохирон, Епанагога, Василика и збирка Новела Лава VI Мудрог; трећи период се односи на прву половину XIV века, када је држава

закони – конституције, које су доносили императори после Константина, примена класичног римског права кроз тумачење посткласичних правника, важни зборници конституција (нпр. *Code Gregorianus*, *Hermogenianus*, *Codeh Theodosinus*) и зборници који садрже и *ius* и *leges* – *Fragmenta Vaticana*, *Colatio legum Mosaicarum*.⁴²

Иако је византијско кривично право у поједним случајевима неједнако третирао разне извршиоце кривичних дела, с обзиром на то којој друштвеној класи припадају, главна одлика византијског кривичног права није друштвена неједнакост, већ напротив, у бројним кривичним нормама стриктно се примењивало начело једнакости, без обзира којој друштвеној класи је припадао извршилац кривичног дела.

О кривичном праву Византије највише се може сазнати из правног зборника, под називом Еклога, који је донет за време владавине цара Лава III Исавријског 726. године. Еклога је извршила снажан утуцај на целокупно византијско право преко Прохирона, који је преузео законска решења из Еклоге и који је важио до пада Византије 1453. године. Иако у највећем делу садржи изводе из Јустинијанове кодификације, Еклога је, тежећи да право прилагоди новим друштвеним потребама, увела и низ новина.⁴³

Кривична дела у Еклоги регулисана су чланом XVII, док је кривично дело убиства инкриминисано чланом XVII ставом од 45. до 50. Ставом 45. прописано је да ако неко убије са умишљајем неко друго лице, без обзира на узраст убице, „нека се казни мачем“. Из овог члана произилази да је кривична одговорност била прописана за све, без обзира на узраст учионица кривичног дела. Иста казна је предвиђена у ставу 46, уколико неко убије неког мачем. Међутим, ако неко удари друго лице мачем, а рањени не умре, извршиоцу има да се одсече рука. Такође, ставом 47. инкриминисана је специфична ситуација када дође до смрти приликом туче. Закон даје овлашћење судији да испита чиме је убиство извршено, па ако је као оруђе коришћена тешка дрвена тојага, велико камење, или је до убиства дошло

доживљавала културну ренесансу, која је обухватала и право. Тада настају збирке под називом Шестокњижје и Синтагма. Видети: Шаркић, С., Поповић, Д., *op. cit.*, стр. 90.

⁴² Аврамовић, С., Станимировић, В., *op. cit.*, стр. 166.

⁴³ Николић, Д., Ђорђевић, А., *Законски текстови старог и средњег века*, Пунта, Ниш, 2010. година, стр. 85.

гажењем, убица ће се казнити одсецањем руке. Ако је приликом туче, која је довела до убиства, коришћен као оруђе неки лакши предмет, онај ко је то урадио има да се бичује и заточи. За убиство приликом туче односи се и следећи став, ако до убиства дође због удараца руком, из нехата. Казна се састојала из бичевања и заточења. Интересантно је да овим ставовима није била предвиђена дужина заточења, што може довести до самовоље приликом извршења овакве казне.

Класни карактер кривичног права Византије⁴⁴, које је прописано Еклогом, најбоље се види из става 49. члана XVII у коме стоји да се власнику роба, који је умро од последица бичевања или шибања од стране власника, неће судити као убици. Међутим, околико постоје неке квалификаторне околности као неумерено мучење, давање отрова или спаљивање, власник роба ће се казнити као онај који је извршио убиство. Другим речима, над њим ће се извршити смртна казна. Ставом 50. прописана је смртна казна бешењем на месту где је ухваћен за разбојника, али и за лице који „хвата у заседи те убија“.

Такође, кривично право⁴⁵ у Византији се заснивало на принципу, који потиче из римског права. Наиме, за постојање кривичног дела важнија је била намера него последица, што се може видети у томе да лица која су извршила кривично дело, из нехата или у афекту, нису била кривично одговорна. Касније се кривична неодговорност, такође, односила и на малолетнике који су млађи од седам година и душевно болесна лица. Иста казна која је била предвиђена за свршено кривично дело, била је предвиђена и за саучеснике или за покушај.

⁴⁴ Класни карактер у Еклоги се може видети у члану XVII у ставовима 51. и 52. Тако у ставу 51. пише да ће се клеветници казнити истом казном која је предвиђена за дело изнето у лажној оптужби, док че се манихејци (присталице паганско-хришћанске синкретичке религије) и монтанисти (присталице пророчког покрета који се назива још „фригијска јерес“) казнити смртном казном, која се извршавала мачем (став 52).

⁴⁵ Због недостатка извора можемо само наслутити контуре судског кривичног поступка, који се врло често није пуно разликовао од грађанског поступка. Кривични поступак се развија надграђивањем судског поступка из Јустинијановог доба. Постепено, долази до увођења начела истражног поступка, што отвара могућност за примену различитих облика тортуре, у циљу прибављања признања окривљеног. Сведоци су у обавези да се одазову на позив суда, при чему је прописано ко не може бити сведок. Као сведоци, у кривичном поступку, се не могу појављивати: малолетна лица, најамни радници, маломумни, слуге, жене, глуви, неми, јеретици, ортаци за ортаке и очеви за синове и обрнуто. Видети: Николић, Д., *Општа историја права*, op. cit., стр. 221. Такође, спорно је било питање у вези тога да ли земљопоседници (пронијари) имају право да суде на додељеним територијама. Преовладало је схватање да су земљопоседници имали право да суде у одређеним кривичним стварима. Међутим, ова њихова надлежност се није односила на кривично дело убиства. Видети: Аврамовић, С., Станимировић, В., op. cit., стр. 179.

Кривично дело убиства сродника кажњавало се смртном казном, која се извршавала спаљивањем.⁴⁶

Најзначајнији древноруски правни споменик, под називом Руска правда, пронађен је у једном новгородском Летопису, из средине XV века, од стране В. Н. Татишчева, 1738. године.⁴⁷ Руска правда регулише норме из бројних грана права, међу којима је и кривично право које се односи само на кривична дела против личности (убиство, телесне повреде, увреда и туча) и кривична дела против имовине (разбојништво, крађа, повреда међа, незаконито коришћење туђе имовине). Почетне норме закона регулишу кривична дело против личности.⁴⁸

Наиме, већ у првом члану инкриминисано је кривично дело убиства, при чему је прописана освета за убијеног коју, спроводи: брат, отац, син, братанац или сестрић. На овај начин, крвна освета је, као већ постојећи обичај, подигнута на законски ниво, у виду легалног института. Међутим, ако убијеног нема ко да освети, убица ће у том случају да буде кажњем само новчано. Из овог члана се види да је сваки убица једнако третиран и да ће према њему алтернативно бити примењена крвна освета или новчана казна.

Међутим, законодавац је сматрао да је целисходно да поименице наведе одређене категорије људи који уживају посебну заштиту кнеза, услед убиства, због природе посла (јабетник – кнежев службеник, мечник – онај који је наоружан мачем, гридин – члан кнежеве дружине), одвојености од својих сродника (трговци) и због особености личног статуса (изгој – човек који не припада ниједној општини).⁴⁹

У члану 5. Руске правде предвиђена је супсидијарна одговорност, у виду новчане казне општине, на чијој територији се догодило убиство, уколико се убица

⁴⁶ Николић, Д., Фрагменти правне историје, *op. cit.*, стр. 214.

⁴⁷ Руска правда садржи три целине, при чему је прва целина донета у време Јарослава Мудрог и обухвата првих осамнаест одредби Закона. Другу целину чине правне норме које су настале за време владавине тројице синова кнеза Јарослава Мудрог, док се трећа целина састоји само од два члана (чланови 42. и 43.). Видети: Николић, Д., *Древноруско словенско право*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000. година, стр. 92.

⁴⁸ Уговор са Византијом из 911. године указује на дело убиства, у виду легализоване крвне освете. Ако убица успе да не падне под удар легализоване крвне освете, као казна узиман је део његове имовине. Међутим, уколико је убица био таквог имовног стања да није имало шта од њега да се узме, онда би га породица убијеног прогонила све док крвна освета не би била испуњена.

⁴⁹ Видети члан 3. Руске правде.

не пронађе, а убијен је велмож из разбојничких побуда. Ако је пак општина почела да исплаћује новчану казну, а убица је накнадно пронађен, они заједнички исплаћују половину дате суме, док другу половину сам исплаћује убица. На овај начин, општине су теране да учине све како би пронашле убицу. Међутим, од правила да општина супсидијарно одговара постоји изузетак, који се огледа у томе да када је до убиства дошло без свађе, за време пљачке, онда општина не плаћа казну за разбојника, већ га прогони заједно са његовом породицом, при чему ће се његово имање „разграбити“.⁵⁰ Такође, општина не плаћа казну и када је пронађен леш непознатог човека коме се име не зна.

Жена, према одредбама Руске правде, ужива исту кривичноправну заштиту о погледу кривичног дела убиства, јер се и за убиство жене одговара као и за убиство мушкарца (члан 88),⁵¹ док се за убиство роба не плаћа новчана казна, већ само накнада њихове цене, што доводи до закључка да се убиство роба третира више као уништење туђе имовине (члан 89). За убиство сопственог роба се није одговарало, јер није представљало кривично дело, већ грех за који може бити изречена црквена казна, према црквеном праву и од стране црквеног суда.⁵²

За убиство лопова за време крађе се не одговара, али ако је лопов ухваћен, онда постоји обавеза да буде одведен на кнежев двор, ради суђења. Међутим, ако је лопов већ био ухваћен и везан, па потом буде убијен прописана је новчана казна (чланови 49, 50. и 51). Општине су у обавези да проналазе разбојнике или да плаћају високе новчане казне, уколико потрага остане без успеха.

Начело формалне истине у кривичном процесном праву се може најбоље видети у члану 18. Руске правде, који гласи да оптужени за убиство своју невиност доказује са седам саклеветника,⁵³ док странац доказује своју невиност са два саклеветника, полазећи од тога да странци у свом суседству немају толики број сродника и пријатеља који би могли посведочити да нису извршили убиство.

⁵⁰ Видети члан 10. Руске правде.

⁵¹ Ако је жена скривила сопствено убиство, плаћала се половина новчане казне. У Руској правди помињу се жене жртве кривичног дела убиства, али не постоје посебне одредбе о женама убицама. Како се са њима поступало може се само претпоставити.

⁵² Николић, Д., Упоредна правна историја, оп. cit., стр. 232.

⁵³ Саклеветника не треба мешати са сведоком, јер се од саклеветника не очекује да попут сведока изнесу своја сазнања о извршеном кривичном делу, већ да појачају заклетву окривљеног да није извршио убиство за које се терети.

Међутим, ако оптужени за убиство не успе да нађе довољан број саклеветника, његова невиност провериће се помоћу имагинарног доказног средства, тзв. проверавањем усијаним гвожђем.⁵⁴

У хрватској ранофеудалној држави донет је 1288. године Винодолски закон који одсликава процесе феудализације и укмећивања некада слободних сељака. Закон је назван по месту у којем је донет, од стране девет винодолских општина (Гробник, Трсат, Бакар, Хрељин, Дривеник, Грижане, Брибир, Нови, Леденице), које су саставиле попис обичајног права, које се примењивало у том крају, у другој половини XIII века. Исто тако, он је један од најстаријих правних извора међу Словенима уопште. Написан је чакавским књижевним језиком, а садржински припада групи правних споменика који имају обележја и урбара и статута. Садржи одредбе управног, кривичног и процесног права.⁵⁵

Кривично дело убиства инкриминисано је у члану 29. Закона, у смислу кривичноправне заштите „поткнежина“ и „слуге кућне дружине господина кнеза“. Наиме, уколико убица побегне, кнез је имао могућност да наплати вражбу (новчану казну), коју и колико буде хтео, при чему шира породица убице плаћа половину, а убица другу половину. Ако пак убица буде ухваћен, кнез или неко друго лице које он буде одредио, имају могућност да над убицом изврше одмазду, коју они буду хтели, док се шира породица убице у овом случају не кажњава.⁵⁶ Дакле, самовоља кнеза се манифестовала не само код наплате новчане казне, већ и код одмазде, што је неминовно доводило до тога да је различита казна била извршавана од случаја до случаја. Исто тако, из Закона није јасно како се наплаћивала новчана казна од убице, уколико је он у бекству.

⁵⁴ Ово имагинарно доказно средство се користило и код оптужбе за крађу вредности изнад пола гривне злата. У самој Руској правди не постоје ближе одредбе о начину употребе овог доказног средства. Ипак, по мишљењу правних историчара, разлог његовог нерегулисања лежи у томе што је начин његове употребе био веома добро познат у свакодневном животу. Према претпоставкама, проверавање усијаним гвожђем се спроводило на тај начин да је оптужени био у обавези да изувен пређе неколико корака преко усијаног гвожђа или да држећи усијано гвожђе у својој руци начини одређени број корака. На основу опекотина, тумачило се да ли је оптужени крив или не. Међутим, о томе ко је и на који начин тумачио опекотина није познато. Видети: Николић, Д., *Древноруско словенско право*, оп. cit., стр. 131-132.

⁵⁵ Видети: <http://cerovac.blog.hr/2008/01/1623974016/vinodolski-zakon-1288.html>, приступ 29.01.2011. године

⁵⁶ Јасић, С., оп. cit., стр.143-144.

Међутим, уколико би убијени био кмет, а убица се могао ухватити, Законом је било прописано да плати казну од 100 либара⁵⁷ рођацима убијеног, док је, такође, било прописано да плати 2 либре општини из које потиче убијени. Од суме која се плаћала рођацима, половина је ишла деци убијеног, уколико их има, док се друга половина плаћала у корист рођака жртве. Ако убица побегне долазило је до установљавања супсидијарне одговорности рођака и деце убице, који су плаћали по половину предвиђене суме. Уколико убица буде ухваћен пре него што се наплати вражба, или ако је учињена нагодба, „нека се на њему учини одмазда, док су његови рођаци слободни било каквог плаћања“ (члан 31. Винодолског закона). И у овом члану је изражен одређен степен самовоље у погледу одмазде. За разлику од претходног члана Закона, који регулише убиство „поткнежина“, у овом члану је тачно одређена висина новчане казне која се плаћа за убиство кмета. Како је „поткнежин“ припадник владајуће друштвене класе, можемо извући закључак да је најмања висина новчане казне, која се плаћала за његово убиство, износила 100 либара, као за убиство кмета.

Винодолским законом су предвиђене одредбе које регулишу процесно право. Наиме, у члану 60. предвиђен је поступак пријављивања за кривична дела, па и кривично дело убиства, који се састоји у томе да тужилац пред двором каже: “Теби говорим, да је тај учинио такву ствар“. Међутим, ако тужилац не би могао да докаже да је окривљени учинио конкретно кривично дело, он ће се казнити оном новчаном казном која је предвиђена за то кривично дело. Такође, чланом 67. предвиђено је ко може коме бити сведок ако су у сродству. Тако нпр. отац може бити сведок сину, син и ћерка оцу, а брат и сестра сестри, ако свако од њих засебно станује и међусобно су раздвојени.

За кривично дело убиства, ако не постоје сведоци, окривљени за убиство се може оправдати тиме да, како најбоље зна и уме, нађе педесет својих поротника (саклеветника). Уколико не нађе довољан број поротника, онда ће се он закунути онолико пута колико недостаје поротника.

⁵⁷ За стотину либара се могло купити од 14 до 16 оваца. Видети: <http://dalje.com/hr-zivot/vinodolski-zakon--silovatelju-stotinu-libara-a-smrtna-kazna-vracari/309363>, приступ 29.01.2011. године

Најпознатији споменик немачког средњовековног кривичног права је Општенемачки кривични законик из 1532. године,⁵⁸ познат, такође, под именом Каролина, по немачком цару Карлу V, за време чије владавине је донет. Основ Каролине чини закон познат под називом *Bambergensis* који, је састављен од стране Јохана фон Шварценберга 1507. године.⁵⁹ Каролина је, у односу на земаљско кривично право,⁶⁰ имала супсидијарни карактер, што произилази из предговора Каролине, у којем пише, да она: „не укида старе установљене законе и добре обичаје курфирста, кнежева и сталежа“. Каролина углавном садржи одредбе о кривичном поступку, мада у преко сто чланова инкриминише разна кривична дела. Кривична дела се могу класификовати као: кривична дела против државе, кривична дела против религије, кривична дела против личности, кривична дела против морала и кривична дела против својине.⁶¹

Међу кривичним делима против личности најтеже је кривично дело убиства. За кривично дело убиства била је предвиђена смртна казна која се извршавала мачем (члан 137). Да би се применила тортура према осумњиченом, односно према окривљеном за убиство, потребно је да окривљени буде виђен истовремено када се и убиство догодило у крвавој одећи, са оружјем или са неким предметом који је припадао убијеном (члан 33). У члану 48. Закона предвиђено које све околности везане за извршено убиство треба питати убицу током испитивања приликом којег се примењивала тортура. Тако се убица питао из којих је побуда извршио убиство, када и где је извршио ово кривично дело, да ли му је неко помогао, које оружје је користио и да ли је од жртве узео неки предмет и шта је урадио са тим предметом.⁶²

⁵⁸ Иако Каролина по времену доношења не спада у средњу век, правни историчари је убрајају у један од најзначајних извора средњовековног права, због тога што у време њеног доношења још увек постоји феудално друштво у тадашњој Немачкој.

⁵⁹ *Constitutio Criminalis Carolina* Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Constitutio_Criminalis_Carolina, приступ 31.01.2011. године

⁶⁰ Земаљско право се састојало од обичајног права немачких племена, допуњеног уредбама и решењима владара. Најпознатији правни споменик, настао на основу записивања једног оваквог партикуларног права, је Саксонско огледало из 1225. године. Видети: Николић, Д., *Фрагменти правне историје*, оп. cit., стр. 269.

⁶¹ Произвољност и окрутност постале су уобичајене ствари у средњовековној Немачкој, за време важења Каролине, због тога што су многи кривични поступци започињали и завршавали се применом тортуре. Видети: Liber, F., *Encyclopedia Americana*, Vol. 2., 1835, pp. 533.

⁶² Кандић, Лј., *Одабрани извори из опште историје државе и права*, Савремена администрација, Београд, 1992. година, стр. 209.

Такође, Каролина је инкриминисала убиство живо рођеног детета са свим деловима тела, које својеволјно убије мајка, тајно и подмукло. За ово кривично дело (чедоморство) била је предвиђена смртна казна, која се спроводила тиме да је мајка убица била жива закопана и пробијена колцем. Ипак, тамо где где постоје „погодне воде“, такве злочинке треба утопити.⁶³ Уколико је малолетно лице учини кривично дело, па и кривично дело убиства, али је несумњиво неразумно, треба затражити савет од зналаца како са малетником треба поступити.

Општенемачки кривични закон је прописивао под којим условима је дозвољено извршити убиство (члан 150). Наиме, убица се неће казнити уколико убије неког због блудних радњи који је овај вршио са његовом женом или ћерком, уколико убије некога ради спасавања тела, живота или имовине другог лица. Такође, напредност Каролине се може видети и у томе што се не кажњавају убице који су „лишени разума“. Отпор, који је недозвољен, дрзак и опасан, приликом хапшења даје за право лицу, које хапси неког по службеној дужности, да не буде кажњен за убиство приликом хапшења.⁶⁴

Каролина је важна и по томе што је прописала да узрок смрти код кривичних дела убиства, убиства из нехата, чедоморства, абортуса и тровања мора да утврђује лице које је медицински образовано. На тај начин уведена је обдукција тела жртве, као начина утврђивања његове смрти.⁶⁵

У средњовековној Енглеској значајну улогу у настајању института кривичног права имала је судска пракса. Принцип објективне одговорности се постепено напушта почетком XII века. Кривична дела су дефинисана помоћу праксе судова општег права (*common law crimes*) и на основу закона (*statutory crimes*). Законодавство Хенрија I (1100-1135) је предвидело да малолетна и душевно болесна лица не могу бити кривично одговорни за извршено кривично дело, што доводи до закључка да су ова решења изузетно напредна у односу на време свог постојања.

⁶³ Алексић, Ж., *Нека питања у вези са чл. 138. КЗ (Убиство детета при порођају)*, Правни живот, Београд, 1959. година, бр. 3-4, стр. 2.

⁶⁴ *Peinliche Halsgerichtsordnung Kaiser Karls V. (Constitutio Criminalis Carolina)* Видети: http://www.llv.li/pdf-llv-la-recht-1532__peinliche_halsgerichtsordnung__carolina_.pdf, приступ 31.01.2011. године

⁶⁵ Brettel, H.F., Emrich, D., *Criminal law and forensic medicine in the 16th century*, Zentrum der Rechtsmedizin, Universität Frankfurt am Main, Beitr Gerichtl Med. 1991;49:171-4., Видети: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1811495>, приступ 31.01.2011. године

Међу основним појмовима енглеског средњовековног кривичног права, разликујемо појмове: противправна радња (*trespass*), тежи злочин (*felony*), мањи злочин (*misdemeanour*), велеиздаја (*high treason*) и мала издаја (*petty treason*).

Под тежим злочином (*felony*) подводе се различита кривична дела, као што су: крађе, паљевине и силовања, при чему је и убиство⁶⁶ спадало у теже злочине. Сва ова кривична дела су извршавана са злом намером, што се може закључити из етимологије речи *felony*. Наиме, ова енглеска реч изведена је од латинске речи *fellis*, што значи жуч, гнев. Извршиоци тежих злочина, па и кривичног дела убиства,⁶⁷ кажњавани су смрћу и конфискацијом имовине.⁶⁸

До XVII века извршиоци кривичних дела чије извршење доводи до изрицања смртне казне и конфискације имовине, могли су да користе повластицу азила, тако што би на рок од седам дана побегли у цркву. После истека рока од седам дана, извршилац кривичног дела могао је да бира да ће заувек напустити Енглеску или да остане у цркви. Свештеници нису смели да га хране после истека рока од седам дана, што је неминовно доводило до смрти злочинца. Такође, у обеју случајева није долазило до конфискације имовине.⁶⁹

2.3. Убиство у правним изворима новог века

У Француској, у новом веку, постојали су бројни правни извори, као последица феудалне расцепканости. Домашај таквог права био је ограничен на одређене веома мале територије. Такво стање резултирало је непостојањем елементарних услова за кодификацију кривичног права. Међутим, стање се убрзо мења Француском буржоаском револуцијом из 1789. године. Револуција из 1789. године јединствена је по свом универзалном доприносу развоја људског друштва. Њена јединственост се не огледа само у томе што је она непоновљива, јер се много

⁶⁶ Стопа убиства у средњовековној Енглеској је била далеко већа него данас. Иако постоје одређени проблеми везани за вођење прецизних података о стопи убиства у средњовековној Енглеској, са сигурношћу тврдимо да је на 100.000 становника, у XIV веку, долазило 12 убиства, док је у периоду од 1995. до 1997. године било 2.1 убиство на 100.000 становника. Видети: <http://lcjb.cjsonline.gov.uk/Cambridgeshire/1534.html>, приступ 01.02.2011. године

⁶⁷ Иследник у средњовековној Енглеској је био краљев службеник, обично локално лице од значаја, у чију је надлежност спадало да истражи све насилне и сумњиве смртне случајеве. У Оксфорду су, у том периоду, постојале две особе чија је то била дужност. Они су, наиме, истрагу спроводили заједно или одвојено у зависности од околности случаја. Видети: Hammer C., *Patterns of homicide in a medieval university town: fourteenth century Oxford*, Past and Present, number 78, pp. 6.

⁶⁸ Шаркић, С., Поповић, Д., *op. cit.*, стр. 108.

⁶⁹ Николић, Д., Упоредна правна историја, *op. cit.*, стр. 308-309.

што шта из Француске револуције поновило у неким другим револуцијама, већ се она огледа у томе што је била израз захтева људи за слободом.⁷⁰ Самовоља⁷¹, неједнакост и свирепост, као одлике феудалног кривичног права, су укинуте. Револуција је у јесен 1791. године резултирала доношењем Кривичног законика, који је био базиран на револуционарним начелима.⁷² Законик је био подељен на општи и посебни део, при чему је постојала подела кривичних дела на три врсте: злочини, као најтежа кривична дела, преступи и иступи, као најлакша кривична дела.⁷³

Посебни део Законика подељен је на два одељка, у којем се разликују кривична дела против јавних интереса и кривична дела против приватних лица. У кривичним делима против приватних лица постоје кривична дела против личности и кривична дела против својине.⁷⁴

Законик је дефинисао биће кривићног дела убиства на такав начин да је разликовао да ли је оно извршено са намером или без намере. За убиство извршено у нужној одбрани није се кажњавало. Чланом 8. одељка о кривичним делима против личности, регулисана је казна за убиство, без предумишљаја, која износи 20 година робије са принудним радом,⁷⁵ док се за убиство извршено са предумишљајем била прописана смртна казна.⁷⁶ Такође, парицид је био инкриминисан смртном казном.⁷⁷

⁷⁰ Станимировић, Д., *Француска револуција 1789. и савременост*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Напредак, Ниш, 1989. година, стр. 77.

⁷¹ Посланик Le Pelletier је, образлажући предлог Закона из 1791. године, рекао: „Поред хуманости и једнакости свих пред законом, што се тиче казне, она мора бити размјерна почињеном дјелу, врста казне мора одговарати врсти кривичног дјела, а казне морају бити у закону апсолутно одређене.“ Видети: Марић, З., *Одмјеравање казне*, Специјалистички рад, Бања Лука, 2009. година, стр. 9.

⁷² Принцип законитости је био основа новог кривичног законодавства које је настало доношењем Кривичног закона из 1791. године. Познати теоретичар права, Цезар Бекарија (*Cesar Becarria*), је резимирао принцип законитости у чувеној реченици: „Сваки грађанин треба да зна коју казну треба да издржи“. Видети: Clavier, S., *Perspectives on French criminal law*, Paris and San Francisco, 1997, pp. 19.

⁷³ Шаркић, С., Поповић, Д., *op. cit.*, стр. 122.

⁷⁴ Николић, Д., *Француски Кривични законик из 1791. године*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Сириус, Ниш, 1991. година, стр. 119.

⁷⁵ Робија је била најтежи вид казне лишења слободе. Издржавала се тако што је за ногу осеђеника било привезано топовско ђуле, при чему је осуђеник морао да ради веома тешке послове у рудницима, арсеналима, лукама и на исушивању мочваре.

⁷⁶ Видети:
http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_%20penal_25_09_1791.htm, приступ 03.02.2011. године

⁷⁷ Иако су постојали предлози да се за тешка кривична дела за која је прописана смртна казна, примењује и неки облик мучења пре извршења смртне казне (нпр. одсецање десне руке),

Посебно је био прописан положај малолетника у револуционарном кривичном законодавству. Наиме, иако Законик није одређивао доњу старосну границу кривичне неодговорности, разликовао је да ли је кривично дело лица које има 16 година извршено са расуђивањем или без њега. Уколико је убиство извршено без расуђивања, суд је имао две могућности: или да пошаље малолетника родитељима или да га упути у поправни дом, најдуже до двадесете године живота. Уколико је малолетник извршио убиство са расуђивањем, смртна казна се замењује упућивањем у поправни дом на 20 година.⁷⁸

Рад на кодификацији кривичног законодавства у Пруској прошао је кроз неколико фаза. Прву фазу, која је трајала од 1826. до 1836. године, одликује израда неколико нацрта кривичног законика. Од 1838. до 1842. године трајала је друга фаза која је резултирала објављивањем Нацрта закона 1843. године. Два Нацрта закона настала су у трећој фази, која се односила на период 1843-1847. године. Последња фаза довела је 1851. године до озакоњења новог Кривичног законика.

Иако је пруски Кривични законик,⁷⁹ из 1851. године, по обиму знатно мањи од француског Кривичног законика, пруски законодавац је успео да створи значајан извор кривичног права у немачким државама XIX века, који се ослањао не само на постојеће немачко право, већ и на упоредно право, посебно француско право. Током 1871. године, важност Законика из 1851. године проширена је на новоосновано немачко царство.⁸⁰

Пруски Кривични законик је подељен на три дела, при чему је назив првог дела Законика - *О кажњавању злочина и преступа уопште*. Други део Законика, који се зове – *О појединим злочинима и преступима и њиховом кажњавању*, представља посебни део Законика. У последњем делу инкриминисани су иступи. Сврха изрицања казне је била општа превенција путем одмазде.⁸¹

У другом делу, у петнаестом наслову, Законик издваја посебну групу кривичних дела, под називом кривична дела против живота. Законик прави разлику

законодавци су, у коначном тексту Закона прописали просто лишење живота. Видети: Николић, Д., *Француски Кривични законик из 1791. године*, op. cit., стр. 116.

⁷⁸ Fecteau, J. M., Harvey, J., *Agency and institutions in social regulations*, Quebec, 2005, pp. 317.

⁷⁹ Важност и значај пруског Кривичног законика за Србију се огледа у томе да је на основу његових законских решења донет Кривични законик Кнежевине Србије из 1860. године.

⁸⁰ Hall, J., *General principles of criminal law*, The lawbook exchange, New Jersey, 2005, pp. 34.

⁸¹ Eser, A., *Major stages of criminal reform in Germany*, Israel Law Review, 1996., pp. 29.

између уморства и убиства. Наиме, у члану 175. инкриминисано је уморство, које се одликује намером и умишљајем да се убије човек. Казна за ово дела је смрт. Убиство се разликује од уморства у недостатку умишљаја, при чему је казна за извршено убиство доживотна робија (члан 176).⁸²

3. Историјскоправна димензија убиства у српском праву

3.1. Убиство у правним изворима српског средњовековног права

Најстарије сведочанство о крвној освети код Срба налазимо у војничком спису „Стратегикону“, који је донео византијски цар Маврикије. О постојању крвне освете, такође, говори и реч вражда, која се односи на новчану глобу која се плаћала за извршено убиство. Обичај мирења посредно указује на постојање крвне освете. Вражда се једним делом плаћала у корист оштећеног, а другим делом у корист државе.⁸³

Према монографији Миклошића, преовлађује став да је на територији потоње Немањине Србије, држава објавила да је убиство поремећај општег правног поретка, које једино она може да кажњава, и држава се, уједно, новчаним казнама борила против обичаја крвне освете.⁸⁴

Са оснивањем српске средњовековне државе, установљавају се судови, при чему државна власт све више јача. Сачувани су ретки правни списи који потичу из овог периода, попут Дубровачког статута из 1308. године, у којем постоји одредба да уколико се догоди убиство између Србина и Дубровчанина, на име вражде се плаћа 500 перпера. Такође, као правне изворе можемо навести и одређене хрисовуље. Наиме, у Дечанској хрисовуљи из 1330. године и Аранђеловачкој хрисовуљи из 1348. године налазе, се одредбе о наплаћивању вражде, што посредно упућује на то да је убиство било санкционисано. Према овим одредбама, половина вражде се плаћала цркви, а друга половина „надовчији“ (лице које је случај убиства проказао). На тај начин, држава се борила против тежње да се

⁸² Шаркић, С., Поповић, Д., *op. cit.*, стр. 163.

⁸³ Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији*, СВЕН, Ниш, 2006. година, стр. 9.

⁸⁴ Тарановски, Т., *Историја српског права у Немањинској држави*, Службени лист, Београд, 1996. година, стр. 352.

одређени случајеви убиства крију. На основу тога, држава је повећавала своју фискалну моћ.

Најзначајнији правни извор средњовековне Србије је Душанов законик, који је донет на сабору у Скопљу, 21. маја 1349. године, у присуству цара, патријарха Јоаникија и највиших световних и духовних великодостојника, а допуњен је 1354. године на сабору у Серезу. Извесна правилност у погледу садржине може се уочити до 83. члана. На цркву се односи првих 38 чланова, с обзиром на то да је црква уживала повлашћен положај у тадашњој српској држави, док се од 39. до 63. члана налазе прописи о властели, којима се одређују њихова права и обавезе. Од 69. до 83. члана прописане су обавезе и права зависног становништва. После 83. члана не може се уочити постојање одређене систематике у Закону.⁸⁵

Одредбе о убиству се налазе у члану 87. Закона, према коме се, за убиство извршено из нехата, плаћа вражда од 300 перпера, док се за убиство са „навалицом“ (намером) казна састоји из одсецања обеју рука.⁸⁶ Како се у овом члану не помиње којој друштвеној класи припада извршилац, односно жртва убиства, може се извући закључак да они припадају истој друштвеној класи. Међутим, у члану 94. Закона инкриминисано је убиство које се десило између припадника различитих друштвених класа, при чему се казне за ово убиство поштравају. Наиме, убиство себра од властелина кажњава се 1.000 перпера, док се убиство властелина од стране себра кажњава одсецањем руку и са 300 перпера. Из наведеног се може видети да законодавац не разликује у члану 94. да ли је убиство извршено са намером или из нехата, вероватно због тога што су друштвене прилике у тадашњој Србији биле веома крхе, па је законодавац прописивањем оштрих казни тежио очувању постојећег поретка, не разликујући при томе облик виности.

Квалификовани облици кривичног дела убиства су регулисани члановима 95. и 96. који за убиство свештеног лица прописују смртну казну, односно за убиство оца, мајке, брата или детета смртну казну спаљивањем. Интересантно је да у члану 96. не прописује старост извршиоца кривичног дела убиства оца или мајке,

⁸⁵ Кркљуш, Лј., *Правна историја српског народа*, Прометеј, Нови Сад, 2002. година, стр. 57-58.

⁸⁶ Ранђеловић, Н., Тодоровић Крстић, М., *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, Завод за уџбенике, Београд, 2009. година, стр. 35.

што доводи до закључка да су и малолетна лица могла бити кажњавања за парицид, без обзира на године старости и на виност.

3.2. Убиство у правним изворима српског нововековног права

За време владавине Турака на овим просторима престали су да важе сви већ донети закони. Обим криминалтета, међу којима се и кривична дела против живота и тела, је у Србији између 1804. и 1813. године била доста велики из неколико фактора: 1) државни органи, који су недовољно били развијени и способни да се ефикасно боре против крвних деликата, при чему стопа ових кривичних дела је била висока упркос веома строгим казнама које су се изрицале, 2) несређеност друштвених прилика, која је резултат револуционарних промена у току Првог српског устанка и отежаног снабдевања земље нужним животним намерницама, 3) изопачени морални погледи код појединаца о вредности туђе личности и туђих приватних добара, који су настали као последица вишевековне борбе против турског освајача, су се по ослобођењу Србије пренели на погодно тло подељеног српског друштва.⁸⁷

Међутим, одмах по отпочињању Првог српског устанка 1804. године, дошло је до доношења закона који су се примењивали на ослобођеним територијама. Наиме, Прота Матеја Ненадовић је 5. маја 1804. године донео Кривични законик, који је одобрен на скупштини Ваљевске нахије. У овом Законику, већ у првом члану, забрањује се убиство, које се кажњавало смртном казном.⁸⁸

Други значајан извор у српској правној историји је свакако Карађорђево криминално законик, који је донет 1807. године. Обимнијег је садржаја него Кривични законик Проте Матеје Ненадовића, при чему у Закону постоји подела на одредбе о кривичним делима против државе и друштвеног поретка, одредбе о војнокривичним и војнодисциплинским делима и остале кривичноправне и грађанскоправне одредбе.⁸⁹

⁸⁷ Папазоглу, Д., *Кривично право и правосуђе у Србији 1804-1813*, Публицистичко-издавачки завод „Југославија“, Београд, 1954. година, стр. 114.

⁸⁸ Живановић, Т., *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа*, Научно дело, Београд, 1967. година, стр. 7.

⁸⁹ Кркљуш, Лј., *op.cit.*, стр. 194-195.

У трећем делу Карађорђевог законик инкриминисано је убиство, било намерно (члан 18), било нехатно (члан 19). Казна за намерно убиство је била смрт, док се за нехатно убиство кажњавало „апсом“ (затвором) од пола године, при чему је убица у гвожђу окован, као и накнадом штете породици убијеног, чији износ утврђује суд. За покушај убиства кажњавало се батињањем (члан 20). Такође, у члану 30. Законика забрањено је чедоморство, које се кажњава смрћу.

Нарочито је занимљиво једно решење из 1837. године, у којем пише да се смртна казна према лицу који је починио убиство никада не извршава пуцањем из пушака, него се води рачуна на „род убиства, те да се над убицама увек извршује смртна казна на онај начин, на који су га и они извршили, те да се над убицама равна смрт диктира“.⁹⁰ На овај начин потврђен је симболизам у извршењу смртне казне. Наиме, у овом случају се симболизам између кривичног дела убиства и смртне казне огледа у начину на који се казна извршава. Овим решењем није уведено ново правило, већ оно представља само наставак раније донетих правила. Тако се у пресуди Окружног суда у Ћуприји од 1. јула 1825. године може наћи потврда симболизма према начину извршења: „По правилу верховне наше власти, да свакиј онај кои другога безсудно каквом смртију умори, а онаквом и он уморен да буде, и да се никакому самовољному убицу живот не опрости, реши се да и предречениј убици Живко Јовановић и Ђорђе Обрадовић из пушака убијени, а потом за пример прочима обешени буду“.⁹¹

У тадашњој Србији, 26. јануара 1840. године, донет је Закон о устројству окружних судова,⁹² у чију надлежност је спадало пресуђење, између осталог, и кривичног дела убиства. Законом је прописан како кривични, тако и грађански поступак. Тако је нпр. регулисано да лице које преда суду неког кривца (убицу) мора да суду предложи које доказе има против тог кривца. Савременији приступ законодавца тог времена, у односу на прошлост српске кривичноправне регулативе, огледа се у члановима 13, 15. и 18. Наиме, у члану 13. суд је у обавези да, ценећи степен кривице, опасност окривљеног и доказе, задржи окривљеног у притвор или да га пусти да се брани са слободе. Чланом 15. изричито се забрањује

⁹⁰ Цитат према: Живановић, Т., *op. cit.*, стр. 113.

⁹¹ Годоровић, М., *Симболизам у кажњавању у Србији и првој половину XIX века*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, XLV, 2011. година, стр. 411.

⁹² Окружни судови били су састављени од председника, три члана и довољног броја писара.

примена силе према окривљеном (убици), док је у члану 18. уведена установа *res iudicata*.

Међутим, због тадашњег стања у кривичном праву, које је било непотпуно, несистематично и садржински неразвијено, постојала је тежња доношења једног потпуног кривичног закона којим би се регулисала целокупна материја кривичног права. Ова тежња резултирала је доношењем 12. маја 1860. године Кривичног законика Кнежевине Србије.⁹³ Законик је подељен на три дела, при чему су у првом делу садржане одредбе које чине општи део Законика. Бића злочина и престапа, као и казне за њихове учиниоце, прописани су у другом делу Законика. У трећем делу санкционисани су иступи као најлакша врста кривичних дела.⁹⁴

Кривично дело убиства забрањено је у члану 154. који гласи: „Под убијством разуме се свако недозвољено дело, чрез које какав човек живот изгуби, несматрајући на начин и средства којима је то учињено“. У овом члану је законодавац поставио опште одређење бића кривичног дела убиства.⁹⁵ У следећем члану Законика инкриминисано је убиство извршено са предумишљајем, чије законско одређење гласи: „Ко хотично и с предумишљајем човека убије да се казни смрћу“.

Како је Кривични законик из 1860. године донет на основу пруског Кривичног законика из 1851. године, српски законодавац је дефинисао уморство, односно убиство на сасвим исти начин као и пруски законодавац. Разлика између уморства и убиства је у недостатку умишљаја.

Такође, прописана је била смртна казна, стрељањем, за покушај убиства владара, убиство родитеља или другог претка у правој линији, убиство ради отклањања препрека за извршење другог кривичног дела или прикривање претходно учињеног, као и убиство да би се избегло хватања на лицу места.⁹⁶

Законом из 1860. године правила се разлика између чедоморства брачног и чедоморства ванбрачног детета. Наиме, та разлика се огледала у томе да је запрећена казна за чедоморство брачног детета износила до десет година робије, док је за чедоморство ванбрачног детета прописана казна робије од шест година

⁹³ Кривични законик из 1860. године примењивао се све до 1930. године и то делимично и на територији изван некадашње Краљевине Србије.

⁹⁴ Николић, Д., *Кривични законик Кнежевине Србије*, Градина, Ниш, 1991. година, стр. 97-98.

⁹⁵ Шаркић, С., Поповић, Д., *op. cit.*, стр. 171.

⁹⁶ Николић, Д., *Кривични законик Кнежевине Србије из 1860. године – докторска дисертација*, Универзитет у Београду Правни факултет, 1989. година, стр. 148.

(члан 164).⁹⁷ На тај начин, није призната једнакоправна заштита новорођенчадима, при чему је као основ разлике, у кривичноправној заштити, узимано да ли је новорођенче рођено у браку или ван брака. Оваква дистинкција у кривичноправној заштити људског живота је недопуштена.

Законодавац је узраст извршиоца кривичног дела довео у непосредну вези за кривичном одговорношћу. Наиме, малолетство је чињеница, које је по самом Закону искључивало урачунљивост, па самим тим и кривичну одговорност. Лица која немају дванаест година спадају, у категорију кривично неодговорних лица, као и лица која имају од 12 до 16 година, ако су злочин (убиство) извршили без разбора. Међутим, уколико је кривично дело извршено са разбором, од стране лица које има између 12 и 16 година, уместо смртне казне (код убиства) изрицаће им се казна затвора до десет година. Такође, и за лица са навршеном двадесет првом годином живота сматрало се да не поседују сва психичка својства нужна за пуну способност свести о сопственим делима, тако да се уместо смртне казне (за убиство) изрицала робија или заточење.⁹⁸

Доношењем Кривичног законика Краљевине Југославије, од 9. фебруара 1929. године, настао је дисконтинуитет кривичног законодавства тадашње државе у односу на ранији период, када је владала разноликост кривичног законодавства (правни партикуларизам).⁹⁹

Међу бројним кривичним делима,¹⁰⁰ које је Законик инкриминисао, налазе се и кривична дела против живота и тела, у глави XVI. Обично убиство кажњава се вечитом робијом или робијом од најмање десет година, док је за квалификована убиства прописана смртна казна или вечита робија, при чему су бића кривичних

⁹⁷ Миличевић, М., *Инфантицид – породичноправни приступ*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Просвета, Ниш, 1992-1993. година, стр. 116.

⁹⁸ Костић, М., *Историјски преглед кривичноправног положаја малолетника у нашем законодавству*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2005. година, стр. 246-247.

⁹⁹ „У нашој Краљевини, особито, која је у свом новом образовању затекла 6 кривичних закона на снази, доношење новог Кривичног законика значи, уједно, и задовољавање потребе за уједињењем у тој законској материји, у којој се неједнакост најјаче осећа.“ Цитат према: „Нови модерни Кривични законик“, Политика, Београд, 28.1.1929., бр. 7451, година XXVI

¹⁰⁰ У садашњем Законику постоји двојна подела кривичних дела (члан 15). Међутим, и код нас је у суштини остала тројна подела кривичних дела, јер Законик није обухватио сва кривична дела. У законски текст унет је један број дела који су „формалне природе“, док је све остало било остављено за нарочити „полицијски законик“. Видети: Чубински, М., *Научни и практички коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1930. година, стр. 51.

дела квалификованих убистава манифестују: у лишавању живота другог лица после зрелог размишљања; у лишавању живота другог лица отровом или на свиреп (окрутан) начин; у лишавању живота на начин којим се угрози живот више лица; у лишавању живота из користољубља или ради извршења или прикривања другог злочинства;¹⁰¹ и у лишавању живота, при чему се убица налази у поврату у погледу обичног убиства¹⁰² (члан 167). За покушај обичног убистава кажњава се робијом од најмање три године, док се за покушај квалификованог убистава казна огледа у робији од најмање седам година.

Привилегована убистава, по тадашњем кривичном законодавству, су: убиство на мах, лишење живота на изричит и озбиљан захтев убијеног (еутаназија), чедоморство и лишење живота из нехата. Да би постојало убиство на мах потребно је да убица буде доведен, без своје кривице, у јаку раздраженост нападом или великим увредама од стране убијеног. Казна се састоји у робији или заточењу до десет година. За еутаназију је предвиђена казна заточења до пет година или казна затвора. Биће кривичног дела чедоморства се састоји од тога да мајка за време порођаја или непосредно иза порођаја, али док траје поремећај што га код породиље изазива порођај, лиши живота своје дете. Неједнакост жртве се огледа у томе што са мајка кажњава строгим затвором уколико је дете брачно, док се за чедоморство код кога је жртва дете, које је ванбрачно, кажњава обичним затвором. Такође, код овог кривичног дела се види да брачна и ванбрачна заједница нису изједначене. За нехатно лишавање живота предвиђена је казна затвора до три године.

Малолетне извршиоце кривичних дела законодавац је поделио у неколико категорија. Уколико лице које није напунило 14 година живота (дете у кривичнопавном смислу) изврши било које кривично дело, па и кривично дело убистава, према њему се не може предузети кривично гоњење и кажњавање. Уколико дете није морално покварено или напуштено, предаје се родитељима,

¹⁰¹ Кривична дела се по Закону деле на злочинства и преступе. Злочинства су она кривична дела за која закон прописује смртну казну, робију или заточење, док је за преступе прописује строги затвор, затвор или новчана казна (члан 15).

¹⁰² Кривични законик из 1929. године је предвиђао као квалификовани облик убистава и убиство у специјалном поврату. Лишење живота више лица, као облик тешког убистава, Законик није познавао. На тај начин, специјалним повратом квалификовани облик убистава везиван је за позив за појам поврата који је био Законом прописа. Полазећи од тога, поврат се појављивао као квалификаторна околност. Видети: Пихлер, С., *Убиство више лица и убиство у специјалном поврату*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 3, 1985. година, стр. 4.

старатељима или надлежним школским властима да га они према свом нахођењу казне, да се о њему старају и да над њим врше потребан надзор, док ако дете одликује морална поквареност или напуштеност, оно се предаје заводу за васпитање или подесној породици, где ће остати док не буде поправљено.¹⁰³ У надлежности суда је да одлучи када је дете напуштено или морално покварено.¹⁰⁴

Млађим малолетницима се сматрају лица од 14 до 17 година старости и према њима се углавном изричу васпитне мере, са једним изузетком, који се односи на ситуацију када лице које по навршеној петнаестој години живота изврши неко дело злочина (убиство), а при томе је могао да схвати природу и значај свог дела и према томе схватању ради. Према таквом малолетнику примењују се прописи који важе за кажњавање старијих малолетника.¹⁰⁵

Старијим малолетницима се сматрају лица од 17 до непуних 21 годину живота. Законом се претпоставља урачунљивост старијих малолетника, која је таман толико смањена да би била сразмерна степену душевне зрелости старијих малолетника. Због овога, Законом су прописане блаже казне према старијим малолетницима. Наиме, уколико малолетник изврши кривично дело за које је прописана смртна казна или казна вечите робије (нпр. кривично дело убиства), према старијем малолетнику се изриче временска казна робије, или казна заточења, од најмање седам година.

3.3. Убиство у правним изворима српског савременог права до 2005. године

У новоформираној држави ФНРЈ, доношењем Устава из 1946. године створени, су предуслови за изградњу новог правног поретка. Иако је законодавац 12. фебруара 1946. донео Кривични законик који регулише само општи део, овај

¹⁰³ „Али Закон има уопште стално у виду могућност поправљања и рехабилитације и то не само код малолетника, већ и код осталих, па и најокорелијих, осим оних ретких случајева у којима, на најстрашнија дела, реагује смртном казном, као изразом најдубљег општег револта, који наша средина оваква кава је не може да утиша другим средствима.“ Цитат према: „Нови модерни Кривични законик“, loc. cit.

¹⁰⁴ Костић, М., Миладиновић Стефановић, Д., Димовски, *Извештавање о делинквенцији малолетникау дневном листу „Политика“ од 1929-1933. године*, Пешчаник, Пунта, Ниш, 2009. година, стр. 171-172.

¹⁰⁵ Марјановић, Ч., *О положају малолетника у материјалном кривичном праву*, Универзитет у Београду, Београд, 1935. година, страна 155-156.

Законик неће бити предмет подробније анализе, јер не садржи посебни део кривичног права.¹⁰⁶

Међутим, већ 27. фебруара 1951. године донет је нови Кривични законик, који је обухватио и материју општег и посебног дела кривичног права, при чему је у члану 5. прописано да деца (лица испод 14 година живота) не могу да буду кривично одговорна уколико изврше кривично дело и да малолетник старији од 14 година није кривично одговоран, уколико у време извршења кривичног дела због душевне развијености није могао да схвати значај свог дела или није могао да управља својим поступцима.

Кривична дела против живота и тела инкриминисана су у глави XII, при чему се за обично убиство кажњава строгим затвором од најмање пет година (члан 135). Такође, истим чланом су регулисана и тешка убиства попут: убиства на свиреп и подмукао начин, убиства којим се доводи у опасност живот више лица, убиства из користољубља, убиства ради извршења или прикривања другог кривичног дела, убиства из других ниских побуда и убиства више лица, за која су прописана строги затвор од најмање десет година или смртна казна.

Убиство на мах, убиство из нехата и убиство детета при порођају су привилеговани облици убиства, за које су прописане различите казне лишења слободе. Наиме, за убиство на мах, прописана је казна строгог затвора до десет година, док се убиство из нехата кажњава затвором од најмање шест месеци или строгим затвором од најмање пет година. Чедоморство се кажњава затвором од најмање шест месеци. Неодређеност казне за покушај чедоморства се огледа у томе да се за њега изриче казна. У закону није прописано која је то казна.

Доношењем устава СФРЈ из 1974. године дошло је до преношења бројних надлежности са нивоа федерације на ниво федералних јединица, што је довело до тога да све федералне јединице заједно са аутономним покрајинама донесу своје кривичне законике. Тако је на федеративном нивоу донет нови Кривични законик

¹⁰⁶ Овај Закон прописивао је дванаест врста казни, од којих су неке могле да буду изричане само као главне, док се неке могле да буду изричане и као главне и као споредне. Смртна казна, лишење слободе с принудним радом, лишење слободе и поправни рад су биле предвиђене само као главне, док су се као главне и као споредне могле изрицати: губитак држављанства, конфискација имовине, губитак грађанских права, губитак чина, забрана бављења одређеним занимањем, протеривање, новчана казна и поправљање штете.

14. септембра 1976. године, али су њиме регулисана само општа питања која се односе на сврху кажњавања и извршење казне лишења слободе. Социјалистичка Република Србија је 28. јуна 1977. године донела свој Кривични законик.

У Кривичном законнику СР Србије кривично дело убиства инкриминисано је у глави VII, под називом кривична дела против живота и тела. За обично убиство, чије се биће дела састоји у лишавању живота другог лица, кажњава се казном затвора од најмање пет година. Казна затвора од најмање десет година или смртна казна предвиђене су за квалификована облике кривичног дела убиства, као што су: убиство на свиреп или подмукао начин, убиство при безобзирном насилничком понашању, убиство другог лица, при чему се са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица, убиство из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из крвне или безобзирне освете или из других ниских побуда, убиство службеног или војног лица, при вршењу послова државне безбедности, убиство службеног или војног лица при вршењу послова јавне безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе или убиство лица које на основу закона или другог прописа врши ове послове у остваривању друштвене самозаштите (члан 47. став 2). Такође, истом казном се кажњава оно лице које са умишљајем помогне малолетнику да изврши кривично дело квалификованог убиства. За вишеструка убиства, осим убиства на мах, убиство из нехата и убиство детета при порођају, изриче се казна затвора од најмање десет година или смртна казна, без обзира да ли му се за сва убиства суди применом одредаба о стицају или је за неко убиство већ био осуђен (члан 47. став 3).¹⁰⁷ За умишљајно припремање извршења, било ког од

¹⁰⁷ Уставни суд Југославије је 11. новембра 1987. године покренуо поступак за оцењивање уставности наведене одредбе Кривичног закона СР Србије и њене сагласности са Кривичним законом СФРЈ. Током поступка оцењивања, донет је Закон о изменама и допунама кривичног закона СР Србије, којим је измењена одредба члана 47. став 3, тако што је оспорена одредба из става 3. пренета у став 2. истог члана, и то као две посебне тачке – тачка 8. и тачка 9. тачком 8. предвиђено је да ће се казном затвора од најмање десет година или смртном казном казнити ко са умишљајем лиши живота више лица, док је одредбом 9. прописано да ће се таквом казном казнити ко са умишљајем лиши живота другог лице, а раније је био осуђен за убиство са умишљајем, при чему су у оба случаја изузета убиство детета при порођају и убиство на мах. Међутим, Уставни суд је потом оцењивао уставност и сагласност са Кривичним законом СФРЈ одредбе члана 47. став 2. тачка 8. и 9. Кривичног закона СР Србије, утврдивши при томе да су ове одредбе у несагласности са одредбама члана 175. став 2 и члана 281. став 1. тачка 12. Устава СФРЈ и да су у супротности са чланом 37. став 2, чланом 46. и 48. Кривичног закона СФРЈ. Више видети: Игњатовић, Ч., *Убиство више лица и*

поменутих облика кривичног дела убиства, предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година.

У привилегована кривична дела убиства спадају убиство на мах, убиство из нехата и убиство детета при порођају. За убиство извршено на мах кажњава се затвором од једне до десет година (члан 48), док је за убиство извршено из нехата прописана казна од шест месеци до пет година (члан 49). Лишавање живота детета од стране мајке за време порођаја или непосредно после порођаја, док траје поромећај што га код ње изазвао поремећај, представља кривично дело чедоморства за које се кажњава затвором од три месеца до три године (члан 50).

Овај Кривични законик је више пута мењан и остао је на снази све до доношења новог кривичног законодавства 2005. године. Његовим последњим изменама из 2003. године уведене су одређене новине, како у погледу облика одређених тешких убистава, тако и у погледу висине запређених казни код различитих облика убиства. Наиме, за обично убиство изрицала се казна затвора од најмање седам година.

Како се Република Србија приступањем Савету Европе 3. априла 2003. године обавезала да ни за једно кривично дело не постоји могућност изрицања смртне казне, датим изменама за тешка убиства се могла казна затвора од најмање 12 година или четрдесетогодишња казна затвора. Такође, променом друштвеног система није постојала потреба да се штити лице које обавља послове чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе на основу закона или другог прописа у остваривању друштвене самозаштите. Код привилегованих убистава нису извршене промене бића кривичног дела у односу на законска решења из 1977. године. Такође, висина запређених казна је остала иста.

4. Убиство у позитивноправним решењима

4.1. Убиство у позитивноправним решењима држава бивше Југославије

Распадом бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1991. године престао је да постоји јединствени правноекономски систем међу

убиство у поврату у новом Кривичном закону Републике Србије, Судска пракса, Београд, 1991. година, стр. 66-67.

републикама које су некад чиниле Југославију. Свака држава, настала распадом Југославије извршила је реформу свог правног система, ослањајући се на основе ранијег социјалистичког права и пратећи демократске и европске стандарде у праву.

Ни кривично право, као део јединственог правног поретка сваке државе, није остало имуно на ове реформе. Наиме, промена друштвеноекономског система у датим државама, као и напредак технологије условила су настанак потпуно нових група кривичних дела, али и реформисање бића већ постојећих кривичних дела, увођењем њихових нових облика. Реформа је неминовно обухватила и групу кривичних дела против живота и тела.

4.1.1. Убиство у позитивном праву Републике Словеније

Важећи Кривични законик¹⁰⁸ Републике Словеније донет је 2008. године и он се односи само на пунолетна лица, док се на малолетнике користе одредбе старог Кривичног законика из 1995. године (члан 375. КЗ Републике Словеније).¹⁰⁹

Кривична дела против живота и тела инкриминисана су у глави XV, при чему законодавац разликује убиство од уморства (квалификовани облици), с тим да је за убиство прописана казна затвора од пет до петнаест година (члан 115), а за уморство се кажњава казном затвора од најмање петнаест година затвора (члан 116). Такође, уколико се двоје или више лица удружило да би извршили убиство, кажњавају се казном затвора од десет до петнаест година (члан 115. став 2). У уморство спадају лишење живота на окрутан или подмукао начин, лишење живота ради отклањања службеног акта које се односи на заштиту јавне безбедности, или у преткривичном поступку или због одлуке јавних тужилаца или поступка и одлуке судија или због извештаја и сведока у судском поступку, лишење живота због повреде равноправности, лишење живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других ниских побуда и лишење живота од стране злочиначког удружења за чињење таквих дела.

¹⁰⁸ Кривични законик Републике Словеније, Урадни лист, 55/2008

¹⁰⁹ Димовски, Д., *Примена ресторативне правде у малолетничком кривичном праву*, Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије, Пунта, Ниш, 2009. година, стр. 407.

У привилегована кривична дела убиства спадају убиство на мах (члан 117), убиство из нехата (члан 118) и чедоморство (члан 119). Наиме, за убиство на мах прописана је казна затвора од једне до десет година затвора, док је за убиство из нехата предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година. Такође, чедоморство се кажњава казном затвора до три године.

Занимљиво је да словеначки законодавац не предвиђа посебно привилеговано убиство лишење живота из самилости, али у оквиру кривичног дела подстицање на самоубиство и помагање при самоубиству у ставу 3. члана 120. пише да ако неко подстиче на самоубиство или помаже у извршењу самоубиства лица које још нема 14 година живота или које не може да схвати значај свог дела или се налази под његовом контролом казниће се због убиства. Међутим, уколико се ово дело изврши према малолетнику или према лицу чије су способности да схвати значај свог дела значајно смањење, прописана је казна затвора од једне до десет година. Иако је јасно разлика у заштитном облику код ових кривичних дела, није јасна зашто је предвиђено да је подстицање, односно помагање код самоубиства детета или лица које не може да схвати значај свог дела предвиђено као убиство у оквиру одредба кривичног дела подстицање на самоубиство и помагање при самоубиству.

4.1.2. Убиство у позитивном праву Републике Хрватске

Република Хрватска је, отцепљујући се из бивше СФРЈ, примењивала Основни Кривични закон Републике Хрватске из 1991. године и Кривични закон Републике Хрватске из 1991. године. Међутим, Хрватска је 1998. године нови Казнени закон¹¹⁰ који је и данас на снази.

Посебни део Казненог закона почиње казним делима против живота и тела (глава X).¹¹¹ Ни хрватски законодавац не одступа од тога да је за обично убиство уобичајена казна затвора од најмање 5 година, док су за квалификована

¹¹⁰ Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11

¹¹¹ „U Zagrebu se na 1000 stanovnika godišnje dogode 0,04 nasilne smrti, što hrvatski glavni grad svrstava među prvih deset europskih metopola s najvišim brojem ubojstava, samoubojstava i nesretnih slučajeva. Najveći broj slučajeva nasilne smrti bilježi Atena, a slijede Luxembourg, Bruxelles, Riga, Vilnius, Tallinn, Berlin i Lisabon, pokazuje statistika dobivena istraživanjem “Urban Audit” koju je proveo Eurostat (Europski statistički zavod)“. Rimac, I., *Zagreb među deset gradova s najviše ubojstava*, Jutarnji list. Видети: <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=28491>, приступ 4.03.2011. године

убиства прописује казна затвора од најмање десет година или казна дуготрајног затвора.¹¹² У тешка убиства спадају: убиство детета или малолетне особе, убиство труднице, убиство на особито окрутан или крајње подмукао начин, убиство из користољубља, убиство ради извршења или прикривања другог кривичног дела, убиство из безобзирне освете, мржње или других особити ниских побуда, убиство службене особе у време кад обавља послове уставног поретка Републике Хрватске, осигурања особа или имовине, спречавања или откривања кривичних дела и прекршаја, привођења, хапшења или спречавања бекства извршиоца кривичног дела и прекршаја, чувања особа којима је одузета слобода, одржавања јавног реда и мира и сигурности промета трагања и убиство полицијског службеника кад обавља послове заштите живота, права, сигурности и неповредивости особа, заштите имовине и спречавања и откривања кривичних дела и прекршаја, трагања за извршиоцима кривичних дела и прекршаја, хапшења и њиховог довођења надлежним органима, надзора и управљања друмских прометом, послове са странцима на темељу закона, надзора и осигурања државне границе те одржавање јавног реда и мира (члан 91).

Република Хрватска је, поред убиства на мах, за које је предвиђена казна затвора од три до десет година, убиства из нехата, за које је предвиђена казна од од шест месеци до пет година, чедоморства, за које је предвиђена казна затвора од једне до осам година, инкриминисала и усмрћење на захтев (еутаназију), чије се биће састоји у томе да једно лице усмрти друго лице на његов изричит и озбиљан захтев, при чему се за овај облик убиства кажњава казном затвора од једне до осам година (члан 94).¹¹³

4.1.3. Убиство у позитивном праву Републике Македоније

Република Македонија је осамостаљивањем почела да гради сопствено законодавство које се, такође, односило и на област кривичног права. Наиме,

¹¹² За разлику од законског решења у Републици Српској у којој се казна дуготрајног затвора односи на временски период од 25 до 45 година, у Републици Хрватској казна дуготрајног затвора се изриче на период од двадесет до четрдесет година (члан 53. став 3. Казненог закона).

¹¹³ Током 2002. године у Хрватској почињено је 67 убистава од тога је убијено 38 мушкараца и 29 жена, при чему је квота убистава 1,53 на 100.000 становника. Видети: <http://vtsbj.hr/images/uploads/nasilje.pdf>, приступ 4.03.2011. године

важећи Кривични закон Републике Македоније¹¹⁴ донет је 23. јула 1996. године, а ступио је на снагу 1. новембра исте године. Кривични закон се у погледу поделе извршилаца по годинама кривичних дела не разликује од законских решења у другим бившим југословенским републикама. И овде постоји деоба на децу (лица испод 14 година живота), према којима се не изриче кривична санкција, млађе малолетнике (лица од 14 до 16 година живота), према којима се могу изрећи само васпитне мере и старије малолетнике (лица од 16 до 18 година живота), према којима се изричу, углавном, васпитне мере, а изузетно казна малолетничког затвора под условима прописаним законом.¹¹⁵

Посебни део Кривичног закона РМ почиње главом XIV која се односи на кривична дела против живота и тела, показујући тиме да поклања посебну пажњу заштити телесног интегритета. Наиме, у члану 123. став 1. предвиђена је казна затвора од пет година за убиство, док је за квалификоване облике убиства предвиђена казна затвора од најмање десет година или казна доживотног затвора, при чему у квалификована убиства спадају: лишење живота на округан или подмукао начин, лишење живота неког лица при чему се са умишљајем доведе у опасност живот другог лица, лишење живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, због безобзирне освете или из других ниских побуда, лишење живота по налогу другог, лишење живота женске особе, знајући при томе да је у другом стању, лишење живота службеника или војног лица, док

¹¹⁴ Кривични законик Републике Македоније, Службени весник 37/96

¹¹⁵ Кривична дела против живота и тела, која врше малолетници Македонији, показују висок степен агресивности, безобзирности и бруталности. Проф. Велкова сматра да карактеристике ових кривичних дела настају као израз транзиционог периода у којем се Република Македонија тренутно налази. Наиме, најчешће се ради о ситуационим деликтима који настају због афективне напетости, преосећајности, у садејству са психичком нестабилношћу. Међутим, ова кривична дела настају на смислен и организован начин, уколико кривично дело врше малолетничке банде или у саизвршилаштву, при чему су млађа пунолетна лица имала главну улогу. У погледу учешћа кривичних дела против живота и тела у укупном криминалитету малолетника и деце, у периоду од 1981. до 2000. године, износи 9,73% код малолетника и 0,76% код деце. У периоду од 1981. до 2000. године било је извршено укупно 61 убиство (6%) од стране малолетника и деце у Македонији, при чему је до 1990. године извршено 34 убиства, док је од 1991. до 2000. године учињено 27 убиства. Укупно је од 1981. до 2000. године било 33 покушаја убиства, што чини 3% у укупном криминалитету деце и малолетника, при чему је у првом посматраном периоду било 14 покушаја убиства, а у другом 19. Тешка телесна повреда са бројем извршења од 497, чини 47% у укупном криминалитету малолетника и деце, док преостали део од 44% (458 извршена кривична дела) чине остала кривична дела против живота и тела. Видети: Велкова, Т, *Феноменологија на малолетничкиот криминалитет во Република Македонија во периодот 1981-2000. година*, 2-ри Август С, Штип, 2006. година, стр. 210-217.

обављају посао од јавног или државног значаја, или док су на дужности очувања јавног реда, за време хватања учиниоца кривичног дела или чувања особе која је ухапшена.

У привилеговане облике убиства спадају лишење живота из самилости, за које се кажњава затвором од шест месеци до пет година (члан 124), убиство на мах, за које се уколико буде извршено изриче казна од једне до пет година затвора (члан 125), убиство из нехата, за које је прописана казна затвора од шест месеци до пет година (члан 126), и чедоморство, за које суд може изрећи затвор од три месеца до три године (члан 127).¹¹⁶

4.1.4. Убиство у позитивном праву Републике Српске

Република Српска је 25. јуна 2003. године донела нови Кривични законик,¹¹⁷ који штити основна права и слободе човека и грађанина и друге основне индивидуалне и опште вредности, које установљује и јемчи правни поредак. Ова заштита се остварује одређивањем тога која дела представљају кривична дела, прописивањем казни и других кривичних санкција за та дела и изрицање тих санкција учиниоцима кривичних дела у законом утврђеном поступку (члан 1). Законик разликује поделу учинилаца кривичних дела на: децу (лица до 14 година живота); млађе малолетнике (лица од 14 до 16 година живота); старије малолетнике (лица од 16 до 18 година живота) и пунолетна лица (лица старија од 18 година живота).

Кривична дела убиства инкриминисана су у глави XVI Законика. Разликујући разне облике кривичног дела убиства, Законик је прописао различите казне за поједине облике. Тако се за обично убиство кажњава казном затвора од

¹¹⁶ Према статистичким подацима, који води Државни завод за статистику Републике Македоније, стопа убиства је била на релативно истом нивоу. Наиме, 1999. године било је извршено 49 убистава од укупно 4.295 кривичних дела, док се 2004. године број убистава попео на 61, при чему је укупно извршено 4.917 кривична дела. Током 2009. године број убистава је смањен 53, док се број укупно извршених кривичних дела попео на 5.978. У посматраном периоду највише је било извршено крађа, тешких крађа и кривичних дела против безбедности јавних саобраћаја. Државен завод за статистика, Република Македонија, Македонија во бројки, 2010. година. Видети: http://www.stat.gov.mk/Publikacii/MakBrojki2010web_mac.pdf, приступ 4.03.2011. године

¹¹⁷ Кривични законик Републике Српске, Службени гласник РС број 49/03

најмање пет година, док се за убиство учињено под особито олакшавајућим околностима, прописана казна од једне до осам година (члан 148).

Убиство под особито олакшавајућим околностима представља нови облик кривичног дела убиства, који се огледа у томе да је умишљајно лишење живота извршено под особито олакшавајућим околностима. Разлог за увођење овог кривичног дела се састоји у томе да се највећ компромисно решење између јавног интереса очувања живота људи, са једне стране и права на смрт као саставни део права на живот, са друге стране. Појам особито олакшавајућих околности је немогуће прецизно одредити. Међутим, под особито олакшавајуће околности могли би се подвести случајеви умишљајног убиства извршени на захтев, молбу или пристанак пасивног субјекта, на умишљајно убиство извршено из самилости или милосрђа, као и на случајеве умишљајног убиства код кога су дугогодишњи живот и понашање пасивног субјекта (жртве) битно утицали на одлуку да учиниоца да изврши убиство (пример за ово убиство је случај лишења живота након дугогодишњег психичког и физичког малтретирања учиниоца).¹¹⁸

За тешка убиства, попут: лишавања живота на крајње свиреп и подмукао начин, лишавања живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других нарочито ниских побуда, лишавања живота при безобзирном насилничком понашању, лишавања живота једног лица при чему се доведе у опасност живот још неког лица, умишљајног лишавања живота два или више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или у убиству учињеном под особито олакшавајућим околностима, лишавања живота детета, малолетног лица или женског лица за које извршилац зна да је бременита и лишавања живота судије или јавног тужиоца у вези са вршењем њихове судијске или тужилачке дужности или у лишавању живота службеног или војног лица при вршењу послова безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе, прописана је

¹¹⁸ Бабић, М., *Кривично право – посебни дио*, Правни факултет Бања Лука, Бања Лука, 2007. година, стр. 31.

казна затвора од најмање десет година или казна дуготрајног затвора¹¹⁹ (члан 149. став 1).

У тешка убиства, такође, спада и убиство које је извршено организовано или по нарудби, које своје криминалнополитичко оправдање налази у потреби сузбијања организованог криминалитета, чији је обим у порасту (члан 149. став 2). Биће убиства које је извршено организовано би се састојало у томе да је ово убиство извршено након одређених припрема, планова и договора, при чему у њеном извршењу суделују више лица (нужно саизвршилаштво), који једнако одговарају без обзира ко је створио план за убиство, а ко је непосредно извршио то убиство. Биће убиства по нарудби се састоји у томе да је до лишења живота дошло на основу неког споразума између наручиоца и непосредног извршиоца убиства, при чему мотив убиства не мора увек да буде користољубље, већ политичке и пословне побуде. Такође, веома је тешко разликовати ово тешко убиство од убиства ниских побуда. У спорним ситуацијама постојаће привидни идеални стицај по принципу алтернативитета, при чему ће се извршити квалификација за оно убиство које је лакше доказати. За разлику од убиства које је извршено организовано, код убиства по нарудби не постоји нужно саизвршилаштво, јер свако одговара за свој удео у извршењу дела.¹²⁰

У привилегована убиства спадају: убиство на мах, за које је је предвиђена казна затвора од једне до десет година, убиство детета при порођају, за које је предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година, и нехатно лишења живота за које се кажњава затвором од шест месеци до пет година (члан 150).

4.1.5. Убиство у позитивном праву Републике Црне Горе

Република Црна Гора је 17. децембра 2003. године донела нови Кривични законик,¹²¹ којим се регулишу кривичне санкције према пунолетним извршиоцима кривичних дела и према малолетним извршиоцима. Законик је као општу сврху прописивања и изрицања кривичних санкција предвидео сузбијање дела којим се

¹¹⁹ За најтеже облике тешких кривичних дела извршеним с умишљајем, може се прописати казна затвора у трајању од двадесет и пет до четрдесет и пет година - дуготрајни затвор (члан 32. став 2).

¹²⁰ Бабић, М., *op. cit.*, стр. 49-51.

¹²¹ Кривични законик Републике Црне Горе, Службени лист РЦГ, број 70/03

повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством (члан 4. став 2).

У кривичном праву Црне Горе према лицу испод 14 година (деца у кривичноправном смислу) не може применити кривична санкција, ако је у време извршења противправног дела одређеног у закону као кривично дело имао непуних 14 година живота.

Република Црна Гора придаје велику важност кривичноправној заштити основног људског права – права на живот, с обзиром на то да прва глава у посебном делу Законика је посвећена кривичним делима против живота и тела (глава XIV). Наиме, обично убиство се кажњава затвором од пет до петнаест година, док се за квалификоване облике кривичног дела убиства може изрећи казна затвора од најмање десет година или казна затвора од тридесет година.

У квалификоване облике убиства спадају: лишавање живота на свиреп или подмукао начин, лишавање живота при безобзирном насилничком понашању, лишавање живота једног лица при чему се са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица, лишавање живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других ниских побуда, лишавање живота службеног или војног лица при вршењу или у вези са вршењем службене дужности, лишавање живота детета или бремените жене, лишавање живота члана своје породице или породичне заједнице којег је претходно злостављао и лишавање живота са умишљајем више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или убиству из самилости.

Законик Црне Горе познаје четири привилегована облика убиства: убиство на мах (члан 145), убиство детета при порођају (члан 146), лишење живота из самилости (члан 147) и нехатно лишење живота (члан 148). За убиство на мах, чије се биће састоји у лишавању живота другог лица на мах при чему је извршилац доведен без своје кривице у јаку раздраженост нападом, злостављањем или тешким вређањем од стране убијеног, прописана је казна од једне до осам година затвора. Мајка која лиши живота своје дете за време порођаја или непосредно после порођаја, док код ње траје поремећај изазван порођајем учинила је привилеговано убиство чедоморство и кажњава се затвором од шест месеци до пет година. Такође,

за лишење живота из самилости и нехатно лишење живота предвиђена је иста казна као и за чедоморство.¹²²

4.2. Убиство у домаћем позитивном праву

4.2.1. Обично убиство у домаћем позитивном праву

Године 2005. усвојени су нови законски текстови, као што су Кривични Законик,¹²³ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹²⁴ и Закон о извршењу кривичних санкција,¹²⁵ којима су извршене одређене промене у кривичном законодавству Републике Србије.

Кривичним закоником је предвиђено да је општа сврха прописивање и изрицања кривичних санкција сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством у циљу заштите човека и других основних друштвених вредности.

Кривично дело убиства инкриминисано је у глави XIII у оквиру кривичних дела против живота и тела, при чему Законик познаје обично убиство, квалификоване облике убиства и привилеговане облике.

Наиме, обично убиство се састоји у лишењу живота другог лица са умишљајем, при чему не постоје посебне околности које га чине привилегованим, односно квалификованим (члан 113). За овај облик убиства предвиђена је казна затвора од пет до петнаест година.

Закоником није прецизно одређена радња извршења, већ се законодавац користи тзв. последичном нормом која се огледа у томе да она обухвата сваку

¹²² Током 2003. године било је 20 убиства на територији Црне Горе, док се број извршених убиства смањило на 14, у току 2004. године. За разлику од 2004. године, 2005. године број убиства се пење на 22. Највише убиства је извршено 2006. године – 25, док је најмање убиства извршено 2007. године – само 10. Током 2007. године, највећи број убиства извршен је у Никшићу (4), док су по два убиства извршена у Бару и у Беранама. По једно убиство извршено је у Будви и у Херцег Новом (Извештај о раду Управе полиције Републике Црне Горе и стању безбедности у 2007. години). Стопа убиства у Црној Гори се повећава, односно смањује за неколицину случајева годишње. Међутим, с обзиром на то да је Црна Гора држава са малим бројем становника, оваква повећања, односно смањивања извршених кривичних дела убиства треба да побуђују већу пажњу надлежних органа.

¹²³ Кривични Законик, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009 и 111/2009

¹²⁴ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005

¹²⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005 и 72/2009

радњу (делатност) којом се друго лице лишава живота.¹²⁶ Иако је законски немогуће ближе одредити радњу кривичног дела убиства, у теорији се доста разматрало о томе у чему се све она може састојати. Међутим, дискусијама се није дошло до стварања неке опште теоријске дефиниције радње извршења овог кривичног дела, али је указано на бројне могућности њеног конкретног испољавања.¹²⁷ Најчешће се убиство врши неком активном радњом, мада није искључено да се у одређеним ситуацијама радња извршења убиства састоји у нечињењу, које се огледа у томе да је смрт другог лица изазвана пропуштањем обавезе на чињење (нпр. ако болеснику буде ускраћен лек у намери да се лиши живота, па услед тога дође до смрти).

Како се убиство најчешће врши неком активном радњом, извршилац кривичног дела убиства се углавном користи одређеним средствима, којима проузрокује смрт другог лица, као што су хладно и ватрено оружје, оруђе или друга средства која су подобна да тело тешко повреди.¹²⁸

Исто тако, убиство се поред употребе физичке силе као у претходно описаном случају, може извршити и применом психичких средстава, као што је изазивање страха, жалости или препасти у таквом степену који доводи до смрти.

Поред физичког и психичког проузроковања смрт, постоји и класификација начина извршења убиства на директно и индиректно. Наиме, директно лишења живота се састоји у томе да извршилац убиства непосредно лишава живота друго лице својом делатношћу, док се индиректно убиство врши на тај начин да поред радње учиниоца, постоји и радња неког другог лица или саме жртве.

Да би лишење живота представљало кривично дело убиства потребно је да оно буде противправно. Другим речима, нема кривичног дела убиства ако је до лишења слободе дошло у крајњој нужди, нужној одбрани, вршењу дужности на пословима јавне или државне безбедности и када прописи службе то дозвољавају или захтевају.¹²⁹

¹²⁶ Лазаревић, Лј., *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006. година, стр. 340.

¹²⁷ Атанацковић, Д., *Кривично право – посебни део*, Привредна штампа, Београд, 1981. година, стр. 131.

¹²⁸ Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *Кривично право – посебни део*, Филип Вишњић, Београд, 2006. година, стр. 23.

¹²⁹ Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *op.cit.*, стр. 23-24.

Такође, потребно је да постоји узрочна веза између радње извршења и последица дела. Иако ово правило важи за сва кривична дела, код кривичног дела убиства може доћи до одређених проблема, јер до извршења убиства долази под утицајем већег броја фактора. Полазећи од теорије еквиваленције, прихваћен је став да сваки непосредни или посредни услов који је претходио последици, представља узрок смрти.¹³⁰

Уколико дође до извршења овог кривичног дела, гоњење се предузима по службеној дужности пред надлежним вишим судом у виду редовног кривичног поступка.

4.2.2. Тешка убиства у домаћем позитивном праву

Да бисмо говорили о тешком убиству потребно је да умишљајно убиство буде извршено на такав начин и под таквим околностима који му даје већи степен друштвене опасности, што неминовно доводи до тежег кажњавања.¹³¹

Постоји неколико деоба тешког убиства у зависности од полазног критеријума. Тако постоји деоба тешких убистава према начину извршења, према побудама учиниоца, према околностима извршења и последици и особеностима пасивног субјекта.

Наиме, према начину извршења тешка убиства се деле на убиство на свиреп начин и убиство на подмукао начин. Убиство на свиреп начин постоји када извршилац кривичног дела наноси жртви прекомерне психичке и физичке болове. Да би постојао овај облик тешког убиства потребно је да буду кумулативно испуњења два услова – субјективна и објективна околност. Субјективна околност се манифестује у ставу учиниоца према жртви који се огледа у томе да учинилац свестан да жртва трпи прекомерне болове и себе приказује као окрутног, безобзирног, неморалног и крвожедног човека који хладнокрвно мучи своју жртву.¹³² Објективна околност односи се на тежину извршеног кривичног дела који

¹³⁰ Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2007. година, стр. 321.

¹³¹ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *Криминологија*, Пеликант принт, Ниш, 2009. година, стр. 115.

¹³² Јовашевић, Д., *Убиство на свиреп и подмукао начин*, Правни живот, Београд, број 9, 2006. година, стр. 105.

се отелотворује у наношењу непотребних прекомерних физичких и психичких болова великог интензитета који трају дуже време.

Други облик тешког убиства у оквиру поделе према начину извршења је убиство на подмукао начин, при чему се напад на живот жртве предузима лукаво, прикривено, потајно и у моменту када жртва то не очекује. Другим речима, подмуклост се схвата као злоупотреба поверења жртве, при чему извршилац овог облика убиства искоришћава беспомоћност жртве као последицу њеног поверења.¹³³ Поред објективне компоненте, субјективна компонента убиства на подмукао начин се карактерише злом намером извршиоца, перфидношћу када убица искоришћава стечено жртвино поверење.¹³⁴

Уколико се узме као основ класификације побуде извршиоца, тешка убиства се могу поделити на убиство из користољубља, убиство ради ради извршења или прикривања другог кривичног дела и убиство из безобзирне освете или других ниских побуда.

Да би један кривични догађај био оквалификован као убиство из користољубља потребно је да постоји посебна побуда из које се оно врши у виду намере да се на тај начин прибави не само имовинска, већ и било која материјална корист, при чему се најчешће врши ради постизања противправне имовинске користи, мада она може да не буде противправна.¹³⁵

О убиству ради извршења или прикривања другог кривичног дела можемо говорити да постоји уколико се убиство извршило да се прикрије друго кривично дело већ учињено кривично дело или да се извршењем убиства омогући вршење неког другог кривичног дела. Иако се у пракси овај облик тешког убиства врши да би се прикрило, односно извршило неко друго тешко кривично дело, оно ће

¹³³ Новоселац, П., *Убојство на подмукао начин*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Пролетер, Београд, број 2, 1988. година, стр. 61.

¹³⁴ Жене најчешће врше овај облик тешког убиства у виду убиства мужа на спавању, при чему феминисткиње (не)оправдано критикују овако изграђену судску праксу. Наиме, до убиства мужа на спавању долази најчешће после дужвременог насиља мужа према жена. Због тога, феминисткиње сматрају да је убиство излаз из безизлазне ситуације у којој се жена налази, а не манифестација њене подмуклости.

¹³⁵ Марковић, М., *Убиство из користољубља*, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10, 2009. година, стр. 22.

постојати и када је побуда за извршење овог тешког убиства и неко друго кривично дело које је знатно мање друштвено опасно од убиства.¹³⁶

Одређене дилеме постоје код убиства које је извршено из безобзирне освете. Наиме, дилема се састоји у разграничавању појмова обична и безобзирна освета. Тако мора да постоји велика несразмера између зла због које се врши освета и онога због којег се чини убиство. Међутим, Кривични законик не предвиђа као квалификаторну околност крвну освету. Иако су случајеви убиства извршени из крвне освете данас веома ретки,¹³⁷ појам крвне освете се, зависно од околности конкретног случаја, може квалификовати као безобзирна освета или као ниска побуда.

Убиство из других ниских побуда односи се на остале случајеве извршења убиства из аморалних побуда, који не обухвата убиство извршено из користољубља и убиство извршено из безобзирне освете. Тако се, на пример, убиство из других ниских побуда врши из мржње, љубоморе, пакости, похлепе, злобе, ради долажења до радног места убијеног итд.¹³⁸

Као основ наредне класификације тешких убистава се узимају околност извршења и последица дела, при чему у ову групу спадају убиство при безобзирном насилничком понашању, убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, убиство при извршењу разбојништва и разбојничке крађе и убиство више лица.

Одређење бића убиства при безобзирном насилничком понашању ствара одређење проблеме. Ипак, теоретичари су сагласни да су потребна три квалификаторна обележја да бисмо могли говорити од овом облику тешког убиства. Та три обележја су: насилничко понашање на страни учиниоца кривичног дела, да насилничко понашање има квалитет безобзирног насилничког понашања и

¹³⁶ Стојановић, З., *op. cit.*, стр. 327.

¹³⁷ „Само најпримитивнији народи и најлабавије државне организације толеришу или чак подстичу крвну или другу безобзирну освету, па тако на пример, по неким подацима, и дан-данас око 1/3 становништва Албаније живи у сталном страху од крвне освете, а при том се добар део грађана ове неразвијене државе налази у некој врсти кућног притвора, јер би сваки излазак из кућног дворишта за те људе био велика и извесна смртна опасност. У нашим крајевима је крвна освета давно била својствена за просторе Црне Горе и, наравно, Косова и Метохије, али је већ последњих деценија скоро ишчезла и врло су се ретко дешавали такви случајеви.“ Видети: http://www.pancevac.eu/index.php?module=article&issue_id=50&id=18398&comment=true, приступ 21.02.2011. године

¹³⁸ Видети: <http://pravniportal.rs/?pos=2&cat=anali&id=135>, приступ 21.02.2011. године

да је при таквом насилничком понашању дошло до лишења живота. Иако је насилничко понашање обухвата психичко и физичко малтретирање другог лица, потребно је утврдити у којим се све облицима оно јавља. Полазно становиште се налази у члану 344. Законика којим је регулисано кривично дело насилничко понашање. Наиме, манифестациони облици се огледају у грубом вређању или злостављању другог, изазивању туче или у дрском и безобзирном понашању којим се угрожава спокојство грађана и ремети јавни ред. Полазећи од оваквог бића кривичног дела насилничко понашање, одређено је и кривично дело убиство при безобзирном насилничком понашању, које се огледа у томе да се убиство врши на тај начин да оно није мотивисано неком посебном побудом, већ да извршилац убиством показује своју охолост и безобирност. Такође, као други услов за постојање овог облика тешког кривичног дела потребно је да насилничко понашање има такав квалитет које би га чинило безобзирним, при чему се безобзирност одређује као посебна компонента субјективног односа, која се односи на то да су убице лишене сваког осећања одговорности за своје понашање.¹³⁹ Најзад, потребно је да до убиства дође при безобзирном насилничком понашању. Другим речима речено, потребно је да извршилац овог облика квалификованог убиства почео насилнички да се понаша, па тек онда да дође до лишавања живота као последица таквог понашања.

У тешка убиства, с обзиром на околности извршења и последицу дела, спада и убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, чија је карактеристика општеопасан начин или средство извршења на месту на којем постоји могућност да наступи смрт већег броја људи и посебан облик кривице извршиоца овог кривичног дела. Другим речима, опасност за живот се састоји у употреби таквог средства за извршење кривичног дела којим се доводи у опасност живот још неког лица, при чему опасност мора бити конкретна.¹⁴⁰ Наиме, у односу на радњу лишења живота једног лица, убица поступа са директним умишљајем, док

¹³⁹ Радосављевић, Лј. Б., *Убиство при безобзирном и насилничком понашању*, Правни живот, Београд, број 9, 2004. година, стр. 173.

¹⁴⁰ Чејовић, Б., Миладиновић, В., *Кривично право – посебни део*, Српско удружење за кривично право, Београд, 1997. година, стр. 164.

у односу на конкретну опасност према животу других лица, убица поступа са евентуалним умишљајем.

Убиство при извршењу разбојништва и разбојничке крађе спада у ову класификацију тешких убистава.¹⁴¹ Овај облик тешког убиства је сложено кривично дело јер у себи садржи кривично дело разбојништва (члан 206), односно разбојничке крађе (члан 205) и кривично дело убиства (члан 113. и 114). Такође, и разбојништво је сложено кривично дело јер састоји од крађе и принуде, при чему се употребом принуде одузимају туђе покретне ствари.¹⁴² За постојање убиства при извршењу разбојништва потребно је да буду испуњена три услова које се односе на повезане делатности: радња примене принуде према неком лицу, радња одузимање туђе покретне ствари и радња противправног лишења живота другог лица са умишљајем.¹⁴³ Биће кривичног дела убиство при извршењу разбојништва се састоји у томе да се прво предузима сила у намери одузимања туђе покретне ствари, а затим се неко друго лице лишавља живота, где се смртна последица јавља као резултат претходно примење силе.¹⁴⁴ За разлику од убиства при вршењу разбојништва где примена силе претходи вршењу крађе, код убиства при разбојничкој крађи учинилац прво врши крађу, а затим принуду у циљу задржавања украдене ствари, при чему као последица примење силе настаје са умишљајем последица смрти једног или више лица.¹⁴⁵

Такође, убиство више лица спада у поделу квалификованих убистава према околностима извршења и последици дела. Одлика овог убиства је умишљајно

¹⁴¹ У погледу мотива извршења убиства из користољубља и убиства при извршењу разбојништва, односно разбојничке крађе не постоји разлика, јер се оба облика тешког убиства врше умишљајем из користољубљивих мотива. Међутим, теоретичари налазе разлику у томе да се код разбојништва лишење живота врши ради савлађивања отпора у вези са извршењем крађе, док се код убиства из користољубља неко лице лишавља живота да би се после убиства прибавила имовинска корист. Посматрано са субјективне стране, умишљај код убиства из користољубља управљен је на извршење убиства, док је код разбојништва са лишавањем живота неког лица, умишљај управљен на спречавање, односно савлађивање отпора ради извршења крађе. Видети: Павловић, Д., *Убиство код разбојништва и разбојничке крађе*, Правни живот, Београд, број 9, 1996. година, стр. 79-80.

¹⁴² Давидовић, М., *Убиство из користољубља и убиство при извршењу разбојништва*, Адвокатска комора Војводине, Нови Сад, 2001. година, стр. 121.

¹⁴³ Јовашевић, Д., *Убиство при извршењу кривичног дела разбојништва*, Правни живот, Београд, број 9, 2009. година, стр. 598.

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ Марковић, М., Павловић, З., Станојевић, П., *Убиство при вршењу кривичног дела разбојништва и разбојничке крађе*, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 7-8, 2009. година, стр. 36.

лишење живота два или више лица, без обзира да ли је радња извршења остварена једном делатношћу (идеални стицај) или са више делатности (реални стицај), при чему ако је у питању реални стицај убица не треба да је претходно осуђиван за убиства. Исто тако, да би постојао овај облик тешког убиства потребно је да извршена убиства нису облици привилегованих убистава.¹⁴⁶ Убиство на мах, убиство детета при порођају и убиство из самилости. Међутим, није потребно да су сва лишења живота више лица свршена, већ може радити и о покушаним убиствима. Учишилац овог облика тешког убиства не мора имати исти кривичноправни положај, односно не мора у код свих извршених убистава да има положај извршиоца, већ може имати и статус подстрекача или помагача.¹⁴⁷

Следећа подела тешких убистава има за основ особености пасивног субјекта, разликујући при томе: убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности, убиство судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности, убиство лица које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља, убиство детета или бремените жене, убиство члана своје породице којег је претходно злостављао.

Квалификациона чињеница код убиства службеног или војног лица при вршењу службене дужности је својство пасивног субјекта (жртве), при чему до лишења живота долази за време док се он налази на службеној дужности. Лишење живота пасивног субјекта има двојаки карактер. Наиме, двојаки карактер се огледа у повезаности између извршења убиства и вршења послова службене дужности са једне стране, и у томе да се лишење живота предузима за време док је пасивни субјект (жртва) предузимао ове радње.¹⁴⁸ Такође, умишљај убице мора да обухвати свест о својству пасивног субјекта и намеру да лиши живота пасивног субјекта у

¹⁴⁶ Јовашевић, Д., *Убиство више лица*, Правни живот, Београд, број 9, 2003. година, стр.178.

¹⁴⁷ "Намјера законодавца је овдје јасна... Он је хтио омогућити примјену најтеже казне на вишеструког убицу и зато је више убистава у иделаном или реалном стицају ступио у јединствено кривично дјело квалифицирано убојство." Златарић, Б., *Критички преглед јудикатуре о примјени одредаба Кривичног законика о покушају*, Зборник Правног факултета у Загребу, број 3-4, 1955. година, стр. 231. Цитат према: Марјановић, Ђ., *О убиству више лица*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 9, 1986. година, стр.15.

¹⁴⁸ Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., *Кривичноправна заштита припадника полиције*, Grafex trade, Београд, 2002. година, стр. 58.

вези са службеном дужношћу, коју жртва намерава да врши или је непосредно врши.

Због учесталих напада на живот и тело припадника правосудних и полицијских органа, дошло је до увођења посебног облика тешког убиства под називом убиство судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности. Да би постојало ово тешко убиство потребно је да је до лишења живота неких од ових лица дошло у вези са вршењем њихове дужности, односно не постоји ово кривично дело уколико је до убиства дошло из неких других побуда.

Убиство лица које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице врши је, такође, облик тешког убиства због појачане угрожености тих лица, али и због значаја послова које то лице обавља, а чије се нормално вршење угрожава убиством лица које то лице обавља. Као и код претходног облика тешког убиства, потребно је да је до убиства дошло у вези са пословима које убијено лице обавља.¹⁴⁹ Исто тако, да бисмо могли говорити о постојању овог кривичног дела потребно је да одредимо који су то послови од јавног значаја. Наиме, у послове од јавног значаја спадају обављање професије или дужности која има повећани ризик за безбедност лица које га обавља, а односи се на занимања која су од значаја за јавно информисање, здравље људи, образовање, јавни превоз, правну и стручну помоћ пред судом и другим државним органима (члан 112. став 32). Увођењем овог тешког убиства посебно је заштићен живот већег броја људи који се баве пословима од јавног значаја, тако да отпада оправдана критика неких адвоката како њихов живот није посебном заштићен увођењем тешког облика убиства.¹⁵⁰

Убиство детета или бремените жене је такво лишење живота детета (лица које је млађе од 14 година) или бремените жене (жене која је трудна) код којих су ове околности пасивних субјеката познате извршиоцу у тренутку лишења живота.

Такође, у поделу тешких убистава према особеностима пасивног субјекта спада и убиство члана своје породице које је претходно злостављано од стране

¹⁴⁹ Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., *Кривично право са основама привреднопреступног права и прекршајног права*, Пројурис, Београд, 2010. година, стр. 142.

¹⁵⁰ Више видети: Домазет, В., *Кривична дела против живота и тела*, Нацрт Кривичног законика СР Југославије и заштита од криминалитета насиља, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 1999. година, стр. 23-24.

извршиоца овог облика убиства. Да бисмо говорили о постојању овог облика убиства потребно је да се лишење живота предузима према члану породице које је претходно било виšekратно злостављано, односно да су према њему примењивани различити облици психичког и физичког насиља.

4.2.3. Привилегована убиства у домаћем позитивном праву

Иако је друштвена опасност извршења убиства несумњиво велика, постоје одређене објективно-субјективне околности које утичу на смањење степена друштвене опасности ових кривичних дела. Наиме, постојањем ових околности, као што су јака раздраженост (афект), поремећај приликом порођаја, самилост и нехат, друштвена опасност појединих убистава се смањује, што доприноси и другачијој кривичноправној квалификацији. Другим речима речено, у привилегована убиства спадају: убиство на мах (члан 115), убиство детета при порођају (члан 116), лишење живота из самилости (члан 117) и нехатно лишење живота (члан 118).

Убиство на мах се другачије може назвати убиством у афекту или провоцираним убиством. Да бисмо могли да говоримо о постојању овог облика привилегованог убиства, потребно је кумулативно испуњење следећих услова: да је убиство извршено у стању јаке раздражености, да је учинилац у такво стање доведен без своје кривице и да је дело извршено на мах.¹⁵¹

Под стањем јаке раздражености подразумевају се одређена афективна стања јачег интензитета која утичу на способност расуђивања и одлучивања, при чему та јака афективна стања, као што су стање јаке љутње, гнева, узбуђења и друго, остају у границама нормалног. Уколико ова афективна стања битно смањују урачунљивост, онда се о њима одлучује у оквиру одредаба о урачунљивости, односно патолошка афективна стања не представљају испуњење овог услова, већ се она разматрају по правилима урачунљивости и неурачунљивости. Значајно је напоменути да се под појмом јаке раздражености нема у виду јака раздраженост у којој је неко запао услед своје велике преосетљивости или незнатног повода, већ такво стање код просечно емоционално стабилних лица. Ако је неко преосетљив и

¹⁵¹ Стојановић, З., Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2006. година, стр. 30

због тога због незнатног повода западне у стање јаке раздражености, онда у случају почињеног убиства одговара за обично убиство.¹⁵²

Оно што побуђује посебну пажњу јесте питање да ли стање јаке раздражености може достићи степен битно смањене урачунљивости. Уколико до таквог смањења урачунљивости дође, могућа су два решења. Прво решење је да се узме да постоји обично убиство на које се примењује одредба о ублажавању казне због битно смањене урачунљивости (члан 23. став 3). Друго решење подразумева, уколико су испуњена и остала два услова за постојање убиства на мах, да се онда лишење живота квалификује као убиство на мах, при чему се искључује могућност примене блажег кажњавања по основу битно смањене урачунљивости. И једно и друго решење имају своје поборнике. Наиме, поборници првог решења сматрају да иако је јака раздраженост елемент бића привилегованог дела убиства на мах, она истовремено може проузроковати битно смањену урачунљивост, која је факултативни основ ублажавања казне. По овом схватању јака раздраженост може бити истовремено битно обележје убиства на мах и факултативни основ привилеговане кривичне одговорности. Применом само једне законске одредбе, извршилац или не би могао да буде кажњен испод законског минимума прописаног за убиство на мах кад би се сматрало да се норма о битно смањеној урачунљивости не би могла истовремено применити или би могао да одговара за обично или чак квалификовано кривично дело убиства кад би се сматрало да је битно смањена урачунљивост изазвана јаком раздраженошћу само факултативни основ блажег кажњавања, а не и елемент привилегованог убиства. На тај начин одредба о блажем кажњавању се не би морала увек применити.¹⁵³

Међутим, неки теоретичари сматрају да је друго решење прихватљивије због тога се на тај начин штити забрана двоструког вредновања. Другим речима, нешто што је унето као привилегујућа околност у закону не може бити истовремено и основ за ублажавања казне.¹⁵⁴

Други услов за постојање овог облика привилегованог убиства је то да је учинилац доведен у такво стање без своје кривице нападом, злостављањем или

¹⁵² Видети: <http://pravniportal.rs/?pos=1&cat=anali&id=278>, приступ 26.02.2011. године

¹⁵³ Ђурђић, В., *Утврђивање афекта у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Графика Омега, Ниш, 1996-1997. година, стр. 53.

¹⁵⁴ Марковић, М., *Привилегована (лакша) убиства*, Право, теорија и пракса, Нови Сад, борј 11-12, 2008. година, стр. 94.

тешким вређањем од стране убијеног. Учинилица у стање јаке раздражености може бити доведен алтернативним радњама убијеног, при чему је напад радња која је управљена на угрожавање или повреду правног добра неког лица,¹⁵⁵ док се под злостављањем подразумева радње којима се неком лицу наносе и/или психичке патње, које искључују телесну повреду. Такође, јака раздраженост може бити изазвана и тешким вређањем која представља правни стандард и утврђује се према објективним околностима.

Као трећи услов постојања убиства на мах је да је дело извршено на мах, односно да је лишење живота извршено одмах након напада, злостављања или тешког вређања за време постојања стања јаке раздражености. Утврђивање постојања овог услова задаје судског пракси доста проблема, јер не постоје јасни критеријуми за његово одређење. Наиме, судска пракса заузима негативан став у погледу постојања услова да је убиство извршено одмах након напада, злостављања или тешког вређања уколико је протекло одређено време које је ослабило стање јаке раздражености.

Као привилеговано убиство јавља се убиство детета при порођају које се другим именом може назвати чедоморство. Биће овог кривичног дела се састоји у томе да мајка лишава живота своје дете за време порођаја или непосредно после порођаја, док траје поремећај што га је код ње изазвао порођај. За постојање чедоморства потребно је да буду испуњена три услова: да је пасивни субјект (дете)

¹⁵⁵ Веома је тешко разликовати убиство на мах од убиства у прекорачењу нужне одбране. Судско веће треба у сваком конкретном случају, имајући у виду све објективно-субјективне околности, да правно квалификује кривичноправни догађај, односно да одреди да ли се ради о делу учињеном у прекорачењу нужне одбране или о убиству на мах. Убиство на мах подразумева да је окривљени доведен без своје кривице у стање јаке раздражености, при чему је његов субјективни однос према делу у границама умишљаја. Поступање у нужној одбрани подразумева да је окривљени од себе одбијао истовремени противправни напад. За разлику од убиства у прекорачењу нужне одбране код којег мора да постоји истовремени противправни напад, код убиства на мах истовременост није услов постојања убиства на мах, већ се напад овде јавља као повод, односно као узрок стања јаке раздражености. За постојање института убиства у прекорачењу нужне одбране потребно је да је радња лишења живота извршена у циљу одбијања напада, а не као последица јаке раздражености, која код прекорачења нужне одбране представља само једну ситуацију, у којој учинилац није у могућности да на одговарајући начин реагује. Код убиства на мах не може се примењивати одредба о ослобођењу од казне, уколико је учинилац прекорачио границе нужне одбране услед јаке раздражености или препасти изазване нападом (члан 19. став 3). Другим речима, постојање једног од ових института искључује постојање другог, јер се на тај начин штити забрана двоструке привилегованости. Видети: Јовашевић, Д., *Убиство на мах и убиство у прекорачењу нужне одбране*, Правни живот, Београд, број 9, 2005. година, стр. 197-199.

живо рођено, да је извршилац дела мајка и да је убиство извршено за време или непосредно после порођаја.

За постојање дела небитно је да ли је живо рођено дете способно за живот или не. На тај начин пружа се кривичноправна заштита живота сваког лица од његовог рођења. Иако је утврђивање способности новорођенчета за живот небитно, са судске медицине оно је веома важно, јер она треба да да одговор на питање да ли смрт новорођенчета природна или је насилно изазвана.¹⁵⁶

Извршилац овог привилегованог убиства може бити само мајка детета, при чему је потребно да је до лишења живота новорођенчета дошло за време или непосредно након порођаја, док траје поремећај код мајке. Под поремећајем код чедоморства се подразумева поремећај који настаје актом рађања, на основу претрпљених физичких и психичких болова, при чему постоји утицај посебних спољашњих фактора који утичу на психичко стање породиље, смањујући њену способност за расуђивање.¹⁵⁷ Такође, законодавац није прецизирао докле траје поремећај¹⁵⁸ што га је код мајке изазвао порођај. Међутим, судска пракса је изградила став да трајање поремећаја постоји за време новорођености детета, које се огледа у објективним знацима на телу новорођенчета.

Лишење живота из самилости (еутаназија), иако законодавац не употребљава реч убиство, спада у привилегована убиства.¹⁵⁹ Ово кривично дело се

¹⁵⁶ Мрвић – Петровић, Н., *Убиство детета при порођају*, Правни живот, Београд, број 9, 1996. година, стр. 67.

¹⁵⁷ Лукић, М., Пејаковић, С., Марић, Ј., *Правна медицина*, Научна књига, Београд, 1990. година, стр. 236.

¹⁵⁸ На испољавање поремећаја не утичу само ендогени, већ и егзогени фактори. Ови фактори су врло бројни, јер репродуктивни инстинкт може бити у сукобу са друштвеним и личним ставовима и схватањима, при чему се као примери могу навести: предрасуде околине, нарочито према ванбрачној деци, страх жене да супруг не сазна да дете није његово, страх од економских последица материнства, дете је последица силовања или инцеста, страх да ће дете представљати непремостиву препреку у лакоисленом начину живота. Видети: Константиновић Вилић, С., *Жене убице*, Градина, Ниш, 1986. година, стр. 61.

¹⁵⁹ Еутаназија је била присутна и у нашем народу. Тако је постојао обичај убијања старих и изнемоглих људи у Сврљигу који је било познат под називом „лапот“. *„Кад неко остари и изнемогне, онда се фамилија реши да га убије, и то се убијање звало у Сврљигу лапот, а и Присјану код Пирота л'пот. Биров зађе од куће до куће вичући: `хајде, лапот је у том и том селу, у тој и тој кући, дођите на подушје`. Пред окупљеним светом, фамилија би премлатила старца или бабу, и то највише батином (тојагом), ређе камењем или секиром. Кога су водили на лапот, додаје се, да је ишао без икаквог страха, и увек су те јаднике на првом месту њихова деца убијала“*. Видети: Медић, М., *Немри*, Зборник радова за народни живот и обичаје Јужних Словена, Загреб, 1919. год. Цитат према: Јовановић, Б., *Тајна лапота*, Прометеј и Балканолошки институт САНУ, Београд,

састоји из лишења живота пунолетног лица из самилости због тешког здравственог стања у којем се то лице налази, а на његов озбиљан и изричит захтев. За ово кривично дело предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година. Иако је лишење живота из самилости новоуведено кривично дело, оно је постојало још у најстаријим људским друштвима.¹⁶⁰ Еутаназија доводи до бројних контроверзи како код нас, тако и у свету.¹⁶¹

1999. год., стр. 18. Такође, обичај убијања старих особа кад напуне одређени број година постојао је у Рисници код Пирота. Еутаназију су у име села вршили домаћини кућа који су водили рачуна о томе на кога долази ред да се над њим изврши еутаназија. Она се вршила над људима који су напунили 50 година живота. Стари људи су били изведени на средину села где су били убијани. Након убијања домаћини кућа су се враћали својим свакодневним обавезама. Видети: Димовски, Д., *Еутаназија*, Социјална мисао, Београд, 2010. година, стр. 190-191.

¹⁶⁰ Платон у својој књизи „О држави“ пише о правима о обавезама која мора да поштује сваки грађанин како би се обезбедио стални напредак државе. Грађанин, такође, има право да умре уколико се разболи. Видети: Маринковић, С., *Идеја еутаназије*, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, 1992. год., број 4-5, стр. 12. Као један од најстаријих примера еутаназије може се навести показивање недоношчади и деце са неким хендикепом, у древној Спарти, на брду Тајгет. Спартанци су не само такву децу, већ и тешко болесне особе за које су сматрали да не испуњавају услове за даљи живот, убијали. Узрок једног оваквог понашања Спартанаца треба тражити у тежњи за побољшање стања њихове војске. Међутим, не треба занемарити и економски аспект вршења еутаназије, који се огледао у настојању смањења издатака за оне становнике Спарте који ни на који начин нису доприносили њеном развоју. Видети: Поредош, Д., Пирија, Б., Планинец, Д., *Еутаназија-убојство модерног доба*, Зборник Правног факултета у Загребу, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб, број 1, 2003. година, стр. 2.

¹⁶¹ О контроверзи овог питања најбоље је навести пример дактилографкиње Мјуриел Велдзон, Енглескиње, која је отровала своју парализовану мајку за коју су лекари рекли да нема наду за њу. „Сваког дана, после рада, Мјуриел је хитала у болницу и седела на мајчином кревету, узалуд очекујући да добије осмејак са њеног лица. Стара жена се мучила, превијала као црв, потпуно несвесна да неће моћи дуго да издржи. Мјуриел није могла више то да подноси. Решила се на злочин! Гђа Велдзон је добијала свако вече мању дозу веронала, ради смирења живаца и мало сна. Када би мајка случајно узела четири пута већу дозу веронала, да ли би била спасена, да ли би прекинула своје муке?- питала се Мјуриел излазећи из болнице. То је њу копкало целу ноћ између 26. и 27. септембра, ове године. Ујутру је случајно погледала у ташну своје другарице с којом је заједно становала. Унутра се белио један рецепт, који даје право на куповину незнатне количине веронала. Зграбила је хартијицу и заређала од једне до друге апотеке. Најзад је купила три колача, истуцала отров и ставила га унутра. Онда је посласнице лепо увила и пошла у болницу код мајке. Али, дошло је до колебања! Она је преживљавала оно што сада покушава да објасне милиони Енглеза, које овај случај занима. Злочин или велико дело? Убиство или спас? И најзад се Мјуриеле Велдзон одлучила. Понела је отров мајци. Готово избезумљена од бола, болесна жена је халапљиво појела сва три колача. Можете замислити какво је осећање имала Мјуриел, гледајући како и последњи комадић ишчезава у грлу њене мајке заједно са отровом. Онда је дошао сан из кога се човек више не буди. Стара гђа Велдзон више није јакнула. Полако се гасио живот у њој заједно с боловима који су јој растрзали тело. Мјуриел Велдзон све је то гледала. Дошли су и лекари. Дали су јој последњу инјекцију, више по дужности и прописима, а не по савести. Два дана доцније гђа Велдзон је била мртва... Али још исте вечери, када је мајка издахнула, Мјуриел је бризнула у плач, грчевит и искрен. Својој другарици се поверила: - Ја сам убила мајку! Огромно сам је волела, али нисам могла више да гледам како се мучи... Суђење је било кратко и нимало сензационално. Није било узбудљивих сцена, плача, исповести. Сведоци су понављали, један за другим, да је Мјуриел волела своју мајку, да је дивна девојка. Пре него што је судија позвао пороту да каже да ли је Мјуриел крива или не, подвукао је важност њене одлуке: - Потсећам вас на огромну одговорност

Објект напада је урачунљиво пунолетно лице код кога је очувана способност за расуђивање и одлучивање. Лишење живота из самилости се врши из милосрђа под којом се сматра посебна врста морално прихватљиве побуде на страни учиниоца кривичног дела. Пасивни субјекат мора да се налази у таквом стању да се према медицинским сазнањима не може предвидети колико ће лечење трајати и да ли ће бити успешно. Извршилац кривичног дела предузима радњу на озбиљан и изричит захтев пасивног субјекта.

Усмрћење на захтев се за разлику од других кривичних дела убиства, одликује не само непостојањем противљења жртве, већ и захтевом жртве за властито усмрћење. Такав изричит и озбиљан захтев за усмрћењем не искључује противправност, али битно утиче на смањење опасности и обима кривице учиниоца. Из ових разлога, законодавац тежећи да нагласи привилегован карактер овог кривичног дела, не означава га убиством, већ лишењем живота из самилости. За ваљаност захтева његов подносилац мора код извршиоца створити одлуку да га овај чињењем, односно нечињењем усмрти. Из овога произилази закључак да је извршилац свестан свих обележја кривичног дела и да хоће његове извршење. Код овог кривичног дела додатни субјективни елемент циља, који постоји на страни жртве, смањује обим кривице извршиоца.¹⁶²

Као последњи облик убиства, који се по Закону, сматра привилегованим, наводи се нехатно лишење живота. Нехатно лишење живота постоји када је учинилац био свестан да својом радњом може изазвати смртну последицу, али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи спречити или када није био свестан да до лишења живота може доћи, иако је према околностима под којима је оно учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те последице. Код нехатног лишења живота, смрт другог лица није циљ делатности извршиоца, већ се јавља као последица немара учиниоца.

коју примате у овом тренутку. Девојка је рекла зашто је убила. Имајте на уму да ће ваше речи бити од великог значаја за енглеско законодавство. Тридесет минута доцније порота изјавила је: Мјуриел Велздон није крива.“ Видети: дневни лист „Политика“, Београд, 29. октобар 1935. године, број 9857, година XXXII

¹⁶² Куртовић, А., Петрић, И., *Казнено дјело усмрћења на захтев и еутаназија*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риједи, Центра за правна истраживања и документацију, Ријека, број 2., 2000. година, стр. 10.

Имајући у виду субјективну страну овог кривичног дела, законодавац је извршио одређене измене у погледу тога да је променио назив овог кривичног дела из убиства из нехата у лишење живота из нехата. Иако је судска пракса, због дугогодишње употребе, навикла на коришћење термина убиство из нехата, теоретичари сматрају да промене у погледу назива целисходне. Наиме, уколико користимо термин убиство из нехата ми имплицирамо да извршиоца овог кривичног дела можемо назвати убицом, иако постоје велике разлике између нехатног лишења живота и лишења живота са умишљајем. Ако пак убицом називамо и човека који играјући се пиштољем случајно усмрти неко друго лице, али и човека, који извади пиштољ и пуца другом лицу у главу, усмртивши га, ми смо двоструко неправедни. Као разлоге можемо навести то да смо престоги према лицу, које се играјући усмртило друго лице и да смо, уједно, преблаг и према лицу које је са намером пуцало другом лицу у главу. Због тога је оправдана промена назива овог кривичног дела.¹⁶³

Са објективне стране посматране, нехатно лишење живота се на разликује од обичног убиства. Међутим, разлика се огледа у субјективној страни овог облика кривичног дела, које се манифестује у облику виности – нехату.¹⁶⁴

4.3. Упоредни преглед законских облика убиства у државама бивше СФРЈ

Државе настале распадањем некадашње земље предвиђају исте затворске казне за извршено обично убиство (*Табела 1*). То значи да постоје исти или слични социо-економски, политички и други разлози, који доприносе једнаком „вредновању“ људског живота.

Република Словенија	Република Хрватска	Република Македонија	Република Српска	Република Црна Гора	Република Србија
од 5 година	од 5 година	од 5 година	од 5 година	од 5 година	од 5 година

***Табела 1. Преглед висине запрећене казне затвора за обично убиство
у државама бивше СФРЈ***

¹⁶³ Ђирић, Ј., *Нехатно лишење живота*, Правни живот, Београд, број 9, 2007. година, стр. 69-70.

¹⁶⁴ Делић, Н., *Убиство из нехата*, Правни живот, Београд, број 9, 1996. година, стр. 104.

Уколико као основ деобе квалификованих облика убистава у земљама бивше Југославије узмемо начин извршења видећемо да у свим државама постоји деоба на убиство на свиреп и убиство на подмукао начин (Табела 2).

Република Словенија	Република Хрватска	Република Македонија	Република Српска	Република Црна Гора	Република Србија
лишење живота на окрутан или подмукао начин	убиство на особито окрутан или крајње подмукао начин	лишење живота на окрутан или подмукао начин	лишавање живота на крајње свиреп и подмукао начин	лишавање живота на свиреп или подмукао начин	убиство свиреп или подмукао начин

Табела 2. Преглед тешких убистава у државама бивше СФРЈ по основу начина извршења

Ако се као основ класификације тешких убистава узме побуда извршиоца овог кривичног дела, можемо разликовати у већини случајева у свим бившим југословенским републикама исте облике тешког убиства (Табела 3). Међутим, постоје специфични облици тешког убиства на основу побуда извршиоца у Словенији.

Република Словенија	Република Хрватска	Република Македонија	Република Српска	Република Црна Гора	Република Србија
лишење живота из користољубља	убиство из користољубља	лишење живота из користољубља	лишавање живота из користољубља	лишавање живота из користољубља	убиство из користољубља
лишење живота ради извршења или прикривања другог кривичног дела	убиство ради извршења или прикривања другог кривичног дела	лишење живота ради извршења или прикривања другог кривичног	лишавање живота ради извршења или прикривања другог кривичног	лишавање живота ради извршења или прикривања другог кривичног	убиство ради ради извршења или прикривања другог кривичног

		дела	дела	дела	дела
лишење живота из безобзирне освете или из других ниских побуда	убиство из безобзирне освете, мржње или других особити ниских побуда	лишење живота због безобзирне освете или из других ниских побуда	лишавање живота из безобзирне освете или из других нарочито ниских побуда	лишавање живота из безобзирне освете или из других ниских побуда	убиство из безобзирне освете или других ниских побуда
лишење живота због повреде равноправности	/	/		/	/
лишење живота ради отклањања службеног акта које се односи на заштиту јавне безбедности	/	/	/	/	/
лишење живота ради отклањања службеног акта	/	/	/	/	/
лишење живота због одлуке јавних тужилаца или поступка и одлуке судија	/	/	/	/	/
лишење живота због извештаја и сведока у судском поступку	/	/	/	/	/

Табела 3. Преглед тешких убиштава у државама бивше СФРЈ по основу побуда извршиоца

Узимањем као критеријума деобе тешких убистава околности извршења и последица дела, уочавамо неке облике квалификованих убистава који постоје само у одређеним државама бивше Југославије (Табела 4). Убиство једног лица при чему се доводи у опасност живот још једног лица не постоји као тешко убиство у Словенији и Хрватској. Исти је случај и са убиством при безобзирном насилничком понашању, при чему овај облик не постоји и у Македонији. У кривичном законодавству Македоније и Републике Српске егзистира законско решење тешког убистава које је исто – убиство по налогу. Такође, иста је ситуација и код убистава које је извршено организовано, односно од стране злочиначког удружења.

Република Словенија	Република Хрватска	Република Македонија	Република Српска	Република Црна Гора	Република Србија
/	/	лишење живота неког лица при чему се са умишљајем доведе у опасност живот другог лица	лишавања живота једног лица при чему се доведе у опасност живот још неког лица	лишавање живота једног лица при чему се са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица	убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица
/	/	/	лишавања живота при безобзирном насилничком понашању	лишавање живота при безобзирном насилничком понашању	убиство при безобзирном насилничком понашању
/	/	/	/	/	убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе
/	/	/	/	лишавање живота са	убиство више лица

				умишљајем више лица	
лишења живота од стране злочиначко г удружења за чињење таквих дела	/	/	убиство које је извршено организован о	/	/
/	/	лишење живота по налогу другог	убиство које је извршено по наруцби	/	/

Табела 4. Преглед тешких убистава у државама бивше СФРЈ по основу околности извршења и последици дела

Деоба тешких убистава по основу особености пасивног субјекта доводи до диференцијације бројних облика квалификованих убистава, које егзистирају само у појединим државама (Табела 5). Управо ова разноликост упућује на закључак да постоје неки специфични услови и потребе у неким земљама, које су условиле посебне облике овог кривичног дела.

Република Словенија	Република Хрватска	Република Македонија	Република Српска	Република Црна Гора	Република Србија
/	убиство детета или малолетне особе	/	лишавања живота детета, малолетног лица	лишавање живота детета	убиство детета
/	убиство труднице	лишење живота женске особе,	лишавања живота женског лица за које	лишавање живота бремените жене	убиство бремените жене

		знајући при томе да је у другом стању	извршилац зна да је бременита		
/	убиство службене особе у време кад обавља послове уставног поретка Републике Хрватске, осигурања особа или имовине	лишење живота службеника или војног лица, док обављају посао од јавног или државног значаја	лишавање живота службеног или војног лица при вршењу послова безбедности или дужности чувања јавног реда	лишавање живота службеног или војног лица при вршењу или у вези са вршењем службене дужности	убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности
/	убиство службене особе у време кад обавља послове спречавања или откривања кривичних дела и прекршаја, привођења, хапшења	/	лишавање живота службеног или војног лица при хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе	/	/
/	убиство службене особе у време кад обавља послове спречавања бекства извршиоца	/	/	/	/

	кривичног дела и прекршаја				
/	убиство службене особе у време кад обавља послове чувања особа којима је одузета слобода, одржавања јавног реда и мира и сигурности промета трагања	лишење живота службеника или војног лица док су на дужности очувања јавног реда	/	/	/
/	убиство полицијског службеника кад обавља послове заштите живота, права, сигурности и неповредивости особа	/	/	/	/
	убиство полицијског службеника кад обавља послове заштите имовине и спречавања и откривања кривичних дела и прекршаја, трагања за извршиоцима	лишење живота службеника или војног лица за време хватања учиниоца кривичног дела или			

/	кривичних дела и прекршаја, хапшења и њиховог довођења надлежним органима	чувања особе која је ухапшена	/	/	/
/	убиство полицајског службеника кад обавља послове надзора и управљања друмских прометом, послове са странцима на темељу закона, надзора и осигурања државне границе те одржавање јавног реда и мира	/	/	/	/
/	/	/	лишавање живота судије или јавног тужиоца у вези са вршењем њихове судијске или тужилачке дужности	/	убиство судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицајског службеника у вези са вршењем службене дужности
					убиство лица

/	/	/	/	/	које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља
/	/	/	/	лишавање живота члана своје породице или породичне заједнице којег је претходно злостављао	убиство члана своје породице којег је претходно злостављао

Табела 5. Преглед тешких убистава у државама бивше СФРЈ по основу особености пасивног субјекта

Државе бивше СФРЈ у погледу привилегованих убистава суштински прописују исте облике (Табела 6). Иако на први поглед међу њима постоје одређене разлике, пажљивим анализирањем законских норми видимо да и Словенија и Република Српска на један посредан начин инкриминишу еутаназију.

Република Словенија	Република Хрватска	Република Македонија	Република Српска	Република Црна Гора	Република Србија
убиство на мах	убиство на мах	убиство на мах	убиство на мах	убиство на мах	убиство на мах
чедоморств о	чедоморств о	чедоморств о	убиство детета при порођају	убиство детета при порођају	убиство детета при порођају
убиство из нехата	убиство из нехата	убиство из нехата	нехатно лишење живота	нехатно лишење живота	нехатно лишење живота

/	усмрћење на захтев	лишење живота из самилости	/	лишење живота из самилости	лишење живота из самилости
/	/	/	убиство под особито олакшавајући м околностима	/	/

Табела 6. Преглед привилегованих убистава у државама бивше СФРЈ

5. Кривичнопроцесни аспект убиства

5.1. Одлике и подела кривичног поступка који се води за кривично дело убиства

У зависности да ли је извршилац кривичног дела убиства пунолетно или малолетно лице спроводи се одговарајућа врста кривичног поступка. Такође, одговарајућа врста кривичног поступка се спроводи и у зависности од тога који је облик убиства извршен.¹⁶⁵ Наиме, уколико је извршилац пунолетно лице спроводи се редовни кривични поступак. Међутим, с обзиром на то да се редовни кривични поступак спроводи за кривична дела за која је предвиђена казна затвора преко пет година или тежа казна, за оне облике привилегованих убистава, као што су убиство детета при порођају, лишење живота из самилости и нехатно лишење живота, за које се може изрећи казна затвора од шест месеци до пет година, спроводи се скраћени (сумарни) поступак као врста посебног кривичног поступка.¹⁶⁶ Такође,

¹⁶⁵ Бекарија је учачавао одређене реалције између тежине кривичног дела и начина његовог третирања. Он се залагао за скраћивање времена истраге за најтеже злочине, који су по његовом мишљењу уједно и најређи, због веће вероватности да је окривљени невин, али за продужење рока застарелости, док је за лакше злочине, где је вероватност невиности окривљеника мања, мора се продужити време истраге, при чему се мора скратити време застарелости због опасности од кажњавања која је мања. Иако се не можемо сложити са мишљењем Бекарија, његов став нам служи за поткрепивање различитих мишљења на релацији кривично материјално право и кривично процесно право. Видети: Бркић, С., *Утицај тежине кривичног дела на физиономију кривичног поступка*, Реформа кривичног правосуђа, Центар за Публикације, Ниш, 2010. година, стр. 142.

¹⁶⁶ Редовни и сумарни кривични поступак регулисани су Закоником о кривичном поступку, Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник Републике Србије, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009

посебна врста кривичног поступка, под називом поступак према малолетницима, спроводи се уколико малолетници и млађа пунолетна лица изврше било које кривично дело, укључујући и убиство.

Како се редовни кривични поступак води за друштвено најопаснија кривична дела (међу којима спада и убиство), он се одликује најпотпунијом структуром. За разлику од редовног кривичног поступка, поступак према малолетницима је регулисан посебним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.¹⁶⁷

С обзиром на то да је циљ изрицања кривичних санкција према малолетницима обезбеђивање преваспитања и правилног развоја личности малолетника, при чему је одговорност малолетника заснована првенствено на субјективном супстрату, било је потребно да се створи другачији кривични поступак који би се спроводио према малолетним извршиоцима свих кривичних дела. Због ових разлога створен је посебан кривични поступак према малолетницима, које се одликује хитношћу, дужношћу обазривог поступања и одржавања реда, особеностима код позивања малолетника и достављања одлука, јавношћу поступка, забраном суђења у одсуству малолетника, ослобађањем сведочења у поступку према малолетницима и мерама процесне принуде према малолетницима.¹⁶⁸

5.2. Мере за обезбеђење присуства окривљеног за убиство у кривичном поступку

Да би се остварили објективни циљеви поступка, потребно је да странке и друга лица буду присутна. Такође, њиховим присуством остварују се и нека од основних начела као што су начело контрадикторности, начело усмености и начело непосредности. Како би се остварила ова начела, уведене су у процесно законодавство одређене мере којима се обезбеђује присуство окривљеног. Тако се мере обезбеђења присуства окривљеног могу одредити као радње процесне

¹⁶⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Сл. гласник Републике Србије, бр. 85/2005

¹⁶⁸ Кнежевић, С., *Кривични поступак према малолетницима*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2007. година, стр. 19-29.

принуде којима се, у процесне сврхе, превасходно ограничава лична слобода окривљеног.¹⁶⁹

У нашем Законику о кривичном поступку¹⁷⁰ предвиђене су следеће мере за обезбеђење присуства окривљеног: позив, довођење, забрана напуштања боравишта, јемство и притвор. Када надлежни орган одлучује о примени мера обезбеђења, обавезан је да, поред поштовања законских услова за одређење конкретних мера, води рачуна о томе да не примени тежу меру ако се иста сврха може постићи блажом мером. Међутим, поред ове јасне обавезе, судска пракса је према извршиоцима кривичног дела убиства заузела став да се према њима одређује притвор, без претходног разматрања околности случаја да ли се блажом мером може постићи сврха мера обезбеђења присуства окривљеног за убиство у кривичном поступку.¹⁷¹ Због тога у даљем раду, друге мере обезбеђења окривљеног, као што су позив, довођење, забрана напуштања боравишта и јемство,¹⁷² неће бити предмет анализе.

5.2.1. Притвор као мера обезбеђења присуства учиниоца кривичног дела убиства

Притвор као најтежа мера процесне принуде може се одредити као превентивно лишење слободe лица против којег постоји основана сумња да је извршило кривично дело, који надлежни орган одређује, на тачно одређено време,

¹⁶⁹ Стевановић, Ч., Ђурђић, В., *Кривично процесно право – општи део*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2006. година, стр. 327.

¹⁷⁰ Законик о кривичном поступку, Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник Републике Србије, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009

¹⁷¹ Разлог за овакву тврдњу се налази у резултатима емпиријског истраживања убиства на територији југоисточне Србије. Наиме, од 55 извршилаца различитих облика убиства, само у 4 случаја није био одређен притвор. У два случаја притвор није био одређен, јер су се убице налазиле на издржавању казне затвора у казнено-поправном заводу у Нишу. Другим речима, убиства су почињена за време издржавања казне затвора. У једном случају није било донешено решење о притвору зато што осумњичена за тешко убиство није била доступна истражним органима, док у преосталом случају није било притвора, али није било ни других мера обезбеђења присуства окривљене за убиство детета при порођају. Надлежни суд је сматрао да не постоје околност, које би оправдале одређивање притвора.

¹⁷² Код одређених кривичних дела убиства целисходно је одредити ове мере обезбеђења окривљеног, јер се може десити да окривљени се после извршења убиства сам преда органима унутрашњих послова, при чему признаје извршено убиство не показујући при том жељу да негде бежи.

када се испуне законом предвиђени услови, а ради постизања одговарајућих процесних и ванпроцесних циљева.¹⁷³

За одређивање притвора потребно је да буду испуњени одређени услови – један општи услов и више посебних услова. Општи услов се манифестује у постојању основане сумње да је окривљени извршио кривично дело које му се оптужбом ставља на терет (у нашем случају кривично дело убиства). Међутим, према окривљеном за убиство судска пракса је изградила такав став да не примењује неке од посебних услова за одређење притвора, не зато што су непримењиви према окривљеном за убиство, већ зато што је њихова примена нецелисходна (члан 142. став 1. тачка 4. – притвор се може одредити према окривљеном за кога постоји основана сумња да је извршио кривично дело (убиства) ако у својству оптуженог који је једном уредно позван, очигледно избегава да дође на главни претрес).

Као основ који се примењује према осумњиченом за убиство је опасност од бекства, који се огледа у томе да се окривљени крије или се не може утврдити његова истоветност или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства (члан 142. став 1. тачка 1). Ова опасност од бекства може постојати у било ком моменту вођења кривичног поступка до његовог правноснажног завршетка, осим у случају кад се по првостепеној пресуди има одредити притвор због изречене казне, јер овај основ искључује примену опасности од бекства као основ одређења притвора.

Окривљени се може ставити у притвор ако постоје околности које указују да ће уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако особите околности указују да ће ометати поступак утицајем на сведоке, вештаке, саучеснике или прикриваче (члан 142. став 1. тачка 2). Одређивањем притвора према извршиоцу кривичног дела убиства предупредује се колузиона опасност. Закључак о постојању ове конкретне опасности се доноси на основу понашања окривљеног. На овај начин се обезбеђује успешно вођење

¹⁷³ Радуловић, Д., *Притвор у кривичном поступку – докторска дисертација*, Правни факултет у Нишу, 1987. година, стр. 10.

кривичног поступка.¹⁷⁴ Исто тако, овај основ се може користити у току целог поступка, односно до тренутка док се не обезбеде докази због којих је притвор одређен.

Следећи основ се огледа у томе да особите околности указују да ће окривљени поновити кривично дело, или довршити покушано кривично дело, или да ће учинити кривично дело којим прети (члан 142, став 2. тачка 3). И код овог основа за одређење притвора потребно је да постоје околности, које указују, да ће окривљени (за убиство) извршити кривично дело. Иако овај основ притвора има ванпроцесни циљ, који се огледа у заштити правног поретка од нових кривичних дела, његова веза са кривичним поступком се огледа у томе што се одређује поводом кривичног дела.¹⁷⁵ Такође, постоје случајеви када би евентуално извршење новог кривичног дела од стране извршиоца убиства, представљало повреду не само општег правног поретка, већ и повреду интереса конкретног кривичног поступка, који се води за кривично дело убиства (ново кривично дело би угрозило безбедност судије или неког другог учесника у поступку и тако даље).¹⁷⁶

Основ за одређивање притвора, отелотвореног у томе да се притвор може одредити ако је за кривично дело које се ставља окривљеном на терет прописана казна затвора преко десет година и ако је то оправдано због посебно тешких околности кривичног дела, има своју примену уколико дође до извршења неког од облика тешког убиства с обзиром на то да су за тешка убиства прописана казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година, као и обичног убиства.

Последњом изменом Законика о кривичном поступку из 2009. године уведен је као основ за одређење притвора¹⁷⁷ одредба да се против оптуженог коме је

¹⁷⁴ Ресановић, А., Јовашевић, Д., *Притвор у Југославији и међународни стандарди*, Центар за антиратну акцију, Београд, 2001. година, стр. 97.

¹⁷⁵ Симовић, М., *Кривично процесно право – увод и општи део*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бихаћ, 2009. година, стр. 498.

¹⁷⁶ Грубач, М., *Кривично процесно право – увод и општи део*, Службени гласник, Београд, 2004. година, стр. 362-363.

¹⁷⁷ Пре последњих измена постојао је обавезни и факултативни притвор. Међутим, последњим изменама обавезни притвор је укинут. Наиме, одредба да се притвор одреди против лица за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело за које је по закону прописана казна затвора од четрдесет година, ако је то оправдано због посебно тешких околности дела, је укинута, док се одредба о обавезном притвора против оптуженог коме је пресудом првостепеног суда изречена казна

пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, ако се оптужени не налази у притвору, а то је оправдано због начина извршења, последица или других посебно тешких околности кривичног дела, може одредити притвор. Међутим, иако законодавац дозвољава да се притвор одреди према лицу које је извршило кривично за које је изречена казна затвора од најмање пет година, мало је вероватно да ће се овај основ користити, јер ће се извршилац кривичног дела убиства већ налазити у притвору због опасности од бекства или из превентивних разлога.

Како и малолетна лица могу бити извршиоци разних кривичних дела, па и најтежих кривичних дела, као што су кривична дела убиства, и према малолетним извршиоцима кривичних дела може се одредити притвор као мера обезбеђења присуства малолетног окривљеног. Међутим, притвор према малолетним лицима је супсидијарног карактера, јер се може одредити само ако се процесни циљеви не могу постићи мером привременог смештаја малолетног лица (члан 67. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – у даљем тексту ЗМ).

Мера привременог смештаја малолетног извршиоца било ког кривичног дела, па и кривичног дела убиства, је таква мера чији је циљ издвајање малолетника у току припремног поступка из средине у којој је живео или ради пружања помоћи, надзора, заштите или смештаја малолетника, која се одређује на основу решења судије за малолетнике. Малолетни извршилац кривичног дела (убиства) привремено се смешта у прихватилиште, васпитну или сличну установу, при чему се ставља под надзор органа старатељства. Такође, он може бити смештен и у другу породицу. Решење да се малолетни извршилац кривичног дела убиства може привремено сместити у другу породицу је у пракси неспроводљива, јер је веома тешко наћи породицу која је вољна да прими малолетника који је извршио убиство, без обзира да ли је та друга породица у сродству са малолетником или не. Против решења судије за малолетнике може се изјавити жалба у року од 24 часа од стране малолетника, родитеља, усвојилаца, браниоца и јавног тужиоца за малолетнике,

затвора од пет година или тежа казна, ако се оптужени не налази у притвору, а то је оправдано због посебно тешких околности кривичног дела, је преиначена у основ за одређивање факултативног притвора. Другим речима, обавезни притвор је последњим измена Законика укинута.

али законом није одређено у коме се подноси жалба и ко о њој одлучује. Међутим, у пракси о овој жалби одлучује веће за малолетнике првостепеног суда. Такође, пропуст законодавца се огледа у томе што није одредио трајање мере привременог смештаја. Како је хитност једна од одлика кривичног поступка према малолетницима, ову меру би требало свести на најмање могуће време.¹⁷⁸

Иако постоји предност у одређивању мере привременог смештаја малолетника у односу на одређивање притвора, код кривичних дела убиства углавном долази до одређивања притвора. Притвор према малолетном извршиоцу кривичног дела убиства је могуће одредити уколико постојеће чињенично стање поткрепљује основану сумњу да је малолетник учинио кривично дело убиства, при чему мора да постоји неки од законом утврђених основа за одређивање притвора.¹⁷⁹ Основи за одређивање притвора према малолетним извршиоцима кривичних дела (убиства) су исти као и код пунолетних извршиоца, док притвор у припремном поступку, одређен на основу решења о притвору које је донео судија за малолетнике, може трајати најдуже месец дана. Веће за малолетнике истог суда може, из оправданих разлога, продужити притвор најдуже за још месец дана. Завршетком припремног поступка, од подношења предлога за изрицање кривичне санкције, притвор према млађем малолетнику може најдуже да траје четири месеца, док према старијем малолетнику може да траје најдуже до шест месеци. Изрицањем васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом, односно казне малолетничког затвора притвор према малолетнику може трајати најдуже шест месеци. У погледу оних питања која нису решена посебним одредбама примењује се одредбе о притвору предвиђене у Законику (члан 67. ЗМ).

5.2.2. Доказна средства у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Закоником о кривичном поступку одређена се доказна средства која се могу користити у утврђивању (не)постојања спорних правно релевантних и других

¹⁷⁸ Кнежевић, С., *Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010. година, стр. 164.

¹⁷⁹ Шкулић, М., Стевановић, И., *Малолетни делинквенти у Србији – нека питања материјалног, процесног и извршног права*, Југословенски центар за права детета, Београд, 1999. година, стр. 196.

чињеница које се утврђују у кривичном поступку. Наиме, с обзиром на компликованост откривања свих правно релевантних чињеница везаних за убиство, код убиства се користе сва доказна средства, при чему постоји могућност да се у зависности од начина извршења убиства неко доказна средство користе у конкретном случају у већем обиму, а неко у мањем. У доказна средства спадају увиђај, исказ вештака, исказ сведока, исказ окривљеног и исправе.

5.2.2.1. Увиђај у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Увиђај се може одредити као веома важна процесна радња доказивања која по својој садржини представља непосредно чулно опажање чињеница од стране кривичног суда, због чега се сматра и самосталним доказним средством. Као одлике увиђаја могу се навести благовременост, која се огледа у што мањем протоку времена од момента извршења кривичног дела до вршења самог увиђаја, и објективност, која се манифестује у тачном и прецизном фиксирању чињеница које су непосредно опажене.¹⁸⁰ Ове одлике увиђаја су веома битне код кривичних дела убиства, јер се ради благовремености увиђаја убистава тражи хитност да чињенице важне за расветљење и решење кривичне ствари не би нестале, док се ради објективности у раду органа кривичног поступка код кривичних дела убиства захтева свестраност и потпуност код вршења увиђаја.

Место извршења кривичног дела убиства представља основ за проналажење материјалних доказа. Пронађени предмети и трагови имају веома велики значај за постављање верзија и утврђивање чињеница и околности извршења самог убиства и откривања учиниоца,¹⁸¹ јер место извршења кривичног дела убиства веома често садржи форензички доказ који води до хапшења осумњичених особа.¹⁸² Због тога је веома битно да се место извршења убиства благовремено и стручно обезбеди до доласка Екипе за вршење увиђаја. Такође, одмах треба проверити да ли постоје

¹⁸⁰ □ Стевановић, Ч., Ђурђић, ор. cit., стр. 248-249.

¹⁸¹ „Капитална је грешка да се развијају теорије пре но што се обезбеде доказне чињенице. Неосетно се почиње са прилагођавањем чињеница да одговарају теоријама, уместо да теорије одговарају чињеницама.“ – Sir Arthur Conan Doyle

¹⁸² Корајлић, Н., Кешетовић, Ж., Халиловић, Х., Даутбеговић, А., *Криминалистичке процедуре на лицу мјеста кривичног догађаја ради обезбјеђења материјалних трагова за форензичку анализу*, Криминалистичке теме, Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, Сарајево, 2007. година, бр. 1-2., стр. 55.

услови за коришћење службених паса.¹⁸³ Због значаја места извршења убиства за утврђивање чињеница, потребно је спровести увиђај који се може одредити као утврђивање релевантних чињеница путем непосредног чулног опажања органа који води поступак.¹⁸⁴ Међутим, полазећи од тога да место вршења увиђаја представља оно место где је кривично дело припремано, где је предузета радња извршења, место где је наступила последица, као и свако друго место на којем се могу наћи трагови кривичног дела убиства, потребно је увиђај вршити на што већем броју места на којима би се могли пронаћи релевантни материјални трагови. Због овога, увиђај код кривичног дела убиства се одликује плурилокализацијом места догађаја.¹⁸⁵

Пажљиво испитивање лице места представља значајан корак у коначном расветљавању извршеног убиства. Могућност критичког посматрања, инстинктивни импулс у потрази за траговима, употпуњено са исправним тумачењем и повезивањем свих налаза, јесте резултат дугог студирања и великог искуства Екипе за вршење увиђаја.¹⁸⁶ По доласку на лице места, Екипа за вршење увиђаја, коју чине истражни судија, криминалистички техничар, оперативац – специјалиста за разјашњавање крвних деликата, вештак судско-медицинске струке, као и други специјалисти у зависности од средства и начина лишење живота, предузеће следеће радње: утврдиће лице које је открило убиство, пронаћи ће лица која знају неке податке о убиству и утврдити које особе су биле на месту извршења убиства и како су се те особе на том месту понашале (да ли су се те особе кретале на лицу места, куда су се кретале и да ли су оставиле неке трагове). Такође, Екипа за вршење увиђаја мора да утврди да ли је леш померан и зашто, при чему ће посебну пажњу посветити траговима, који је оставио извршилац убиства, разликујући их при томе од трагова које су оставили државни органи, лекари и грађани. На крају, Екипа има

¹⁸³ Видети: <http://www.scribd.com/doc/50017325/kriminalistika-V>, приступ 10.03.2011. године

¹⁸⁴ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 336.

¹⁸⁵ Бојанић, Н., Дељкић, И., Лучић-Татић, М., *Значај увиђаја код доказивања кривичних дјела силовања: теорија и пракса*, Криминалистичке теме, Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, Сарајево, 2008. година, бр. 3-4., стр. 304.

¹⁸⁶ Miloslavich, E., *Forensic Pathologic and Criminalistic Analysis of Obscure Murder Cases*, The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science, vol. 42, number 5, 1952, pp. 689.

обавезу да спречи било какво договарање међу евентуалним сведоцима убиства и да фотографише место извршења убиства.¹⁸⁷

Потребно је утврдити телесну температуру леша и температуру ваздуха приликом вршења увиђаја, при чему је потребно посебну пажњу посветити прегледу одеће и траговима, који сугерирају о постојању борбе између извршиоца и убијеног, као што су власи косе, дугмад, делови одеће и др. Такође, потребно је установити, ако је леш померан, како је доспео на друго место.¹⁸⁸

5.2.2.2. Реконструкција у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Реконструкција догађаја или судски експеримент је посебна врста увиђаја који се састоји у проверавању изведених доказа или у утврђивању чињеница значајних за разјашњење ствари понављањем појединих радњи или ситуација у условима који су приближно исти онима у којима се догађај одиграо, под руководством органа који води поступак и уз учешће других процесних субјеката. Она се не може одредити као посебно доказно средство, већ пре као метод провере доказа путем увиђаја.¹⁸⁹

Уколико су радње или ситуације различито приказане од стране појединих сведока или окривљених, реконструкција догађаја ће се предузети посебно са сваким од њих. С обзиром на то да, садржински, реконструкција представља понављање целог кривичног догађаја, треба водити рачуна да код реконструкције убиства ни у ком случају се не може довести у опасност живот неког лица. Због тога је законодавац унео законску одредбу по којој се реконструкција не сме обавити на начин, којим се вређа јавни ред и морал или се доводи у опасност живот или здравље људи. Исто тако, приликом реконструкције могу се поново извести неки докази (члан 111).

Законом је предвиђено да орган који врши реконструкцију може да затражи помоћ стручног лица криминалистичко-техничке, саобраћајне или друге одговарајуће струке, при чему реконструкцији може да присуствује и вештак, ако

¹⁸⁷ Алексић, Ж., Шкулић, М., *Криминалистика*, Службени гласник, Београд, 2009. година, стр. 198.

¹⁸⁸ Симоновић, Б., *Криминалистика*, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004. година, стр. 558.

¹⁸⁹ Грубач, М., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2009. година, стр. 290.

би његово присуство било од користи за давање налаза и мишљења (члан112). Овом одредбом пружена је могућност да у зависности од начина и средства извршења убиства, буде ангажован лице одговарајуће струке приликом вршења реконструкције.

5.2.2.3. Исказ вештака у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

С обзиром на то да судија не располаже потребним стручним знањем за утврђивање чињеница, постоји потреба за ангажовањем посебног стручног лица, које поседује ова знања, како би се судија пружила стручна помоћ. Уколико се као основ поделе вештачења узме предмет вештачења, можемо разликовати: преглед и обдукцију леша, вештачење телесних повреда, вештачење душевног стања окривљеног и других лица, вештачење пословних књига и телесни преглед окривљеног и других лица (посебан случај вештачења). Приликом извршења убиства не користе се сви поменути облици вештачења, већ се користе преглед и обдукција леша, вештачење душевног стања окривљеног и телесни преглед и других лица.

5.2.2.3.1. Преглед и обдукција леша у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Проналажењем леша неког лица обавезно се предузима преглед и обдукција леша чији је циљ да утврђивање да ли је до смрти дошло извршењем кривичног дела или не. Законом је, такође, прописано да ће се извршити ексхумација уколико је леш закопан у циљу његовог прегледа и обдукције. При обдукцији леша обавезно се предузимају мере ради утврђивања идентитета леша, при чему ће се посебно описати подаци о спољашњим и унутрашњим телесним особинама леша (члан 124). У случају да се вештачење не предузима у стручној установи, преглед и обдукцију леша спровешће један, а по потреби два или више вештака, који треба да буду судско-медицинске струке, при чему истражни судија руководи тим вештачењем и у записник уноси налаз и мишљење вештака. Иако се за вештака не може одредити лекар који је лечио умрлог, тај лекар се може испитати као сведок, приликом обдукције леша, а ради давања разјашњења о току и околностима болести (члан 125).

Вештак је дужан да у свом мишљењу наведе непосредан узрок смрти, шта је тај узрок изазвало и када је смрт наступила. У случају да је на лешу пронађена нека повреда, вештак је у обавези да утврди да ли је повреду нанео неко други, и ако јесте, онда чиме, на који начин, колико времена пре него што је смрт наступила и да ли је та повреда довела до смрти. Ако је на лешу пронађено више повреда, постоји обавеза утврђивања да ли је свака повреда нанета истим средством и која је повреда проузроковала смрт, а ако је више повреда смртоносних, која је од њих или које су својим скупним деловањем била узрок смрти. Вештак је, такође, дужан да у случају постојања повреде утврди да ли је смрт настала самом врстом и општом природом повреде или је смрт настала због личних својстава, или нарочитог стања организма, или због случајних околности или околности под којима је повреда нанета.

Посебну пажњу вештак је дужан да посвети евентуално пронађеним биолошком материјалу (крв, пљувачка, сперма, урин и др.), при чему је у обавези да га опише и сачува за биолошко вештачење уколико буде одређено (члан 126). Пронађени биолошки материјали омогућавају идентификацију лица на основу утврђивања DNK профила.¹⁹⁰ Ова метода се другим именом назива метода утврђивања DNK отиска, чиме се жели сугерирати на њену прецизност.¹⁹¹ Наиме, ова метода ефикасно расветљава кривична дела, јер се њоме омогућава елиминисање појединих лица као извршилаца кривичних дела, односно методом DNK отиска врши се идентификација особе која је власник одређеног биолошког трага, при чему се идентификација врши на основу непоновљиве генетске конституције сваког човека. Ова анализа заснива се на упоређивању неспорног биолошког материјала, за који се зна од кога потиче, и спорног биолошког материјала који је пронађен приликом вршење увиђаја, обдукције или телесног прегледа окривљеног. DNK се може изоловати из најразличитијих биолошких

¹⁹⁰ Дезоксирибонуклеинска киселина (скраћено DNK) је нуклеинска киселина која садржи упутства за развој и правилно функционисање свих живих организама. Сва жива бића свој генетички материјал имају у облику DNK, са изузетком неких вируса који имају RNK (рибонуклеинска киселина). DNK има веома важну улогу у, не само преносу генетичких информација са једне на другу генерацију, већ садржи упутства и за грађење неопходних ћелијских органела, протеина и RNK молекула. DNK сегмент који преноси ова важна упутства се назива ген. Википедија, DNK. Видети: <http://sr.wikipedia.org/sr/DNK>, приступ 13.03.2011. године

¹⁹¹ Симоновић, Б., *op. cit.*, стр. 464.

материјала, при чему су за анализу довољне и најмање количине. Приликом прикупљања спорних биолошких материјала људског порекла, потребно је да се поштује одређена процедура како би се избегла контаминација.¹⁹²

Уколико је пронађен леш новорођенчета, јавља се сумња да је извршено кривично дело убиство детета при порођају због чега се спроводи медицинско вештачење, при чему је циљ таквог вештачења утврђивање да ли је дете живо рођено, односно да ли је било способно за ванматерични живот, колико је дуго живело као и време и узрок смрти (члан 127). Како бисмо открили мајку убијеног детета потребно је прикупити податке о сумњивим женским особама које су биле трудне. У том циљу се користе предмети и трагови који су се нашли приликом вршења увиђаја. Када мајка убијеног новорођенчета буде пронађена са њом одмах треба обавити разговор у којем посебну пажњу треба обратити на мотив, ако је прикривала трудноћу, ко је отац детета, и да опише детаље и разјасни место, време, средство и начин убиства новорођенчета како би се могло закључити да ли се ради о овом облику привилегованог убиства те у том циљу инсистирати да ли је било подстрекача или помагача и др.

5.2.2.3.2. Вештачење душевног стања окривљеног у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

С обзиром на то да је убиство веома тешко кривично дело, чијим извршењем долази до лишења живота једног лица, одмах се јавља сумња о постојању неурачунљивости извршиоца једног таквог кривичног дела. Јављањем овакве сумње одређује се вештачење душевног стања окривљеног, при чему је неурачунљивост или битно смањена урачунљивост настала услед душевне болести, заосталог душевног развоја или друге душевне поремећености (члан 130. став 1).¹⁹³

Међутим, неки ментални поремећаји, који не утичу на урачунљивост, могу својим

¹⁹² Obradović, D., *Primena DNK veštačenja od strane javnog tužioca prema novom Zakoniku o krivičnom postupku*, Odbor za ljudska prava u Srbiji. Видети: <http://www.chris-network.org/sh/sajt/50/438/>, приступ 13.03.2011. године

¹⁹³ По одредбама Кривичног законика као основи неурачунљивости прописани су душевна болест, привремена душевна поремећеност, заостали душевни развој и друге теже душевне поремећености. На основу овога видимо да се основи неурачунљивости предвиђене у процесном законодавству разликују од основа предвиђених у материјалном законодавству. Међутим, постојање ове разлике не би требало да створи било какве проблеме. Уколико се вештаци нађу у некој недоумици треба да се држе основа неурачунљивости предвиђених материјалним законодавством, због тога што је неурачунљивост кривичноматеријални институт.

утицајем на сазнајне процесе нарушити или искључити спознају да је радња коју су учинили законом предвиђена као кривично дело. Код овог судско-психијатријског вештачења, процена би се односила само на околност да ли је извршилац дела могао бити свестан да је његово дело забрањено. Уколико би се утврдило да је његово психичко стање такво да искључује такву могућност, суд не би могао да утврди постојање кривице, а самим тим ни кривичног дела.¹⁹⁴ Међутим, ова могућност се не би могла примењивати код кривичног дела убиства, због тога што је немогуће да извршилац кривичног дела убиства не буде свестан да је његово дело забрањено.

Вештачење душевног стања окривљеног се може обавити у суду или у одговарајућој здравственој установи, ако је према мишљењу вештака потребно дуже посматрање, при чему решење да се окривљени упути на посматрање доноси истражни судија, судија појединац или веће. Уобичајено посматрање траје два месеца уз изузетак да се оно може продужити преко два месеца само на образложени предлог управника здравствене установе, по претходно прибављеном мишљењу вештака, али не може ни у ком случају трајати дуже од шест месеци (члан 130. став 2).

Уколико се вештачењем утврди да је душевно стање окривљеног поремећено, одредиће природу, врсту, степен и трајност поремећености. Такође, вештаци ће дати своје мишљење о томе какав је утицај такво душевно стање имало и какав још има на схватање и поступке окривљеног, као и да ли је и у којој мери поремећај душевног стања постојао у време извршења кривичног дела (члан 130. став 3).

Другим речима, од вештака се тражи да се у његовој експертизи налазе одговори на следећа питања:

1. да ли извршилац кривичног дела болује од неког душевног поремећаја који ускључује или битно умањује његову способност за урачунљивост,
2. да ли је у време извршења кривичног дела био способан да схвати значај својих дела и да управља својим поступцима,

¹⁹⁴ Ђирић, З., Мировић, Т., *Кривица и урачунљивост правно-психијатријски аспект*, Реформа кривичног правосуђа, Центар за публикације, Ниш, 2010. година, стр.309.

3. да ли је извршилац кривичног дела опасан за околину уколико болује од неког душевног поремећаја.¹⁹⁵

Одговори на прва два питања се односе на урачунљивост извршиоца кривичног дела, док се треће питање односи на мере безбедности медицинског карактера.

Како се пред вештака поставља испуњење веома тешке и захтевне дужности, при чему постоје објективне препреке, као што су немогућност прегледа извршиоца непосредно по извршењу кривичног дела (убиства), постојање контрадикторних изјава од стране сведока и друго, вештак се врло често налази у ситуацији када не може са сигурношћу да да одговор на питање да ли је извршилац кривичног дела одговоран или не. Оно што, такође, вештак не треба да ради је да се опредељује за неку од могућих верзија извршења кривичног дела, јер то није у његовој надлежности већ у надлежности кривичног суда.¹⁹⁶

С обзиром на то да је судска пракса изградила став да се извршиоцу кривичног дела убиства одређује притвор, иако постоје околности за примену неке блаже мере обезбеђења, веома је важна одредба о томе да уколико се окривљени налази у притвору а упућује се у здравствену установу ради посматрања, истражни судија, судија појединац или председник већа има обавезу да обавести установу о разлозима због којих је притвор одређен, да би се предузеле мере потребне за обезбеђење сврхе притвора (члан 130. став 4).¹⁹⁷ Време које окривљени проведе у здравственој установи, урачунаће се окривљеном у притвор, односно у казну ако буде изречена (члан 130. став 5).

¹⁹⁵ Костић, М., *Форензичка психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002. година, стр.167.

¹⁹⁶ Ђирић, З., Димитријевић, Б., *Основи Судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009. година, стр. 121.

¹⁹⁷ Треба водити рачуна о томе да упућивање у здравствену установу ради посматрања и притвор немају исти циљ и исти значај за поступак. Наиме, притвор је најтежа мера обезбеђења окривљеног у кривичном поступку чија је главна одлика принудни карактер, док посматрање у здравственој установи има за циљ утврђивање душевног стања окривљеног, добијање података за конкретну судску одлуку и за адекватан приступ у самом кривичном поступку и након њега. Видети: Томић, К., *Форензички садржај материјалних и персоналних доказа – специјалистички рад*, Паневропски универзитет Апериион, Факултет правних наука, Бања Лука, стр. 90.

5.2.2.3.3. Телесни преглед окривљеног и других у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Телесни преглед окривљеног и других лица спада у посебна врста вештачења, које се предузима када је потребно на телу окривљеног и других лица утврдити чињенице важне за поступак. С обзиром на то да се приликом извршења убиства примењује сила, која подразумева непосредан контакт између извршиоца и жртве, неминовно је да на телу окривљеног остану трагову. На овај начин обезбеђује се неопходни материјал за касније истраживање вештака, јер се сматра да телесни преглед окривљеног и других лица посебна и специфична кривичнопроцесна радња, коју предузима орган кривичног поступка и којом се откривају и утврђују извори материјалних доказа.¹⁹⁸ Пошто се трагови крви пре свега срећу код крвних и сексуалних деликата, телесни преглед окривљеног, као специфична кривичнопроцесна радња, је веома важна за утврђивање извора материјалних доказа код крвних и сексуалних деликата.

Чланом 131. предвиђено је да се телесни преглед осумњиченог или окривљеног може предузети и без његовог пристанка ако је потребно да се утврде чињенице важне за кривични поступак. Телесни преглед других лица може се без њиховог пристанка предузети само онда ако се мора утврдити да ли се на њиховом телу налази одређен траг или последица кривичног дела. Исто тако, законодавац је дао могућност надлежним органима да узму крв и предузму друге медицинске радње, које су по правилу медицинске науке неопходне ради анализе и утврђивања других чињеница важних за кривични поступак, при чему се оваквом прегледу може приступити и без пристанка лица које се прегледа, осим ако би због тога наступила каква штета по његово здравље (члан 131. став 2).

Предвиђањем могућности да се телесни преглед окривљеног и других лица предузме и без њиховог пристанка указује на то да је законодавац подредио право на заштиту телесног и моралног интегритета личности утврђивању истине у кривичном поступку. Из овога се може извући закључак да телесни преглед окривљеног и других лица може имати репресивни карактер.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Стевановић, Ч., Ђурђић, оп. cit., стр. 271.

¹⁹⁹ Кнежевић, С., *Примена медицинских интервенција у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003. година, стр. 252-253.

Иако се ове радње спроводе на основу наредбе надлежног кривичног суда, Законик дозвољава да се ове радње предузму и на основу наредбе органа унутрашњих послова за кривична дела за које је прописана казна затвора до десет година, а истражни судија није у могућности да одмах изађе на лице места, под условом да ова радње не трпи одлагање (члан 131. став 3). Овом законском одредбом даје се органима унутрашњих послова могућност да спроведе и увиђај и друга вештачења, осим обдукције и ексхумације леша, под истим условима. Наиме, ова одредба се не односи на тешка убиства с обзиром на то да је за тешка убиства предвиђена казна затвора од најмање десет година, као и на обична убиства.

5.2.3. Исказ окривљеног у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

С обзиром на то да је окривљени извршилац кривичног дела убиства и да на тај начин располаже сазнањима о томе како је кривично дело извршено, његов исказ представља веома важно доказно средство. Међутим, исказ окривљеног представља и средство за реализацију функције одбране. Ако је окривљени активан приликом испитивања, при чему своје наводе поткрепљује чињеницама, које иду у његову корист или на његову штету, исказ окривљеног ће у толико више бити доказно средство. Исказ окривљеног се може одредити као изјава коју он даје у том својству о кривичном делу које му се ставља на терет и другим питањима кривичне ствари која је предмет суђења.²⁰⁰

Наиме, уколико се окривљени одлучи да исказује, његов исказ се може огледати у признању или у порицању. Признањем окривљени износи чињенице којима доказује спорне правно релеватне и друге чињенице о кривичном делу и о околности да је он извршилац кривичног дела. До признања окривљеног у кривичном поступку за убиство не долази толико често, једино у случају да је окривљени „притиснут“ доказима против њега (неизбежно признање) или у неким случајевима када је извршилац овог кривичног дела спреман да призна убиство како би се „ослободио“ гриже савести (признање из алтруистичких побуда).

²⁰⁰ Симић, М., *op. cit.*, стр. 374.

У највећем броју случајева убиства, имамо порицање окривљеног у чијој бити долази до оспоравања навода оптужбе. У одређеним кривичним поступцима за убиство, порицање окривљеног може представљати отежавајућу околност утврђивања истине због великог броја контрадикторних доказа, што свакако може ићи у корист окривљеног. Међутим, окривљени може износити чињенице које иду њему у корист. Алиби је аргументовано порицање окривљеног да је извршио кривично дело, које се састоји у томе да окривљени докаже да је био у време извршења кривичног дела на неком другом месту.²⁰¹ Такође, порицање окривљеног може бити такво да негира само поједине делове свог раније датог признања, при чему се порицање може састојати у томе да се поричу чињенице које у себи садрже битна обележја признатог кривичног дела, тако да отпада цело кривично дело ако се једна таква чињеница не сматра доказаном. Као пример за негирање битних обележја кривичног дела можемо навести жену која је признала чедоморство поричући сада битну признату чињеницу да је дете живело. У овом случају сматраћа се да поречено цело признање. Исто тако, порицање претходно датог признања се може састојати у томе да окривљени за убиство пориче одређену чињеницу, која проузрокује већи степен кажњивости, као што је случај код убиства на подмукао начина код кога окривљени пориче чињеницу да је жртву лишио живота прикривено и потајно у моменту када то жртва не очекује.²⁰²

Саслушање окривљеног (за почињено убиство) се састоји из два дела. У првом делу се прибављају подаци о окривљеном којима се утврђује идентитет окривљеног и упознаје његова личност. Затим се окривљеном за убиство, али и сваком другом окривљеном, предочавају одређена права и дужности које они имају. Други део саслушања представља саслушање о кривичном догађају.

Када се окривљени први пут саслушава питаће се за име и презиме, матични број, надимак ако га има, име и презиме родитеља, девојачко породично име мајке, где је рођен, где станује, дан, месец и годину рођења, чији је држављанин, којег је

²⁰¹ Можда најпознатији случај у којем је алиби коришћен је случај Рубина Картера Урагана, америчког боксера, који је био прво осуђен на доживотну казну затвора. Касније га је Савезни суд ослободио оптужбе. Више видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Rubin_Carter, приступ 17.03.2011. године

²⁰² Данић, Р., *Испит окривљеног у кривичном поступку – докторска дисертација*, Правни факултет, Београд, 1996. година, стр. 170.

занимања, какве су му породичне прилике, да ли је писмен, какве је школе завршио, да ли је, где и кад служио војску, односно да ли има чин резервног подофицира, официра, или војног службеника, да ли се води у војној евиденцији и при ком органу надлежном за послове одбране, да ли је одликован, каквог је имовног стања, да ли је, кад и зашто осуђиван, да ли је и кад је изречену казну издржао и да ли се против њега води поступак за које друго кривично дело (члан 89. став 1).

Утврђивањем идентитета, њему се предочавају одређена права и дужности. Наиме, окривљени (за убиство) бива упознат од суда са обавезом да се увек одазове позиву суда и да одмах саопшти сваку промену адресе или намеру да промени боравиште и на крају се упозорава на последице евентуалног неиспуњења ових дужности. Затим се окривљени поучава да може да узме браниоца, који може присуствовати његовом саслушању, и да се што окривљени изјава може бити употребљено против њега као доказ. Окривљени за кривично дело тешког убиства мора имати браниоца, што другим речима значи да уколико сам не изабере браниоца, бранилац ће му бити постављен по службеној дужности. Такође, као један од основа постављења браниоца по службеној дужности је чињеница да је према окривљеном одређен притвор. С обзиром на то да је суд изградио праксу да према извршиоцу било ког облика кривичног дела убиства одреди притвор, бранилац ће се поставити по службеној дужности према окривљеном за обично или лако убиство, под условом да га окривљени сам не изабере. Уколико малолетно лице изврши било које кривично дело, па и кривично дело убиства, он мора имати браниоца.

Окривљени ће се затим упознати за које се кривично дело окривљује (у нашем случају за кривично дело убиства), о основама сумње који стоје против њега и да није дужан да износи своју одбрану. Такође, окривљеном ће се саопштити да није дужан да одговара на постављена питања, при чему ће се позвати да, ако то жели, изнесе своју одбрану (члан 89. став 2).

Исто тако, осумњиченом који то захтева омогућиће се да непосредно пре првог саслушања прочита кривичну пријаву, записник о увиђају, налаз и мишљење вештака и захтев за спровођење истраге.

Окривљени, који жели да изнесе своју одбрану, усмено се саслушава о кривичном догађају, при чему се може користити својим белешкама. Окривљеном приликом саслушања омогућава се да се у неометаном излагању изјасни о свим околностима које га терете и да изнесе све чињенице које му служе за одбрану. Након излагања окривљеног, постављају му се одређена питања уколико је потребно попунити неке празнине или отклонити противречности или нејасноће у његовом излагању. Законодавац је изричито забранио постављање сугестивних (у њима је садржано како на њих треба да се одговори) и капциозних питања (у њима се полази од тога да је окривљени признао нешто што у ствари није признао). За кривично дело убиства, сугестивно питање би гласило: „Зар не да сте убили из овог пиштоља Марка?“, док би капциозно питање гласило: „Када сте жртву убили, где се сакрили оружје?“

Како ће лице окривљено за убиство у великом броју случајева приликом свог исказа износити чињенице које нису у складу са реалним кривичним догађајем, односно нису у складу са чињеницама које износи сведок, може доћи до суочавања окривљеног са са сведоком или другим саокривљеним. Такође, предмети, који су у вези са извршеним кривичним делом показују се окривљеном ради препознавања.

Може се догодити да окривљени за убиство не зна језик на коме се води кривични поступак, јер је страни држављанин. У овом случају саслушање ће се обавити преко тумача. Иако се случај да је убица глув ретко дешава, законодавац је предвидео да се у овој ситуацији окривљеном питања постављају писмено, док он одговара на постављена питања усмене. Међутим, када окривљени за убиство нем, питања му се постављају усмено, а одговоре ће давати писмено (члан 95).

5.2.4. Исказ сведока у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Исказ сведока, као једно од доказних средстава, представља веома важну спону у откривању свих чињеница важних за кривични поступак. Веома велики број убиства се врши у присуству неког трећег лица, чиме ова лица постоју потенцијални сведоци. Ако се пак неко убиство изврши без присуства трећих лица,

у самом кривичном поступку ће се засигурно појавити одређена лица која могу изнети неке податке о животу извршиоца кривичног дела убиства. Из овога произилази да је исказ сведока веома важно доказно средство у кривичном поступку који се води за извршено дело убиства.

Иако су сва лица апстрактно способна да сведоче, постоје одређене категорије лица која се не могу уопште саслушати као сведоци у одређеној кривичној ствари, лица ослобођена дужности сведочења и лица која су дужна да сведоче, али не морају да одговарају на одређена питања.

У прву категорију спадају лица, која су релативно неспособна да буду сведоци у одређеном кривичном поступку. У кривичном поступку који се води за кривично дело убиства, за нас је важно да је дужности сведочења ослобођен бранилац окривљеног о ономе што му је окривљени за убиство као свом браниоцу поверио. Такође, дужности сведочења ослобођена су лица која би својим исказом повредила дужност чувања професионалне тајне (верски исповедник, адвокат, лекар, бабица и др.), осим ако су ослобођени те дужности посебним прописом или изјавом у чију корист је установљено чување тајне (члан 97). У неким случајевима убиства, извршилац овог кривичног дела суочен са грижом савешти, не могавши да издржи дати притисак, одлази код верског исповедника и препричава му извршено убиство.

Сродници окривљеног за убиство ослобођени су дужности сведочења, али је на њима да одлуче да ли хоће да сведоче. У ова лица, као привилеговани сведоци, спадају брачни друг окривљеног и лице са којим окривљени живи у ванбрачној или каквој другој трајној заједници, сродници окривљеног по крви у правој линији, сродници у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродници по тазбини до другог степена закључно, усвојеник и усвојилац окривљеног. Са овим сведоцима треба бити нарочито опрезан због њихове блиске повезаности са окривљеним (заинтересовани сведоци). Такође, пресуда се може заснивати само уколико је привилеговани сведок приликом последњег саслушања пристао да сведочи (члан 98).

У последњу категорију спадају лица која су делимично ослобођена дужности сведочења. Наиме, ово делимично ослобођење се састоји у томе да је

сваки сведок ослобођен дужности да одговара на поједина питања, ако је вероватно да би тиме себе или блиског сродника или друго блиско лице, изложио тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гођењу (члан 100). На овај начин одређена лица која сведоче штите се од самооптуживања, уколико су на било који начин учествовала у извршењу кривичног дела убиства.

Сведоци се, такође, могу поделити на основу онога што су опажали својим чулима на: сведок очевидац, сведок који није очевидац и законски сведок. Сведок очевидац је лице, које је позвано од стране суда, како би саопштило све кривичноправно релевантне чињенице из састава бића кривичног дела, које је спознало непосредним чулним опажањем. Ова врста сведока је веома важна за кривична дела убиства.

У сведоке који нису очевици спадају између осталог лица која дају исказ о важним чињеницама које су претходиле или следиле извршењу кривичног дела. Овде убрајамо лица која сведоче о алибију, на основу кога са сигурношћу можемо тврдити да окривљени није извршио кривично дело убиства, али и лице које сведочи о продаји украдених ствари у вези извршења тешког кривичног дела при извршењу разбојништва или разбојничке крађе.

Законски сведоци су она категорија сведока који, сходно одредбама процесног законодавства, присуствују спровођењу појединих процесних радњи (претрес стана и лица, отварање поштанских пошиљки) како би евентуално сведочили о томе да ли је приликом спровођења ових радњи дошло до кршења норми које регулишу њихово предузимање. Како је убиство такво кривично дело које повлачи веома озбиљне последице за жртву и за његовог извршиоца, присуство законских сведока је веома важно у циљу обезбеђења законитости приликом спровођења ових процесних радњи.²⁰³

Такође, постоји подела исказа сведока на посебне врсте, јер се у исказима ових сведока налазе такве чињенице које су у вези са кривичним делом, али не чине садржину саме кривичне ствари. У ову поделу спадају исказ сведока ради суочења, исказ ради препознавања лица и ствари и исказ законских сведока (о њима је већ било речи у оквиру претходне поделе).

²⁰³ Симоновић, Б., *op. cit.*, стр. 166.

Суочење је посебан вид исказа сведока до кога долази када постоји неслагање у исказу два сведока или сведока и окривљеног, при чему је спорна чињеница таква да ју је потребно тачно утврдити. С обзиром на то да је суочење такво доказно средство, оно служи да се утврди који од учесника поступка не говори истину. Уобичајено је да се због бројних спорних околности извршења кривичног дела убиства, суочење често користи. Међутим, треба бити опрезан, јер се врло често прецењује његова вредност.

Код неких кривичних дела убиства може се десити да постоји потреба препознавања лица било да се ради о окривљеном или о жртви.²⁰⁴ Такође, ова потреба се може манифестовати у препознавању ствари (оружје, оруђе, неки одевни предмет и др.) које се могу користити као материјални доказ.

Као сведоке суд позива она лица за које је вероватно да ће моћи да дају обавештења о кривичном делу, учиниоцу дела и другим релевантним околностима. Суд одлучује о томе која лица ће позвати као сведоке на предлог странака или браниоца или по сопственој иницијативи.

Само саслушање сведока се може поделити на два дела. Први део обухвата упозорење сведоку, општа питања и полагање заклетве, док се други део састоји од саслушања о предмету доказивања.

Суд упозорава сведока да је дужан да говори истину и да давање лажног исказа представља кривично дело. Уједно се упозорава да на одређена питања није дужан да одговара и да се може служити матерњим језиком, ако то није службени језик на којем се води кривични поступак. Након ових упозорења, сведоку се постављају општа питања ради утврђивања идентитета и постојања законских основа за ослобођење од дужности сведочења. На крају сведок полаже заклетву. Затим се сведок позива да у слободном проповедању изнесе све што му је о извршеном кривичном делу убиства познато. Потом се сведоку постављају питања,

²⁰⁴ Препознавање лица се по правилу обавља у специјалним просторијама, односно у просторијама које поседују једносмерно огледало. Наиме, коришћење овог огледала омогућава да се осигура анонимност сведока, без страха да ће осумњичени видети сведока и тако утицати на његово сведочење. У пракси се овако препознавање врши тако што се обезбеђује најмање пет особа, при чему је потребно водити рачуна да те особе буду непознате сведоку и да међусобно личе како би се обезбедила објективност у препознавању. Више видети: Чачковић, Д., *Кривичнопроцесни аспекти препознавања особа и предмета*, Криминалистичке теме, Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, Сарајево, 2009. година, бр. 3-4., стр. 126.

ради разјашњења и допуне. Питања сведоку постављају најпре суд, овлашћени јавни тужилац и вештак. Правичност кривичног поступка се између осталог обезбеђује и могућношћу окривљеног да позива сведоке и да саслушава сведоке оптужбе и одбране. Правом окривљеног да саслушава сведоке оптужбе, односно да им поставља одређена питања, стварају се позитивни услови да окривљени постављањем питања доведе у сумњу веродостојност исказа сведока оптужбе, што је нарочито важно код тешких кривичних дела, као што су убиства. Као и код испитивања окривљеног, и код саслушања сведока забрањено је постављати сугестивна и капциозна питања.

5.2.5. Исправе у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства

Исправе као и друга доказна средства омогућавају кривичном суду да сазнаје и опажа чињенице које су релевантне за пресуђење, при чему је појам исправе одређен у материјалном кривичном праву. Наиме, у члану 112. став 26. Кривичног законика под исправом се сматра сваки предмет који је подобан или одређен да служи као доказ какве чињенице која има значај за правне односе, као и рачунарски податак. Такође, исправа се може одредити као сваки извор информација о чињеничним подацима, који се може употребити као материјални доказ у кривичном поступку.

Из оваквог одређења појма исправе произилази и његова подела на писмене исправе, ствари материјалне природе и предмети израђени од човека. Увиђајем, претресањем стана и лица, привременим одузимањем ствари и предмета и поступком са сумњивим стварима се прикупљају исправе. Како је увиђај био предмет нашег излагања, а поступак са сумњивим стварима не може бити предмет нашег интересовања, јер није значајан за кривични поступак који се води за кривично дело убиства, у даљем раду посебну пажњу посветићемо претресању стана и лица и привременом одузимању предмета.

5.2.5.1. Претресање стана и лица у поступку који се води за кривично дело убиства

По процесном законодавству претресање стана се предузима када постоји вероватноћа да ће се претресањем окривљени ухватити или да ће се пронаћи трагови кривичног дела или предмети важни за кривични поступак, док ће се

претресање лица спровести кад је вероватно да ће се пронаћи трагови и предмети важни за кривични поступак (члан 77). Ова кривичнопроцесна радња је веома важна за откривање исправа које су у вези са кривичним делом убиства. Наиме, окривљени за убиство се у највећем броју случајева не затиче на месту извршења убиства, већ се крије у одређеним просторијама. Такође, трагови или пак предмет, који је коришћен за извршење убиства, може се пронаћи у стамбеним објектима. У неким случајевима могу се пронаћи трагови, којима се доказује извршење убиства, на телу или одећи окривљеног.

Претресање стана и лица се предузима по правилу на основу образложене наредбе истражног судије у преткривичном и претходном кривичном поступку, док се у току главног кривичног поступка спроводи на основу наредбе председника судећег већа. Ову кривичнопроцесну радњу би требао да спроведе истражни судија, који је издао наредбу о претресању, док га у пракси спроводи орган унутрашњих послова.

Пре почетка претресања наредба о претресању предаје се лицу код кога се врши претресање, односно лицу над којим се врши претресање. Након тога уследиће позив одређеном лицу да преда тражене предмете, односно да изда лице које се тражи. Претходно позивање да се изда лице, односно предмет који се тражи треба да служи томе да се циљ постигне без претресања, или да лице код кога се врши претресање, давањем одговарајуће изјаве, отклони основе сумње да се они налазе код њега.²⁰⁵ Пошто лице на које се односи наредба о претресању има право на адвоката (браниоца), оно се мора поучити о том праву и адвокат (бранилац) мора присуствовати претресању уколико то захтева лице на које се наредба односи. Због тога претресање се мора одложити до доласка адвоката (браниоца) за период од најдуже три сата (члан 78. став 2).

Изузетно претресање стана и лица се може спровести и без претходне предаје наредбе, без претходног позива за предају лица и ствари, као и без претходне поуке о праву на адвоката (браниоца), уколико се очекује оружани отпор или друга врста насиља, или ако се очигледно припрема или је одпочело

²⁰⁵ Васиљевић, Т., Грубач, М., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2010. година, стр. 186.

уништавање трагова кривичног дела и предмета важних за кривични поступак (чл. 78. ст. 3). На овај начин створена је могућност да надлежни органи заштите живот и телесни интегритет не само својих људи, већ и извршиоца разних кривичних дела, пре свега извршиоца разних облика криминалитета насиља и припадника организованог криминалитета.

Ако држалац стана не изда тражено лице или предмете, приступа се претресању, при чему томе обавезно присуствују два пунолетна грађанина као сведоци. Приликом претресања обавезно се сачињава посебан записник који потписују лица код кога је претресање извршено или лице над којим је претресање извршено, као и лица чије је присуство обавезно. Уколико су приликом претресања нађени они предмети и исправе, који су у вези са сврхом претресања (у нашем случају у вези са кривичним делом убиства), ти предмети и исправе биће привремено одузети, при чему ће се у записник унети и тачно назначити предмети и исправе које се одузимају. Лицу, коме се предмети и исправе одузети, издаје се потврда (члан 79. став 8).

Претресање су спроводи по правилима криминалистичке тактике, водећи рачуна о правилу да је потребно у потпуности се унети у личност онога код кога се тражи, јер је свака делатност, коју одређени човек преузима, у тесној вези са његовим интересовањима, професијом и хобијем. Другим речима, уколико је лице окривљено за убиство, по занимању зидар, велика је вероватноћа да је леш или неки други предмет везан за убиство, уградио у темељ или зид зграде коју гради.²⁰⁶ Руководећи се овим правилом, ефикасност органа унутрашњих послова и истражног судије је на вишем нивоу. Такође, претресање се врши дању. Од овог правила постоје одређени изузеци, који се манифестују у томе да се претресање може вршити и ноћу, уколико је тако одређено судском наредбом, ако је дању започето па није довршено или уколико постоје околности које се односи на случајеве када органи унутрашњих послова могу извршити претресање без одлуке суда.

Случајеви када органи унутрашњих послова могу без одлуке суда да изврше претресање односе се на одређене ситуације, међу којима су неке директно везане

²⁰⁶ Симоновић, Б., *op. cit.*, стр. 278.

за убиство (члан 81. став 1). Наиме, у одређеним случајевима убистава, извршилац кривичног дела може допустити да се изврши претресање, јер је у потпуности спреман да сарађује са надлежним органима у расветљавању датог кривичног дела. Такође, службена лица органа унутрашњих послова могу извршити претресање без одлуке суда уколико неко зове у помоћ. Законодавац је, предвиђањем ове околности као разлога за вршење претресање без одлуке суда, дао органима унутрашњих послова основ да брзо и ефикасно реагују у заштити живота и телесног интегритета људи. Други основи за спровођење претресање без одлуке суда се, исто тако, могу повезати са кривичним делом убиства, јер се ти основи односе на извршење одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног (овај основ се користи ради лишење слободе окривљеног за убиство), на лишење слободе одбеглог учиниоца који је затечен при извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности (овај основ се може користити за лишење слободе оног извршиоца кривичног дела које је затечен при извршењу убиства, али је успео да побегне), као и последњи основ који се односи на отклањање озбиљне опасности по живот и здравље људи или по имовину веће вредности (овај основ се односи на случај када одређено лице користи нпр. експлозивне и запаљиве супстанце, које намерава да искористи за лишење живота неког лица).

Када дође до оваквог претреса, орган унутрашњих послова дужан је да одмах о томе поднесе извештај истражном судији, а ако кривични поступак још није покренут, постоји обавеза да се извештај поднесе надлежном јавном тужиоцу (члан 81. став 5).

Законодавац је предвидео чланом 81. став 4. да овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу да без наредбе о претресању и без присуства сведока спроведу претресање приликом извршења решења о привођењу или приликом лишења слободе, ако постоји сумња да то лице поседује оружје или оруђе за напад, или ако постоји сумња да ће одбацити, сакрити или уништити предмете које треба од њега одузети као доказ у кривичном поступку. На овај начин се штити живот службених лица органа унутрашњих послова, али се, уједно, и ефикасно обезбеђују предмети, који се могу користити као доказ у кривичном поступку за свако кривично дело, укључујући и убиство.

5.2.5.2. Привремено одузимање предмета

Привремено одузимање предмета, као кривичнопроцесна радња којом се обезбеђују исправе, као извор материјалних доказа, може се изводити заједно са претресањем стана и лица, или појединачно. Без обзира на који начин се ова кривичнопроцесна радња предузима, њена сврха се огледа у привременом одузимању и предавању на чување суду или обезбеђивању чувања на други начин предмета, који се по кривичном закону имају одузети, или који могу послужити као доказ у кривичном поступку (члан 82. став 1).

Овом законском одредбом дата је могућност надлежним органима да у вези убиства обезбеде предмете који су као средство послужили за извршење кривичног дела (разне врсте оружја и оруђа) и предмети на којима се могу наћи трагови извршења кривичног дела убиства, при чему се на тај начин ствара индиција присутности одређеног лица на месту извршења убиства и индиција дејства убиства на извршиоца (окрвављени веш, поцепани капут, обућа на којим има блата са места извршења убиства).²⁰⁷

Свако ко држи овакве предмете, дужан је да их на захтев суда преда. Уколико изостане предаја тражених предмета, може се изрећи новчана казна до 100.000 динара, а ако и даље одбија да преда предмете, може се још једном казнити истом казном (члан 82. став 3).

Овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу одузети ове предмете када поступају по члану 225. и 238. Законика о кривичном поступку, или кад извршавају налог суда. Када се тражени предмети пронађу, долази до одузимања датих предмета, уз назначење где су пронађени и даће се њихов опис. За одузете предмете издаје се потврда (члан 82. став 6).

Привремено одузети предмети враћају се власнику, односно држаоцу, ако поступак буде обустављен а не постоје разлози за њихово одузимање. Као основ за њихово трајно одузимање наводи се интерес опште безбедности или разлози морала. Полазећи од овог основа трајног одузимања предмета, неки предмете, као што је поцепани капут, обућа на којим има блата са места извршења убиства, могу се вратити, док се оружје може трајно одузети.

²⁰⁷ Водинелић, В., *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1978. година, стр. 95.

5.2.6. Посебне мере за кривична дела убиства

5.2.6.1. Надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникације

Законодавац је предвидео у члану 504. а став 6. да се посебне мере у спречавању и откривању кривичних дела могу између осталог применити и на кривично дело убиства и на кривично дело тешког убиства. Посебне мере се могу предузети без обзира на то да ли је (тешко) убиство резултат деловања организоване криминалне групе. Начело хитности се огледа у томе што су државни органи и службена лица која учествују у кривичном поступку за ово кривично дело дужна да поступају хитно, при чему подаци о преткривичном и истражном поступку за (тешко) убиство представљају службену тајну, а могу се објавити само на основу писменог одобрења надлежног јавног тужиоца, односно истражног судије.

Како је научно-технолошки развој довео да експанзивног развоја средстава комуницирања, интерперсонални односи између људи се одвијају уз одсуство временске дистанце.²⁰⁸ И криминалци се користе оваквим видовима комуникације, тако да је пред законодавца стављен тежак задатак да одреди границу примене надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникације, с циљем прикупљања доказа и откривања тешких кривичних дела, међу којима се налази и (тешко) убиство.

Наиме, одредбом члана 504.е прописано је да на писмени и образложени предлог јавног тужиоца истражни судија може наредити надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања лица, за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело (тешког) убиства, ако се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.²⁰⁹ Такође, ове мере се

²⁰⁸ Кнежевић, С., *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2007. година, стр. 213.

²⁰⁹ До примене ове мере долази на основу тростепене оцене њихове оправданости. Наиме, органи унутрашњих послова се први сусрећу са проблемом примене ових мера. Они могу надлежном јавном тужиоцу сугерисати да поднесе предлог истражном судији који је надлежан за одређивање ових мера. Пре него што упутити предлог истражном судији за надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања лица, надлежни јавни тужилац може да да органима унутрашњих послова додатна

могу применити и ако постоје основи сумње да се припрема (тешко) убиство, а околности случаја да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати, или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност. На основу образложене наредбе, осумњичени за убиство²¹⁰ може бити под надзором и над њим се може вршити снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања, које могу да трају најдуже шест месеци, а изузетно због важних разлога могу бити продужене још највише два пута у трајању од по три месеца. Ове мере се извршавају од стране припадника органа унутрашњих послова и Безбедносно-информативне агенције, који сачињавају дневне извештаје које заједно са прикупљеним снимцима достављају истражном судији и јавном тужиоцу на њихов захтев (члан 504. ж став 1).

упутства везана за прибављање доказа како би се и сам уверио у неопходност спровођења ових мера, јер органи унутрашњих послова могу да претходно не искористе сва потребна средства, тежећи да линијом мањем отпора дођу да доказа потребних за покретање поступка. Затим, јавни тужилац мора бити уверења да је неопходно спровести ове мере како би упутио предлог истражном судији о предузимању истих. Иако законодавац не прописује садржину предлога, у предлогу јавног тужиоца истражном судији мора да стоји да се класичним методама није успело и да је због тога потребно предузети посебне мере надзора и снимања. Како се ради о једној мери конспиративног карактера, потребно је да што мањи број људи буде упознат са њеном садржином. Другим речима, потребно је да предлог напише искључиво надлежни јавни тужилац. Дефинитивну одлуку, у виду образложене наредбе, о примени ових мера доноси истражни судија, при чему је садржина наредбе прописана Законом. Видети: Радуловић, Д., *Мјере тајног надзора као нови облик прибављања доказа за кривични поступак*, Правна ријеч, Удружења правника Републике Српске, Бања Лука, 2006. година, стр. 496-497.

²¹⁰ Законодавац је предвидео да се мере надзора телефонске и друге комуникације могу применити према осумњиченом у преткривичном поступку. Из овога призилази питања да ли је законодавац предвиђањем основа сумње као степена уверења о извршеном кривичном делу (убиству) и учиниоцу, границу за примену ових мера спустио исувише ниско. Постоје мишљење да с обзиром на висок степен друштвене опасности савременог криминалитета и потребе адекватне реакције на такав криминалитет, граница за примену ове мере треба да буде основи сумње, јер би у супротном уколико би захтевана граница била померена на основану сумњу, онда би оштрица друштвене реакције према учиниоцима кривичних дела највеће друштвене опасности била отупљена. Кнежевић, С., 2007. година, loc. cit. Међутим, законодавац је предвидео да се ове мере могу применити према извршиоцу (тешког) убиства, без обзира да ли је оно извршено у оквиру организованог криминала или не. Како се (тешко) убиство може извршити и оквиру организоване криминалне групе и ван та групе, мислимо да је целисходно да законодавац предвиди да се за тешка кривична дела (тешко и обично убиство) која нису извршена у оквиру организованог криминала степен уверења помери на основану сумњу, док би степен уверења за тешка кривична дела (тешко и обично убиство) која су извршена у оквиру организоване криминалне групе требао да остане на основима сумње. На тај начин би степен заштите неповредивости приватног живота био већи код тешких кривичних дела која нису извршења у оквиру организоване криминалне групе, јер је друштвена опасност кривичних дела, која су извршена у оквиру организоване криминалне групе, несумњиво већа.

По извршењу мера надзора и снимања осумњиченог за (тешко) убиство, органи унутрашњих послова, односно Безбедносно-информативне агенције достављају истражном судији снимке и посебан извештај, који садржи: време почетка и завршетка мере, податке о службеном лицу које је меру спровело, опис техничких средстава која су примењена, број и идентитет лица обухваћених мером и оцену о сврсисходности и резултатима примењене мере (члан 504. з став 1). Истражни судија може одредити да се снимци добијени употребом техничких средстава у целини или делимично препишу и опишу, након чега ће доставити сав материјал добијен спровођењем ових мера јавном тужиоцу. Он може на основу ових доказа да одлучи да покрене кривични поступак или да одлучи да га не покрене. Такође, уколико јавни тужилац не покрене кривични поступак, у року од шест месеци, од дана када се упознао са овим доказима, или ако изјави да га неће користити у поступку, односно да против осумњиченог неће захтевати вођење поступка, истражни судија је у обавези да донесе решење о уништењу прикупљеног материјала, на основу чега се штите основна људска права осумњиченог.

Међутим, уколико су ови докази о надзору и снимању осумњиченог за (тешко) убиство прикупљени на начин који је супротан одредбама процесног законодавства или наредби истражног судије, на овим прикупљеним подацима се не може заснивати судска одлука (члан 504. з став 4).²¹¹ Може се десити да се приликом надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и приликом оптичких снимања осумњиченог за кривично дело (тешко) убиство дође до података о неком другом кривичном делу, које није обухваћено наредбом истражног судије (случајни налаз). Овако добијени подаци о неком другом кривичном делу могу се користити као доказ у кривичном поступку само ако се односи на кривична дела предвиђена посебним одредбама

²¹¹ Европски суд за људска права својом одлуком у случају *Кхан против Уједињеног краљевства* од 12. маја 2000. године да прикупљени материјал, који је прибављен на незаконити начин, није у колизији са начелом правичности (члан 6. став 1. Европске конвенције о људским правима) без обзира што се пресуда заснива искључиво на овако прикупљеном материјалу, што је за последицу имало да Европски суд за људска права изграду праксу да се незаконито прикупљени материјал надзором и снимањем комуникација окривљеног не искључују као могућ доказ у датом случају. Више видети: <http://www.interpretconsulting.com/RIPA/Cases/Khan%20v%20UK.pdf>, приступ 31.03.2011. године

ЗКП-а. Ова одредба је веома важна, с обзиром на то да извршиоци кривичног дела (тешког) убиства врло често су лица која врше разна друга веома тешка кривична дела, што су убиство, тешко убиство, разбојништво, отмица, фалсификовање новца, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и друга кривична дела, без обзира да ли су резултат деловања организоване криминалне групе или не. Законодавац је, међутим, пропустио да нормира решење у погледу поступања са снимљеним материјалима, који се не односе на кривично дело обухваћено наредбом истражног судије, а уједно ти материјали се не односе на кривична дела која су обухваћена чланом 504. а. Закључак који се може изнети се огледа у томе да се овако прикупљени материјал не може користити у кривичном поступку, као доказ за дело на које се односи наредба истражног судије, и које не спада у дела обухваћена чланом 504. а, али се овакав материјал може користити као полазна основа надлежним државним органима у процесуирању датог кривичног дела.

5.2.6.2. Прикривени иследник

Сложеност борбе против организованог криминалитета условила је стварање посебних структура у земљама широм света, са све више организованијем супротстављању таквом облику криминалитета, у виду стављања у приправност или директну акцију свих друштвених субјеката једне државе.²¹² Та борба се може манифестовати у виду института прикривеног иследника, који је скоро имплементиран у српско законодавство као ефикасно средство о борби против организованог криминалитета. Како организоване криминалне групе²¹³ врше разна кривична дела, међу којима се убиство користи ради остваривања финансијске или друге користи, прикривени иследник²¹⁴ је једино могуће средство које се може

²¹² Ивановић, З., *Прикривени иследник у супротстављању организованом криминалитету*, Ревизија за безбедност, Центар за безбедоносне студије, Београд, број 2., 2007. година, стр. 22.

²¹³ Под организованом криминалном групом се, по процесном законодавству, сматра група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи (члан 504. а став 4.).

²¹⁴ У литератури постоји мали број радова који говоре о почецима примене прикривеног иследника. Треба имати у виду да су се први облици прикривеног полицијског деловања знатно разликују од данашњег института прикривеног иследника. Почети прикривеног иследника везује се за за име француског детектива Еугена Видока (1775-1857) који је инфилтрирао полицијске агенте међу криминалце у периоду од 1810. до 1827. године када је водио Одељење кривичне истраге, тајне полиције Париза. Међутим, колевком савременог прикривеног иследника сматрају се Сједињене

користити ради откривања и обезбеђења доказа за бројна кривична дела која врше припадници организоване криминалне групе, па између осталог и за кривично дело (тешког) убиства, при чему мотив извршења свих ових кривичних дела треба да буде финансијка или друга корист.

На захтев јавног тужиоца, истражни судија може одредити ангажовање прикривеног иследника, када постоји основи сумње да је учињено кривично дело за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи, од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Прикривени иследник може бити изузетно одређен и ако постоје основи сумње да се припрема неко од ових кривичних дела, а околности случаја указују да се на други начин дело не би могло открити, спречити или доказати, или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност (члан 504. м став 2). Основи сумње, као претпоставка за одређење овог института, је садржана у изворима сазнања о чињеницама из које произилази вероватност да је неко лице починило или припрема кривично дело, за које Законик допушта примену прикривеног иследника. Међутим, законодавац није на адекватан начин обухватио све оне случајеве у којима би требало ангажовати прикривеног иследника. Наиме, организоване криминалне групе могу приликом разрачунавања са другим организованим криминалним групама извршити (тешко) убиство код којег не постоји неки посебан мотив које предвиђа законодавац у члану 504. а став 4. Углавном организоване криминалне групе врше убиства, која се могу квалификовати као тешко убиство на свиреп и подмукао начин. Руководећи се само законским текстом произилази да се прикривени иследник не може ангажовати ради прикупљања информација за ове облике тешког убиства, што ће несумњиво отежати процесуирање припадника организоване криминалне групе. Другим речима, прикривени иследник се може ангажовати само с циљем прикупљања информација када организована криминална група изврши тешко убиство из користољубља. У циљу превазилажења овог проблема можемо предложити два

Америчке Државе у којој се тзв. *undercover work* почео примењиватио као средство борбе против организованог криминалитета почетком XX века. Такође, прикривени иследник је почео да се примењује од стране ФБИ 1972. године. Видети: Нинчић, Ж., *Могућности ангажовања прикривеног иследника у откривању кривичних дела тероризма*, Војно дело, Београд, 2010. година, стр. 12.

решења. Прво решење се огледа у томе да се у одређењу организоване криминалне групе избаци мотив користољубља што би нам омогућило да прикривеног иследника ангажујемо код свих убистава које могу да изврше организоване криминалне групе. Други предлог се манифестује у томе да се уведе посебно кривично дело тешког убиства које је извршено организовано или по нарудби. На тај начин, заједно са предвиђењем законске норме да се прикривени иследник може ангажовати и за спречавање, односно откривање овог облика тешког убиства, превазишли би овај проблем.

Прикривени иследник, с обзиром на доказни значај, прикупља две врсте података о извршеном (тешком) убиству: 1) они који ће сами по себи да представљају доказ у кривичном поступку, под условом да се покрене и 2) подаци које не представљају сами по себи доказ, већ су део сазнања до којих је дошао прикривени иследник, који ће добити доказни значај уколико их у својству сведока суду презентира сам прикривени иследник. У прву врсту података спадају оружје или оруђе којим је извршено (тешко) убиство²¹⁵

5.2.6.3. Сведок сарадник

Због немогућности инфилтрирања прикривеног иследника у организовану криминалну групу, која је веома затворена, с циљем прикупљања података о кривичним делима те групе, надлежни државни органи су принуђени да предложе да се одређени припадник организоване криминалне групе, који је признао да јој припада, против кога се води поступак за кривично дело извршено од стране организоване криминалне групе, под условом да је у потпуност признао извршење кривичног дела, и ако је значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање других кривичних дела организоване криминалне групе претежнији од последица кривичног дела које је учинио, испита као сведок сарадник (члан 504. о став 1). Из ове процесне одредбе произилази да је саслушање сведока сарадника веома важно доказно средство, која представља последњу линију одбране законом заштићених друштвених вредности, за откривање, доказивање или спречавање других, најчешће тешких кривичних дела, међу којима се убиство веома често

²¹⁵ Татић, Лј., *Институт прикривеног иследника у борби против организованог криминала*, Београд, 2010. година, стр. 7.

налази. Увођењем овог института у области доказивања најозбиљније се одступа од начела одвојености кривичнопроцесних функција.²¹⁶ За сведока сарадника се не може предложити лице за које постоји основана сумња да је организатор организоване криминалне групе.

Јавни тужилац може суду предложити до завршетка главног претреса да се као сведок сарадник саслуша припадник организоване криминалне групе. Пре подношења захтева, јавни тужилац ће упозорити сведока сарадника о дужности да говори истину, да давање лажног исказа представља кривично дело и да положи заклетву. После ових упозорења, сведок сарадник има обавезу да у року који не може бити дужи од 30 дана самостално и својеручно, што детаљније и потпуније, искрено опише све што зна о предмету суђења поводом кога се води кривични поступак и о другим кривичним делима (члан 504. п став 2). Ова Законом предвиђена дужност је веома важна због тога што се на тај начин обезбеђују докази о разним кривичним делима организоване криминалне групе, међу којима (тешко) убиство представља једно од најчешће вршених кривичних дела.²¹⁷ О предлогу јавног тужиоца одлучује у истрази и до почетка главног претреса ванрасправно веће, док на главном претресу одлучује веће пред којим се држи главни претрес. Одлука се доноси у року од 30 дана од подношења предлога.

Како је сведок сарадник најчешће извршилац криминалитета насиља, односно прецизније речено кривичног дела (тешког) убиства, њему се, под условом да је испунио своје обавезе у погледу сведочења, утврђује минимална казна за кривично дело (тешког) убиства које је признао и за које је у поступку доказано да га је учинио, а затим се тако изричена казна умањује за једну половину. У неким случајевима узимајући у обзир значај исказа сведока сарадника, околности кривичних дела (међу којима се налази и убиство) које му се стављају на терет, његово држање пред судом, ранији живот и друге битне околности, суд може

²¹⁶ Милошевић, М., *Посебне доказне радње у законодавству Републике Србије*, Правна ријеч, Бања Лука, 2007. година, стр. 441. Цитат према: Фалацић, А., *Улога јавног тужилаштва у супротстављању организованом криминалу – докторска дисертација*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2010. година, стр. 226-227.

²¹⁷ Значај сведока сарадника се најбоље може сагледати у поступку за убиство премијера Србије Зорана Ђинђића, када су саслушањем сведока сарадника Дејана Миленковића Багзија обезбеђени круцијални докази у датом кривичном поступку.

изузетно, на предлог јавног тужиоца, сведока сарадника огласити кривим и изрећи му блажу казну или га ослободити од казне (члан 504. т).

II КРИМИНОЛОШКА ОДРЕЂЕЊА УБИСТВА

1. Криминолошке поделе убистава (убица)

За разлику од кривичноправних типологија убистава, чији је основ сам злочин, криминолошке типологије убистава полазе од злочинца, његове улоге у настајању убистава и самог мотива његовог извршења. Као основ криминолошке типологије узимају се биолошка и психолошка обележја злочинца.

Ћезаре Ломброзо, који се сматра оцем криминологије, је у својој подели делинквената посебно издвојио рођеног злочинца, као типа коме припадају убице.²¹⁸ Наиме, убица се одликује одређеним тзв. стигматима дегенерације, који се манифестују: у орловском носу, јакој вилици, танким уснама, претећем изразу лица, коврцавој црној коси и закрвављеним очима. Што већи број стигмата дегенерације један човек има, то је већа вероватноћа да ће да учини одређено кривично дело.

Још у првој половини XIX века, појавиле су се студије о убицама, од стране америчког психијатра Реја, који је описао две врсте убица: криминалне убица и хомицидне мономанијаке. Наиме, криминалне убице је сматрао психолошки абнормалним, док су хомицидни мономанијаци нормалне особе, које карактерише доминција апсолутне страсти над њима. Такође, криминалне убице су особе које врше убиство ради остваривања сасвим одређеног циља.²¹⁹

Полазећи од психолошких карактеристика убица, Крон је осмислила поделу на пет типова психолошког профила убица: нормални, параноични, неуротични, симулативни и депресивни. Највећи број убица припада нормалном профилу (28,87%), које одликује висок степен образовања. Овај профил убице потиче из деградираних породица, при чему највећи број жртава припада родбини и пријатељима.

²¹⁸ Више о Ломброзовој подели делинквената видети: Lilly, R., Ball, R., Cullen, F., *Criminological Theory: Context and Consequences*, Sage publications, 2011, pp. 23-24.

²¹⁹ Бошковић, М., *Криминологија*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2006. година, стр. 273.

Параноични тип, после нормалног профила убица, највише се јавља, и то са уделом од 28,17%. И овај тип убица потиче из деградираних породица, у којима постоји висок степен конзумирања алкохола. За разлику од убица нормалног профила који је високо образован, параноични тип убица су најмање образовани од свих осталих профила убица, али њих уједно одликује емоционална преосетљивост са израженом агресивношћу. Они погрешно перципирају дешавања из околине, што код њих ствара осећај да су прогањани од стране одређених лица. Жртве су углавном особе за које овај тип убице мисли да га прогоне.

Неуротичан тип убице се одликује процентуално највећим бројем алкохоличара, али и тиме да је овај профил убице највише образован. Међутим, овом типу припада најмањи број убица (6,37%). Њихово детињство је препуно негативним искуствима, али и поред тога не показују велику стопу агресивности у међуљудским односима. Као и код нормалног типа убица, и код неуротичног типа највећи број жртава припада кругу породице и блиских пријатеља. У трећини извршених убиства љубомора је била мотив убиства.

Симулативни тип убице (12,68%) се разликује од других типова због тога што не потиче из породица које су деградирани или које имају одређене менталне проблеме, али овај тип убица има хипеболицију постојећих симптома уз најмањи степен образовања. Изразито су агресивни према околини, нарочито према блиским особама.

Последњи тип убица, према Кроновој подели, јесте депресивни тип, који је социјално изолован, повучен, са ниским степеном емоционалне енергије. Овај тип највише убистава врши у алкохолисаном стању, при чему сексуални мотив, у великој мери, упливише у извршењу убиства.²²⁰

Штајгледер је, такође, као основ своје класификације убистава узео психолошке и психопатолошке карактеристике. Његова тројака подела се састоји од убице у афекту, нагонског убице и рационалног убице. Смањена способност стварања алтруистичких односа, као предуслов афективне реакције, заједно са осећањем ниже вредности и осветољубивошћу ставља потенцијалног убицу у ситуацију да на најмање поводе из друштвене средине реагује брзо и агресивно.

²²⁰ Бошковић, М., 2006. година, *op. cit.*, стр. 273-274.

Такође, афективни убица се одликује несигурношћу, а понекад абнормалношћу и интелектуалном заосталошћу.

За разлику од убице у афекту, интелигенција је чешће испод просека код нагонског убице. У међуљудским односима остварује мали контакт, са високим степеном егоизма и слабо развијеним алтруизмом. Оно што је посебна карактеристика овог типа убице је поремећај сексуалног нагона, што доводи до вршења убистава. Исто тако, нагонски убица се понаша са тенденцијом да импулсивно реагује, и у стилу кратког споја.

Последњи тип Штајгледерове класификације убице је рационални убица, који се одликује екстремним егоизмом и „сиромаштвом“ расположења и осећања. Значај нивоа интелигенције није од пресудне важности, јер се код овог типа убице јављају сви нивои интелигенције.

Штајгледер је сматрао да његова типологија убица може да се користи приликом спровођења мера превенције. Како су рационалне и нагонске убице особе са одређеним менталним поремећајима, ситуационе околности нису од превеликог значаја. Међутим, код убице у афекту, ситуационе околности имају суштински значај. Из овога прозилази закључак да се рецидив не може очекивати код афективног убице, за разлику од друга два типа. Шире посматрајући овај Штајгледеров став, закључујемо да он доводи у везу личност учиниоца дела и ситуационе околности, одакле произилази да и нормална личност, под одређеним ванредним ситуационим околностима, може извршити убиство.²²¹

Полазећи од психичких карактеристика извршилаца убиства, психијатар Тени је заступао поделу убиства на: его-синтоно убиство, его-дистоно убиство и психотично убиство. Тени је ову поделу изградио на основу посматрања 100 извршених убистава. Код првог типа убиства, лишење живота се односи на ситуацију где је убиство извршено без сламања егоа уз његову свесну прихватљивост. Оно је рационално и усмерено је циљу. У кривичном праву ова убиства се називају именом - убиство са умишљајем.

²²¹ Капамација, Б., *Убиство – психопатологија и судска психијатрија*, Матица српска, 1981. година, стр. 125-126.

Его-дистоно убиство се, за разлику од претходног убиства, врши насупрот свесним жељама извршиоца, што доводи до закључка да ово кривично дело настаје за време измењене свести. Ово убиство се јавља између особа чији међуљудски односи, животна ситуација и личности предодређују убиство, јер је постојећи конфликт између ових двају лица постојао у дужем временском периоду. Да би постојало ово убиство потребно је да буду испуњена четири услова: јак супер-его учиниоца, садомазохистички однос између жртве и учиниоца, измењена свест у моменту лишења живота и оружје. Его-дистоно убиство се може користити за објашњене убиства, које се догађа између (ван)брачних партнера.

Душевно болесна лица врше трећи облик убиства – психотична убиства. Мотив ових убистава се црпи из суманитог поремећаја мишљења. Ова лица су у кривичноправном смислу неодговорна, јер су неурачунљива. Међутим, уколико душевно болесна лица почине убиство из утилитарних разлога, урачунљивост се не искључује.²²²

Једна од најпознатијих криминолошких класификација убиства је класификација коју је израдио Мидендорф, који на основу мотива извршења убиства разликује: убиства из политичких разлога и у рату, конфликтно убиство, масовна убиства, убиство ради прикривања неког другог извршеног кривичног дела, убиства ради остварења сопственог права (самопомоћи), убиство из користољубља, убиство из сексуалних побуда, убиства из религиозних побуда и убиства при посебним ситуационим околностима изолације.

Убиства из политичких разлога и у рату могу бити извршена како од стране поједница, тако и од стране одређене групе, при чему се ова убиства највише извршавају за време ратних сукоба, према заробљеницима и цивилном становништву. Мидендорф је у ово убиство убрајао тероризам.

Конфликтна убиства су најбројнија и могу се одредити као убиства која су извршена у циљу разрешења одређеног конфликтног односа који постоји на релацији учинилац – жртва, разликујући при томе два облика овог убиства: конфликтно убиство у оквиру породице и конфликтно убиство ван породице.

²²² Јанковић, Б., Јанковић, Н., *Homicidium*, Енграми, 2010. година, vol. 32., бр. 3., стр. 84.

Мидендорф је масовно убиство поделио на убиство отровом и убиство из разјарености и беса, одређујући као лишење живота више лица, при чему мотиви ових убистава могу бити различити.

Како су криминалци врло често склони рецидиву, они врше посебан криминолошки облик убиства – убиство ради прикривања неког другог извршеног кривичног дела. На тај начин они спречавају надлежне државне органе да их процесуирају, јер елиминишу тј. лишавају живота саучеснике, очевице и жртве, као потенцијалне сведоке неких других претходно извршених кривичних дела, као што су: разбојништво, сексуални деликти или саобраћајни деликти.

Оно што карактерише следећи облик убиства из Мидендорфове класификације је мотив користољубља. Наиме, ово убиство се врши најчешће заједно са имовинским деликтом (разбојништвом и разбојничком крађом), приликом изнуде и уцењивања, ради добијања премије из животног осигурања итд.

Између хетеросексуалних и хомосексуалних партнера може доћи до убиства из сексуалних побуда. Ова убиства се извршавају приликом силовања или других сексуалних деликата. Међутим, овај облик убиства се може извршити и према проституткама.²²³

Следећи облик је убиство ради остварења сопственог права, у које спадају: убиство због неслоге између породица, акти линча и убиство из крвне освете, док

²²³ Један од најпознатијих убистава извршених према проституткама је убиство пет проститутки од стране Џека Трбосека, са краја XIX века. Идентитет овог убице никада није утврђен. Како се чин проституције у то време вршио на јавним и полујавним местима, убиства су вршена ноћу у ћорсокацима и двориштима стамбених зграда. Жртве су највероватније од позади биле заклане, након чега би Џек Трбосек њима отварао абдомен, извлачећи одатле унутрашње органе (бубреге, црева, материцу). Те исте органе остављао би на лешевима или их је односио са собом. Начин извршења ових убистава, као и околност да су убиства вршена ноћу, указивала су на чињеницу да је убица располагао солидним хируршким знањем, или да је доброг општег образовања што му је омогућавало да лако дође до књига о анатомији. Елизабет Страјд, једна од његових жртава, није била распорена, што се тумачило тиме да Трбосек није имао довољно времена приликом извршења овог убиства. Удови његове последње жртве, Мери Џејн Кели, били су одвојени од трупа, док су њени органи били разбацани по стану. Ово је једино убиство које се десило у затвореној просторији. По полицијским извештајима „званичне“ жртве су биле проститутке под именима: Мери Ен Николс, Ени Чепман, Елизабет Страјд, Кетрин Едоуз и Мери Кели. Међутим, за неке друге жене постоје претпоставке да су лишене живота од стране Џека Трбосека. То су: Алис Макензи (заклана у својој 40. години, јула 1889. године), Франсис Колс (имала је 26 година када је пронађена пререзаног гркљана). Мало вероватне жртве су: Ејми Милвуд (жртва једног напада 25. фебруара 1888. године, завршила у болници и умрла природном смрћу 3. марта исте године), Ада Вилсон (жртва једног напада 28. марта 1888, који је преживела) и Елизабет Џексон, проститутка чије је раскомадано тело пронађено у Темзи између 31. маја и 25. јуна 1889. године. Википедија, Džek Trbosek. Видети: http://sr.wikipedia.org/wiki/Džek_Trbosek, приступ 28.04.2011. године

се у религиозна убиства убрајају: ритуална убиства, због „истребљења ђавола“ и између чланова појединих секти. Као пример за убиство при посебни ситуационим околностима изолације наводи се убиство између чланова посаде, приликом нестанка брода.²²⁴

Ханс вон Хентинг је поделио убице веома слично Мидендорфу. Наиме, његова подела се састоји од: убиства из користољубља, конфликтног убиства, убиства ради прикривања другог кривичног дела, сексуалног убиства и убиства без мотива. Убиство приликом разбојништва, као посебан облик убиства из користољубља, је посебно интересовало Хентинга. Ситни лопов се одликује окретношћу прстију, стрпљењем и посебном техником којом успева да узима и износи новац „испод јастука оних који спавају“, док се разбојник карактерише сировом снагом коју користи ради стицања противправне имовинске користи.²²⁵

Људска бића, поред материјалних интереса, повезују и емоције, попут: љубави, љубоморе и мржње, које могу генерисати агресију. Немогућност контролисања ових емоција ствара конфликт, што у крајњем случају доводи до убистава. Конфликтно убиство се може извршити како према брачном партнеру, тако и према другим члановима породице.

Као и Мидендорф, Хентинг је одређивао убиство ради спречавања откривања извршеног кривичног дела, као убиство недужних људи, који су игром случаја постали очевици неког раније извршеног кривичног дела, односно као убиство саучесника. Такође, Хентинг је сматрао да се у овај тип убиства може убројити убиство ради прикривања покушаја убиства.

Следећи облик Хентингове типологије убиства је сексуално убиство, код којег је лишење живота неког лица замена за сексуални чин. Сексуално мотивисано убиство је најтежи сексуални злочин и може бити везано за девијације и скоро по правилу је праћено применом бруталне силе, често са мутилитантним повређивањем жртве.²²⁶ Извршиоци се истовремено за време лишења живота налазе у стању највеће раздражљивости и узбуђености, при чему испољавају

²²⁴ Middendorff, W., *Kriminologie der Tötungsdelikte*, Stuttgart, München, Hannover, 1984, pp. 15.

²²⁵ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 116.

²²⁶ Tasić, M., Veselinović, I., *Sudskomedicinski aspekti krivičnih dela*, стр. 3. Видети: <http://www.scribd.com/doc/45286206/Sudsko-Medic-in-Ski-Aspekti-Seksualnih-Delikata>, приступ 30.04.2011. године

велики степен агресивности и импулсивности.²²⁷ Убиство без мотива, као последњи облик у оквиру Хентингове типологије, врши се од стране душевно болесних лица.

Као посебну криминолошку категорију убиства можемо навести сатанистичко убиство, које се одређује од стране Националног центра за анализу криминалитета насиља (САД). То је рационално убиство, извршено уз спровођење тачно одређеног сатанистичког ритуала од стране два или више лица.²²⁸ У односу на друге облике убиства, сатанистичко убиство је веома мало заступљено. Уколико се једно овакво убиство изврши, мала је вероватноћа да ће деловање неке сатанистичке групе и даље остати тајно.²²⁹

Веома слично сатанистичком убиству је убиство повезано са одређеним култом. За разлику од сатанистичког убиства које је више повезано са религијом, основ овог убиства је култ. Култ је веза групе лица са веома израженим манипулативним карактеристикама која експлоатише своје чланове. При култу се ствара униформни начин размишљања и понашања, док се чланови култа налазе

²²⁷ Немачки криминолог Стефан Харборт је дошао на основу истраживања серијских убица у својој земљи да се од укупно 61 серијског убице, у периоду од 1945. до 1995. године, 22 може сматрати сексуалним убицама. Они су укупно били осуђени за 137 убистава. Сексуалне убице карактерише одређени *modus operandi*. Наиме, у 28,3% случајева сексуалне убице су лишиле живота своју жртву давлеем неким инструментима, у 23,2% случајева коришћена је тољага, у 22,5% убистава коришћен је нож, док је у 21% случајева дошло до лишења живота давлеем рукама. Просечна старост немачких сексуалних убица у време првог убиства је 22,5 година, док је просечна старост извршилаца код осталих убистава 30 година. Такође, сексуалне убице су знатно млађе од несексуалних убица. Међутим, не постоји значајна разлика у погледу степена интелигенције између ових двеју група. Што се тиче сексуалних поремећаја који могу условити убиство, готово сви облици сексуалне девијантности се могу пронаћи. У већини случајева сексуалне убице су имале више од једног сексуалног поремећаја. Комбинација садизма и фетишизма представљају сексуалне девијантности, као истакнути образац јављања ових убистава. Исто тако, 77,3% ових убица је имало поремећене сексуалне односе, док 35,3% њих није могло да оствари сексуалне контакте, односно 64,7% није могло да постигне сексуално задовољство по свом укусу. Више видети: Harbort, S., Mokros, A., *Serial murder in Germany from 1945 to 1995*, Homicide studies, Sage publications, 2001, vol. 5, br. 4, pp. 324.

²²⁸ Douglas, J., Burgess, A., Burgess, A., Resler, R., *Crime classification manual: a standard system for investigating and classifying violent crimes*, John Wiley & Sons, San Francisco, 2006, pp. 243.

²²⁹ Јула 2010. године суд, у граду Јарославу у Русији, донео је пресуду којом је осудио на вишегодишње затворске казне 6 особа, од којих су 4 малолетници, за убиство 4 тинејџера јуна 2008. године. Убиство је извршено спровођењем тачно одређеног ритуала, који је састојао у томе да су жртве лишене живота убодима, након чега су њихова тела раскомадана. Тако раскомадана тела извршиоцу су скували и јели. Убице су били чланови сатанистичке групе под називом Сатанисти. Видети: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/7910893/Russian-Satanists-jailed-for-ritual-sacrifice-teen-killings.html>, приступ 24.04.2011. године

под директном контролом вође који није одговоран ни једном другом ауторитету.²³⁰

Једна од следећих криминолошких подела убиства је подела вишеструких убиства на два облика: масовна убиства и серијска убиства. Масовна убиства²³¹ се могу одредити као убиство три или више лица на истом месту у исто време или у једном краћем временском периоду на истој територији. Такође, ФИБ има слично одређене масовног убиства као лишење живота четири или више лица за време одређеног догађаја без временске дистанце између убиства, уз услов да су убиства извршена на једној територији.²³² Међутим, масовно убиство не треба мешати са тзв. *spree* убиством (убилачким походом)²³³ које се разликује од масовног убиства

²³⁰

Најпознатије убиства повезано са одређеним култом су убиства извршена од стране култа који је предводио Чарлс Менсон. Менсон је, као веома манипулативна особа, успео око себе да окупи већи број лица (та група људи била је позната под називом Менсонова породица), проповедајући о доласку крваве револуције, у којој ће потлачени црнци да се дигну против својих белих експлоататора, при чему ће белци бити убијани на најгнуснији начин. Како се ништа од овог Менсоновог предсказања није обистинило, он је сматрао да су црнци и превише глупи да би нешто сами предузели. Тако је Менсонова породица 8. августа 1969. године, за време једне кућне забаве у Лос Анђелесу, узела ствари у своје руке, тако што је лишила живота петоро белаца, међу којима је била и супруга редитеља Романа Поланског, глумица Шерон Тејт која је била у осмом месецу трудноће. Жртве су биле избодене по неколико десетина пута или су на телу имале неколико прострелних рана, а на улазним вратима је била крвљу исписана порука „Свиња“. Наредног дана, убијени су Лин и Розмари Ла Бјанка у свом дому. Розмари је на телу имала 41 убод, док је на Линовом телу остављена забодена виљушка, а на стомаку урезана реч „Рат“. По зидовима су биле исписане речи: „Смрт свињама“ и „Устаните“. Октобра исте године чланови овог култа су ухапшени. Суђење је завршено доношењем пресуде којом су Чарлс Менсом и неколицина његових следбеника осуђени на смрт. Како је у Калифорнији 1972. године укинута смртна казна, пресуда им је преиначена у доживотну робију. Чарлс Менсон и данас издржава казну затвора. Видети: <http://www.blog.hr/print/?id=1610907817>, приступ 24.04.2011. године

²³¹ Један од највећих масовних убица је Георге Пиерре Хеннард, познат под надимком Јо Јо, који је 16. октобра 1991. године у Килену (Тексас), довозавши се својим камионетом у кафетерију „Луби“, усмртио 23 особе, док је двадесеторо ранио. На крају је извршио самоубиство. Тог дана Хеннард је ушао у кафетерију и повикао: „Ово је оно што је округ Бел учинио са мном!“ Као последица овог масакра усвојен је закон којим се смањује дискреционо право државе код издавања дозволе за ношење сакривеног оружја, у том смислу да је држава дужна да изда такву дозволу. Wikipedia, *Luby's Massacre*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Luby's_Massacre, приступ 24.04.2011. године

²³² Wikipedia, *Mass murder*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Mass_murder, приступ 23.04.2011. године

²³³ Ву Бум-кон је био јужнокорејски полицајац који је сматра највећим *spree* убицом у модерној историји. Наиме, он је убио 57 особа, док је 35 ранио. До 1978. године био је припадник јужнокорејских маринаца, а од децембра 1980. године био је ангажован од стране државне полиције. Након свађе са својом девојком 26. априла 1982. године, јавио се на дужност у четири сата поподне, почевши одмах да пије. Приликом повратка кући напао је своју девојку. У међувремену је успео да набави два карабина, 180 комада муниције и седам ручних бомби. Око пола десет увече почео је насумично да пуца на пролазнике, код пијаци, у селу Торонгни, где је ранио једну особу. У пошти суседног села, Кунгриу је убио троје телефонских оператера, при чему је прекинуо телефонске

само у погледу места извршења, јер се код *spree* убиства лишење живота догађа на две или више одвојене локације.²³⁴

Масовна убиства²³⁵ се, такође, могу класификовати. Наиме, бројни криминолози, који су се бавили крвним деликтима извршило је поделу масовних убистава. Тако је, на пример, Парк Диетз разликовао поделу масовних убистава и масовних убица на: породичне насилнике, који нападају чланове своје породице искључиво у кућној атмосфери,²³⁶ псеудокомандосе, који живе војничким начином и уједно се одушевљавају оружјем, при чему врло детаљно планирају убиства,²³⁷ и

линије како би спречио позивање помоћи. Након тога наставио је да иде од села до села, користивши положај полицајца да уђе у куће људи. На тај начин убио је у селу Унгие 18 лица, док се у селу Пионгцхон лишио живота још 24 особа. Током ноћи наставио је свој убилачки поход, све док га полиција није ухватила. Његова девојка је касније рекла да је он патио од комплекса ниже вредности и да су му сметали коментари сељана о томе како живе невенчано. Wikipedia, *Woo Bum-kon*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Woo_Bum-kon, приступ 24.04.2011. године

²³⁴ Fisher, B., Lab, S., *Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention*, Sage publications, 2010, Volume 1, pp. 457.

²³⁵ Масовне убице користе различите врсте оружја. Ипак највећи број масовних убица у Америци користи аутоматско оружје, посебно пиштољ. Мушкарци се у Америци осећају много пријатније када поседују ватрено оружје због утицаја културе оружја. Наиме, у најранијем периоду постојања Америке као независне државе постојао је обичај да мушкарци заједно лове ради обезбеђивања хране, али и ради забаве. *Encyclopedia of Death and Dying*. Видети: <http://www.deathreference.com/Ke-Ma/Mass-Killers.html>, приступ 05.05.2011. године

²³⁶ Као пример за овај облик масовног убиства може се навести случај Џорџа Бенкса. Он је био припадник службе обезбеђења у затвору Камп Хил, у Пенсилванији. Имао је децу са 4 жене, од којих је са 3 живео, мењајући их с времена на време. Једног дана рекао је свом колеги да размишља о томе да пуца на затворенике са стражарске куле, због чега је одведен на здравствени преглед. Препоручено му је да узме одмор и да оде на детаљније прегледе. После тога посетио је ментални институцију са једном од својих жена, али није пристао да се подвргне дугорочном прегледу и третману. Био је фасциниран оружјем и ратом, при чему је читао магazine попут „*Soldier of Fortune*”, „*Commando*” и други. Из часописа је научио како да направи пригушивач, развијајући план о заштити своје породице у случају рата. Септембра 24. 1982. године отишао је на једну журку, на којој се тешко напио. После проспаване ноћи, наређује двома својим женама да му донесу оружје. Након тога их је убио, као и децу који су живели са њим. Такође, убио је једног случајног пролазника, док је другог ранио. Затим се довезао до приколице, у којој му је живела трећа жена са сином. После седам сати предао се полицији. Психијатри одбране су тврдили да пати од параноје и да није знао шта ради. Током суђења Бенкс је тврдио да је потпуно здрав и да је полиција померала тела жртава, при чему је наносила још нових рана. Да би ово „доказао”, Бенкс је инстистирао да пороти покаже слике са места злочина. На крају је донесена пресуда и осуђен је на смрт. Видети: Lester, D., *Mass murder: the scourge of the 21st century*, Nova Science Publisher, 2004, pp. 12.

²³⁷ Марк Лепин се у детињству одушевљавао оружјем, често пуцајући на голубове у близини своје куће. Такође, показао је велико интересовање за Други светски рат, при чему се дивео Адолфу Хитлеру. Септембра 1981. године пријавио се за чланство у канадским војним снагама, као официр кадет. Међутим, одбијен је током разговора. У среду 6. децембра 1989. године, нешто после 17h, 25-огодишњи Марк Лепин, је ушао у зграду инжењерског факултета Универзитета у Монреалу, наоружан полуаутоматском пушком, вичући: “Ја хоћу жену.” Наредио је да сви мушкарци напусте учионицу, при чему је постројио све жене уза зид. Рекао им је да су све феминисткиње и почео да пуца. Убио је њих шест, а три је ранио. После тога напустио је ту учионицу трагајући за још жена.

убице „set and run“ (убијају на даљину),²³⁸ који убијају постављањем бомби, остављајући могућност да се удаље са места извршења оваквих убистава.²³⁹

На постојећу типологију масовних убица, криминолози Роналд Холмс и Стефен Холмс су увели још два облика масовних убица: ученици, који су под великим утицајем харизматичног вође који издаје наређење да се убиство изврши²⁴⁰ и незадовољни радници, који се свете вршењем убистава, због тога што сматрају да се послодавац према њима лоше опходио.²⁴¹

Наредну типологију масовних убистава су извршили Левин и Фокс, који су, полазећи од мотивације као критеријума поделе, класификовали масовна убиства на: индивидуално специфична убиства, код којих се лишавају живота тачно одређена лица; групно специфична убиства, где су мете посебне групе људи; и неспецифична убиства, код којих су лица лишена живота била изабрана насумице. Код ове типологије убистава доминира мотив освете. Такође, њих двојица су поделили масовна убиства на основу тога да ли су извршена због изопаченог

Убио је затим још 8. На крају је извршио самоубиство. Wikipedia, *Marc Lépine*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Marc_Lépine, приступ 02.05.2011. године

²³⁸ Џон Грахам је 01. новембра 1955. године поставио експлозивну нараву у авиону компаније United Airlines, приликом чега је погинуло свих 44 путника и чланова посаде. Агенти ФИБ су убрзо након тога почели истрагу од путнице Десие Кинг, јер су се у њеном коферу налазили новински исечци о њеном сину Џону Грахаму, који је био повезиван са фалсификовањем новца и крађом. Њега су агенти испитали 10. новембра када је рекао да је његова мајка у свој кофер паковала муницију. Међутим, његова жена је дала веома занимљиву информацију агентима у вези тога да је Грахам непосредно пре полетања авиона сместио мали пакет са накитом у кофер своје мајке. После претресања стана агенти ФИБ пронашли су животно осигурање Десие Кинг, у коме стоји да ће новац од осигурања отићи њеном сину. Џон Грахам је признао да је поставио бомбу. Иако је током суђења повукао своје признање, проглашен је кривим. Погубљен је у гасној комори јануара 1957. године. *Police search John Graham's home and find bomb-making materials*. Видети: <http://www.history.com/this-day-in-history/police-search-john-grahams-home-and-find-bomb-making-materials>, приступ 03.05.2011. године

²³⁹ Bowen, N., K., *The perception and knowledge of serial and mass murder between officers at the Arlington police department and criminology criminal justice students at the University of Texas at Arlington*, Masters of arts in criminology and criminal justice, The University of Texas at Arlington, 2007, pp. 23-25.

²⁴⁰ Као пример за ово облик убиства може се навести убиства која су извршена од стране следбеника Чарлса Менсона. Наиме, он је наредио својим следбеницима да изврше поменуто убиства.

²⁴¹ Шездесетједногодишњи Ерик Ален Киркпатрик је 14. децембра 2008. године отворио ватру за време божићне забаве, у компанији TallGrass Distribution Ltd, усмртивши при томе четрдесетогодишењег Бенџамина Дејвида Банкија, који је био директор поменуте компаније за производњу природних производа. Најмање десетак људи је било на прослави Божића, када је нападач, који је недавно отпуштен, ушао и почео да пуца. Присутна лица су успела да избегну рањавање. *Fired employee kills boss at Christmas party*. Видети: http://current.com/news/89621715_fired-employee-kills-boss-at-christmas-party.htm, приступ 03.05.2011. године

осећања љубави, као што је случај са породичним масакрима; мотива користољубља; или да ли су резултат терористичких аката.

У Келеровој типологији разликују се седам облика масовних убистава: убиства из освете, која су слична са типологијом Левина и Фокса; убиство из изопачене љубави, која се одликују истим карактеристикама као и слично убиство из Левинове и Фоксове типологије; политичка убиства и убиства из мржње, која су идеолошки мотивисана и која обухватају акте тероризма; убиства која се врше из сексуалних побуда, која су иначе веома честа међу масовним убиствима; масовно погубљење, коју карактерише заједничко лишење живота више људи у једном истом инциденту; сулуда убиства, код којег је ментална болест главни узрок убиства; и убиства код којих мотив није јасан.²⁴²

Новије типологије масовних убистава могу бити израђене коришћењем података о овим убиствима у периоду из 1965. године до данас. Наиме, постоје два критеријума за нову типологију – мотивација извршиоца и избор циља. Нова типологија масовних убистава, коју су извршили Пети, Паџет и Јорк, полази од беса и/или освете као примарних и главних мотивационих фактора.²⁴³ Први облик масовних убистава (конфликтна масовна убиства) из ове типологије се састоји од три подоблика, која се базирају на мотиву освете, односно беса који произилазе из дуготрајне конфликтне ситуације.

Први подоблик се одликује тиме да су бес и освета уперени према тачно одређеним особама, које убица познаје, и који су, према његовом схватању, повредили његове интересе. Убица избегава да угрози живот случајних пролазника, под условом да се они не умешају на неки начин.²⁴⁴ За разлику од првог, други

²⁴² Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*, Department of Sociology, Auburn University. Видети: <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>, приступ 02.05.2011. године

²⁴³ Константиновић Вилић, С., *Типологије убистава и убица*, Зборник радова правног факултета у Нишу, Центар за Публикације Правног факултета у Нишу, 2003. година, стр. 104-107.

²⁴⁴ Двадесетосмогодишњи Кинез, дипломирани студент на Универзитету Ајова, је 01. новембра 1991. године убио петоро особа, које је сматрао одговорним за то што није добио награду за најбољу докторску дисертацију. Пре масакра, упутио је својој сестри, у Кину, писмо у коме изражава своје жеље у погледу његове сахране и у коме је послао свој банковни рачун сестри. Такође, послао је писмо медијима, изражавајући жалбу према Катедри за физику. У писму је између осталог писало да поседовање приватног оружја сваког човека чини једнаким без обзира ко је он. Критичног дана убио је два члана Комисије за докторску дисертацију, шефа Катедре, универзитетског службеника и студента који је добио награду. Такође, убио је још једну

подоблик се карактерише таквим одабиром жртава, на основу места извршења, које за убицу има неко симболично значење. Врло често место извршења убистава везано је за неку компанију, која има значајан ауторитет или контролу над извршиоцем.²⁴⁵ Код трећег подоблика доминира мотив освете/беса, код којег убица нема јасан виктимизациони образац на основу којег поступа, разликујући при томе два модела понашања. Први модел је када учинилац за своје жртве бира одређену групу особа, при чему не постоји посебан одабир конкретних жртава.²⁴⁶ Код овог модела убица осећа велику мржњу. Други модел се одликује тиме да убица лишава живота особе које су му доступне као мете.²⁴⁷

Други облик масовних убистава по овој типологија назива се домаћа/романтична масовна убистава, која такође укључује две врсте жртава, иако је образац понашања првенствено исти. Код тзв. домаћих масовних убистава постоји конфликт између чланова породице, код којих су жртве најчешће жене и деца, а убице мушкарци. Ово убиство представља најчешћи облик масовног убистава у Сједињеним Америчким Државама, при чему се највише извршава у дому, иако су познати случајеви да јавно окружење буде место извршења убистава.²⁴⁸ За разлику од домаћих масовних убистава, код романтичних масовних

службеницу која је покушала да га спречи. Видети: Levin, J., Fox, J., A., *Extreme Killing: Understanding Serial and Mass Murder*, Sage Publications, 2011, pp.153.

²⁴⁵ Едвин Грејс је 1972. године у Њу Џерсију убио шесторо особа у згради фирме која није могла да му обезбеди осигурање за посао који обавља. У овом случају Грејс је одабрао локацију злочина, док су жртве биле случајне, које нису ни биле запослене код ове агенције. Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*, Department of Sociology, Auburn University. Видети: <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>, приступ 03.05.2011. године

²⁴⁶ Патрик Пурда, расиста, који је мрзео људе из југоисточне Азије, се 17. јануара 1989. године довео испред основне школе у Стоктону (Калифорнија), носећи са собом АК-47 и два пиштоља. Био је оптужен за продају дроге, разбојништво и разбојничку крађу. Због ових оптужби одлучио је да напусти свој родни град. У 11:40 преподне ушао је у школу и почео насумице да пуца на ђаке. Убио је 5 ђака и ранио њих 29. Све жртве су биле из Азије. У затвору је двапут покушао да изврши самоубиство, након чега је премештен у менталну установу. Видети: <http://www.users.on.net/~bundy23/wwom/purdy.htm>, приступ 03.05.2011. године

²⁴⁷ Као пример се може навести случај Вилијама Круза, 59-огодишењег пензионисаног библиотекара, који је 1987. године у Палм Бичу на Флориди убио шест особа, а ранио 14. Нервирајући се због буке коју су стварала деца која су играла кошарку, Круз је изашао са пиштољем и пуцао на једног четрнаестогодишњака. Након тога се одвезао до тржног центра, док је успут пуцао на пролазнике. Осуђен је на смртну казну. Видети: <http://www.clickorlando.com/news/12899083/detail.html>, приступ 03.05.2011. године

²⁴⁸ Рус, по имеју Јури Меркинд, је 21. марта 2010. године убио супругу у две ћерке у стану у Москви. Јури, који је био затрпан дуговима, након убистава укрцао се на воз. Отишао је ван града, пре него се предао полицији у Владимиру, око 190 километара источно од престонице. Он је полицији предао и пиштољ којим су убистава извршена, преноси Интерфакс. "Није желео да његова

убистава жртве су пријатељи, рођаци и колеге са посла, уз неминовно постојање прогањања пре извршених убистава. У овим ситуацијама убица испољава деструктивно-посесивно понашање према одређеним лицима.²⁴⁹

Следећи облик масовних убистава, познат под називом директна масовна убиства, су убиства која се дешавају одмах након најчешће тривијалног сукоба између учиниоца и жртви. Разлика између овог облика масовног убиства и конфликтног масовног убиства је у трајању конфликта. Наиме, код овог облика конфликт траје веома мало. Учинилац је у највећем броју случајева нестабилна особа, која реагује насилно на конфликтне ситуације.²⁵⁰

Четврти облик масовног убиства је лишење живота три или више особа, као резултат извршења неког другог кривичног дела, најчешће разбојништва. Ова убиства се дешавају као резултат потребе да се елиминишу сведоци или као последица губитка контроле разбојника над ситуацијом.²⁵¹

Пети облик масовних убистава се извршавају од стране банде, на тај начин што се пуца на случајне пролазнике током вожње, или се убиства извршавају као последица сукоба банди. Као и код директних масовних убистава, овде постоји

породица буде талац његових финансијских проблема и дугова". *Rusija: Ubio ženu i decu da bi ih poštedeo siromaštva*. Видети: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/181767/Rusija-Ubio-zenu-i-decu-da-bi-ih-postedeo-siromastva>, приступ 04.05.2011. године

²⁴⁹ Случај Ричарда Фарлија најбоље илуструје овај облик убиства. Наиме, Фарлијева опсесија је била његова колегиница у фирми Electromagnetic Systems Labs (ESL), која се налазила у месту Санивалу (Калифорнија), под именом Лора Блек. Почев од 1984. године трајало је њено четворогодишње прогањање. Лора је успела да издејствује привремену меру забране приближавања. Међутим, ни то није ништа променило. Две недеље после тога (16. фебруара 1988. године), Фарли је ушао у канцеларију и убио седам радника, укључујући и Лору Блек, док је ранио њих троје. Осуђен је на смртну казну. Као последица овог случаја у Калифорнији је донет први Закон о борби против прогањања. Wikipedia, *Richard Farley*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Farley, приступ 04.05.2011. године

²⁵⁰ У Сан Антонију (Тексас) 1991. године догодило се масовно убиство када је Реј Оједа убио троје особа. Тог дана десила се мања саобраћајна несрећа у којој је био укључен и Реј са још једним возачем. Њих двојица су почели да се расправљају око тога ко је крив због ове незгоде. Расправа је ескалирала у сукоб, који је завршио трагично, јер је Реј отишао до својих кола, извадио пиштољ и убио другог возача. Како су двојица случајних пролазника покушала да спрече убиство, Реј је и њих лишио живота. Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*, Department of Sociology, Auburn University. Видети: <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>, приступ 03.05.2011. године

²⁵¹ Лишења живота, која су извршили Роберт Мелсон и Кухуаметок Пераита, су пример за овај облик масовног убиства. Они су ова убиства починили тако што су ушли кроз незакључана задња врата ресторана брзе хране у Гадсдену, у Алабами. Након што су узели сав новац из касе, одвели су запослене у посебну просторију и на њих отворили ватру, убивши троје лица а тешко ранивши једну особу. Видети: Peck, L., D., *Extraordinary behavior: a case study approach to understanding social problems*, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2001, pp. 247.

одређени сукоб. Међутим, оно што разликује ова два облика масовних убистава је припадност учиниоца одређеној банди.²⁵²

Политички мотивисана масовна убиства представљају следећи облик масовних убистава. Она се извршавају у оквиру терористичких акција уз идеолошку мотивацију, која може да обухвати и тежњу за одређеним политичким променама, али и неким религијским захтевима.²⁵³

Последњи облик масовних убистава су масовна убиства код којих не постоји неки тачно одређени мотив. Њих је немогуће сврстати у неки други облик, јер је мотив убиства познат само извршиоцу, који често пати од неких менталних болести.²⁵⁴

Серијска убиства, као облик вишеструких убистава, могу се дефинисати као виши манифестациони ниво насилног криминалитета код кога долази до лишења живота најмање три лица, уз постојање временске дистанце између убистава, при чему до лишења живота долази на различитим местима. Међутим, иако је ово најприхваћеније одређене серијских убистава,²⁵⁵ постоје криминолози који

²⁵² Током 1990. године у Њујорку је дошло до сукоба између двеју вијетнамских банди, који је довео да расправе у кафићу Менхетен бар и каснијег убиства троје припадника једне банде, од стране чланова друге банде. Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*, Department of Sociology, Auburn University. Видети: <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>, приступ 03.05.2011. године

²⁵³ Деветнаестог априла 1995. године десио се бомбашки напад на савезну зграду у центру Оклахома Ситија, при чему је живот изгубило 168 особа, док је 680 повређено. Материјална штета је процењена на 652 милиона \$. Wikipedia, *Oklahoma City bombing*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_City_bombing, приступ 04.05.2011. године

²⁵⁴ Клем Хендерсон је 1988. године у размаку од само 20 минута лишио живота четири особе, тако што је ушао у продавницу ауто-делова где је убио двоје лица. Затим је прешао улицу и отишао до школе усмртивши при томе домара и полицајку школе. Убијен је приликом размене ватре са полицијом. Иако је Хендерсон имао дугачку историју менталних болести, није постојала веза између њега и његових жртви, нити са локацијом где су се убиства десила. Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*, Department of Sociology, Auburn University. Видети: <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>, приступ 03.05.2011. године

²⁵⁵ Поставља се питање како полицијски службеници препознају да појава жртве убиства представља наставак убијања од стране серијског убице. Која је разлика између убица који су само једном починили свој злочин и оних који убијају више лица у једном дужем временском периоду? Одређени знаци на лицу места извршења убиства указују детективу о каквом се убиству ради. Ти знаци се односе на одређене симболичне или ритуалистичке карактеристике, не ритуалистичке у сатанистичком погледу, већ у психолошком, које је директно повезана са покушајем убице да испуни своје перверзне фантазије. Способност да се установи да је један случај убиства повезан са другим зависи од два фактора. Наиме, постоје одређене индивидуалне одлике убиста на основу којих је потребно открити знаке претходних убистава и/или знаке да ће убица поново напасти. Друго, детективи морају имати изворе информација који ће им помоћи да открију слична убиства. Видети: Kepele, R., Birnes, W., *The psychology of serial killer investigations*, Academic press, 2003, pp. 12.

заступају другачије одређене. Наиме, криминолог Џенкис дефинише серијско убиство као лишења живота најмање четири особе током периода од 72 сата, док криминолог Диетз серијско убиство одређују као лишење живота најмање пет особа. Такође, Диетз сматра да серијско убиство мора да се догађа на различитим географским подручјима, док Лајбман захтева постојање истог географског подручја као места лишавања живота.²⁵⁶

Постоје одређене разлике између масовних и серијских убистава. Без обзира на то што и код масовних убистава и код серијских убистава до лишења живота долази када учинилац оствари потпуну контролу над животом жртва, не можемо говорити о постојању неке велике сличности између ова два облика вишеструког убиства. Прва разлика се огледа у томе што у највећем броју случајева масовне убице бивају лишени слободе, убијени од стране полиције, изврше самоубиство или се сами предају државним органима, док се серијске убице труде да избегну детекцију, тако што ће да убијају недељема, месецима, па чак и годинама пре него што буду ухваћени, ако уопште буду ухваћени, или пре него што престану да убијају. Познат је, на пример, случај серијског убице под називом Зодиак који никад није ухапшен. Може се десити ситуација да је Зодиак био затворен за једно убиство, а да никад није био повезан са другим убиствима или се могло догодити да је био затворен за нека друга кривична дела. Такође, можда је Зодиак одлучио да престане да убија или се преселио на неку другу локацију, при чему је почео да убија на другачији начин. Случај Зодијака је само један од бројних серијских убистава који никада нису били решени. Друга разлика се огледа у томе да масовна убиства изазивају реакцију локалне заједнице, док серијска убиства по свом обиму изазивања страха у друштву знатно превазилази границе локалне заједнице. Људи сматрају да масовне убице болује од разних менталних болести. То одмах ствара поделу на „ми и они“, при чему се „они“ разликују од „ми“ по постојању менталне болести. „Ми“ можемо прихватити чињеницу да „они“ некада могу да почну да убијају друге људе. Међутим, тешко прихватимо чињеницу да неко, за кога локална заједница сматра да је добар, као што су на пример медицинска сестра која треба да лечи болесне људе које или политичар који ужива поверење локалне заједнице,

²⁵⁶ Bowen, N., K., *op. cit.*, pp. 3-4.

може да убије. Када откријемо да такви људи постоје, које пре тога нисмо сматрали лудима, то даје ново значење речју „странац“. Иако се масовни убица сматра лудаком, серијске убице се посматрају далеко злим и способнијим да производе страх. Трећа разлика се огледа у томе да масовне убице лишавају живота одједном већи број људи, док серијске убице индивидуализирају своје убиство. Серијски убица континуирано врши убиства за разлику од масовног убице који свој последњи чин у животу врши лишавањем живота неколико људи. Наиме, ретко постоје случајеви да неки масовни убица има прилику да поново изврши масовно убиство, односно да постане серијски убица.²⁵⁷

Бројни криминолози су се бавили поделом серијских убистава,²⁵⁸ односно серијских убица,²⁵⁹ али за сада није направљена нека јединствена типологија. Тако

²⁵⁷ Hickey, E., *Serial Killers: Defining Serial Murder*, Видети: <http://www.serialhomicide.com/serial-killers.htm>, приступ 05.05.2011. године

²⁵⁸ У САД, највећи број пријављених и откривених серијских убистава су почињена од стране мушкараца беле расе, припадника ниже и средње друштвене класе, који су у узрасту од касних двадесетих до раних тридесетих година. Удео Афроамериканаца као извршиоца серијских убистава се креће од 13 до 22%. Међутим, уколико посматрамо удео различитих раса у целокупном становништву Америке, доћи ћемо до података да серијске убице беле пути нису највише заступљени, ако узмемо у обзир њихов удео у целокупном броју грађана, већ да је пропорција афроамеричких убица већа. У највећем броју случајева серијске убице и њихове жртве припадају истој раси. Опште карактеристике серијских убица су: ниво интелигенције им је у границама просека, имају проблема на послу и најчешће обављају физичке послове, детињство су у често провели без присуства оца, у њиховим породицама постоји алкохолизам, наркоманија и психички проблеми, од најранијег детињства заинтересовани су за војаеризам, фетишизам и садомазохистичку порнографију, у више од 60% случајева мокрили су у кревету до 12 године и врло често су били злостављани као деца. Wikipedia, *Serial killer*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Serial_killer, приступ 06.05.2011. године

²⁵⁹ Едвард Ривес тврди да се серијски убица може најлакше препознати по наочарима, које се одликују двоструким мостом изнад носа. „На свету влада тзв. код одеће. Наставници се облаче као наставници, ганстери као ганстери, жигола као жигола, док психопате... Желе да буду што је мање уочљиви. Зато и носе наочари“, саопштава Ривес и истовремено поставља питање: „Само, због чега носе тако гломазне наочари?“ На то питање покушао је да одговори Џејсон Кирк, дизајнер наочара у једној познатој британској модној кући. „По мом мишљењу, мањак самопоштовања и комплекс инфериорности нагони убице да купују такве ружне цвикере“. Међутим, експерт Блек Далиа, психолог који се бави ресоцијализацијом криминалаца, не слаже се са овом тезом, објављеном у „Esquire“: „То је веома опасна тврдња, јер садржи уопштавање, а у клиничкој психологији, посебно у криминологији, нису допуштене генерализације. Међутим, слажем се да се ту може радити о осећању ниже вредности, али исто тако и о жељи да се измене црте лица испод тих огромних стакала. Ја, на пример, носим мале наочари, али кад их скинем, моје колеге кажу да изгледам потпуно другачије. Можда и серијске убице желе да постигну исти ефекат. Џон Камингс, стилиста који дизајнира оквире за наочари за један од највећих америчких ланаца оптичарских радњи, читаву ствар види нешто другачије. „Велике наочари, тзв. пилотске, могу се упоредити са витешким визиром на шлему. Мушкарац који их носи осећа се сигурније од оног који на носу има мали, танак оквир. Осим тога, желим да скренем пажњу и на изузетну дебљину и чврстину тих наочара – оне су готово као панцир. Људи који их носе једноставно желе да се заклоне иза њих.“ Crime story, *Убојити поглед*, СКМ

су, на пример, Роналд Холмс и Стефен Холмс поделили серијске убице на основу асоцијалности на „организоване“ и „дисорганизоване“. Организоване серијске убице добро планирају злочин, не остављајући никакве трагове који би их могли повезати са убиствима. Степен интелигенције организованих серијских убица је у границама просека (105-120 IQ).²⁶⁰ Такође, организоване серијске убице су ожењени, уз постојање тешког насиља у породици. У свом детињству су имали оца који је био стабилна личност. Најчешће су факултетски образовани. Њихова организованост се огледа у томе што одржавају хигијену и што су вични кућним пословима, уз заинтересованост за свакодневна дешавања. Веома их је тешко открити, јер се доста крећу. Имају увек тачно одређено место на којем извршавају убиства, док лешеве односе на различите локације тако што их претходно раскомадају. Имају конверзацију са својим жртвама, бирајући оне особе чије лишење живота представља мали ризик. Пре него што почине убиство испољавају моћ над жртвом, тако што извршавају сексуално насиље док је жртва још увек жива. Организоване серијске²⁶¹ убице се враћају месту злочина, како би видели рад полиције са којима врло често воле да успоставе контакт, како би играли одређене „игре“. С друге стране дисорганизоване серијске убице²⁶² живе сами, при чему у

²⁶⁰ Canter, D., Alison, L., Alison, E., Wentink, N., *The organized/disorganized typology of serial murder – Myth or Model?*, Psychology, Public Policy, and Law, American Psychological Association, 2004, Vol. 10, number 3., pp. 293-294.

²⁶¹ Пример за организованог серијског убицу је Џон Вејн Гаци, који је рођен 17. марта 1942. године у Чикагу. Убијао је у периоду од 1972. до 1978. године. Осуђен је за убиство 33 дечака и младих мушкараца на смртну казну. Познат је под називом Кловн убица, јер се облачио у костим кловна како би забављао децу из комшилука. Био је ожењен. Међутим, развео се после неколико година, јер је жена открила да је бисексуалац. Бавио се предузетништвом, зарађујући преко 200.000 долара годишње. Волонтирао је у Демократској странци. Касније се поново оженио. Дана 2. јануара 1972. године покупио је са станице 15-огодишњег дечака по имену Тимоти Џек Мекој, којег је убио следећег дана. По сведочењу Гација, дечак је стајао на вратима собе у којој је Гаци спавао држећи нож у рукама. Гаци, уплашивши се, скочио је када је Џек подигао руке у знак предаје, при чему га је дечак случајно посекао. Вејн је затим заврнуо руку дечаку и избио му нож, након чега му је ударио главу од зид. Џек га је онда ударио ногом у стомак, а Гаци га је убио ножем у груди. Касније је Гаци отишао до своје кухиње где је видео кутију са јајима и несечену сланину, које је дечак хтео да припреми за доручак. Џек је чак поставио сто за њих двојицу. Џек је ушао у собу Гација држећи нож, којим је хтео да исече сланину. Гаци га је сахранио у дворишту. Јула 1975. године Гацију је претио његов радник, 17-огодишњи Џон Буткович, јер му је плата каснила две недеље. Гаци је онда намамио у свој стан дечака како би решили питање зараде, у тренутку када му је жена била у посети сестри. Затим је убио дечака ножем у груди. Убрзо након тога развео се и од друге жене, када је почео много чешће да убија. Wikipedia, John Wayne Gacy. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Wayne_Gacy, приступ 08.05.2011. године

²⁶² Ед Гејн је типичан пример за дисорганизованог серијског убицу. Рођен је 27. августа 1906. године. Његов отац био је алкохоличар, који је врло често злостављао не само Еда Гејна, већ и

свом детињству нису имали оца или су били изложени насиљу од стране оца. Имају степен интелигенције који је мањи од просека (80-95 IQ), што представља један од фактора њиховог незавршавања средње школе. Слабо одржавају личну хигијену и хигијену куће у којој живе. Живе или раде близу места злочина, што уз остављење трагова и оружја на месту злочина, знатно повећава шансе полиције да их открије. За разлику од организованих серијских убица који контактирају полицију, дисорганизовани успостављају контакт са породицама жртава како би се „забављали“ кроз одређене игре. Иако се враћају на место злочина, не желе да виде како органи полиције раде, већ да поново „проживе“ извршени злочин. Они силују жртву тек након убиства, остављајући леш на истом месту на којем су починили убиство. Такође, жртву не сматрају особом, већ је посматрају као неку ствар, не водећи рачуна о ризику да буду откривени.²⁶³

Федерални истражни биро је дефинисао три различита типа серијских убица. Међутим, од њихових три типа, два су потпуно иста као и код претходне типологије. Сходно томе неће бити предмет поновне анализе. Трећи тип је познат под називом „медицински“ серијски убица. Иако се овакав тип серијског убице веома ретко јавља, постојали су случајеви људи који су свој посао у здравственим установама користили ради усмрћења људи. Они знају да им посао омогућава да несметано врше убиства, јер је уобичајено да у болницама људи умиру. Како су

његовог старијег брата Хенрија. Такође, његова мајка Аугуста Гејн их је злостављала. Она је била религиозни фанатик и заступала је став да су све жене проститутке и да су оне средство ђавола. Еду је било дозвољено да напусти фарму једино када је ишао у школу. Мајка му није дозвољавала да стиче пријатеље. Када им је отац умро од срчаног напада 1940. године, браћа су радила свакакве послове у граду. Хенри је успео да се ослободи утицаја мајке и био је, уједно, веома забринут за свог млађег брата. Током 1944. године на фарми је избио пожар који су браћа гасили. После пожара Хенри је нађен мртав без знакова опекотина. Сумња је пала на Еда. Међутим, оптужба није подигнута, због тога што је вештак рекао да је Хенри умро од последица гушења. Убрзо му је мајка умрла од инфаркта. Остајући сам, Ед је почео да чита часописе о смртоносним култовима. Током следећих пар година почео је да одлази на гробље, где је ископавао гробове мртвих жена, доносећи лешеве кући. На крају се заинтересовао за живе жене, јер је сматрао да ће људска кожа, коју је хтео, бити боље очувана. Локални полицајци су га 1957. године повезали са Бернис Ворден, власницом продавнице. У његовој кући су пронађене женске гениталије, које су се налазиле у ципеларнику, појас од женских брадавица, прслук направљен од женских груди, одело од људске коже и људски орагни у фрижидеру. Након тога је ухапшен. Приликом саслушања признао је и убиство Мери Хоган. За друга почињена убиства није био гоњен, јер су га доктори сматрали лудаком. Послат је у душевну болницу, где умро 26. јула 1984. године. *Criminal minds, Ed Gein*. Видети: http://criminalminds.wikia.com/wiki/Ed_Gein, приступ 08.05.2011. године

²⁶³ *Criminal minds, Behaviour & Classification*. Видети: <http://www.criminalmindsfanwiki.com/page/Behaviour+%26+Classification>, приступ 06.05.2011. године

медицински образовани, знају како да одузму живот, а да не изгледа да је почињено убиство.²⁶⁴ Неколико доктора је успело да дуги низ година тако врше убиства пре него што су откривени.²⁶⁵

Диетз је у оквиру своје типологије серијских убица разликовао: психопатске сексуалне садисте, који муче и убијају из задовољства, чланове организованих банди, који убијају из финансијских, територијалних и инструменталних побуда, троваче и гушитеље, који врше своје злочине по болницама, психотичне убице, чији се злочин јавља као резултат психичких делузија и политички мотивисане плаћене убице, код којих се може пронаћи веза са неким терористичким организацијама и чији је „посао“ да убијају одређене људе.²⁶⁶

Једна од занимљивих подела је и типологија коју су израдили Холмс и де Бургер. Разликовали су четири типа серијских убица, које су поделили на основу мотива убиства и карактеристика жртава серијских убица. Такође, они су сматрали да њихова типологија није коначна, јер се врло често може десити да неки серијски убица има карактеристике сваког типа. Убица визионар²⁶⁷ представља први облик у

²⁶⁴ Crime library, *Types Of Serial Killers*. Видети:

<http://www.crimemuseum.org/library/serialKillers/typesOfSerialKillers.html>, приступ 06.05.2011. године

²⁶⁵ Као пример за овај тип серијског убиства може се навести случај Џозефа Мајкла Сванга, рођеног 21. октобра 1954. године у Такоми (Вашингтон), који је био лекар, који је осуђен због убиства четири пацијената на доживотну робију, без могућности помиловања. Међутим, процењује се да је био умешан у преко 60 случајева тровања пацијената и његових колега. Још на медицинском факултету су га опчињавали тешко болесни пацијенти. Они су били животно угрожени након стручне праксе, коју је над њима спровео Сванг. Петоро пацијената је тако умрло, али у то време нико није сумњао на њега. По завршетку медицинског факултета, на којем је имао проблема са преварама у вези испуњавања обавеза, успео је да добије хируршку праксу на Универзитетском медицинском центру у Охају 1983. године. Док је радио у делу болнице под називом Родос, медицинске сестре су почеле да примећују да привидно здрави пацијенти мистериозно умиру. Једном приликом медицинска сестра га је ухватила како убрзава неки „лек“ у пацијента који је касније постао чудно болестан. Иако су ове чудне околности пријавиле надлежнима, биле су суочене са тиме да им је речено да преувеличавају ствари. Како се Сванг није добро показао, вратио се у Квинс, где је почео да ради као медицински техничар. Убрзо, медицинско особље је приметило да кад год Сванг доноси храну и кафу, неколицина њих постане веома болесна. Дана 23. августа 1985. године осуђен је због тровања колега. По изласку са петогодишње затворске казне поново се запослио под лажним именом. Када је покушао да постане члан Америчког медицинског удружења, откривено је то да се лажно представљао и да је раније био осуђиван. Међутим, успео је да побегне. Тада се, преко личних познаства, запослио на одељењу медицинског центра у Нортпорту. Пацијенти су поново почели да мистериозно умиру. Да не би био ухваћен побегао је у Зимбабве, па у Замбију. И у овим земљама болесници су умيرали на необјашњен начин. На крају је ухваћен и осуђен. Wikipedia, *Michael Swango*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Swango, приступ 08.06.2011. године

²⁶⁶ Константиновић Вилић, С., оп. cit., стр. 107.

²⁶⁷ Дејвид Ричард Берковиц се наводи као пример за убицу визионара. Он је тврдио да је починио убиства, јер је ђаво, који је запосео пса његовог комшије, то наредио. Своје злочине је

овој подели. Наиме, он се одликује тиме да бира увек тачно одређену жртву, на основу: расе, пола, занимања, година, при чему нема никакав додир са реалношћу, јер пати од психопатије или схизофреније, што на крају утиче да због одређених халуцинација или гласова, који чују у својој глави, почини убиство.²⁶⁸ Убица мисионар сматра да је његов циљ у животу да „очисти“ друштво од специфичне групе људи, као што су хомосексуалци или проститутке.²⁶⁹ Следећи тип серијских убица су хедонисти, који чине већину међу серијским убицама. Они се могу поделити у неколико подоблика. Први подоблик су убице из похоте који убијају ради сексуалног задовољства,²⁷⁰ док је други подоблик познат под називом убице које траже узбуђење, јер их узбуђује лишење живота неког лица.²⁷¹ Оба ова

починио од јула 1976. године до августа 1977. године, када је ухапшен. Приликом саслушања признао је да је усмртио својим пиштољем шесторо лица, док је неколико ранио. Осуђен је на казну доживотног затвора. Wikipedia, *David Berkowitz*, Видетти: http://en.wikipedia.org/wiki/David_Berkowitz, приступ 09.05.2011. године

²⁶⁸ Vaughn, M., DeLisi, M., Beaver, K., Howard, M., *Multiple murder and criminal careers: A latent class analysis of multiple homicide offenders*, Forensic Science International, 2008, pp. 7.

²⁶⁹ Карол Едвард Кол се сматра типичним примером убице мисионара. Наиме, његова мисија је била да ослободи свет раскаланих жена. Рођен је 9. маја 1938. године у Сеоукс Ситију (Ајова). Док се његов отац борио у II светском рату, његова мајка га је присилила да гледа њен сексуални однос са непознатим мушкарцима када је он имао само три године. Да не би ништа рекао оцу био је тучен. Због тога је одрастао са изразитом мржњом према женама. У његовој десетој години један његов друг се удавио, док су се заједно играли. Немио догађај се сматрао несрећним случајем, све док много година касније Кол није признао да је убио друга. Након завршетка школе радио је физичке послове, иако је био натпросечно интелигентан. Често је пио и био осуђиван за кривична дела, попут провале, паљевине и крађе. Дана 7. маја 1971. године извршио је своје прво убиство као одрастао човек. У року од две недеље убио је две жене које је срео у бару. До 1980. године убио је најмање 14 жена. Над њим је извршена смртна казна. Wikipedia, *Carroll Cole*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Carroll_Cole, приступ 09.05.2011. године

²⁷⁰ Кенет Алесио Бјанки је амерички серијски убица који се може оквалификовати као пример за серијског убицу из похоте. Рођен је 22. маја 1951. године у Рочестеру од стране проститутке, која га је дала на усвајање две недеље по рођењу. У раној младости имао је велике проблеме у свом понашању. Жена која га усвојила описивала га је као компулзивног лажова. Иако је био натпросечно интелигентан није постизао добре резултате у школи. Убрзо по дипломирању оженио је девојку из средње школе, али тај брак је пропао после само осам месеци. Напустила без објашњења. Бјанки је уписао факултет, али га је убрзо напустио. Након тога почео је ради да физичке послове. На крају је завршио као чувар у једној продавници накита. Овај посао му је омогућавао да краде накит, који је давао разним девојкама и проституткама. Године 1977. преселио се у Лос Анђелес, где је заједно са својим рођаком био макро. Тада су и почела убиства. До краја те године лишио је живота десет жена различитих година, расе и изгледа, јер га је његова сексуална потреба захтевала различите врсте стимулације и повећање интензитета. Осуђен је на казну доживотног затвора. Wikipedia, *Kenneth Bianchi*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Kenneth_Bianchi, приступ 10.05.2011. године

²⁷¹ Карл Јуџин Вотс је амерички серијски убица, који је убио преко сто жена. Рођен је у Килену 7. новембра 1953. године, а умро је 21. септембра 2007. године, издржавајући доживотну казну затвора без могућности условног отпуста, од рака простате. Његов отац је био војно лице, док му је мајка радила у обданишту као учитељица ликовног. Када је напунио две године, његови родитељи су се развели и он је одгајан од стране мајке, која се касније преудала. Карл се понашао у свом детињству веома чудно. Наиме, са 12 година почео је да машта како мучи и убија младе

подоблика се одликују тиме да врше сексуалне активности пре и после усмрћења жртве, уз изразито садистичко понашање. Следећи подоблик су конформистичке убице, чији је мотив психолошке или финансијске природе, уз постојање велике усредсређености на радњу и акт убиства.²⁷² Последњи тип по Холмсу и де Бургеру су серијске убице који испољавају снагу и контролу над жртвом.²⁷³ Иако врше сексуалне активности приликом убиства, веће задовољство им представља постизање потпуне власти над својим жртвама.²⁷⁴

Иако жене врше далеко мањи број кривичних дела убиства, посебну пажњу привлаче жене серијске убице. Оне су одрасле у дефицијентним или деградираним породицама, при чему им је детињство било изузетно тешко, јер су између осталог биле принуђене да се баве проституцијом. Њихове жртве су углавном особе које је

девојке и жене. У адолесценцији прогонио је једну девојку и верује се да је убио своју прву жртву пре петнаесте године. У тринаестој години оболео је од менингитиса, што је довело до тога да поново иде у осми разред. Ово је проузроковало тешко праћење наставног програма. Такође, врло често је био жртва малтретирања од стране других ученика. Дана 29. јуна 1969. године Карл је ухапшен због сексуалног узнемиравања двадесетшестогодишње девојке по имену Џоан Гејв. Упућен је у менталну установу, где је откривено да му је степен интелигенције веома низак (68 IQ) и да пати од делузија. Поврх свега тога успео је да заврши средњу школу 1973. године и да добије спортску стипендију за факултет. Међутим, врло брзо је избачен са факултета, због шпијунирања и сексуалног узнемиравања девојака. Други разлог за његово избацивање је и повезаност са убиством студенткиње, али није било довољно доказа за процесуирање овог случаја. Године 1974. почео је да киднапује девојке из њихових домова, да их мучи и на крају убија. Маја 1982. је ухапшен, јер је провалио у кућу две девојке, које је хтео да убије. Врло брзо полиција је га је повезала са нерешеним убиствима девојака. Описан је од стране жртава, које су преживеле напад, као веома лако узбудљивог и хиперактивног, који само прави буку због те своје узбуђености. Wikipedia, *Carl Eugene Watts*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Coral_Watts, приступ 11.05.2011. године

²⁷² Као пример за конформистичког серијског убицу може се навести Македонац Виктор Карамарков, који је током 2009. године починио четири убиства на подручју Скопља, а покушао да убије још три старице. Његов мотив је био користољубље. Злочине је вршио секиром. Полицији је испричао да је губио контролу када би видео жене које носе накит, док би од њих тражио новац за лекове, наводно за своју болесну мајку. Foxnews, *Macedonian Man Arrested in Ax Murders of 4 Elderly Women*. Видети: <http://www.foxnews.com/world/2009/11/09/macedonian-man-arrested-ax-murders-elderly-women/>, приступ 11.05.2011. године

²⁷³ Теодор Роберт Тед Банди, рођен 24. новембра 1946. године, је амерички серијски убица, силоватељ, киднапер, расиста и некрофил, који је је лишио живота најмање тридесет младих жена, у савезним државама: Вашингтон, Орегон, Калифорнија, Јута, Ајдахо, Колорадо и Флорида, у периоду од 1974. до 1978. године. Тед је био веома згодан, шармантан и харизматичан, што је користио како би завео своје жртве, коју су, такође, биле веома атрактивне девојке. Он је путовао широм Америке у потрази за младим девојкама. Прилазио им је на јавним местима, глумећи неке повреде или инвалидитет. Међутим, у неким случајевима проваљивао је у станове и лишавао живота своје жртве. Оне су често биле силоване, док су убијане на другом месту, на тај начин што су или дављене или ударане тупим предметом. Веће задовољство му је представљало постизање пуне контроле над жртвама. Тед је обезглављивао своје жртве. Чак је неколико глава својих жртава чувао у свом стану као успомену. Погубљен је на електричној столици јануара 1989. године. Wikipedia, *Ted Bundy*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Ted_Bundy, приступ 12.05.2011. године

²⁷⁴ Cohen, T., *Serial Killing - A Forgotten Phenomenon*. Видети: <http://www.uplink.com.au/lawlibrary/Documents/Docs/Doc58.html>, приступ 07.05.2011. године

могуће лако савладати, као што су старија лица и деца и оне углавном потичу из непосредне околине. Иако су многе серијске убице женског пола биле удате, оне су биле емотивно дистанциране од својих најближих, јер нису могле да дуго одрже близак однос са неким лицима. Највише убијају због стицања имовинске користи (75%), због постизања контроле над жртвом (13%) а због освете извршавају 12% убистава.²⁷⁵ За разлику од мушких серијских убица, чији временски период континуираног убијања износи четири године, код серијских убица женског пола, временски период траје осам година. Такође, користе суптилније начине извршења убиства, у виду: смртоносних инјекција, отрова, намерног изазивања несрећног случаја и друго.

Једна од могућих типологија женских серијских убица (убистава), коју је створио криминолог Келехер, има следеће облике: „црне удовице“, „анђео смрти“, „сексуалне истребљивачице“, серијске убице из освете и мржње, убице ради профита, екипа серијских убица, женске убице због поремећеног душевног здравља, необјашњена серијска убиства и нерешена серијска убиства.

Црне удовице се могу одредити као жене које систематски убијају своје супружнике, децу, чланове породице, али и особе са којима је успостављен близак однос. Уједно, оне су најсмртоносније женске серијске убице. Своју „каријеру“ убице почињу у касним двадесетим годинама, при чему може протећи једна деценија пре него што буду откривене. Број њихових жртава се најчешће креће између шест и десет. Иако убијају отровом, гушењем, дављењем и употребом ватреног оружја, у 87% случајева је коришћен отров. Убијају из два мотива, који се односе на постизање материјалне користи од животног осигурања или имовине жртве, али и се односе и на осећај љубоморе и одбачености.²⁷⁶ Уобичајено је да

²⁷⁵ Видети: www.bxscience.edu/ourpages/users/villani/.../instructionalppt01.ppt, приступ 12.05.2011. године

²⁷⁶ Пример за црну удовицу која убија из љубоморе и одбачености је Вера Ренци, која је рођена у Мађарској 1903. године. Она је још од најранијег детињства боловала од патолошког страха због одбијања, што је на крају довело до тога да лиши живота 305 особа, укључујући њене мужеве, љубавнике и сина. Са 16 година побегла је од куће и врло брзо се удала за знатно старијег мушкарца. Међутим, брак је трајао врло кратко, због њених честих излива патолошке љубоморе, у виду насиља, али и због мистериозног нестанка њеног мужа. Након тога Вера је поново ступила у брак. Убрзо је почела да сумња да јој није веран и њен тадашњи муж је нестао. У наредном периоду свог живота, Ренци је била у вези са десетинама мушкараца и свима до једнога се губи сваки траг. Она није презала од тога да и свом сину одузме живот, када је он сазнао истину о мужевима и

црне удовице,²⁷⁷ непосредно пре убиства, животно осигурају своје жртве. Из овога закључујемо да су врло методичне.²⁷⁸

Анђео смрти је жена серијски убица која лишава живота оне људе које треба да негује. То су жене од којих старији људи траже помоћ и подршку, док се њима деца поверавају на чување од стране родитеља. Оне се по свом степену злобе потпуно изједначава са црним удовицама. Место извршења злочина су болнице у којима је смрт уобичајено појава. Веома их је тешко открити, јер су њене жртве лица која су на неки начин „осуђени“ да умру. Уколико су жртве старије особе, користе смртоносне инјекције калијума, а ако су деца жртва анђео смрти их лишава живота гушењем. Ипак, неке жртве могу да преживе покушај убиства, што помаже полицији у погледу хапшења овог типа жена серијских убица. Почиње са убиствима у раним двадесетим годинама, убијајући у периоду од годину, две око осам жртава.²⁷⁹ Постоје две њихове карактеристике, при чему се прва огледа у компулсивној потреби да убија у својој зони одговорности, док се друга односи на њен покушај да своје злочине прикаже као акте милосрђа, а себе представи као

љубавницима. Откривена је тако што се супруга једног од њених љубавника, забринута што се њен муж није вратио кући, позвала полицију. Све жртве су се налазиле у подруму њене кући. Вера је за убиства користила смртоносну дозу арсеника. Вера Ренцзи је умрла у затвору. Видети: Newton, M., *The encyclopedia of serial killers*, Fact on file crime library, 2006, pp. 222.

²⁷⁷ Бела Гунес је вероватно једна од најстаријих и најозлоглашенијих црних удовица. Рођена је 1859. године у Норвешкој под именом Бринхилд Паулсдатер Сторсет. У двадесет првој години живота емигрирала је у Америку када је променила име у Бела. Врло брзо срела је Мадса Соренсена, који је, такође, био Норвежанин. Године 1885. су се венчали. Живот им је био једноличан све док Белина љубав према новцу није довела до катастрофе 1896. године. Наиме, те године она и њен муж су отворили продавницу слаткиша. Међутим, продавница је врло брзо изгорела под необјашњеним околностима. Након тога, умрло им је најстарије дете по имену Каролина. Новац од осигурања за обе ове несреће је био довољан да купе нову кућу. Због тога је Белина туга била мања. Несреће су се наставиле горењем нове куће и смрћу још једног детета. Гунес је поново добила новац од осигурања, који је искоришћен за куповину нове куће. Убрзо је умро и њен муж од последица тровања стрихнином. Ова необјашњена смрт је, такође, прошла неопажено. Бела је, новопривошлим новцем од животног осигурања свога супруга, купила фарму за себе и своја три детета. Две године касније удала се за норвешког имигранта Питера Гунеса. Брак је био кратког даха, јер је Бела поново остала удовица. Питер је умро тако што га је у главу погодила кобасица која је пала са полице. Након трагичног догађаја запослила је радника, како би јој помогли да одржава фарму. Већина њих је мистериозно нестала. Године 1906. изгубио се сваки траг и њеном пасторку. Он је наводно послат у школу у Калифорнију. Како је 1908. године кућа поново изгорела, истражитељи су је претресли у циљу откривања узрока пожара. У подруму куће пронашли су тела троје деце и одраслих жена. Остаци других жртава пронађени су на фарми. Wikipedia, *Belle Gunness*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Belle_Gunness, приступ 12.05.2011. године

²⁷⁸ The Frances Farmers Revenge Web Portal, *Types of Female Killers*. Видети: <http://www.francesfarmersrevenge.com/stuff/badgirls/types.htm>, 12.05.2011. године

²⁷⁹ Froeling, K., *Criminology research focus*, Nova Science Publishers, 2007, pp. 102.

хероину. Иако се по бројним истраживањима, анђели смрти сматрају особама, које су одговорне за смрт стотине невине деце и беспомоћних старијих људи, веома мало их је било ухапшено током историје.²⁸⁰

Велики број женских серијских убица припада црним удовицама и анђелима смрт, док је веома мали број жена припада следећем типу, под називом сексуалне истребљивачице. Оне извршавају убиства због одређених сексуалних мотива. Ово је серијско убиство које се најмање чини од стране жена, тачније до сада је забележен само један случај у Америци.²⁸¹

²⁸⁰ Генена Џонс, медицинска сестра, рођена 1951. године, представља пример за овај тип женских серијских убица. Убијала је у периоду од своје 27 до 31 године живота. Сматра се да је одговорна за смрт најмање једанаесторо деце. Своје жртве је лишавала живота, давајући им смртоносне ињекције. Побудила је сумњу надлежних органа на себе, тако што је број умрле деце нагло порастао у свакој болници у којој је она радила. Промена места рада јој је омогућила више времена за извршење својих злочина, чиме је задовољавала своју потребу за влашћу, контролом и признањем. Осуђена је на казну затвора од 29 године. Видети: Richards, C., E., *The loss of innocents: child killers and their victims*, Scholarly Resources Inc., 2000, pp. 66-67.

²⁸¹ Алиен Керол Вуронс рођена је 1956. године у Мичигену. Несређени породични односи су допринели да она постане серијски убица. Наиме, детињство јој је било обележено малтретирањем од стране оца психопате и неодговорне мајке, који су је препустили на чување баби и деди по мајци. Међутим, деда, који је био алкохоличар, је, такође, злостављао. Са четрнаест година Керол је била силована и родила је тада дете, које је дала на усвајање. Како деда и баба нису прихватили причу да је била силована, назвавши је притом курвом, убрзо након тога деда ју је истерао из куће. У петнаестој година је почела да се бави проституцијом и вршењем кривичних дела. До њене осамнаесте година била је силована пет пута. Преселила се на Флориду где је наставила да живи на стари начин. У затвору, у коме је била због оружане пљачке, покушала је да изврши самоубиство. Године 1986. упознала је Тајру Мур, са којом је одржавала лезбејску везу. У периоду од 1989. до 1990. године убила је седам мушкараца пуцајући у њих. Од својих жртава узимала је новац, личне ствари и аутомобил. Тајра је одала своју партнерку. Када јој је полиција саопштила да ће Тајру да оптужи за почињена убиства, Керол је све признала. Иако је тврдила да их је лишила живота у самоодбрани, истражитељи су дошли до закључка да, узимајући у обзир њен ранији живот, није искључено да је своје злочине чинила према мушкарцима који њој нису представљали никакву претњу. Ипак, касније је признала да убиства није чинила у самоодбрани. Над њом је извршена смртна казна 9. октобра 2002. године. Постоје доста полемика у вези тога да ли се Керол може сматрати представником овог типа жена серијских убица. Бројне чињенице подупиру овај став. Прво, она је без сваке сумње била много више насилнија у извршењу својих злочина него остале жене серијске убице. Чак, ниво испољеног насиља је много сличнији нивоу насиља убистава, која су почињена од стране већег броја људи. Друго, с обзиром на то да је радила као проститутка нудила је секс као мамац у својим злочинима. Такође, секс као део акта убиства је типична одлика сексуалних истребљивачица. Треће, њене бројне жртве су нађене у сексуалним позама. Ипак, постоје одређене чињенице које подупиру став да се Алиен Керол Вуронс не може сматрати примером за овај тип жена серијских убица. Као прво, постоји мотив користољубља код почињених убистава. Други разлог се огледа у томе што на лешевима жртава нису пронађени знакови сексуалног односа, иако су нађени лешевима били у положају за секс. Трећи, а можда и најзначајнији разлог, је то да Керол није задовољавала своје сексуалне потребе убијањем. Криминолог Карен Фроелин сматра да још увек не постоји случај жене серијског убице које се може окарактерисати као тип сексуалне истребљивачице. Видети: Froeling, K., op. cit., pp. 109.

Четврти тип жена серијских убица, по имену убице из освете и мржње, је изузетно тешко објаснити. Наиме, док је врло „лако“ разумети како једна огорчена, осветољубива жена може извршити једно убиство, врло је тешко схватити како мотив освете може довести до серије убистава од стране жена. Злочини мотивисани мржњом су екстремног карактера. Уперени су према тачно одређеном појединцу, уз постојање одређеног временског тренутка када су осећања довољно јака да мотивишу убиство. Међутим, код серијских убистава осећање мржње је и даље персонализовано чак и када жртве варирају, јер их жена серијски убица из мржње сматра индиректно одговорним за све оно што се њој догодило и на тај начин напада представља симболичан чин одмазде. Због тога се дешавају случајеви да жена да би се осветила свом супругу лиши живота њихову заједничку децу. Ове жене серијске убице користе индиректну агресију и убијају особе које су веома драге предмету стварног напада. Као и црне удовице, оне користе отрове или гушење као начин извршења убиства, али се за разлику од црних удовица не одликују упорношћу и прецизношћу. То се може преписати томе што се жене серијске убице из освете жртве сопствених осећања, што се види на основу постојање кајања када буду ухваћене.²⁸²

Како црне удовице, такође, врше убиства због имовинске користи, потребно је наћи неке карактеристике, које би црне удовице одвојиле од петог типа жена серијских убица – серијске убице које убијају ради профита. Прва карактеристика се односи на то да мотив користољубља мора експлицитно да постоји, док се друга карактеристика односи на чињеницу да жртве овог типа жена серијских убица

²⁸² Марта Ен Џонсон, рођена 1955. године у Грузији, је до своје двадесетпете године родила четворо деце са три различита мужа. Сва три брака су била дисфункционална и веома бурна. Њен трећи муж Ерл Боен често је напуштао кућу пре него што би се Марта вратила. Између њих двоје су избијале свађе. Дана 25. септембра 1979. године Марта је одвела свог двогодишњег сина у болницу тврдећи да га није могла пробудити. Дечак је убрзо умро, а узрок његове смрти, по мишљењу лекара, био је синдром под називом *изненадна смрт одојчади*. Након смрти детета супружници су се помирили, али је та брачна слога трајала кратко. Тако је 1980. године још једно дете било жртвовано у циљу Мартине освете мужу и његовог повратка њој. Наредне године, догодило се још једно убиство њеног детета. И ова убиства су преписивања истом синдрому. Године 1982. она је уперила своју против њеног једанаестогодишњег сина. Међутим, сумња је тада била пробуђена. Аутопсија спроведена на последној жртви открила је да је до убиства дошло услед гушења. Упркос налазима аутопсије, истрага није била покренута све до 1988. године. Наредне године Марта је ухапшена за убиство. На саслушању је признала да је прва два убиства извршила тако што их је притиснула теретом од 250 килограма, док је негирала своју умешаност у наредна два убиства. Као разлог за извршена убиства навела је жељу да казни мужа због напуштања њиховог заједничког дома после сваке свађе. Марта је проглашена кривим и осуђена на смрт 1990. године. Wikipedia, *Martha Ann Johnson*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Martha_Ann_Johnson, приступ 15.05.2011. године

морају да потичу ван породице. Криминолог Келехер је дефинисао жене серијске убице ради профита као жене које систематски убијају појединце, у току других криминалних активности, или ради профита, али које нису чланови тзв. тима за убијање. Ове серијске убице су веома организоване, тешко их је идентификовати и могу бити активни неколико година. Просечан број жртава може достићи и бројку од тридесет. Своју каријеру започињу у узрасту од двадесет пет година живота. Имају неке одлике других типова жена серијских убица. Тако, на пример, оне углавном користе отров, као и црне удовице. Као и анђео смрти, имају непристрастан приступ свакој жртви. Заједничка одлика са сексуалним истребљивачицама се огледа у томе да њих заједно карактерише неустрашивост и злоба. Међутим, њихова јединствена карактеристика се може пронаћи у томе што оне убијају за неког другог, обично у име злостављаних супруга, која јој плаћају, како би их ослободила њихових мужева.²⁸³

Жене серијске убице се међусобно разликују на основу тога да убиства извршавају на основу сопствене иницијативе. Међутим, процењује се да је само једна трећина жена серијских убица чине злочине самостално. Другим речима, сматра се да две трећине серијских убистава жене врше у сарадњи са другим особама, чиме оне оформљују тзв. екипе серијских убица. Постоје три екипе

²⁸³ Први познат случај жене серијског убице, која је претворила убиства у профитабилан посао, била је Рускиња, под именом Попов. Користећи отров убијала је у периоду од 1880. до 1909. године. Убијала је мужеве супруга које су јој платиле да би се ослободиле насиља у породици. Убијањем Попов је стекла значајну корист. Према сопственом признању лишила је живота око 300 мушкараца. Откривена је тако што се једна клијенткиња, која је наручила убиство сопственог мужа, накнадно покајала и све открила полицији. The Frances Farmers Revenge Web Portal, *Types of Female Killers*. Видети: <http://www.francesfarmersrevenge.com/stuff/badgirls/types.htm>, приступ 15.05.2011. године.

Ана Мари Хан је амерички серијски убица, немачког порекла, која је убила двадесет и пет старијих људи како би прикупила новац за коцкање. Рођена је 7. јула 1906. године у Баварској. Била је најмлађа од дванаесторо деце. У младости је родила сина по имену Оскар после интимних односа, како је она тврдила, са једним бечким лекаром. Након овога родитељи су је послали у Америку 1929. године, док јој је син остао код њих. Ана се убрзо удала за немачког емигранта Филипа Хана. Она је затим почела да убија старије особе. Ернст Колер је био њена прва жртва. Спријатељила се са њим недуго пре убиста, а он јој је у тестаменту оставио своју кућу. Њена следећа жртва је био седамдесетдвогодишњи Алберт Паркер, који умире убрзо након што је Ана преузела биргу о њему. Пре смрти она је потписала документ у којем је стајало да је он њој позајмио хиљаду долара. Међутим, после Паркерове смрти документ је нестало. Јаков Вагнер јој је пре смрти 3. јуна 1937. године оставио 17 хиљада долара, док јој је Џорџ Гселман, пре његове смрти, дао 15 хиљада долара. Ана је откривена након убистава Џорџа Обендорфа, када је њен син сведочио против ње. Над њом је извршена смртна казна 7. децембра 1938. године. Wikipedia, *Anna Marie Hahn*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Anna_Marie_Hahn, приступ 15.05.2011. године

серијских убица женског пола: породична екипа, мушко-женска екипа и женска екипа. Ипак, заједничка карактеристика жена серијских убица, које су чланови екипе, су: просечна старост у време првог убиства износи од двадесет до двадесет пет година, активни период вршења убиства износи од једне до две године и просечан број жртава се креће од девет до петнаест особа.

Породична екипа серијских убица се састоји од три или више лица, који могу, али не морају бити у родбинским везама. Без обзира на постојање сродства, они живе у истој кући чиме опонашају једну породицу. У једној таквој екипи серијских убица доминантна фигура је обично мушкарац. Како извршавају убиства из сексуланих побуда, она су веома насилна. Период вршења злочина је релативно кратак, јер сарадња и међусобно поверење брзо нестану између чланова, што доводи до дезорганизације тима и хапшења његових чланова.²⁸⁴

Мушко-женска екипа серијских убица се најчешће јавља у односу на остале екипе серијских убица. Како су чланови тима љубавници, лакше сарађују међу собом, што им омогућава да остану неоткривени дужи временски период. Жена, припадница овог тима, је у подређеном положају и знатно је млађа од свог партнера из тима. Обично има мање од двадесет година у тренутку извршења првог убиства.²⁸⁵

Женска екипа серијских убица се састоји од две или више жена које имају равноправан допринос у извршавању убистава. Наиме, чланице ове екипе

²⁸⁴ Као пример за породичну екипу серијских убица може навести породицу Мекрери, коју су чинили Каролина Мекрери, Шерман Мекрери, Џинџер Тејлор, Реј Тејлор и Даниел Мекрери. Почели су као група пљачкаша у Атини. Касније су почели да врше киднаповања, силовања и убиства у САД. Џинџер је ћерка Мекреријевих, која је иначе била удата за Реја, док је Даниел био син Каролине и Шермана. Убили су 22 особе хицима из пиштоља, које су претходно више пута силовали. Њихове жртве су биле младе девојке, које су радиле као продавачице у радњама које су опљачкали, од Флориде до Калифорније. Њиховом убилачком походу је дошао крај након пуцњаве са полицијом у Санта Барбери, када су ухапшени. Чланови породице су осуђени на казне затвора од пет година до доживотне. Видети: http://www.familyofmen.ca/index.php?pr=Female_Serial_Killers, приступ 17.05.2011. године

²⁸⁵ Бони Паркер, стара 17 година, и Клајд Бароу, стар 21 годину, представљају мушко-женску екипу серијских убица. Крали су аутомобиле, пљачкали су продавнице и банке у Тексасу, Оклахоми, Канзасу, Мисурију, Ајови и Арканзасу. Убили су 16 особа, од којих су тринаесторица припадници полиције. Обоје су убијени у полицијској заседи. Марта Бек и Рејмонд Фернандез, двадесетседмогодишњи пар из Флориде, убио је двадесет жена у различитим америчким градовима. Познати су под надимком Убице усамљеног срца. Жртве су налазили тако што су давали огласе у женским часописима за упознавање. Они су жртве тукли до смрти. Неколико особа је лишено живота на инсистирање Марте, када би приметила да се Фернандез остварио сувише близак однос. Видети: Ibid

серијских убица су старије од жена чланица мушког-женске екипе и имају дужи период вршења злочина од њих. Оне користе суптилније начине за лишење живота, као што су: смртоносне инјекције, разне врсте отрова или гушење.²⁸⁶

Следећи облик Келехерове типологије су жене серијске убице које врше своје злочине због душевног поремећаја. Овај облик изазива веома велике контроверзе, јер су врло често код серијских убица претпоставља да они болују од неке душевне поремећености, због чега су кривично неодговорни. Међутим, потребно је установити тачно одређене критеријуме на основу којих је могуће утврдити степен душевног здравља/поремећености. То се врши помоћи тзв. МекНаугтоновог теста.²⁸⁷ Постојање душевне поремећености код серијских убица је ипак веома ретко, јер низ почињених убистава захтева постојање доброг планирања и здравог разума како би се избегло откривање и хапшење. С обзиром на природу почињених убистава, жена серијски убица је скоро увек душевно здрава. Међутим, уколико постоји душевна поремећеност, оне увек извршавају убиства оних лица о којима се брину, јер пате од психолошког поремећаја, по имену Минхаузенов синдром, који одликује компулзивно понашање на основу

²⁸⁶ Грејем Гвендолин и Кетрин Маја Вуд су биле лезбејски пар из Мичигена. Сексуално узбуђење су повећавале тако што су убиле пет старијих женских пацијената у старачком дому, у коме су радиле. Оне би угушиле своје жртве заједно и убрзо након тога би водиле љубав, како би могле поново да проживе дато узбуђење. У овом односу Кетрин је била доминантна и волела је да сексуално експериментише са својом љубавницом. Међутим, када ју је Грејем напустила како би нашла нови посао, Кетрин је доживела нервни слом, што је резултирало њеним признавањем почињених убистава полицији. Грејем је осуђена на казну доживотног затвора, док је Кетрин осуђена на казну затвора од двадесет година. Wikipedia, *Gwendolyn Graham and Cathy Wood*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Gwendolyn_Graham_and_Cathy_Wood, приступ 17.05.2011. године

²⁸⁷ Овај тест представља први озбиљан покушај да се рационализује став кривичног законодавства према душевно болесним извршиоцима кривичних дела. Правила су настала на основу случаја из 1843. године када је Данијел МекНаугтен покушао да убије британског премијера Роберта Пила. Данијел је пуцао у леђа на Пиловог секретара, Едварда Драмонда, мисливши да пуца на самог премијера. Едвард је умро пет дана касније. Због овог случаја Дом лордова је тражио од судског већа да установи правила на основу којих ће се одлучивати о нечијој кривичној неодговорности, на основу душевне поремећености. Правило гласи: „Да би неко могао да буде проглашен кривично недговорним, због душевне поремећености, мора бити недвосмислено доказано да је оптужени у време извршења кривичног дела патио од душевне поремећености, због које није знао природу радње коју врши, или ако је знао њену природу, онда је потребно да није знао да је радња коју он предузима законом забрањена. Ипак према душевно поремећеном извршиоцу кривичног дела може се изрећи како казна затвора, тако и мера лечења у максимално обезбеђеној душевној болници. Wiktionary, *McNaughton rules*. Видети: http://en.wiktionary.org/wiki/McNaughton_rules, приступ 22.05.2011. године

измишљене болести особе о којој брине, у циљу привлачења пажње медицинског особља.²⁸⁸ Њене жртве су деца млађа од шест година или старије особе.²⁸⁹

За разлику од свих претходних облика серијских убистава које врше жене, постоје случајеви жена серијских убица код којих је мотив извршења злочина необјашњен, иако су оне ухапшене. Да би се жена серијски убица подвела под овај облик, потребно је да жена систематски убија из разлога који су потпуно необјашњени, или из мотива који није потпуно јасан, те онемогућава њену класификацију у одређени облик.²⁹⁰

Последњи облик жена серијских убица се односи на случајеве који нису решени. Истраживања су показала да црне удовице и анђели смрти могу дуго

²⁸⁸ Wikipedia, *Munchausen syndrome by proxy*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Munchausen_syndrome_by_proxy, приступ 22.05.2011. године

²⁸⁹ Пример за жену серијског убицу која убија због душевне поремећености је случај медицинске сестре Боби Сју Терел. Она је 1976. година почела да ради као медицинска сестра. Убрзо се удала, али није могла да има деце. Била је депресивна и агресивна чак и када је она заједно са својим мужем усвојила дечака. Како се њено стање није побољшало, била је приморана да узима седативе. Међутим, ситуација се није драстично променила, јер је тим истим седативима покушала да отрује усвојеног сина. Овај догађај означио је и крај њеног брака. Након тога била је на лечењу због психичких проблема. Након годину дана пуштена је и поново се запослила као медицинска сестра. Није могла, у радној средини пуној стреса, да контролише своје емоције, што је кулминирало убиством деведесетседмогодишње Аги Марш. У наредних тринаест дана убила је дванаест старих људи, убрзгавајући им смртоносне дозе инсулина. Дана 24. новембра 1984. године, полиција је добила анонимни позив да серијски убица ради у болници. Полиција је по доласку у болницу, затекла Терел како лежи са ножем у стомаку, тврдећи да јој је ту рани нанео серијски убица. Међутим, њено причу нико није могао да потврди. Тек је следеће година она ухапшена, када је полиција прикупила све потребне доказе. Тестови су показали да је она душевно поремећена и осуђена је на 65 година затвора. Видети: http://www.crimezzz.net/serialkillers/T/TERRELL_bobbie_sue.php, приступ 22.05.2011. године

²⁹⁰ Кристин Фолинг је рођена 1963. године на Флориди, од стране шестнаестогодишње Ене и шездесетогодишњег Томаса Слотера. Током детињства била је склона гојазности, патила је од епилепсије и била је веома агресивна. Њен ментални капацитет је био толики да је могла да савлада градиво само за ученике шестог разреда. Због екстремног сиромаштва Кристин и њена старија сестра су дате на усвајање. Међутим, убрзо су се нашле у дому за незбринуту децу, јер се нису слагале са својим усвојитељима. У то време, Кристин показује велики степен агресије на тај начин што убија мачке, желећи да открије да ли имају девет живота. Са четрнаест година удале се, али је брак кратко трајао, због насиља. Током наредних неколико година, посећивала је болницу ради установљавања узрока њених психичких проблема. Међутим, тај узрок никад није утврђен. Иако је била психички болесна, стекла је репутацију добре дадиље. Са седамнаест година је почела да убија децу коју је чувала. Дана 28. фебруара 1980. године двогодишњи дечак Касиди Џонсон је умро због тешких повреда лобање. Полиција није сакупила довољно доказа како би оптужила Кристин. Она се затим преселила на Флориду, где је убила још једно дете које је чувала. Како није спроведена опсежна истрага, Кристин се поново није била лишена слободе. У року од два дана је поново извршила убиство. Смрт је приписана вирусној инфекцији. Са пресељењем у град Пери на Флориди, наставила је вршење злочина. Убила је седмдесетседмогодишњег Вилиама Свиндла и свог нећака старог 18 месеци. Након овога је ухапшена, признавши да је убијала, јер јој је то глас у глави рекао. Мотиви њених убистава су и даље непознати. Осуђена је на казну доживотног затвора, иако је била душевно поремећена особа. The Frances Farmers Revenge Web Portal, *Types of Female Killers*. Видети: <http://www.francesfarmersrevenge.com/stuff/badgirls/types.htm>, приступ 22.05.2011. године

остати неоткривени. Дешавали су се случајеви да њихов идентитет заувек остане неоткривен, а злочини изненада заустављени, јер је извршитељка умрла или је затворена за нека друга кривична дела, при чему она није повезана од стране полиције са извршеним убиствима.²⁹¹

2. Преглед теоријских схватања о убиствима

Тежња за објашњењем криминалитета уопште и његових криминогених фактора, а самим тим и убиства, као најтежег облика крвних деликата, заокупљује пажњу људске мисли. Наиме, о узроцима криминалитета водили су полемике и најзначајнији мислиоци античког света. Тако је, на пример, антички филозоф Платон, у свом делу „*Nomoi*“, пишући о кажњавању људи, који су починили крађу и убиство, на посредан начин означио и узроке ових кривичних дела. Ако је једно од ових кривичних дела почињено из слабости или незнања, учиниоца је потребно блаже казнити. Платон је, такође, сматрао да приликом кажњавања за убиство треба водити рачуна о томе да ли је оно почињено са предумишљајем или из срџбе, на округан начин, у гневу или уз непромишљености, због унутрашњег немира или из неких других разлога.²⁹² Касније, у средњем веку, с јачањем цркве злочин је повезиван са грехом, при чему су најистакнутији мислиоци тога доба, Св. Августин и Тома Аквински, писали о циљу казне. На овај начин они нису посветили посебну пажњу истраживању узрока криминалитета (насиља). Иако су у новом веку бројни мислиоци, попут Монтеѕкјеа, Волтера, Хобса и многих других, својим схватањима допринели развоју кривичног права и утрли пут ка развоју криминологије, у овом периоду није било много радова, у којима је писано о узроцима вршења кривичних дела, самим тим и убистава. Они су се, пре свега, бавили основним принципима

²⁹¹ Вилиам Хоџес Бингам и његова породица су радили преко 30 година у дворцу Ланкастер у Енглеској. Он је изненада преминуо 1911. године. У року од свега неколико недеља његова ћерка Маргарет и његов син су пронађени мртви, иако су били одличног здравља. Обдукциони налази су показали да су умрли од последица тровања арсеником. Едит Бингам, једини преживели члан породице, била је оптужена за троструку убиство, али је убрзо ослобођена услед недостатка доказа. Упркос томе, опште уврежено мишљење је било да је она починила ова убиства како би наследила велико имање. Овај случај је званично остао нерешен. Видети: Watson, K., *Poisoned Lives: English Poisoners and Their Victims*, Hambledon Continuum, 2004, pp. 44.

²⁹² Костић, М., *Превенција као средство политике сузбијања криминалитета (појам, и развој, основна начела, поделе)*, Право на приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010. година, стр. 303.

кривичног законодавства и циљевима кажњавања. Тек с развојем криминологије као самосталне науке с крајем XIX века, чији је циљ објашњење и сузбијање криминалитета, јављају се разне теорије, које својим учењем теже да „открију“ узроке криминалитета. Узроци извршења убиства, као и других типова и облика криминалитета, могу се објашњавати теоријама које припадају биолошком, психопатолошком, психолошком и социолошком правцу.²⁹³

2.1. Биолошке теорије о убиствима

2.1.1. Претеча биолошких теорија о убиству – антрополошка теорија

Претечом појаве теорија које припадају биолошком правцу сматра се антрополошка теорија, чији оснивач је чувени италијански психијатар и психолог Ђезаре Ломброзо. Он је заступао теорију о рођеном злочинцу. Идеја за овакав његов став настала је случајним открићем низа аномалија на лобањи разбојника по имену Вилел, који се одликовао изванредном агилношћу – могао је да трчи уз планинске стрмине, уз ношење овце на раменима. Подстакнут оваквим открићем, Ломброзо је проучавао лобање 5.907 живих криминалаца и лобање 383 мртвих злочинаца, дошавши при томе до следећих закључака:

1. криминалитет је облик атавизма, који се може схватити као појављивање телесних и друштвених особина наслеђених од далеких предака. Ове особине, иначе карактеристичне за дивљаке и животиње, нестају са развојем људске врсте. Њихово садашње појављивање представља повратак у атавистичку прошлост;

2. човек се рађа као злочинац, што се отелотворује у одређеним физичким својствима који доводе до његове предодређености за вршење кривичних дела;

3. кривично дело је плод органске дегенерације, јер су узроци криминалитета у антрополошким особинама личности.

Ломброзо је тврдио да је потребно најмање пет аномалија, који се другим именом називају стигматима дегенерације, да би се могло говорити о постојању рођеног злочинца. Што већи број аномалија постоји, то је извесније да ће то лице да изврши кривично дело. Такође, он је установио за одређене извршиоце кривичних дела тачне карактеристике. Тако би се, на пример, силоватељ одликовао

²⁹³ Вуковић, Ш., *Крвни деликти у Србији*, „Зајечар“, „Интерпреглед“ и „Савремена администрација“, Београд, 1984. година, стр. 7.

спљоштеном лобањом и носем, косим и јако приближеним очима, претерано дугом брадом и дужином ушију. Лопова би карактерисале мале и немирне очи, густе и спуштене обрве, ретка брада, мало развијена длакавост, ниско чело и велика покретљивост лица и руку,²⁹⁴ док убица има хладне и безизражајне очи, кљунаст нос, упадљиву вилицу и образе, танке усне и ретко грчење једне стране лица.²⁹⁵

Он је касније, поред рођеног злочинца, писао о постојању још четири типа злочинаца: душевно болесни злочинци, злочинци из страсти, злочинци из навике и случајни злочинце. Поред рођеног злочинца, убиство се врши најчешће од стране злочинаца из страсти. Они су заступљени са 5% до 6% међу извршиоцима кривичних дела. С обзиром на то да су преосетљива лица, неуравнотежених осећања, врло брзо се узбуђују, при чему врше кривична дела убиства и телесних повреда. Ова кривична дела врше изненада, без претходне припреме, услед снажног притиска страсти као што су љубав, мржња, гнев. Услед осећања гриже савести након извршења убиства или телесних повреда могу покушати извршење самоубиства. Они су у потпуном контрасту са рођеним злочинцем. Наиме, њих одликују хармоничне линије тела и лепота душе.²⁹⁶

2.1.2. Телесна конституција и убиства

Појава антрополошке школе утицала је на јављање читавог низа биолошких теорија која припадају биолошком правцу. Једна од првих биолошких теорија је повезивала телесну конституцију и криминалитет. Тако је немачки психијатар Ернст Кречмер,²⁹⁷ у својој књизи „*Телесна грађа и карактер*“, покушао да повеже телесну грађу са личним особинама и душевним болестима, испитујући материјал од 4.414 случајева. У овом свом делу он је разликовао четири конституционална

²⁹⁴ Константинновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., op. cit., стр. 269-270.

²⁹⁵ Kassel, C., *Physiognomy and genius*, The Popular Science Monthly, 1911. pp. 158.

²⁹⁶ Игњатовић, Ђ., *Криминолошко наслеђе*, Полицијска академија, Београд, 2002. година, стр. 68.

²⁹⁷ Кречмер је студирао медицину и филозофију на Универзитету у Тибингену, радећи као асистент из неурологије, по завршетку студија 1913. године. Већ следеће година одбранио је докторску дисертацију о манично-депресивним делузијама. Као војни лекар, за време Првог светског рата, проучавао је хистерију, развијајући посебан начин лечења, који се састојао у томе да војници који пате од хистерије буду затворени у потпуно мрачним просторијама и лечени електричним импулсима. Након завршетка рата вратио се на Универзитет у Тибингену, када је почео да повезује телесну конституцију и криминалитет. Britannica, *Ernst Kretschmer*. Видети: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/323447/Ernst-Kretschmer>, приступ 28.05.2011. године

типа: пикнички, лептозомни, атлетски и диспластични. Пикнички касније почињу са вршењем кривичних дела, уз постојање високе стопе повратништва. Они су малог раста, ускорамени и веома љубазни и друштвени. Највише се јављају међу извршиоцима проневера. Док лептозомни, чије су карактеристике дужина, слабост, резервисаност, фригидност и недруштвеност, припадају најчешће лоповима и варалицама. Атлетски као изузетно развијене физичке конституције су са 40% до 50% заступљени међу криминалцима који врше кривична дела против личности (убиства) и сексуалне деликте. Диспластични (мешовити) се најмање јављају као извршиоци кривичних дела. Њихов удео међу криминалцима износи од 5% до 10%. Ипак, када учине кривично дело посебно се издвајају сексуални деликти. Из овога закључујемо да сваки од наведених конституционалних типова врши тачно одређена кривична дела, али не сме се искључити могућност да одређени тип врши и сасвим друга кривична дела. Стога је Кречмер истицао да су криминолошке карактеристике убиства сасвим различите, с обзиром на то који га је конституционални тип извршио.²⁹⁸

Амерички антрополог Хутон, такође, припада школи која повезује телесну конституцију и криминалитет. Он је 1939. године објавио резултате дванаестогодишњег испитивања 11.000 затвореника, упоређујући их са малим бројем обичних грађана. Сматрао је да је вршење кривичних дела директан резултат наслеђене биолошке инфериорности. Из овога даље произилази да су одређени типови злочина повезани са одређеним типом биолошке инфериорности. Убиство се, на пример, врши од стране мршавих људи, који поред овог кривичног дела чине и пљачку. Такође, високи и уједно тешки људи врше убиства са фалсификовањем и преварама. Хутон је повезивао расно порекло и националност са одређеним кривичним делима, сматрајући да је утицај друштвене средине занемарљив у поређењу са наслеђеном биолошком инфериорношћу. Друштвена средина само доприноси јављању латентних биолошких предиспозиција. Како је Хутон као контролну групу користио веома мали број лица његове тврдње су доведене у питање. Наиме, он је сматрао да амерички Италијани врше више

²⁹⁸ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Основи Криминологије*, Сириус, Ниш, 1992. година, стр. 79.

кривичних дела убиства, него што их врше рођени Италијани. Његове тврдње да одређена нација врше одређена кривична дела нису подржане вршењем других истраживања. Тако је, на пример, Садерланд дошао да сасвим другачијих података. На основу његовог истраживања стопа убиства и физичких напада је пала са 192 убиства на 100.000 међу рођеним Италијанима, а на 24 убиства на 100.000 међу америчким Италијанима.²⁹⁹

2.1.3. Ендокринолошка теорија и убиства

За објашњење убиства се може користити и ендокринолошка теорија, у чијој је основи тежња да се утврди веза између рада жлезда са унутрашњим лучењем и криминалитета. Иако се први покушаји објашњења криминалитета, па самим тим и убиства, могу видети још код Ломброза, најзначајнији представници ове теорије су Шлап и Смит. Наиме, они су у својој књизи „*Нова криминологија*“ тврдили да криминалитет настаје као последица поремећаја рада жлезда са унутрашњим лучењем (тироидна-штитна жлезда, питуитарна-хипофиза, адреналне-надбубрежне жлезде и гонаде-полне жлезде) код преступника, или као последица умних дефеката преступника, изазваних поремећаја рада жлезда са унутрашњим лучењем, код њихових мајки. Њихова повезаност са Ломбровим учењем се огледа у томе да су они одређене појединце, који пате од ендокринолошких поремећаја, називали типичним рођеним злочинцима.³⁰⁰ Поремећај рада жлезда са унутрашњим лучењем је повезивано са одређеним кривичним делима. Тако је, на пример, убиство повезивано са поремећајем хипофизе, полним жлездама и са надбубрежном жлездом, док проблеми са лучењем тироидне жлезде и хипофизе узрокује пљачке, преваре и крађе.³⁰¹

Ендокринолошка истраживања су на неки начин занемарила испитивања везе између хормона и криминалитета жена. Ипак, криминолошкиња Кетрин Далтон је спроводила оваква истраживања у раним шездесетим годинама прошлог века. Она је проучавала утицај промене хормона око времена менструације и

²⁹⁹ Korn, R., McCorkle, L., *Criminology and Penology*, Holt, Rinehart and Winston, New York 1959, pp 215-217.

³⁰⁰ Перовић, К., *Криминологија*, ОДП Штампарија „Требиње“, Никшић, 1998. година, стр. 92.

³⁰¹ Einstadter, W., Henry, S., *Criminological theory: an analysis of its underlying assumptions*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford, 2006, pp. 88.

њихову повезаност са криминалитетом насиља (убиством као његовим најтежим обликом), али и са другим типовима криминалитета. Предменструални синдром (PMS), који доводи до повећања нетолерантности, јављања нових проблема, емотивним променама, укључујући депресију и агресију, резултира антисоцијалном и насилном понашању жена. Њено истраживање је довело до резултата да од 156 скоро осуђених жена, њих 46% је починило кривично дело четири дана пре или четири дана после менструације.³⁰² Као последица овог истраживања спроведена су и друга која су потврдила резултате криминолошкиње Далтон.

Међутим, Хорни је довела у сумњу ове резултате тврдњом да извршење кривичног дела заједно са стресом због хапшења и затварања доводи до преране менструације. Она је чак користила резултате криминолошкиње Далтон, како би оповргла њене тврдње. Наиме, у већини случајева из узорка Далтонове, почињена су кривична дела у којима нису постојали елементи примене насиља. Како би још једном потврдила своју тврдњу о повезаности PMS и криминалитета насиља, Далтон је, заједно са Д'Орбаном, проучавала педесет случајева жена са пријемног одељења у лондонском затвору, при чему су оне биле осуђене за криминалитет насиља. Истраживање је показало да 44% кривичних дела је извршено за време параменструалног периода, који је одређен као четири дана пре и после менструације. Интересантан је још један податак – да је велики број кривичних дела почињен у двадесет осмом дану менструалног циклуса. Упркос добијеним резултатима, само мали број жена се жалио на PMS. Тачније, 4% њих се жалило на PMS, док је 34% њих пријавило симптоме, као што су депресија и раздражљивост, који могу бити повезани са PMS-ом. Могуће је, на пример, да оне буду резултат деловања негативног сплета околности у животу једне жене.³⁰³ На основу поставке ове теорије и њихових резултата, адвокати широм Енглеске и САД су почели да користи PMS и његову повезаност са криминалитетом као основ неурачунљивости.³⁰⁴ Тако је Енглеској 1957. године усвојен Закон о убиствима

³⁰² Malmquist, C., *Homicide: a psychiatric perspective*, American Psychiatric Publishing, Arlington, 2006, pp. 76.

³⁰³ Brookman, F., *Understanding homicide*, Sage publications, London, 2005, pp. 63.

³⁰⁴ Siegel, L., *Criminology*, Library of Congress, Wadsworth, 2009, pp. 147.

којим се омогућава да PMS буде признат као основ смањена кривице од убиства са предумишљајем до нехатног убиства, при чему је потребно да се жена налази у време убиства у стању тзв. великог поремећаја хормона. У овим случајевима, суд је уместо да донесе пресуду на основу које се упућује на издржавање казне затвора, може осудити на пробацију, уз услов да прима одређени третман. Такође, илустративан је случај конобарице Кредок, из 1981. године, оптужене за убиство колеге са посла. Иако је она била вишеструка повратница, њени адвокати су успели да убеди суд да је због PMS „била приморана да се понаша као животиња сваког месеца“, што је довело до доношења пресуде о убиству из нехата, на основу смањене кривичне одговорности, без обзира што је првобитно била оптужена за убиство са предумишљајем.³⁰⁵ Осуђена је на условну осуду, уз третман са прогестероном.³⁰⁶ Ипак, PMS се не користи, као основ смањена кривичне одговорности, у великом обиму, јер су ретки случајеви у којима је утицао на извршење убиства.

2.1.4. Рад срца и убиства

Веома је занимљива теорија која је повезивала откуцаје срца са криминалитетом насиља. На основу овог схватања могуће је објашњавати и кривично дело убиства. Наиме, низак број откуцаја срца је повезиван са неустрашивошћу. На тај начин, мали број откуцаји срца, посредством неустрашивости, утиче на криминалитет насиља.³⁰⁷ Тако, према Рејну, постоји повезаност између ниског броја откуцаја срца и криминалног понашања. Он је спровео пет истраживања над децом, пре него што су они исказали било какво делинквентно понашање, при чему је добио резултате да низак број откуцаја срца представља снажан предикатор агресивног понашања у каснијем животу. Такође, тврдио је да низак број откуцаја срца је важнији криминогени фактор од породичних односа, у којима делинквентна деца живе. Мушкарци су као група

³⁰⁵ Australian Institute of Criminology, *AIC conference proceedings*. Видети: <http://www.aic.gov.au/publications/previous%20series/proceedings>, приступ 05.06.2011. године

³⁰⁶ Ferreira, E., *The premenstrual syndrome and punishment*, Criminal justice, 1995, pp. 152.

³⁰⁷ Raine, A., *The Psychopathology of Crime: Criminal Behavior as a Clinical Disorder*, Academic Press, San Diego, 1993, pp. 166.

имали мањи број откуцаја срца него жене, али су оне жене са мањим бројем откуцаја биле у већем ризику за криминалним понашањем.³⁰⁸

Енглески криминолог са Кембриџа, Дејвид Фарингтон, је између осталих криминогених фактора, идентификовао низак број откуцаја срца као биолошки фактор криминалитета насиља. С обзиром на то да је Фарингтон, поред биолошког фактора, разликовао и индивидуалне факторе, друштвене факторе и карактеристике породице, убрајамо га и у представника мултифакторске теорије. Међутим, овде га посматрамо у оквиру биолошких теорија, због специфичног биолошког криминогеног фактора.³⁰⁹ Резултати његовог истраживања су се огледали у томе да је два пута више дечака са ниским бројем откуцаја срца било осуђено за насилна кривична дела у односу на остатак узорка.

2.1.5. Дефекти неуротрансмитера и убиства

Као следећу биолошку теорију, која је објашњавала криминалитет насиља и убиства као њен најтежи облик, можемо навести схватање о повезаности дефеката неуротрансмитера³¹⁰ серотонина, допамина и норадреналина са насиљем. Како серотонин утиче на смањене стопе агресивности инхибицијом бихејвиоралног одговора на емотивни стимуланс, а допамин и норадреналин, као неуротрансмитери везани за узбуђење, имају контра дејство у односу на серотонин, поремећај у њиховој равнотежи је повезиван са поремећајима у расположењу и агресивношћу од стране Фишбајна. Он је тврдио да је пронашао доказе о вези између нижег нивоа серотина и насилних кривичних дела.³¹¹

Такође, Линоила са својим сарадницима је дошла до сличних резултата, приликом истраживања које је спроведено у Финској 1989. године. Наиме, дисфункција серотина има значајну улогу у јављању асоцијалног понашања, као

³⁰⁸ Melville, G., Morgan, K., Norris, G., Walkington Z., *Theories of crime*, Routledge, New York, 2006, pp. 43

³⁰⁹ Hall, S., *What Are the Causes of Violent Crimes?* Видети: http://www.ehow.com/about_5141992_causes-violent-crimes.html, приступ 06.06.2011. године

³¹⁰ Неуротрансмитери су синаптички трансмитери мале молекулске масе који брзо делују, при чему се синаптички трансмитери одређују као супстанце које регулишу преношење електричних сигнала између самих нервних ћелија, као и између нервних и ефекторских ћелија. Серотин, допамин и норадреналин су врсте неуротрансмитера. Википедија, *Neurotransmitteri*. Видети: <http://sr.wikipedia.org/wiki/Neurotransmitteri>, приступ 06.06.2011. године

³¹¹ Brookman, F., op. cit., pp. 66.

што су физички напади на друге људе.³¹² Слично истраживање је спроведено од стране Ентонија Клера и Алисон Бонда, који су тврдили је низак нови серотина у вези са непријатељским понашањем и агресивношћу. Међутим, они су овај однос нашли само код мушкараца.³¹³

2.1.6. Начин исхране и убиства

Међу криминолозима је постојала идеја која је повезивала начин исхране са криминалитетом насиља (убиством). Тако су, на пример, холестерол, недостатак витамина и алергије због исхране, по неким криминолозима, као што је Мичел, утицале на јављање криминалитета насиља. Ипак, у последњим деценијама су спровођена истраживања чији је циљ био утврђивање односа између количине шећера, који се унесе у организам, и насилног понашања. Наиме, Виркунен и Хутунен су дошли до резултата да је заједничка карактеристика криминалаца, који се насилно понашају, нижи ниво шећера у крви од нормале. Међутим, у овим студијама нису генерално мерени утицаји психолошких фактора и начина исхране на ниво шећера у крви. Такође, потпуно је нејасно како периферна промена глукозе утиче на неуронски процес који води насилничком понашању, уз непостојање клинички видљивих поремаћаја у метаболизму глукозе.³¹⁴

Исти криминолози су тврдили да постоји веза између холестерола и криминалитета насиља, која се манифестовала у томе да низак степен холестерола постоји код извршиоца кривичних дела убиства, с тим да су ови криминалци били под утицајем алкохола у тренутку извршења дела. Међутим, управо конзумирање алкохола доводи у сумњу резултате овог истраживања, јер његово пијење доводи до лоше исхране, што и резултира ниским степеном холестерола. Исто тако, низак холестерол је повезиван са криминалитетом насиља у великој друштвеној кохорти у Шведској, од стране Голомба, Статика и Медника.³¹⁵ Истраживачи, попут Мавсона и Џејкобса су, проучавајући статистичке податке, тражили везу између

³¹² *Crime Causation: Biological Theories – Serotonin.* Видети: <http://law.jrank.org/pages/791/Crime-Causation-Biological-Theories-Serotonin.html>, приступ 06.06.2011. године

³¹³ *Crime Times, Serotonin aggression: Evidence mounts.* Видети: <http://www.crimetimes.org/97d/w97dp4.htm>, приступ 06.06.2011. године

³¹⁴ Patrick, C., *Handbook of Psychopathy*, Guilford Publications, 2005, pp. 264.

³¹⁵ *Ibidem*

начина исхране и убиства. Земље које у исхрани својих грађана имају велики удео кукуруза, имају и велику стопу убиства.³¹⁶

У америчком *Журналу за психијатре* 2005. године објављено је истраживање о вези између начина исхране и криминалитета, чији је аутор био Мајк Адамс. Он је дошао да резултата да су деца, која су била неухрањена, како су старила постојала све више агресивнија. Узорком су била обухваћена деца између осам и седамнаест година. Деца која су имала одређене нутритивне недостатке су са осам година показала повећање агесије од 41%, док је повећање агресивности са седамнаест година износило 51%.³¹⁷

Мајка је интересовало које то хранљиве материје недостају овој деци. Дошао је до резултата да им недостају: цинк, гвожђе, Б витамини и протеини. Процењује се да 80% Американаца недовољно уноси цинк у свој организам, иако је он веома важан због спречавања јављања грипа и јављања неуролошких проблема. С обзиром на недовољно уношење цинка, многи људима менталне функције на раде најбоље уз неадекватну реакцију на стрес, при чему уједно пате од брзих промена расположења. Како су два најчешћа састојка наше хране бело брашно и шећер, ми се свакодневно суочавамо са недостатком витамина Б, јер га брашно и шећер оштећује. По тврдњи Мајка Адамса, неодговарајућа количина Б витамина у телу, доводи до агресивног понашања, нарочито међу мушкрацима. Такође, Американци троше наадекватне изворе протеина, попут говедине и црвеног меса, иако су они много здравији уколико је њихов извор нека биљка. Конвенционални лекари дају деци, која пате од одређених недостатака хранљивих материја, антидепресиве, што је потпуно погрешан начин. Због тога, Мајк сматра, да је најбољи начин за превенцију криминалитета насиља управо правилнија исхрана свих, а поготово деце.³¹⁸

Такође, фебруара 2010. године у часопису *Агресивно понашање младих* представљени су резултати експеримента о томе који додаци исхрани могу да смање насилне акте код младих осуђеника. Преко 220 осуђеника је добило плацебо

³¹⁶ Brookman, F., op. cit., pp. 71.

³¹⁷ Adams, M., *Study Indicates Nutritional Deficiencies Lead to Aggression & Violence in Children*. Видети: <http://www.patrickcrusade.org/NutritionandCrime.html>, приступ 07.06.2011. године

³¹⁸ Adams, M., *Lack of basic nutrition creates generation of criminals; prison system society*. Видети: <http://www.naturalnews.com/006194.html>, приступ 07.06.2011. године

или комбинацију есенцијалних масних киселина, минерала и витамина, у периоду од једног до три месеца. Они осуђеници који су уз своју исхрану добијали комбинацију, показали су смањене од 34% у погледу агресивног понашања, док су они који су примали плацебо за 14% били агресивнији.

Постоји схватање да већа изложеност људи оловом (метални неуротоксин), које се налази у како у околини, тако и у људској исхрани, доводи до одређених проблема у раду људског мозга, што у крајњој линији доводи до криминалитета насиља. Олово не доводи директно до вршења кривичних дела, али оно својим већим обимом од дозвољеног у људском организму утиче на способност мозга да спозна околину и реагује на дешавања у њој. Ова тврдња, позната под именом неуротоксична хипотеза, може се посматрати као теорија која је повезана са теоријом о неуротрансмитерима који доводе до агресије и ендокринолошком теоријом. Наиме, по социологу Полу Стретеском, већа количина олова мења рад неуротрансмитера и хормонског система и може довести до агресивног понашања,³¹⁹ које се може кретати од лаких кривичних дела до тешких кривичних дела, попут убиства. Он је проучавао количину олова у ваздуху са стопом убиства у 3.111 округа у Америци. Резултати су показали да у окрузима у којима је количина олова у ваздуху највећа, стопа убиства је четири пута већа од округа у којима је олова у ваздуху најмање. Стретески је рекао да спроведено истраживање не показује директну узрочну везу између високе стопе олова у ваздуху и повећане стопе убиства, али је сматрао да студија показује да изложеност људи већој количини олова доводи до стварања предиспозиција за агресију на тај начин што олово оштећујући унутрашње органе доводи до проблема са интелигенцијом и понашањем.³²⁰

Такође, и раније вршена истраживања су дала исте резултате. Једно истраживање је поредило 216 малолетних осуђеника из Пенсилваније са контролном групом 201 неделинквената из средње школе из Питсбурга. Показало се да малолетни осуђеници имају далеко већу концентрацију олова у поређењу са

³¹⁹ Stretesky, P., Lynch, M., *The relationship between Lead and Crime*, Journal of Health and Social Behavior, Vol. 45, 2004, pp. 214.

³²⁰ Daily University Science News, *Link Seen Between Lead Level In Air And Homicide Rate*. Видети: <http://www.unisci.com/stories/20012/0517014.htm>, приступ 08.06.2011. године

неделинквентима. Професор педијатрије из Синсинатија, Брус Ланпхер, каже да нам ова истраживања говоре да морамо да установимо одређене стандарде у погледу заштите људи од претеране изложености оловом, како би спречили вршење кривичних дела насилног карактера.³²¹ Криминолог Дено је пратио развој 987 Афро Американаца од рођења до њихове двадесет друге године и пронашао је да тровање оловом представља једну заједничку карактеристику делинквенције.³²² Слично истраживање је спроведено 2008. године када су откривени резултати истраживања 250 особа рођених између 1974. и 1984. године у Синсинатију. Они су живели у старим зградама у којима је олово било присутно у већим количинама од нормале. Особе које су имале већу количину олова у крвотоку су били више хапшени касније у свом животу за почињена насилна кривична дела.³²³

2.1.7. Хромозомска теорија и убиства

Следећа теорија која припада биолошком правцу, на основу које је могуће објашњавати кривично дело убиства, је хромозомска теорија која је заснована на учењу да постоје поремећаји у језгру ћелије (хромозомима), која садржи гене и носилац је наследних особина, а продукује делинквентно понашање.³²⁴ Број хромозома код оба пола износи 46, при чему је 22 пара хромозома тзв. аутозома исти и код једних и код других, уз постојање разлике код једног пара полних хромозома, тзв. гонозома. Код мушкараца полни хромозоми се означавају са ХУ, док се женски полни хромозоми означавају са ХХ. Одређена одступања у броју полних хромозома и код мушкараца и код жена, навела је криминологе да поставе себи питање о постојању тзв. хромозома злочина. Они су сматрали да прекобројни број хромозома доводи до вршења сексуалних деликата, крађа и убиства од стране оба пола. Такође, жене са прекобројним Х хромозомом се бави проституцијом.

У одређеним случајевима убиства коришћене су тврдње ове теорије како би се извршиоци ових злочина прогласили неурачунљивим. Наиме, посебну пажњу је

³²¹ *Lead Exposure May Increase Violent Behavior.* Видети: <http://www.webmd.com/parenting/news/20010529/lead-exposure-may-increase-violent-behavior>, приступ 08.06.2011. године

³²² Regoli, R., Hewitt, J., DeLisi, M., *Delinquency in Society*, Jones and Bartlett Publishers, Ontario, London, 2010, pp. 119.

³²³ *Ibidem*

³²⁴ Бошковић. М., 2006. година, *op. cit.*, стр. 73.

закупљао случај Данијела Игона, који је одговарао због убиства једне проститутке. Осуђен је на казну затвора од седам година. Судски вештаци су изјавили да прекобројни хромозом Y у низу хромозома XYU не чине људе „рођеним убицама“.³²⁵ Исто тако, интересантан је и случај америчког убице Ричарда Спекса који је лишио живота осам младих болничарки 1966. године. Он је био носилац кариотипа XYU. Иако је овај случај изазвао доста контроверзи, Ричард је осуђен на казну доживотног затвора. Умро је 1991. године.

Подстакнута овим случајем биохемичарка Телфер Мери са института Елвин је марта 1968. године објавила резултате свог истраживања о хромозомским аберацијама. Она је нашла пет високих, ментално заосталих људи са XYU хромозомима у болницама и казним установама у Пенсилванији. Четворица од њих пет је имало бубуљице на лицу уз постојање великог степена агресивности.³²⁶

2.1.8. Теорија наслеђивања криминалних диспозиција и убиства

Неки криминолози су покушавали да објасне узроке криминалитета, а самим тим и убиства, полазивши од наслеђивања криминалних диспозиција. Из оваквог објашњења криминалитета уопште произилази потреба за проучавањем породица како би се открило да ли је раније у тим породицама постојало криминално понашање. Уколико јесте, претпостављало се да се криминално понашање наслеђивало.

Шелдон и Еленор Глук су укључили историју породице у њиховом упоређивању делинквената и неделинквената. Тврдили су да већи број делинквената потиче из породица у којима је раније постојао криминалитет, при чему су као најбољи показатељ појаве криминалитета међу децом узимали криминално понашање оца.³²⁷

До сличних резултата су дошли Озборн и Вест. Они су, наиме, на основу својих истраживања тврдили да у породицама у којима постоји историја вршења кривичних дела 40% синова постане криминалац, док у породицама у којима раније нису забележени случајеви вршења кривичних дела само 13% синова се ода

³²⁵ Перовић, К., *op. cit.*, стр. 95.

³²⁶ Wikipedia, *Richard Speck*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Speck, приступ 29.05.2011. године

³²⁷ Reid, Titus, S., *Crime and Criminology*, Florida State University, 2003, pp. 91.

криминалитету. Међутим, треба узети у обзир да су они пренебрегли да спомену 60% оних синова који не врше кривична дела, уз то да трећина чињеница, које су они користили као доказ својих тврдњи, није била убедљива.³²⁸

Такође, Чарлс Горинг је користио статистичке технике како би мерио степен корелације понашања чланова једне породице. Он је упоређивао браћу међу собом, али и оца и сина, користећи при томе, као основе за стварање корелације, број казне затвора на које су они осуђивани, њихове физичке особине и карактеристике, као и наслеђене физичке недостатке и менталне болести. На овај начин Горинг је хтео да покаже да су његове тврдње резултат наслеђивања криминалних диспозиција, а не утицаја друштвене средине. Као доказе његове тврдње користио је аргумент да дечаци, који су раније одведени из породице, постану делинквенти исто као и они који дуже остану са својим очевима.

Пример за тврдње криминолога да се криминалне диспозиције наслеђују јесте случај петнаестогодишњег дечака Гарланда Хамптона, који је био оптужен за убиство једног члана локалне банде. Дечак је и пре тога показивао велику склоност ка вршењу кривичних дела. Тако је он са десет година украо бициклу. Две године касније оптужен је за пуцњаву и рањавање члана супротне банде, док је у четрнаестој години лишен слободе због ношења оружја и поседовања кокаина. Наиме, његови претходници су вршили разна кривична дела. Тако је, на пример, његов ујак Роберт убио два полицајца, дој је његова бака лишила живота двојицу очева њене деце. Више пута је био сведок убистава које је извршила његова мајка. Са својих шест година био је сведок убиства једне жене од стране своје мајке. Када је имао девет година Хамптон је видео како његова мајка убија свога тадашњег дечка. Био је окружен насиљем, што се најбоље може видети његовом изјавом да је свугде исто, јер не може замислити место у којем не постоји насиље. Међутим, уједно овај случај се може користити као пример за потпуно супротно тврђење, јер када је Хамптон одвојен од породице и послат у казнено-поправни завод, он је показао висок степен промене у свом понашању.³²⁹ Данас криминолози заступају

³²⁸ Видети: http://www.murderuk.com/word_files/crime_personality.doc, приступ 30.05.2011.

године

³²⁹ Видети: <http://www.theshegroup.com/CM/SentencingReports/13-Homicide-Juvenile-Transfer-G-H.pdf>, приступ 30.05.2011. године

став да јављање насиља у породици током дугог временског периода је резултат деловања више фактора – биолошких, друштвених и културних.

У оквиру теорије о наслеђивању криминалних диспозиција постоје проучавање близанаца, чији је циљ да утврди да се криминално понашање чешће јавља код једнојајчаних близанаца, који имају исте гене, или код двојајчаних близанаца, који имају различите гене. Научници су полазили од става да уколико је ниво криминалитета више сличнији код једнојајчаних, него код двојајчаних близанаца, то обезбеђује чврст доказ о постојању везе између наслеђивања и криминалитета. Стопа заједничког понашања између близанаца у погледу криминалитета се назива стопа сагласности. Што је већа стопа сагласности, то су близанци сличнији. Истраживања су показала веома различите и контрадикторне резултате.³³⁰ Један од првих криминолога који се бавио истраживањем криминалног понашања близанаца био је немачки психијатар Ланге. Наиме, он је у својим истраживањима дошао до резултата да у 77% једнојајчаних близанаца постоји подударно криминално понашање, док та иста подударност постоји код двојајчаних близанаца у само 12%. Он је из овога закључио да наслеђе представља значајан криминогени фактор.

Накнадно спровођења истраживања су потврдила Лангеове закључке, али не у том обиму.³³¹ Истраживања, која су спровели Кристиансен, Далгард и Кринглен, су дала резултате да 48% једнојајчаних близанаца се криминално понашају, док се 20% двојајчаних близанаца криминално понаша.³³² Иако резултати ових истраживања делују веома убедљиво, треба бити крајње опрезан, јер, како сматрају одређени криминолози, једнојајчани близанци су због своје сличности подргнути јачем утицају истих друштвених фактора, који доводе до криминалног понашања, него што су двојајчани близанци.³³³

Међутим, нису сва истраживања потврдила ове резултате. Тако су, на пример, Ри и Валдман закључили да иако генетска основа може представљати

³³⁰ Brookman, F., op. cit., pp. 59.

³³¹ Term paper, essay, research paper on Biocrime. Видети: <http://www.customessaysmeister.com/customessays/Criminology/8067.htm>, приступ 01.06.2011. године

³³² Видети: http://www.murderuk.com/word_files/crime_personality.doc, приступ 01.06.2011.

године

³³³ Montagu, A., *The biologist looks at crime*, Readings in Criminology and Penology, Columbia University Press, New York and London, pp. 262.

значајан фактор (криминалног) понашања, не треба занемарити и утицај друштвене средине, који у одређеним ситуацијама може бити и доминирајући фактор.³³⁴

Генерално постоје неколико разлога за критику једног оваквог схватања. Наиме, први разлог за критику се огледа у малом броју узорака. Криминолози други разлог виде у томе да је диференцијација једнојајчаних од двојајчаних близанаца ствар спољашњег посматрања. Није могуће са довољном гаранцијом утврдити да близанци сличног изгледа потичу од једнојајчане ћелије. Следећим разлогом се сматра то да су једнојајчани близанци изложени утицају сличне друштвене средине. Полазећи од овога, може се закључити да већа сличност друштвене средине код једнојајчаних близанаца знатно утиче на свеукупне резултате истраживања.³³⁵

Ипак, најбоље резултате о томе колико генетски фактор утиче на криминално понашање уопште, па и на вршење кривичног дела убиства, могу дати студије о томе колико усвојена деца врше кривична дела у односу на своје биолошке родитеље. Другим речима, усвајањем деце у њиховим раним годинама омогућава да видимо да ли се они касније у својим животима понашају као њихови биолошки родитељи, што нас доводи до закључка о преваленцији наследних криминалних диспозиција, или се они понашају као њихови усвојитељи, што значи да фактор друштвене средине има већи утицај.³³⁶

Тако су Медник, Габриели и Хатчинг проучавали преко 14 хиљада случајева усвојења у Данској у периоду од 1924. до 1947. године. Резултати су показали да 13% усвојеника има криминални досије, при чему његов биолошки родитељ, односно усвојитељ нема такав досије. Уколико је усвојитељ криминалац, 14,7% усвојеника врши кривична дела. Близу 20% усвојеника постане делинквентно када је њихов биолошки отац криминалац. Највећи број усвојеника (24,5%) врши кривична дела ако њихов усвојитељ има кривични досије. Ови резултати омогућавају њихово тумачење на различите начине. Неки криминолози сматрају да су они потврда значајне улоге генетског материјала на јављање криминалитета код

³³⁴ Morley, K., Hall, W., *Is There a Genetic Susceptibility to Engage in Criminal Acts?*, Trends and issues in crime and criminal justice, Australian Institute of Criminology, number 263, pp. 4.

³³⁵ Korn, R., McCorkle, op. cit., pp. 200.

³³⁶ Melville, G., Morgan, K., Norris, G., Walkington Z., op. cit., pp. 37.

деце-усвојеника, док други тврде супротно, полазећи од тога да највећи број усвојеника постане делинквентно када је њихов усвојитељ криминалац.³³⁷

Такође, веома слично истраживање спровео је и Бохман, који је анализирао преко 1750 случајева усвојења из Шведске. Његове тврдње су се заснивале да гени имају значајнију улогу код девојчица. Наиме, Бохман је проучавао само малолетничку делинквенцију код које у његовом узорку доминирају девојчице. Он је закључио да наслеђивање криминалних диспозиција има криминогени потенцијал, али да је интеракција између наследног материјала и средине веома значајна. Овај став је поткрепио резултатом свог истраживања да ће дете имати шансу од 40% да постане криминалац уколико су биолошки родитељи и усвојитељи криминалци.³³⁸

Веома је занимљиво истраживање спроведено од стране Рајне. Она је упоређивала резултате о криминалитету близанаца и криминалитету усвојеника, дошавши при томе до резултата да је наследни фактор значајан за ненасилна кривична дела, док је његов утицај на криминалитет насиља много мањи.³³⁹

Постоји процена од стране ФИБ да међу 500 серијских убица у историји Америке, њих 16% су били усвојени док су били вема мали, иако број усвојене деце у односу на целокупну популацију износи 2 до 3%. Истраживања никада нису вршена у циљу утврђивања утицаја процеса усвојења на криминалитет усвојеника.³⁴⁰ Такође, као критика оваквим студијама могу се употребити подаци да су веома ретки случајеви да усвојена деца убијају своје усвојитеље за разлику од случајева да деца лишавају живота своје биолошке родитеље.³⁴¹ Из овога се може извући закључак да непосредно окружење може имати велики утицај у спречавању криминалног понашања деце, јер наследни криминални потенцијал може бити повећан или смањен у зависности од друштвене средине.

³³⁷ Gottfredson, M., Hirschi, T., *A general theory of crime*, Stanford University Press, 1990, pp. 55.

³³⁸ Brookman, F., loc. cit.

³³⁹ Melville, G., Morgan, K., Norris, G., Walkington Z., loc. cit.

³⁴⁰ Kirschner, D., *Adoption Forensics: The Connection Between Adoption and Murder*. Видети: <http://www.crimemagazine.com/adoption-forensics-connection-between-adoption-and-murder>, приступ 02.06.2011. године

³⁴¹ Видети: <http://www.ncjrs.gov/App/publications/Abstract.aspx?id=175538>, приступ 02.06.2011. године

2.2. Психопатолошке теорије о убиствима

Узроци извршења убиства се могу објашњавати теоријама које припадају психопатолошком правцу, при чему постоји више разлога за настанак ових теорија. Као први разлог можемо навести продор психијатријске мисли у криминологију. Неодређеност границе између душевно здравог и душевно болесног се сматра другим разлогом настанка ових теорија. Следећи разлог се огледа у томе да код бројних криминалаца не постоји осећање кривице, што је сматрано одликом дефектне личности. Криминолози су приметили да међу извршиоцима кривичних дела постоје душевно болесна лица, што је, по њима, био још један разлог настајања ових теорија.³⁴²

Психопатолошке теорије објашњавају настанак криминалитета постојањем душевно болесне личности. Бројни психијатри су покушавали да одреде овај појам. Тако је, на пример, Џејмс Причард говорио о постојању новог душевног поремећаја, познато под именом морално лудило, које има криминалне симптоме и да због недостатка тзв. моралног чула долази до криминалитета,³⁴³ док су Пинел и Ескирол називали ментални поремећај мономанијом. Ипак, можемо навести да је душевно болесно лице оно лице које болује од трајних или привремених душевних обољења, душевних поремећаја или заосталости у душевном развоју.³⁴⁴

Поред тежње психијатра да одреде појам менталног поремећаја, рађене су бројне студије о броју убиства које се годишње изврше од стране ментално болесних лица. Тејлор и Ган су дошли до резултата да се годишње око 40 убиства почини у Енглеској и Велсу од ментално болесних особа, што чини око 6% укупно извршених убиства у једној години, истичући да је динамака ових убиства била на истом нивоу у периоду између 1957. и 1995. године.³⁴⁵ Деветогодишње истраживање спроведено од стране аустралијског Националног мониторинг програма за убиства показало је да 4,4% убица у време извршења злочина патило од неке душевне болести.³⁴⁶ Криминолог Ветцел је посматрајући 119 масовних

³⁴² Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 278.

³⁴³ Перовић, К., *op. cit.*, стр. 102.

³⁴⁴ Бошковић, М., *op. cit.*, стр. 93.

³⁴⁵ Броокман, Ф., *op. cit.*, 89.

³⁴⁶ *Crime and Mental Illness Fact Sheet Two*. Видети: <http://www.forlagetamalie.dk/pdf/factsheet2.pdf>, приступ 09.06.2011. године

убица, пронашао само 37 душевно здравих, док је њих 82 било душевно болесно, што чини 69%.³⁴⁷ Иако је општеуврежено мишљење да серијске убице пате од разних душевних болести, од 1900. године у САД-у само њих 3,6% је проглашено неспособним за суђење, због душевне болести. Међутим, ове податке треба користити веома опрезно, јер у Америци не постоји општеприхваћена дефиниција душевне болести.³⁴⁸ Уједно треба водити рачуна о томе да су многе серијске убице психопате, при чему се воде одређене дебате о томе да ли је се оно може квалификовати као душевна болест.³⁴⁹

У неким истраживањима циљ је био утврђивање врсте душевне болести убица. Професор Тони Маден је у својој студији дошао до резултата да од 1.594 случајева почињених убистава 2006. године у Енглеској, њих 9% има поремећај личности, док 5% болује од схизофреније.³⁵⁰ Професор Правног факултета у Нишу Зоран Ћирић је истражујући схизофрене извршиоце кривичних дела, у периоду од 1993. до 1998. године, пронашао да параноидна форма болести постоји код 75% оних који су извршили кривична дела против живота и тела.³⁵¹

Резултати истраживања показују да психопатолошке теорије треба узимати са доста резерве, јер велики број убистава буде извршено од стране оних лица која у време извршења дела не пате ни од једног облика душевне болести. То свакако не значи да треба пренебрегнути чињеницу да душевна болест може у одређеним случајевима представљати значајан фактор у јављању убистава.

2.3. Психолошке теорије о убиствима

Следећа теорија настала крајем XIX и током XX века, помоћу које је могуће објашњење и крвних деликата, је психолошка теорија, при чему је могуће уочити две тенденције:

³⁴⁷ Шепаровић, З., *Криминологија и социјална патологија*, Библиотека, уценици и скрипта, Загреб, 1981. година, стр. 268.

³⁴⁸ Newton, M., *The encyclopedia of serial killers*, Library of Congress, New York, 2006, pp. 124.

³⁴⁹ World of Forensic Science, *Serial Killers*. Видети: <http://www.enotes.com/forensic-science/serial-killers>, приступ 09.06.2011. године

³⁵⁰ Peay, J., *Mental Health and Crime*, Routledge, Abingdon, 2011, pp. 74.

³⁵¹ Ћирић, З., Димитријевић, Б., *Основи судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009. година, стр. 87.

1. прва се одликује тежњом да на основу заједничког испитивања групе делинквената и групе неделинквената, пронађу психолошке детерминанте криминалног понашања уопште, самим тим и убиства;

2. друга се манифестује у проналажењу каузалне везе између одређених психичких својстава и појединих типова и облика криминалитета. Тако је, на пример, нервозан темперамент повезиван са убиством тровањем.³⁵²

У психолошки правац спада већи број теорија, попут: теорије интелигенције, теорије еволутивне психологије, Ајзенкове теорије личности, теорије контроле, психоаналитичке теорије и теорије фрустрације.

2.3.1. Теорија интелигенције и убиства

Теорија интелигенције се базира на претпоставци да ниска интелигенција доводи до вршења свих кривичних дела, па и оних најтежих (убиства). Услед инфериорности интелигенције одређена лица нису у стању схвате друштвене вредности, па самим тим и не поштују правне норме којима се штите вредности, попут живота и имовине.³⁵³

Научници су успели да 1905. године постигну стандардизацију у погледу тестова којима се мери степен интелигенције, што је било посебно важно за криминологе у свеопштој расправи о карактеристикама криминалаца. Тестови су представљали велику наду у коначном раздвајању криминалаца од некриминалаца у односу на њихове особине.³⁵⁴

Оцем теорије интелигенције сматра се професор Годар са Универзитета у Охају, који је превео Бинет-Симон тест интелигенције на енглески језик и дистрибуирао га широм Америке. Резултати његовог истраживања, објављени 1914. године у књизи „*Слабоумност – њени узроци и последице*“, огледају се у томе, да мали степен интелигенције чини криминалце неспособним да науче друштвено прихватљиво понашање и да је сваки слабоумни преступник потенцијални криминалац. Сматрајући да се слабоумност наслеђује, предлагао је да

³⁵² Констанитновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 279.

³⁵³ Перовић, К., *op. cit.*, стр. 106.

³⁵⁴ Korn, R., McCorkle, L., *op. cit.*, pp. 259.

стерилизацију таквих појединаца као вид превентивне политике.³⁵⁵ Такође, криминолог Зелени је 1933. године дошао до сличних резултата, тврдећи да криминалци имају двапут слабије резултате на тесту интелигенције од некриминалаца.³⁵⁶

Хартман и Браун су, проучавајући 13.454 осуђеника у пријемном одељењу затвора у Илиноису, у периоду од 1930. до 1936. године, дошли до резултата да њихова интелигенција одговара узрасту детета од 13 година и 11 месеци.³⁵⁷

Књигом „*Злочин и људска природа*“ из 1985. године професори са Харварда Џејмс Вилсон и Ричард Хернштајн су поново вратили у жижу криминолошког интересовања тезу о повезаности криминалитета и ниске интелигенције, истичући замерке другим криминолозима, да потпуно игноришу истраживање у овој области.³⁵⁸

Пратећи групу мушкараца од њиховог рођења до пунолетства, професор са Кембрица Фарингтон је 1992. године дошао до резултата да је једна трећина дечака од осам до десет година, који су имали резултат мањи од 90 на тесту невербалне интелигенције, били осуђени касније за почињена кривична дела.³⁵⁹

Ипак, иако ова истраживања делује импресивно, треба водити рачуна о томе да је теорија интелигенције изложена одређеном броју критика. Наиме, као критика се може истаћи да је ова теорија базирана на малом броју испитаних случајева, уз ретко примењивање контролних група. Постоје контрадикторни резултати код одређених истраживања. Такође, познати су случајеви обичних убистава, али и серијских убица који су имали висок степен интелигенције, па их она није „спречила“ да чине таква дела. Ипак, степен интелигенције мора бити предмет утврђивања код изучавања личности убице, јер она у неким околностима може генерисати извршење најтежих крвних деликата.

³⁵⁵ *Criminology: Intelligence and crime.* Видети: http://socialscience.stow.ac.uk/criminology/criminology_notes/intelligence.htm, приступ 11.06.2011. године

³⁵⁶ Melville, G., Morgan, K., Norris, G., Walkington Z., op. cit., pp. 57.

³⁵⁷ Korn, R., McCorkle, L., op. cit., pp. 264.

³⁵⁸ Reid, Titus, S., op. cit., pp. 104.

³⁵⁹ Melville, G., Morgan, K., Norris, G., Walkington Z., op. cit., pp. 57-58.

2.3.2. Теорија еволутивне психологије и убиства

Веома занимљива је теорија еволутивне психологије, чија је суштина у томе да се понашање у великом броју случајева наслеђује и да се сваки организам свесно или несвесно понаша тако да повећава могућност да се његови „себични“ гени јаве у следећим генерацијама. Постоје два нивоа објашњења људског понашања по овој теорији – непосредно и коначно. Непосредно објашњење се базира на томе да се људско понашање дешава „сада и овде“, под утицајем непосредним фактора или узрока, као што су претходно искуство, услови у околини и психологија датог лица, док коначно објашњење „гледа“ на нашу еволутивну прошлост, покушавајући да одговори како и зашто су се одређени механизми за понашање развили. Тако, на пример, узимање за оброк кинеске хране, која резултира мучнином и повраћањем, може у будућности створити негативну корелацију између кинеске хране и мучнине. Коначно објашњење би пратило ову реакцију даље у прошлост, повезујући је са тиме да је ово понашање тада било пожељно, јер се на тај начин избегавала храна која изазива повраћање, попут отроване хране. Иако и непосредно и коначно објашњење могу бити тачни, суштина се огледа у томе да је потребно поштовати различите нивое анализе и да је потребно знати да коначно објашњење не подразумева да смо ми свесни одређених (мал)адаптивних механизма који се могу дешавати у нама.³⁶⁰

Дали и Вилсон, као представници ове теорије, објашњавају да су се људски апетит и одбојност променили да би мотивисали понашање са најбоље очекиваним последицама у средини. Имајући на уму основне поставке ове теорије, може се очекивати да убиство не обухвата као учиниоца и жртву особе које су генетски повезане, јер се на тај начин повећава могућност да се гени предака пренесу на потомке. Уколико би дошло да тога да неки предак убије свог потомка, не само да се на тај начин губи могућност преношења гена на свог потомка из прве линије, већ се губи могућност преношења свог гена на даље генерације. Исти такав утицај има и убиство родитеља или браће и сестара. Таква убиства доводе у питање основну поставку теорије еволутивне психологије, која се огледа у томе да су понашања еволуирала како би дошло до рађања што сличнијих људи.³⁶¹ Другим речима,

³⁶⁰ Brookman, F., op. cit., pp. 80

³⁶¹ Ibidem

убиством својих најближих сродника, убица губи могућност преношења својих гена на даље потомке.

Они су, полазећи од инфантицида, парицида и фемицида, тврдили да се убиство чини у оним случајевима у којима је већа разлика у повезаности генима између учиниоца убиства и његове жртве. Другим речима, што је већа сличност у генима између двеју особа, то је мање вероватно да ће један од њих убити оног другог.

Иако је тачна чињеница да се велики број убистава догађа између припадника исте породице, знатан број убиства се извршава од стране једног супружника према другом, који нису генетски повезани. У свом узорку нашли су само 6% случајева, у којима су извршилац и жртва убиства били генетски повезани. Такође, подаци из истраживања из Енглеске и Велса су потврдила ове закључке, са тим да је проценат генетски повезаних особа био 14.³⁶²

Међутим, постоји изузетак од ове њихове тврдње у виду инфантицида. Наиме, новорођенчад представљају тзв. аге-групу која има највеће шансе да буде убијена. У преко 90% бивају лишене живота од стране биолошких родитеља, док у 8% их убијају очух, усвојиоци и други чланови породице. Ови подаци на неки начин оповргавају тврдње Далија и Вислона, али су они, пажљиво испитујући ове резултате, изнели низ нових тврдњи, како би још једном потврдили своја схватања. Прва тврдња се односи на резултат истраживања да мајке које чине инфантицид су самохране, без довољне подршке породице. Уједно оне су веома младе, што им омогућава да још увек рађају. Исто тако, како дете стари, све је мања могућност да оно буде лишено живота од стране мајке, јер је мајка троши много времена и енергије како би подигла своје дете. Друга тврдња се огледа у томе да очух и маћеха представљају значајно већи ризик да буду извршиоци инфантицида. Међутим, ова њихова тврдња није подржана резултатима истраживања у Великој Британији, у којој очух и маћеха врше знатно већи број несмртоносног насиља према рођеној деци својих супружника. Они не тврде да је инфантицид врста адаптације очуха и маћехе. Како родитељство захтева велики степен пажње и бриге, при чему оно може бити непотпуно остварено код очуха и маћехе услед

³⁶² Brookman, F., op. cit., pp. 81.

непостојања генетске повезаности, због тога произилази да је ово убиство нуспродукт релативног степена смањена напора у погледу чувања, а не производ прилагођеног понашања.

Као што су и друге, тако и теорија еволутивне психологије изложена је одређеном броју критика. Тако су Леви и Магире сматрали да је тврдња Далија и Вилсона да младе мајке најчешће чине убиство спорна. Ова теорија се базира на томе да убице желе да верују да неће бити сматрани одговорним, јер је веома тешко поново затруднети, ако се налазите у затвору на издржавању казне затвора, због убиства детета. Представници ове школе би одговорили на ове критике да објашњење треба посматрати на различитим нивоима. Док разум сугерише да је ризично убиство једног потомка, при чему постоје веома велике последице, треба водити рачуна о томе да нарочито опасне последице постоје уколико не постоји могућност даље репродукције.

Такође, криминолог Џонс је тврдио да Левинсонови резултати, који се огледају у томе да у шестнаест од деведесет неписмених друштава постоји насиље у породици, практично су неодрживи. Еволутивни психолози сматрају да је разлог једног оваквог стања постојање културних захтева да је насиље непотребно. Како Џонс сматра да је преношење гена најважније у овој теорији, веома је тешко предвидети околности када би примена насиља према слабијим члановима друштва било неделотворно.

На крају, теорију еволутивне психологије је веома тешко доказати, али и оповргнути. Наиме, неколико Далијевих и Вилсонових хипотеза о убиствима је потврђено резултатима спроведених истраживања, док су показатељи о инфантициду у Великој Британији демантовали њихову хипотезу да убиство деце највише врше очух и маћеха.

2.3.3. Ајзенкова теорија и убиства

Како су биолошке теорије покушавале да објасне криминалитет само утицајем биолошких фактора, одређене новине у разумевању криминалитета је унео британски психолог Ханс Ајзенк, са својим схватањем да криминалитет настаје деловањем како биолошких, тако и социјалних фактора, повезујући их при том са развојем личности појединца.

Према њему, сви људи се понашају у складу са унутрашњим и спољашњим стимулансима, при чему ће понашања варирати од: интензитета стимуланса, стања ума, ситуације и многих других околности. Због тога се, у неком тренутку, виде трендови у начину реакције људи на те стимулансе.³⁶³ Полазећи од овог његовог схватања, криминално понашање настаје под утицајем наслеђених предиспозиција, али и под утицајем друштвене средине. Уколико постоји неповољан утицај средине, уз постојање генетских предиспозиција, јавља се склоност ка криминалном понашању, што временом може попримити стил живота. Другим речима, личност човека је повезана са криминалитетом преко процеса социјализације, при чему је посматрао криминално понашање као развојно незрело, код којег постоји себичност и тежња за непосредним задовољењем. Кроз процес социјализације деца уче како да одложе задовољење и како да буду више социјално оријентисани. Уколико се деца не понашају у складу са друштвеним правилима, она бивају кажњена. На овај начин деца повезују антисоцијално понашање са анксиозношћу, због тога што су кажњена. Када овај поступак буде успешан, деца чак и ако само помисле да се понашају антисоцијално, постану анксиозна, тежећи да избегну једно такво понашање.³⁶⁴ Иако Ајзенк није посебно проучавао криминалитет насиља, јер је тежио развоју једне опште теорије о криминалитету, његово разумевање настајања криминалитета се може користити и код посебних типова и облика криминалитета, попут убиства као посебном облику крвних деликата.

Ајзенк је поделио све људске особине у три категорије: екстровертност-интровертност, неуротицизам и психотицизам. Екстровертне људе одликује отвореност, друштвеност, озбиљност, одржавање дубљих социјалних веза, импулсивност, постојање тежње за друштвом и причом, док се интровертни карактеришу повученошћу и мирноћом. Неуротицизам или нестабилност се састоји од бројних фактора, као што су анксиозност, депресија, ниско самопоштовање, осећање кривице, напетост, ирационалост, стидљивост и емотивност. Уколико је неко стабилан, код њега не постоје ове особине. Агресивност, безлични став,

³⁶³ Personality Synopsis. Видети: <http://allpsych.com/personalitysynopsis/eysenck.html>, приступ 14.06.2011. године

³⁶⁴ Sammons, A., *Eysenck's theory of criminal personality*, Criminal psychology, pp. 1.

егоцентричност, импулсивност, хладноћа, антисоцијално понашање, недостатак емпатије, промишљености и креативности су одлике психотицизма. Ајзенк сматра да жене имају већи степен неуротицизма него мушкарци, док мушкарци имају већи степен психотицизма.³⁶⁵ Такође, екстревртна лица и лица са неуротицизмом су особе које имају такав нервни систем, који им онемогућава да одоле спољашњим и унутрашњим стимулансима. На тај начин они не могу да развију осећај анксиозности. Треба нагласити да већина људи има особине сваке од ових категорија.

Неки други криминолози су спроводила истраживања, како би проверили Ајзенкове поставке о јављању криминалитета. Тако су Раштон и Крисцон 1981. године упоређивали лица са високом екстревртношћу, неуротицизмом и психотицизмом са резултатима добијеним из анкете са самопријављивањем студената и ученика. Пронашли су да они, који су се пријавили као делинквенти, уједно имају и већу стопу екстревртности, неуротицизма и психотицизма.³⁶⁶ Међутим, криминолог Фарингтон је дошао до другачијих резултата. Наиме, он је, проучавајући 16 студија о повезаности криминалитета са екстревртношћу, неуротицизмом и психотицизмом, открио да криминалци имају већи психотицизам и неуротицизам, али не и екстревртност.

Полазећи од карактеристика сваке категорије, криминалитет је повезиван са неуротицизмом, психотицизмом и екстревртношћу, док се они људи, који су интровертни са малим уделом неуротицизма и психотицизма, понашају у складу са друштвеним нормама и имају малу шансу да постану криминалци. Највише је са насиљем према другима повезивана категорија људи који имају психотицизам. Из овога произилази да они имају највише шанси и да изврше кривично дело убиства.

³⁶⁵ *Hans Eysenck's theories of criminal behavior*. Видети: <http://www.helium.com/items/127853-hans-eysencks-theories-of-criminal-behavior>, приступ 14.06.2011. године

³⁶⁶ Eysenck, H., Gudjonsson, G., *The causes and cures of criminality*, Plenum Press. New York, 1989, pp. 62.

2.3.4. Теорија контроле и убиства

Теорија контроле припада психолошком правцу. Она је створена, коришћењем теста под именом ММРП,³⁶⁷ од стране Мегаргеа, који је још давне 1966. године повезивао личност са криминалитетом. Његова теорија се базира на томе да се насиље јавља када је тежња за његовом испољавањем већа од способности индивидуе да је контролише. На овај начин могуће је објаснити све облике криминалитета насиља, па самим тим и убиство као његов најтежи облик. Тежећи да објасни зашто је велики број особа, које су васпитане, јавља као извршиоци убиства, почео је да прави разлику између контролисаних и неконтролисаних индивидуа.

Како су код неконтролисаних индивидуа слаби инхибитори, који треба да контролишу појаву агресивности, они на најмању провакацију реагују испољавањем насиља у разним облицима. За разлику од неконтролисаних, код којих се насиље јавља при појави најмање провокације, код контролисаних су инхибитори веома развијени, што спречава насилно понашање. Међутим, то не значи да је немогуће да се контролисани агресивно понашају. Наиме, уколико је провокација веома јака или уколико она траје дужи временски период, могуће је да се и контролисане индивидуе понашају агресивно, при чему се велики број агресивног понашања завршава смртних исходом (убиством).³⁶⁸

Исто тако, Мегарге је спроводио тест на основу кога је добио резултат да они појединци који се агресивно понашају, што врло често доводи до убиства, имају мањи степен непријатељства и агресивности од умерено агресивних индивидуа. Другим речима, контролисане индивидуе би постојале код оних који испољавају екстремно агресивно понашање, док не би постојало код оних људи који су више пута били повратници за кривична дела мањег степена агресивности.

Слично истраживање је спровео британски криминолог Блекбурн. Он је упоређивао личне профиле групе екстремно насилних извршилаца кривичних дела,

³⁶⁷ ММРП је један од најчешће коришћених тестова у области менталног здравља. Њиме се добијају подаци о структури личности и њеној психопатологији. Творци овог теста су доктори Старке Хадавеј и Мекинли. Ауторска права је откупио Универзитет у Минесоти. Тест се може радити ручно или преко компјутера. Wikipedia, *Minnesota Multiphasic Personality Inventory*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Minnesota_Multiphasic_Personality_Inventory, приступ 16.06.2011. године

³⁶⁸ Brookman, F., op. cit., pp. 84.

попут умишљајног убиства, убиства без умишљаја и покушаја убиства и групе умерено насилних криминалаца, који су учинили напад на друго лице. Добио је податке да је екстремна група много више интровертна, склона конформистичком понашању, контролисана и генерално мање агресивна од групе умерених извршилаца насилних кривичних дела.³⁶⁹ Он је сматрао да контролисане индивидуе показују недостатке у свом асертивном понашању. Такође, проучавао је 56 убица, смештених у психијатријској болници. На основу резултата добијених коришћењем ММПИ поделио је неконтролисану групу у две категорије: психопате и параноидно-агресивне, док је контролисану групу поделио у контролно-репресорне и депресивно-инхибиране. Психопате се одликују слабом контролом импулса, екстровертношћу, агресивношћу и неким психичким проблемима, док параноидно-агресивни имају сличне особине као психопате, уз постојање великог обима менталног поремећаја. Контролно-репресорни имају велику контролу импулса и дефанзивности, при чему испољавају мали степен агресије и непријатељства. Друга категорија, у оквиру контролисане групе, је карактеристична по малој импулсивности, екстровертношћу, великом степену депресије и усмереним непријатељством.³⁷⁰

Мекгуркови су вршењем сличног истраживања дошли до закључка да су неке особе, које су починиле екстремно агресивна кривична дела, попут убиства, неконтролисане. Такође, они су довели у питање полазну основу Мегаргеа да васпитане особе извршавају кривично дело убиства, истичући да је утисак о неком да је васпитан релативан. Наиме, могуће је да они у поређењу са другим особама, које су затражиле условно ослобођење, имају одлике контролисаних људи. Друго је питање да ли ове васпитане извршиоце кривичних дела треба посматрати као посебно васпитане особе у поређењу са неделинквентима.³⁷¹ Мегаргеове тврдње су даље критиковане од стране Хендерсона, који је сматрао да се контролисане и неконтролисане индивидуе постоје у истом односу како у неделинквентној популацији, тако и у популацији која је склона вршењу кривичних дела.³⁷²

³⁶⁹ Hollin, C., *Psychology and crime: an introduction to criminological psychology*, Taylor & Francis e- Library, London, 2002, pp. 75.

³⁷⁰ Hollin, C., op. cit. pp. 76.

³⁷¹ McGurk, J., McGurk, E., *Personality types among prisoners and prison officers: An investigation of Megargee's theory of control*, *British Journal of Criminology*, London, 1979, Vol. 19/1, pp. 47.

³⁷² Henderson, M., *An empirical classification of non-violent offenders using MMPI*, *Personality and Individual Differences*, 1983, Vol. 4., pp. 671-677.

Такође, Блекбурнова схватање насилних криминалаца као екстремних и умерених особа на основу њихове осуђиваности је доведено у питање. Многа умишљајна убиства, али и убиства која су извршена без умишљаја, непланирано су почињена од стране датих особа и њихова једина разлика од обичних насилних напада се огледа у последици, а не у самом процесу. Другим речима речено, од бројних околности зависи да ли ће се један обичан насилни напад завршити смртном последицом или не.

У суштини целокупна критика теорије контроле се базира на две ствари. Прва ствар се односи на валидност резултата добијених коришћењем теста ММРП и да ли се њиме долази до поузданих података, у погледу одређивања типова личности. Неки криминолози су доводили у сумњу резултате добијене овом тестом у погледу типова личности. Друга ствар се огледа у томе да ли је само једно истраживање довољно да се одреде трајне особине личности и да ли је можда потребно да личност посматра у друштвеним условима, са нагласком на деловање ситуационих околности.

2.3.5. Психоаналитичка теорија и убиства

Једна од најзанимљивих психолошких теорија, помоћу које је могуће објашњавати криминалитет насиља и све облике овог криминалитета, је психоаналитичка теорија Сигмунда Фројда. Био је физиолог, лекар, психолог и утицајни мислилац почетком XX века. Психоанализа је била на самом почетку свог развоја једна револуционарна врста психотерапије. Међутим, она је убрзо постала свеобухватна теорија личности и метод испитивања дубинских и несвесних структура и процеса. Развој психоаналитичке школе се може пратити и кроз рад Фројдових следбеника, попут: Адлера, Јунга, Клајн Меланије, Флидлендер Кејт и Ане Фројд. Иако је реч психоанализа употребљавао у три различита значења, као што су: скуп одређених психолошких сазнања, метод којим се проучавају душевни процеси и техника лечења неуротичних сметњи, за криминологе су значајнија прва два одређења појма психоанализа.³⁷³

³⁷³ Korn, R., McCorkle, L., *op. cit.*, pp. 253.

Фројдов допринос развоју криминологије се огледа у неколико области, као што су: учење о несвесном и нагонском код човека, подела психичке личности на Ид, Его и Суперего, порекло друштвених институција, злочинац из осећања кривице и теорија симболизма и објашњења омашки. Мада је његов допринос развоју криминолошке мисли огроман, сва ова његова схватања су меродавна за објашњење криминалитета насиља и убиства, као његовом најтежем облику.

Учење о несвесном и нагонском је детерминистичко учење, које се користи приликом објашњења агресивног понашања како према себи, тако и према другима. Фројд је вероватно први мислилац, који је сматрао да треба систематски применити детерминистичке принципе у сфери менталног, полазећи од тога да је широк спектар људског понашања објашњив само у смислу менталних процеса или стања, јер оне одређују та иста понашања.³⁷⁴ Сматрајући да је људски ум подељен у три дела: свесно, пресвесно и несвесно, Фројд је заступао учење да се велики део човеког живота дешава у домену несвесног, при чему је несвесно приказао као велику собу препуну мисли, а свесно као малу пријемну собу уз постојање вратара између њих, који селективно пропушта мисли из несвесног у свесно. Мисли, које се налазе у несвесном, су потиснуте. Другим речима, оне су потпуно невидљиве за свесни део. Не могу све мисли, које се налазе у тзв. пријемној соби, да постану свесне. Наиме, оне постају доступне за свест, у тренутку када је пажња скренута ка њима. Због овога се мала пријемна соба може сматрати и пресвесном обласћу у којој се скупљају све мисли које нису намерно потиснуте. Фројд је због релативне блискости свесног и пресвесног, посматрао их заједно наспрам несвесног, наглашавајући при томе да се мисли у свесном и пресвесном међусобно не разликују у суштинском погледу, већ у само функционално. Мисли из пресвесности могу брзо постати свесна добијањем одређене пажње, али исто тако може се вратити у пресвесног када пажња скрене на нешто друго.³⁷⁵

У свом делу „*Его и Ид*“ из 1923. године, Фројд је тврдио да поред инстинкта живота (Ерос), постоји и инстинкт смрти (Танатос), који представља деструктивну

³⁷⁴ Internet Encyclopedia of Philosophy, *Sigmund Freud (1856–1939)*. Видети: <http://www.iep.utm.edu/freud/>, приступ 18.06.2011. године

³⁷⁵ *Preconscious*. Видети: <http://psychology.jrank.org/pages/501/Preconscious.html>, приступ 18.06.2011. године

силу, психолошки поларитет који води уништењу, искорењивању и негацији свега што постоји.³⁷⁶ Сматрао је да се већина људи налази између ова два нагона, који се налазе у некој врсти борбе. Уколико нагон смрти победи, резултат се може манифестовати у самоубиству³⁷⁷ или у убиству. С обзиром на то да је агресија директан изданак нагона смрти, човек не може много учинити како би спречио уништавање себе или неког другог лица.

Следеће Фројдово учење је подела психичке личности на три главна система: Ид, Его и Суперего. Ид (оно) је језгро личности у коме се налазе наслеђени нагони,³⁷⁸ јер постоји и функционално је од самог рођења. Налазећи се у несвесном делу, нема никакав контакт са спољним светом. Такође, њиме се рефлектују карактеристике повезане са неприхватљивим нагонима, жељама, сећањима и импулсима. Ид изражава садржаје несвесног у форми инстинкта, чија је основа принцип задовољства. Овај принцип се заснива на томе да тражи непосредно задовољење неиспуњених импулса када постоји тензија код одређена особе без обзира на дешавања у стварном свету (јављање сексуалног узбуђења на пословном састанку).³⁷⁹

Убрзо након рођења код детета почиње да се развија свест о околина и себи, на које околина утиче, што утиче на развијање друге компоненте личности Его (ја), који се јавља у циљу задовољења жеља и захтева Ида у складу са спољашњим светом. Тако, на пример, људи који су гладни се понашају и циљу обезбеђивања хране како би преживели. Его се развија на основу Ида и покушава да буде посредник између Ида и спољнег света.³⁸⁰ Како је личност несоцијализована, дете у свом себичном тражењу задовољења мотива поступа као криминалац. Наиме, оно узима, а не осећа потребу да даје. Због тога казна има веома важно дејство, јер се преко ње дете учи шта је допуштено а шта не. У овом периоду личност се налази у

³⁷⁶ Leeming, D., Madden, K., Marlan, S., *Encyclopedia of psychology and religion*, Springer Science, New York, 2010, Volume 1, pp. 289.

³⁷⁷ Marcovitz, H., *Suicide*, ABDO Publishing Company, North Mankato, 2010, pp. 23.

³⁷⁸ Knafla, L., *Crime, punishment, and reform in Europe*, Praeger Publisher, Westport, 2003, pp. 154.

³⁷⁹ Carducci, B., *The Psychology of Personality: Viewpoints, Research, and Applications*, Brooks/Cole Publishing Company, Oxford, 2009, pp. 84.

³⁸⁰ Engler, B., *Personality theories*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, 2009, pp. 47.

круцијалном тренутку за свој развој. Може да научи да се понаша у складу са друштвеним правилима или да се понаша сходно свом виђењу друштва.³⁸¹

Прихватање друштвених правила и њихово уношење у свест доводи до стварања треће компоненте личности – Супереега (Над ја). Супереего представља човекову савест и развија се за време адолесценције. Када један човек поступа према друштвеним нормама, долази до тога да Его покушава да напусти старог господара Ида и да се понаша у складу са Супереегом. Међутим, тада Ид реагује све јаче и јаче, како би испољио криминалне нагоне, тражећи путеве да избегне било какву контролу. Због неправилног развоја Ега и Супереега, код насилних криминалаца постоји мали капацитет за потискивање криминалних импулса. Код особе код које постоји доминација Ида, постоји могућност за вршењем кривичних дела. Уколико је Супереего превише развијен, криминалци код којих ово постоји сматрају се неуротичарима.³⁸² Када до овога дође, нагони и импулси Ида могу довести до оштре реакције Супереега, што крајње резултира тиме да дата особа осећа кривицу и анксиозност. С обзиром на то да Его зна да долази до изрицања казне због извршеног кривичног дела, Его ће „водити“ ту особу ка извршењу неког облика криминалитета.³⁸³

Иако за објашњене убиства није непосредно меродавно Фројдово схватање порекла друштвених институције, и оно треба бити предмет посебне, јер је у основи настанка друштва, поред родоскрвљења, и убиство оца. Фројд је своју идеју о Едиповом комплексу, која се односи на неку врсту надметања мушке деце са својим оцем о поседовању жена, при чему постоји жеља деце да убију оца и полно опште са мајком, ставио у историјски контекст.³⁸⁴ Наиме, полазећи од Дарвинове и Смитове теорије о прахорди, Фројд је сматрао да је у њој постојао велики степен тираније од стране оца, који је имао неку врсту монопола над свим женама у прахорди. Како су његови синови били зависни према њему због његове доминације и како је отац представљао препреку ка испуњењу њихових жеља за

³⁸¹ Констанитновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 287.

³⁸² Mire, S., Roberson, C., *The Study of Violent Crime: Its Correlates and Concerns*, Taylor and Francis Group, USA, 2011, pp. 80.

³⁸³ Regoli, R., Hewitt, J., *Exploring Criminal Justice: The Essentials*, Jones and Bartlett Publishers, Ontario, 200, pp. 70.

³⁸⁴ Melossi, D., *Controlling crime, controlling society: thinking about crime in Europe and America*, Polity Press, Cambridge, 2008, pp. 62.

доминацијом и сексуалним општењем, они су га убили и појели.³⁸⁵ Канибалистичким склоностима синова, дошло је до њихове идентификације са оцем и свако је од њих добио део његове снаге. Отац је после смрти постао још јачи него што је био за време свог живота, јер се код његових синова јавио осећај кривице. Због тога они су забранили убијање очеве замене и полног општења са женама из истог клана.³⁸⁶ Тежњом за објашњењем настанка друштвених институција, Фројд је указао на два најстарија злочина: убиство оца и инцест.

Доста контроверзи изазива његово схватање злочинца из осећања кривице. Посматрајући особе, које су извршила кривична дела крађе, преваре и подметање пожара, запитао се због чега они врше кривична дела. Разлог вршења ових кривичних дела је у психичком олакшању злочинца. Наиме, ове особе су патиле од притискајућег осећања кривице, који је постојао пре извршења дела. Када би једна таква особа починила неки злочин, онда би дошло до тога притисак буде ублажен. Према томе, осећање кривице не настаје због извршеног кривичног дела, већ кривично дело настаје због постојање осећања кривице.³⁸⁷ Фројд је применом психоанализе тежио да открије извор једног оваквог осећања. Узрок једном оваквом понашању је постојање Едиповог комплекса код појединих особа.³⁸⁸ Извршењем кривичног дела, изриче се одговарајућа казна, која доводи до тога да криминалци буду задовољни, јер су се ослободили притискајућег осећања кривице. То не значи да су сва кривична дела почињена из једног оваквог осећања. Иако није узео као узорак људе, који су извршили убиство, његови резултати и схватања у вези злочинца из осећања кривице се могу применити и на убице.

Још један Фројдов допринос развоју криминологије, који се уједно може користити и за објашњење убиства, је теорија симболизма. Према овој теорији свака особа, ствар или радња могу да имају несвесну симболичку вредност и да представљају нешто друго, што неминовно може утицати на значење појединих

³⁸⁵ Leeming, D., Madden, K., Marlan, S., *Encyclopedia of psychology and religion*, Springer, New York, Volume 1, 2010, pp. 704.

³⁸⁶ De Berg, H., *Freud's Theory and Its Use in Literary and Cultural Studies: An Introduction*, Camden House, Rochester, 2003, pp. 110.

³⁸⁷ Costello, J., *The pale criminal: psychoanalytic perspectives*, Karnac Books, London, 2003, pp. 15.

³⁸⁸ Roazen, P., *Freud, political and social thought*, Transaction Publishers, New Jersey, 1999, pp. 143.

кривичних дела. Тако на пример украдена ствар може да представља неузвраћену љубав, а повређена или убијена особа неког другог кога је учинилац стварно хтео да повреди или лиши живота.³⁸⁹

Постојало је неколико следбеника психоаналитичке школе. Наиме, неки криминолози су примењивали Фројдове принципе приликом проучавања разних облика криминалног понашања, укључујући криминалитет насиља, при том тврдећи да постоји веза између унутрашњих психолошких конфликта и каснијег криминалног понашања. Галагер је тврдио да абнормално и насилно понашање настаје на основу конфликта који постоји између Ида и Суперјега због необјашњених искустава из детињства.

Међутим, најзначајнија примена психоанализе на случајеве извршених убиства јавила се седамдесетих година прошлог века. Криминолог Гутмахер је, користећи психоаналитичку теорију, покушао да изврши класификацију убиства. Закључио је да код „просечног“ убиства не постоји упадљива психопатологија или ментални поремећај, али постоји дефектна савест. Он се запитао шта доводи до јављања дефектне савести. Постојање неадекватног породичног живота, емотивне депривације и неадекватно васпитање утиче на појаву дефектне савести, узрокујући јављање екстремне фрустрације која доводи до извршења убиства. Искуство убице у погледу депривације доприноси томе да он или она не осећа депривацију по извршењу убиства.³⁹⁰

Такође, криминолог Вили је, у својој десетоделној подели убиства према мотиву поред депресивног, психотичног, убиства због поремећаја рада мозга, пасивно-агресивног, алкохоличарског, хистеричног, малолетничког, ментално ретардираног, сексуалног убиства, разликовао и психопатско убиство. Код овог убиства личност извршиоца одликује неосећајност и неосетљивост, уз постојање дефектне савести.³⁹¹ Таква психопатска особа пати од неправилног развоја Ега, при чему не учи из искуства, понављајући исте грешке у погледу процене ситуације и у погледу сопствене контроле.

³⁸⁹ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 289.

³⁹⁰ Brookman, F., *op. cit.*, pp. 77.

³⁹¹ Godwin, M., *Hunting serial predators*, Jones and Bartlett Publishers, Ontario and London, 2008, pp. 4.

Тени је 1972. године извршио класификацију убиства на три типа, користећи психоанализу. Први тип убиства познат је под именом его-синтоник убиства, које одликује компатибилност са размишљањем извршиоца и испуњавање његових свесних жеља. Код ове врсте убиства долази када починилац са намером изабере убиство као метод суочавања и решавања психолошких конфликта. Следећи тип убиства је Тени назвао его-дистоник убиство, чије су карактеристике неподударност са размишљањем извршиоца убиства, као и његове јављање у супротности са његовим свесним жељама. До овог убиства долази када је део психичке структуре одвојен од остатка личности, при чему до одвајања може доћи под утицајем психолошких, физиолошких и фармаколошких фактора. Последњи тип Тенијеве класификације је психотично убиство, до којег долази када се убица налази у стању делузије.³⁹²

И у данашњем времену постоје заступници психоаналитичке теорије, који су сматрали да њоме могу објашњавати и кривично дело убиства. Тако је, на пример, Гилиган 2000. године, у својој књизи *„Насиље: Размишљање о најсмртоносној епидемији“*, изнео резултате двадесетпетогодишњег истраживања о екстремно насилним осуђеницима. Он је сматрао да до убиства долази због унутрашњег психолошког конфликта, који је узрокован деловањем стида и губитком самопоштовања. Наиме, стид је посматран као главни узрок испољавања насиља било према себи, било према другим особама.³⁹³ Постоје многи фактори који могу доводити до настајања једног таквог стида. Гилиган је посебну пажњу посветио својој полазној основи да су многи насилни мушкарци у сами жртве како психичког, тако и физичког насиља. Због тога што су и сами жртве агресивног понашања, они се осећају безначајним, неуспешним, slabим, немоћним и стидљивим.

Он је навео неколико предуслова, чије је постојање неопходно, како бисмо говорили о каузалитету убиства. Први предуслов је осећање стида, који доводи до тога да насилни мушкарци теже да сакрију његово постојање, понашајући се

³⁹² Ressler, R., Burgess, A., Douglas, J., *Sexual homicide: patterns and motives*, The Free Press, New York, 1992, pp. 6.

³⁹³ Више о ставовима Гилигана видети у: Dyer, A., *Ethics and psychiatry: toward professional definition*, American Psychiatric Press, United States of America, 1998, pp. 121-123

арогантно, јер ништа није више срамота од тога да осећаш стид. Када овакви људи сматрају да нема другог начина, осим да примене само насиље, како би смањили једно такво осећање достизањем високе економске, друштвене или културне позиције, настаје други предуслов. Следећи предуслов је непостојање довољног емотивног капацитета код такве особе како би могла да контролише насилне импулсе стимулисане од стране стида. Иако многи појединци пате од осећања стида, велики број њих је способан да поново успостави самопоштовање, наставши се при томе у околностима у којима примена насиља не доводи до поновног успостављања поноса или у околностима код којих осећај емпатије им не дозвољава смртоносно агресивно понашање.³⁹⁴

2.3.6. Теорија фрустрације и убиства

Теорија фрустрације се, такође, може користити за објашњење убиства. Да бисмо могли да анализирамо утицај фрустрације на извршење убиства, потребно је прво да одредимо појам фрустрације. Она се дефинише као немогућност задовољења одређених мотива, нагона, при чему се психолошко стање у којем се налази појединац када не може да задовољи одређене мотиве назива фрустрационом ситуацијом. До фрустрација може доћи због разних препрека, које могу бити: објективни, физички, социјални, персонални. Такође, до неостваривања нагона може доћи и због постојања конфликта, који се огледа у сукобу различитих циљева, код којих остваривање једног циља аутоматски онемогућава задовољење другог циља.³⁹⁵ Појединци се различито понашају када се нађу у фрустрационој ситуацији. Постоје особе који уложе додатне напоре како би на неки алтернативни начин остварили одређене мотиве, као и оне које покушавају да агресивним понашањем реше дати проблем, у односу на препреке које спречавају дате нагоне.³⁹⁶

Криминолог Џон Долард је, заједно са својим колегама са Универзитета Јејл 1939. године, представио тезу о повезаности фрустрације и агресивности. Иако, по њему, фрустрација не доводи у свим случајевима непосредно до агресије, она увек

³⁹⁴ Brookman, F., op. cit., pp. 79.

³⁹⁵ Видети: http://tagtag.com/psih/frustracije_i_konflikti, приступ 25.06.2011. године

³⁹⁶ Santos, A., *Readings in Biology and Man*, MSS Information Corporation, New York, 1973, pp. 250.

повећава подстрекивање ка агесији. На овај начин се повећава могућност испољавања агресивног понашања.³⁹⁷ Такође, директна агесија није увек резултат постојања фрустрације, јер се она може на неки начин контролисати деловањем инхибитора, нарочито према особи која непосредно повезана са нашом фрустрацијом. Наиме, могуће је да агесију не испољимо моментално када смо фрустрирани (нпр. према шефу), већ је, тражењем тзв. секундарне жртве, испољимо према некој другој особи (нпр. супружник).

Иако фрустрација може настати током целог живота, сматра се да фрустрација која настане у раној младости најснажније делује на касније агресивно понашање са смртним исходом (убиством). Ова тврдња је потврђења спровођењем једног истраживања у Новој Енглеској о 51 убици, при чему је створена контролна група од браће убица, који су имали приближни број година. Наиме, детињство ових убица било је испуњено различитим физичких и психичким фрустрацијама. Код убица су постојале два и по пута веће озбиљне трауме још на рођењу. Такође, убице су имале у детињству четири пута више операција и несрећа од своје браће, уз три и по пута више озбиљног обољевања. Родитељи су убице када су били мали чешће тукли него њихову браћу. И убице и њихова браћа су се као мали агресивно понашали. Међутим, док су припадници контролне групе испољавали агесију која је за њихове године била прихватљива, убице су се понашали тако агресивно, да је то било у супротности са очекивањима, као што је убијање кућних љубимаца. Управо та друштвена неприхватљивост њиховог агресивног понашања, је повећало степен фрустрације коју су они осећали као млади.³⁹⁸

Криминолози Хенри и Шорт су 1954. године проучавали повезаност фрустрације са самоубиствима и убиствима. Они су сматрали да самоубиство и убиство представљају алтернативни начин одговора на јављање фрустрације. Да ли ће доћи до извршења једног или другог не зависи од извора фрустрације. Хенри и Шорт су испитивали утицај економских фрустрација, које настају због флукуација у тзв. пословном циклусу, на убиства и самоубиства. Иако их неки теоретичари сврставају у представнике социолошке школе, могу се сматрати представницима

³⁹⁷ Schellenberg, J., *Conflict resolution: theory, research, and practice*, State University of New York Press, Albany, 1996, pp. 51.

³⁹⁸ Palmer, S., *The violent society*, College and University Press Service, Connecticut, 1992, pp. 53.

психолошког правца, јер је основа њиховог истраживања схватање Џона Доларда о фрустрацији и агресивности.

Њихово истраживање је показало да је укупан број извршених самоубиства у обрнутој вези, док су убиства у директној вези са економским циклусима. Повезаност економског стања и самоубиства зависи од социјалног статуса, док правац односа економских услова и убиства је у директној вези друштвених особина датог лица.³⁹⁹ Хенри и Шорт су, полазећи од тога да пословни циклуси доводе до промена у положају одређених лица и да фрустрација настаје када појединац не успе да одржи или још више напредује у погледу особа других друштвених група, дошли до веома занимљивих резултата. Такође, да бисмо на правилан начин схватили њихове тврдње потребно је узети у обзир да се самоубиства дешавају више код лица вишег друштвеног статуса, док се убиства извршавају више од људи мањег друштвеног положаја.

Наиме, особе са вишим друштвеним статусом више губе у односу на особе са мањим друштвеним статусом у време економске кризе, док лица мањег друштвеног положаја више губе када постоји експанзија у економији. Људи вишег друштвеног положаја осећају се више фрустрирано за време економске контракције, што доводи до тога да они агесију управљају према сами себима. Како је у време настанка ове теорије америчко друштво још увек било дубоко подељено на људе беле пути, који су заузимали боље друштвене позиције, и људе црне пути, који су били на лошијим позицијама у друштву, Хенријева и Шортова констатација у вези самоубиства се пре свега односи на белце.⁴⁰⁰

У погледу убистава, они су тврдили да се убиство више јавља код људи мањег друштвеног положаја (Афроамериканци) када постоје економске флукуације. У време економских криза људи црне пути се осећају мање фрустрирани, јер су разлика између њих и белаца смањује, док се у тренутку просперитета у погледу економије стопа убиства извршена од стране црнаца повећава, због постојања веће фрустрације, која настаје на основу повећавања разлике између више и ниже друштвене класе. То не значи да Афроамериканци не

³⁹⁹ Unnithan, N., *The Currents of lethal violence: an integrated model of suicide and homicide*, State University of New York Press, Albany, 1994, pp. 40.

⁴⁰⁰ Lester, D., Yang, B., *The economy and suicide: economic perspectives on suicide*, Nova Science Publishers, New York, 1997, pp. 26.

врше самоубиства. Али када се самоубиства јављају код њих, она се врше од стране припадника мало бољег друштвеног положаја.⁴⁰¹ Поставља се питање зашто Афроамериканци због фрустрације своју агресију управљају према другим особама. Одговор на ово питање лежи у чињеници да су људи црне пути током историје били изложени разним притисцима од стране доминантне субкултуре.⁴⁰²

Иако се теоријом фрустрације могу објашњавати убиства, она има одређене недостатке. С обзиром на то да је основа ове теорија фрустрација која доводи до агресије, лоша страна теорије се огледа у томе да особе са посебним потребама врше веома мали број убиства, без обзира на то што су веома фрустрирани због својих физичких недостатака.⁴⁰³

2.4. Социолошке теорије о убиствима

Социолошка објашњења убиства се разликују од биолошких и психолошких схватања у томе што наглашавају утицај друштвених околности за разлику од личних предиспозиција. Овај правац настајао је упоредо са био-психолошким теоријама. Социолошки правац се карактерише постојањем великог броја теорија, које су тежели да објашњавају свеукупни криминалитет, самим тим и криминалитет насиља, деловањем целокупне друштвене структуре, али и деловањем поједним социолошких фактора. Као теорије, које припадају овом правцу помоћу којих се може објашњавати убиство, могу се навести, картографска (географска) школа, теорија социјалног учења (имитације), теорија диференцијалне асоцијације и идентификације, теорија аномије Емила Диркема, теорија аномије Роберта Мертона, теорија институционалне аномије, јужно-западна дебата (еколошка теорија), субкултурна теорија насиља, виктимолошко објашњење убиства и теорија ситуационе динамике.

⁴⁰¹ Unnithan, N., op. cit., pp. 41.

⁴⁰² Heitmeyer, W., Hagan, J., *International handbook of violence research*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2003, Volume 1, pp. 762.

⁴⁰³ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., op. cit., стр. 282.

2.4.1. Картографска школа и убиства

Представницима картографске школе сматрају се француски адвокат и професор права Андре Мишел Гери и белгијски астроном и математичар Ламберт Адолф Жак Кетле, који су проучавањем статистичких података из периода од 1826. до 1830. године, створили нову дисциплину тзв. социјалну физику, чија је основа законитост у јављању криминалитета током година. Наиме, број извршених кривичних дела током посматраног периода се врло мало мењао, што је довело до закључка да је криминалитет друштвено условљен. Ова тврдња се може најбоље видети у Кетлеовој реченици: „*Ми смо у могућности да израчунамо колико ће појединаца у будућности упрљати своје руке крвљу других људи, колико ће извршити разбојништво, као што можемо израчунати број рођења и смрти у будућности.*“⁴⁰⁴ Школа је добила назив по томе што су Кетле и Гери израђивали карте на основу којих се могла видети разлика у учесталости криминалитета у одређеним државама и регионима. Такође, њихово проучавање криминалитета у вези са географским подручјем, довело је до назива географска школа.

Њихов највећи значај за предмет нашег истраживања се огледа у дефинисању тзв. термичког закона делинквенције, који гласи да се кривична дела против имовине јављају чешће у северним крајевима и у хладним годишњим добима, док се кривична дела против личности више дешавају у јужним крајевима и у току топлих годишњих доба. Бројна истраживања спроведена крајем XIX и почетком XX века у другим земљама су потврдила овај закон. Међутим, нека скорија истраживања су показала контрадикторне резултате. Тако је, на пример, је криминолог Верко, проучавајући статистичке податке од 1934. до 1938. године, дошао до резултата да предумишљано убиство има различиту дистрибуцију током година, али друга убиства се највише врше током месеца августа. Према студијама у Немачкој и Француској предумишљајно убиство има исту дистрибуцију као и кривична дела против имовине, док друга убиства се највише врше током летњих месеци. Објашњене за овакве резултате је да је предумишљајно убиство мање зависно до конзумирања алкохола за разлику од других убиства.⁴⁰⁵ Такође, Кетле

⁴⁰⁴ Wetzell, R., *Inventing the criminal: a history of German criminology, 1880-1945*, The University of North Carolina Press, USA, 2000, pp. 21.

⁴⁰⁵ Hurwitz, S., Christiansen, K., *Criminology*, George Alen & Unwin Publishers, USA, 1983, pp. 141.

и Гери су поредили цену жита и других намерница са бројем извршених кривичних дела током већег броја година. Закључили су да се порастом цене основних животних намерница повећава имовински криминалитет, а опада криминалитет против личности (убиства). До сличних резултата дошао је и криминолог Мајер, који је сматрао да тешкоће у набављању хране доводе до мање прилика за бруталношћу и испољавањем неконтролисане сексуалне жеље, које је сматрао примарним мотивима вршења криминалитета насиља.⁴⁰⁶

2.4.2. Теорија социјалног учења и убиства

Следећа теорија која се може користити за објашњење чињења убиства је теорија социјалног учења. Суштина ове теорије, која се највише везује за америчког психолога Алберта Бандуру, се огледа у томе да до сваког понашања долази кроз процес учења, било кроз директно искуство, било кроз процес гледања.

Међутим, основу ове теорије поставио је француски криминолог Габриел Тард још 1912. године, сматравши да се криминалитет најпре јавља као мода, која затим прелази у навику, при чему нижи слојеви друштва имитирају више уз ширење криминалитета од виших ка нижим слојевима.⁴⁰⁷ Наиме, Тард је, учећи у школи о Ломброзу и његовим ученицима, развио одбојност према њиховом схватању настанка криминалитета, истичући значај социјалних фактора, посебно процеса социјализације и имитације. Он је развио три закона имитације, који гласе: 1. закон о блиском контакту; 2. закон о имитацији надређених од стране подређених и 3. закон уметања. Овим трима законима објашњаван је настанак криминалитета.⁴⁰⁸

Наиме, људи у блиском међусобном контакту имитирају једни друге. По закону о блиском контакту, људи имају већу склоност да имитирају моду и обичаје оних са којима су највише у контакту. Ако је неко редовно окружен људима, који се девијантно понашају, већа је шанса да се понаша као они, него као људи са којима није у контакту. По Тардовом другом закону, имитација се шири од врха

⁴⁰⁶ Wetzell, R., op. cit., pp. 23.

⁴⁰⁷ Видети:

<http://www.nelsonthornes.com/aqagce/A2%20Sample%20material/Social%20Sciences/Psycho>, приступ 02.07.2011. године

⁴⁰⁸ Видети: <http://www.criminology.fsu.edu/crimtheory/tarde.htm>, приступ 02.07.2011. године

према доле. Тако млади имитирају старије, сиромаси имитирају богате итд. Криминалитет међу младима нижег статуса представља њихов напор да имитирају старије, отмене и богате људе. Основа последњег закона се огледа у томе да нова дела и понашања замењују друге и уједно обесхрабрују претходне обичаје. Тако, на пример, конзумирање психотропних супстанци може бити популарно међу студентима који су претходно користили алкохол. Овај закон примењен на убиства се карактерише заменом ножа пиштољем као средством извршења убиства.

Тардова схватања примењена на убиства се односе на то да одређене статистике показују да се убиства врше путем подржавања, јер су се многи двобоји заказивани и остварени имитирањем појединости витешког надметања.⁴⁰⁹ Другим речима, сви важни поступци друштвеног живота чине се под утицајем примера. Човек врши или не врши убиство због тога што имитира друге.⁴¹⁰

Већ споменути Алберт Бандур се сматра следбеником Тардове теорије. Његова схватања о агресивности представљена 1963. године се могу користити ради разумевања вршења убиства. Полазећи од тога да се појединац не рађа са способношћу да се агресивно понаша, он је сугерисао да се једно такво понашање учи кроз тзв. процес модела понашања. Другим речима, деца уче да се агресивно понашају угледајући се на друге. До оваквог понашања долази због породичне интеракције, искустава из околине и утицаја масовних медија.⁴¹¹

Студије породичног живота показују да деца користе агресивне тактике када њихови родитељи имају слично понашање према другим људима. Искуства из околине неминовно утичу на начин реакције људи у свакодневном животу. Они, који живе у областима у којима је (смртоносно) насиље свакодневна појава, имају већу шансу да се исто тако понашају у односу на људе који живе у подручјама ниског криминалитета насиља. Гледајући решавање проблема насилним путем преко телевизије, деца уче да и они користе насиље као начин решавања проблема.⁴¹² Такође, насиље је често у мас-медијима приказано као прихватљиво

⁴⁰⁹ Перовић, К., *op. cit.*, стр. 105.

⁴¹⁰ Бошковић, М., *op. cit.*, стр. 111.

⁴¹¹ Miller, M., *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, Sage Publications, London, 2009, Volume 1, pp. 274.

⁴¹² Maurer, F., Smith, C., *Community/public health nursing practice: health for families and populations*, Elsevier, USA, 2005, pp. 519.

понашање, посебно за јунаке, који никада неће морати да се суоче са последицама таквог понашања (моћни ренџери, Бетмен и други).

2.4.3. Теорија диференцијалне асоцијације и убиства

Садерландова теорија диференцијалне асоцијације се, такође, базира на схватању да се криминално понашање учи. Његова теорија се другим именом може назвати теоријом разноврсних контаката, при чему се делинквент диференцира од конформистичког понашања, а асоцира са криминалним понашањем.⁴¹³ Он је тежио да својом теоријом објасни целокупни криминалитет. Из тога произилази примена ове теорија и ради објашњења генезе убиства, као најтежег облика криминалитета насиља. Претпостављајући да се свака особа може бити истренирана да усвоји и прати одређено понашање, сматрао је да се криминално понашање учи у интеракцији са другим људима у процесу комуникације. Он је своје учење представио у девет тачака:

1. Криминално понашање се учи. Из овог става произилази да такво понашање није наследно. Садерланд је као пример за своју тврдњу навео случај човека, који да би изумео нешто у области механике, мора прво да прође кроз процес учења у вези механике. Исти аналогича се може повући и за криминалца. Да би неки вршио било које кривично дело, па и убиство, мора да „тренира“ за једно такво понашање.

2. Криминално понашање се учи кроз интеракцију са другим људима путем комуникације. Иако је основа ове комуникације говор, она обухвата и гестикулацију.

3. Главни део учења криминалног понашање се дешава у примарним групама. Другим речима, неперсонална комуникација, попут масмедија, не игра значајну улогу у генези криминалног понашања.

4. Учење криминалног понашања обухвата савлађивање технике вршења кривичних дела, које су по питању убиства веома лаке, док су у погледу других кривичних дела веома тешке (компјутерски криминалитет), и специфично усмеравање нагона, мотива и ставова.

⁴¹³ Костић, М., Димовски, Д., *Криминалитет „белог оковратника“ (криминолошки осврт)*, Социјална мисао, Београд, 2010. година, стр. 31.

5. Начин усмеравања нагона и мотива се учи у зависности од људи којима је окружен. Наиме, уколико је појединац окружен особама које имају негативни став према криминалитету, он неће вршити кривична дела. Међутим, окруженост особама које одобравају криминално понашање, доводи до вршења истих.

6. Појединац постаје делинквент када прима више дефиниција које одобравају вршење кривичних дела, а мање дефиниција које га не одобравају. У овом ставу се огледа суштина ове теорије.

7. Број диференцијалних контаката може варирати у трајању, интензитету, приоритету и фреквенцији. Другим речима, асоцијација са криминалним понашањем, као и асоцијација са антикриминалним понашањем варира у овим аспектима. Како су фреквенција и трајање јасни сами по себи, нећемо их објашњавати. Међутим, то се не може рећи за приоритет који се огледа у тома да конформистичко понашање научено у детињству вероватно ће трајати током целог живота дате особе, односно иста логика се примењује и за криминално понашање научено у детињству у каснијем животу. Интензитет се не може прецизно одредити, али се може повезати са престижом особе, која представља узор криминалног, односно конформистичког понашања, као и са емотивном реакцијом у вези те асоцијације.

8. Процес учења криминалног понашања обухвата све механизме који су део сваког другог учења.

9. Иако је криминално понашање израз општих потреба и вредности, оно се не може објашњавати тим истим потребама и вредностима, јер се оне користе ради објашњења антикриминалног понашања. Лопови краду како би обезбедили новац, али и радници раде како би зарадили за свој живот.⁴¹⁴ Исто тако, може се десити да се убиство врши у циљу задовољења сексуалних мотива, иако због задовољења истог мотива други људи ће се понашати у складу са моралним нормама једног друштва.

Међутим, Садерланд је убрзо увидео да нису сва лица, која су била изложена контактима са људима који одобравају криминално понашање, постала делинквентна. Због тога је морао у своју теорију да уведе и деловање таквих

⁴¹⁴ Sutherland, E., *The theory of differential association*, Readings in Criminology and Penology, Columbia University Press, New York and London, pp. 368-370.

фактора који имају утицај на криминално понашање у моменту реализације. Он је један од првих криминолога који је увидео значај ситуационих околности на јављање криминалитета.⁴¹⁵ Да би једно лице постало криминалац потребно је, поред тога што је претходно било изложено негативним дефиницијама, чија је основа одобравање криминалитета, да се нађе у таквој ситуацији у којој, по његовом мишљењу, погодна да се изврши одређено кривично дело (убиство). Такође, потребно је да у датој ситуацији за делинквента не постоји алтернативан начин понашања ради остваривања жељеног циља. Постојање алтернативног начина реакције појединца зависи од претходне изложености негативним дефиницијама на основу којих се, путем учења, усвоја криминално понашање. Став Матсуеда, о томе да неки криминалци могу научити да је разбојништво једини начин да дођу до новца, се може аналогно применити о код кривичног дела убиства.⁴¹⁶ Наиме, одређена особа може научити да је извршено убиство једини начин постизања различитих циљева у његовом животу, као што су имовинска корист⁴¹⁷ или сексуално задовољство.

2.4.4. Теорија диференцијалне идентификације и убиства

Садерландова теорија диференцијалне асоцијације је базирана на међусобној лице у лице интеракцији. У време настанка теорије, утицај масовних медија на криминалитет се није посебно изучавао било због тога што се сматрало да је такав утицај минималан, било што неки садашњи облици масовних медија (интернет, видео игре) нису постојали. Ово је довело до тога да се његова теорија подвргне ревизији. Криминолог Даниел Глејзер је, тежећи да превазиђе овај

⁴¹⁵ Miethe, T., Regoeczi, W., Drass, K., *Rethinking homicide: exploring the structure and process underlying deadly situations*, Press syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2004, pp. 16.

⁴¹⁶ Констанитновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 309.

⁴¹⁷ Дobar пример за убиства, за чије је објашњење могуће приметити теорију диференцијалне асоцијације, су убиства извршена од стране македонског серијског убице Виктора Карамаркова, иначе наркомана, који је током 2009. године на подручју Скопља убио четири, а покушао да лиши живота још три старице. Он је био вишеструки повратник. Полицији је испричао да је губио контролу када би видео жене које носе накит, док би од њих тражио новац за лекове за своју, наводно, болесну мајку. Раније током живота је препродавао златан накит на пазару. Сматрамо да се поменути серијски убица стављао у ситуацију у којој је убиство био једини излаз ради остваривања циља – набављање новца због куповине наркотика. *Makedonija: Uhapšen serijski ubica*. Видети: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=11&dd=09&nav_id=391544, приступ 03.07.2011. године

недостатак, развио теорију диференцијалне идентификације, чија је основа то да интеракција лице у лице је само један начин да деца науче делинквентно, односно конформистичко понашање. Наиме, према Глејзеру деца могу научити одређене социјалне улоге гледајући одређене ликове на телевизији.⁴¹⁸ Ова тврдња је више пута доказивана спровођењем различитих истраживања о агресивности деце због утицаја телевизије од стране неких професора попут Томаса Робинсона са Стенфорд Универзитета. На основу ових истраживања могуће је пронаћи паралелу између негативног утицаја масовних медија и стопе извршених убистава.

2.4.5. Теорија аномије Емила Диркема и убиства

Оснивачем теорије аномије сматра се француски социолог Емил Диркем. Он се на један посредан начин бавио убиством. Иако је реч аномија грчког порекла (у буквалном смислу значи безакоње), она се највише везује за његове име, јер ју је он поново употребио, подразумевајући под њом недостатак норми које обезбеђују контролу природно неограничених потреба и аспирација појединаца. Другим речима, аномија је стање у друштву у којем су норме, правила и начин живота у динамичкој флукуацији, при чему се губи њихова чврстина и значај за људе.⁴¹⁹ У једном стабилном друштву свако зна шта може остварити применом модела легитимних аспирација. До стања аномије долази у тренуцима друштвене кризе и тренуцима наглог економског просперитета.

Стање друштвене кризе одликује масовни пад задовољења нормалног нивоа људских потреба, што у крајњем случају доводи до јављања фрустрације међу појединцима, јер они не могу да задовоље оне аспирације које су се до јуче сматрале нормалним. Слична ситуација се јавља и у тренуцима наглог економског просперитета. Наиме, у времену брзог економског напретка долази до разбијања свести о границама задовољавање одређених потреба, јер бројни појединци долазе врло брзо у посед средстава за задовољење истих. У првим тренуцима успоравања једног таквог економског бума, људи се поново осећају фрустрираним и

⁴¹⁸ Regoli, R., Hewitt, J., DeLisi, M., *Delinquency in Society*, Jones and Bartlett Publishers, London, 201, pp. 185.

⁴¹⁹ Franzese, R., *The sociology of deviance: differences, tradition, and stigma*, Charles C Thomas Publisher, Springfield, 2006, pp. 34.

раздражљивим, јер им је задовољење неограничено нараслих потреба поново ускраћено.

Агресивност створена масовном фрустрацијом може се испољити вршењем већег броја самоубиства и убиства. Диркем је разликовао више облика самоубиства и убиства. Међутим, за нас су најзначајнија аномична (само)убиства. Наиме, он је сматрао да постоје исти узроци вршења аномичних самоубиства и аномичних убиства, који се манифестују у постојању тзв. дисконекције између реалности и жеља, док су узроци јављања осталих врста самоубиства (егоистичко, алтруистичко и фаталистичко)⁴²⁰ различити у односу на друга убиства.⁴²¹ Такође, сматрао је да висок ниво социјалне интеграције у једном друштву доводи до повећања алтруистичког самоубиства и убиства, док мањи степен социјалне интеграције резултира мањом стопом убиства, али већом стопом егоистичких самоубиства.⁴²²

2.4.6. Теорија аномије Роберта Мертонa и убиства

Роберт Мертон је, такође, представник теорије аномије. Иако је у развоју своје теорије пошао од Диркема, треба напоменути да је редефинисао његово схватање аномије, применивши је на модерна индустријска друштва, као што је америчко друштво. Према Мертону, аномија је стање друштвене инкохеренције која настаје због значајне неусаглашености између културних циљева и културних средстава за њихово остваривање.⁴²³ Другим речима, до аномије долази када се од свих људи очекује да теже одређеним културним циљевима, а средства за остваривање тих циљева им нису подједнако доступна.

Мертон је користио Америку као пример за објашњавање своје теорије. Како је циљ америчког друштва постизање новчаног успеха, а средства за његово постизање нису једнако доступна свим људима, њихова реакције ће зависити од припадности одређеним друштвеним класама.⁴²⁴ Што је њихов положај у друштву лошији, то је вероватноћа кршења норми извеснија. Он је разликовао пет начина реакције појединаца на аномију: конформизам, ритуализам, повлачење, бунт и

⁴²⁰ Више о различитим облицима самоубиства видети у: Wilcox, P., Cullen, F., *Encyclopedia of Criminological Theory*, Sage Publications, California, Volume 1, 2010.

⁴²¹ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 302.

⁴²² Cavan, R., Ferdinand, T., *Juvenile delinquency*, Harper & Row, 1981, pp. 91.

⁴²³ Padhy, P., *Crime and Criminology*, Isha Books, India, 2006, pp. 192.

⁴²⁴ Krohn, M., Lizotte, A., Hall, G., *Handbook on Crime and Deviance*, Springer Science, New York, 2009, pp. 212.

иновација, при чему само конформизам не означава девијантно понашање, односно оно значи понашање у складу са друштвеним нормама.

Ритуализам је понашање које се састоји у одбацивању циљева уз придржавање владајућих норми. Ово понашање је карактеристично за припаднике ниже средње класе код којих социјализација је усмерена на смањивању амбиција ка напредовању на друштвеној лествици.⁴²⁵ Повлачење се везује за оне људе који су покушали да остваре циљеве дозвољеним средствима, али нису имали успеха у томе. Они виде друштвени циљ немогућим за остваривање. Због тога су се одали наркоманији, коцкању, алкохолизму и скитничењу.⁴²⁶ Мертон је бунт изједначавао са револуционарним деловањем, јер се код њега одбацују и постојећи циљеви и постојећа средства, уз постојање тежње да се успоставе нови циљеви и нова структура друштва. Само се иновација повезује са класичним криминалитетом, односно иновација се одликује прихватањем друштвених циљева, али не и дозвољених средстава. С обзиром на то да је Мертон полазио од новца, као циља постојања америчког друштва, сва кривична дела се врше ради стицања економске добити. Иста паралела се може повући и за кривична дела убиства. Наиме, оваквим ставом могуће је објашњавати само убиства из користољубља, што представља мали број укупно извршених убистава. Из овога произилази немогућност објашњена генезе бројних других облика убиства, које се врше због других нематеријалних мотива.

2.4.7. Теорија институционалне аномије и убиства

Мертонове идеје су касније биле коришћене од стране других криминолога у погледу истраживања убиства. Тако су у америчкој криминолошкој литератури објављиване студије о повезаности структуралних фактора и стопе убиства. Стивен Меснер и Ричард Росенфелд су у књизи „Злочин и амерички сан“ изнели тезу да се аномична структура америчког друштва може користити за објашњење убиства, стварајући теорију институционалне аномије.⁴²⁷ Наиме, они су сматрали да америчка култура игра значајну улогу у промовисању новчаног успеха, при чему не

⁴²⁵ Kumar Sharma, R., *Social Disorganisation*, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi, 1998, pp. 19.

⁴²⁶ Padhy, P., op. cit., pp. 196.

⁴²⁷ Beeghley, L., *Homicide: a sociological explanation*, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, 2003, pp. 99.

наглашава значај нормативних лимита у тежњи за таквим успехом.⁴²⁸ Меснер и Росенфелд су опазили да је овај културни циљ настао у Америци на почетку XX века, као последица посебне форме капитализма. Управо тај културни имбаланс је кључ разумевања зашто се у Америци извршавају велики број убиства.⁴²⁹ Како и богати и сиромашни хоће да остваре циљ америчког друштва, а како су средства за његово постизање недоступна сиромашним особама, њима преостају само нелегални начини, тачније вршење кривичних дела, попут разбојништва и убистава.⁴³⁰ Такође, њих двојица су у својим истраживањима дошли до закључка да је стопа убиства међу Афро-Американцима много већа него стопа убиства код особа беле пути. Управо им је овај податак служио као доказ њихове претпоставке да културни циљ генерише већу стопу убиства код Афро-Американаца, јер су они у већем броју случајева депривирани у погледу средстава за његово остваривање.⁴³¹

Међутим, нека скорија истраживања о економским депривацијама су показала да оне имају мањи утицај на стопу убиства код Афро-Американаца него код белаца. Због тога су неки сматрали да сегрегација и друштвена изолација можда имају већи значај као криминогени фактори убиства које чине људи црне пути, него што има сиромаштво. Нека друга су пак показала да не постоји веза између сегрегације и стопе убиства.⁴³²

2.4.8. Еколошке теорије и убиства

У америчкој криминологији су се јавиле одређене дебате које су тежила налажењу објашњења већег јављања убиства на југу у односу на запад земље. Бројни криминолози су тражили разлог ове појаве у разним криминогеним факторима, створивши при томе богат опус тзв. јужно-западне дебате (еколошке теорије). Тако су, на пример, Лофтин и Хил објашњавали ову разлику у стопи

⁴²⁸ У периоду од 1993. до 1995. године стопа убиства у Америци је била 8.2 на 100 хиљада грађана, док је у Јапану у истом периоду била свега 0.5. Иако су и Јапанци друштво у којој се цени поседовање материјалних ствари, они су за разлику од Американаца много више групно оријентисани. Јапанско друштво изнад свега подстиче осећање части, по сватању Каори Аки. Видети: Hickey, E., *Serial Murderers and their Victims*, Cengage Learning, Wadsworth, 2010, pp. 332.

⁴²⁹ Wilcox, P., Cullen, F., op. cit., pp. 624.

⁴³⁰ Regoli, R., Hewitt, J., DeLisi, M., op. cit., pp. 199.

⁴³¹ Walsh, A., Hemmens, C., *Introduction to Criminology: A Text/Reader*, Sage Publications, California, 2011, pp. 218.

⁴³² Cullen, F., Wright, J., Blevins, K., *Taking Stock: The Status of Criminological Theory*, Transaction Publishers, New Jersey, 2009, pp. 170.

убиства већим сиромаштвом на југу државе.⁴³³ Криминолози Блау и Блау, ослањајући се на Мертоново објашњење криминалитета, су проучавали стопу убиства на југу и западу, закључивши да економска неједнакост јесте главни генератор разлике у стопи убиства.⁴³⁴ Криминолог Херис је сматрао да неједнакост у броју убиства треба објашњавати субкултуром насиља која постоји на југу земље. У спроведеном истраживању људи са југа су за разлику од западњака: поседовали оружје ради личне заштите, верују да је примена насиља оправдана уколико те неко увреди, користе насиље као начин дисциплиновања, више интерпретирају понашање других као напад на њихову личност, много више се осећају бесно као резултат погрешног схватања понашања других особа.⁴³⁵

Међутим, постојали су криминолози који су довели у питање податак да се више убиства врше на југу државе. О'Карол и Мерси су тврдили да запад државе има највећу стопу убиства, аргументирајући да су претходна истраживања пропустила да на адекватан начин проуче разлике у годинама и расној структури између југа и запада. Наиме, они су приметили да нека истраживања нису узела у обзир чињеницу да велики број Афро-Американаца живи на југу земље, чија стопа вршења убиства је убедљиво највећа. Узимајући у обзир структуру друштва у погледу година и расе, О'Карол и Мерси су нашли да је највећи степен виктимизације у погледу убиства постојао на западу земље током осамдесетих година прошлог века, док је међу Афро-Американцима ризик од чињена убиства најмањи на југу државе. До сличних резултата су дошли и Ковалски и Пети.⁴³⁶

Такође, Паркер и Пруит су дошли до закључка да су стопе убиства на југу и западу међусобно упоредиве, истичући да фактори, који доприносе овим сличностима, међусобно се веома разликују. Док код убиства које врше Афро-Американци постоји велики утицај структуралних мана уопштено, код различитих региона постоје разлике у погледу утицаја специфичних структуралних мана. Расна неједнакост представља криминогени фактор вршења убиства код људи црне пути само у јужним деловима државе. Заједничка историја у погледу дискриминације Афро-Американаца на југу, уз постојање разлике у нивоу образовања, занимања и

⁴³³ Parker, R., Rebhun, L., *Alcohol & homicide*, State University of New York, Albany, 1995, pp. 46.

⁴³⁴ Brookman, F., *op. cit.*, pp. 105.

⁴³⁵ Goldstein, A., *The ecology of aggression*, Plenum Press, New York, 1994, pp. 69.

⁴³⁶ Hawkins, D., *Violent crime: assessing race and ethnic differences*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2003, pp. 333.

месечних прихода, су суштина вршења убиства од стране људи црне пути, док су на западу земље ти фактори различити – депривација ресурса, распадање породице и стамбена сегрегација.⁴³⁷ За разлику од убиства које врше Афро-Американци, код белаца структурни услов има значајан удео у генези убиства на западу земље, док тај исти услов нема утицаја на стопу убиства на југу САД. Зато култура насиља утиче на стопу убиства на југу која се чине од стране белаца.⁴³⁸

2.4.9. Теорија субкултурног насиља и убиства

Теорија субкултурног насиља, створена шездесетих година прошлог века, може се користити ради објашњења вршења убиства. Њени главни представници су криминолог Марвин Волфганг и психолог Франко Феракути.⁴³⁹ Наиме, они су поставили хипотезу да је испољавање агресије, при чему је убиство њен најекстремнији облик, део субкултурног нормативног система, уз постојање манифестације тог система на психичке карактеристике субкултурних учесника.⁴⁴⁰ Треба водити рачуна о томе да су творци ове теорије сами говорили да њоме нису хтели да објасне и облике насиља који се врше са предумишљајем. Другим речима, они су тежили објашњену насиља које се изражава на спонтани начин тј. ситуациони начин. Испољавање насиља се сматра нормалном појавом код оних људи који деле такве вредности. Такви људи сматрају да је примена насиља од њих самих корисна како би бранили своје осетљиво осећање поноса.⁴⁴¹ Такође, Волфганг и Феракути су разликовали „идиопатско“ од „нормативно прописано“ насиља. Док „идиопатско“ насиље врше људи са менталним болестима, „нормативно прописано“ насиље чине људи који су припадници субкултурног насиља. Из ове поделе произилази да њихова теорија се не примењује ради објашњена генезе „идиопатског насиља“. Они су извршили процену да само 10%

⁴³⁷ Niemonen, J., Lynne Rienner Publishers, Colorado, 2002, pp. 179.

⁴³⁸ Brookman, F., op. cit., pp. 106.

⁴³⁹ Palmer, S., Humphrey, J., *Deviant behavior: patterns, sources, and control*, Plenum Press, 1990, pp. 41.

⁴⁴⁰ Athens, L., *Violent criminal acts and actors revisited*, Board of Trustees of the University of Illinois, Illinois, 1997, pp. 20.

⁴⁴¹ Wolfgang, M., Silverman, A., *Crime and justice at the millennium: essays by and in honor of Marvin E. Wolfgang*, Kluwer Academic Publishers, 2002, pp. 81.

криминалитета насиља се врши од стране ментално болесних особа, што доводи до закључка о широкој примени њихове теорије.⁴⁴²

Елиот Лејтон је, такође, заступник теорије субкултуре насиља. Он је у својој књизи „*Људи од крви*“, из 1995. године, покушао да објасни ниску стопу убиства у Енглеској, полазећи од постојања културне разлике која постоји у Енглеској, у односу на државе широм света. Сматрао је да се неједнаким положајем људи не може објашњавати мали број убиства у Енглеској и поред тога што је она земља са наглашеним разликама у статусу. Кључ разумевања етиологије убиства се налази у субкултури људи са друштвених маргина, јер они у највећем броју врше убиства. Наиме, раном пацификацијом друштва, дошло је до опадања мушког поноса, заваде и освете, што је у крајњем случају довело до развитка самоконтроле. Због овога, данас се у Енглеској, која има 50 милиона становника, врши око 600 убиства годишње.⁴⁴³ Они, који данас врше убиства, припадници су ниже радничке класе, код којих постоји таква субкултура која отелотворује вредности примене насиља.

2.5. Виктимолошке теорије и убиства

Ханс фон Хентиг, написавши књигу „*Криминалац и његова жртва*“ 1948. године, створио је једну грану криминологије – виктимологију, која је оријентисана ка жртви и њеној улози у настанку злочина. Он је, заједно са Менделсоном, извршио типологију жртава, у којој је разликовао посебан тип жртве, по имену предиспонирана жртва. Предиспониране жртве могу се поделити на посебне типове: биопсихолошки предиспонирана жртва (деца, инвалиди, слепи, глуви), психолошки предиспонирана жртва (наивни, сујеверни, лакоми) и социјално предиспонирана жртва (благајници, политичари, странци).

Међутим, нико се пре криминолога Марвина Волфганга није бавио виктимолошким објашњењем убиства. Наиме, он је изучавао 588 случајева убиства у Филадельфији, између 1948. до 1952. године, дошавши при томе до података да је у 26% случајева, или другим речима у 150 случајева убиства, постојала примена физичког насиља будуће жртве према свом убици. Такође, он је открио да се

⁴⁴² Athens, L., op. cit., pp. 20-21.

⁴⁴³ Rock, P., *After homicide: practical and political responses to bereavement*, Oxford University Press, Oxford, 1998, pp. 15.

међупартнерско убиство мушкарца разликује од међупартнерског убиства жене. Од 47 случајева, у којима је жена убила свог мужа, у 28 случајева муж је убрзао своју смрт тако што је претходно напао своју жену или јој је показивао и користио оружје, при чему су у 38 случајева мужеви снажно провоцирали своје супруге. Само је у девет случајева убиства супруге постојала оваква ситуација.⁴⁴⁴ Волфганг је, фокусирајући се на убиства у којима је жртва допринела убиству, дошао до закључка да је у већини случајева постојала опијеност алкохолом код жртве, или су раније хапшене због физичког напада, уз постојање инцидента са убадањем. Он је сматрао да његови резултати доказују Хентингову тезу да је у неким случајевима могуће да две особе замене позиције, па тако да првобитни агресор постане жртва убиства, док првобитна жртва постане убица.⁴⁴⁵

Ова студија допринела је повећању броја истраживања о виктимолошким карактеристикама убиства. Тако је Бернارد са својим колегама интервјуисао 34 особе са Флориде, које су оптужене за убиство свог партнера. Од тог броја, 11 су биле жене, док су остали били мушкарци. Осам од 11 жена су сведочиле о томе да су пре извршења убиства биле малтретиране, док су само 5 мушкараца, од укупног броја, били жртве насиље од стране својих жена, које су касније лишили живота. Такође, Бернارد је закључио да тзв. претња полним улогама у значајној мери генерише убиства од стране мушкараца. Док се жене плаше коришћења физичке снаге мушкараца, они немају могућност да одмах антиципирају угроженост њихових живота. Они пре свега сведоче о узнемирености коју осећају због претње њихових супруга да ће их напустити или због захтева који превазилази полну поделу.⁴⁴⁶

Виктимолошка истраживања су довела до тога да криминолози почињу да испитују тезу да је убиство резултат интеракције између убице и жртве. Нека схватања су полазила од потпуне невиности жртве у настанку убиства, с једне стране, док су нека екстремна схватања говорила о потпуној одговорности жртве за убиство, с друге стране. Иако су у бројним случајевима убиства жртве без икаквог

⁴⁴⁴ Websdale, N., *Understanding domestic homicide*, Northeastern University Press, North Carolina, 1999, pp. 11.

⁴⁴⁵ Brookman, F., *op. cit.*, pp. 113.

⁴⁴⁶ Websdale, N., *loc. cit.*

удела у његовој генези, не можемо са сигурношћу прихватити став да је жртва увек потпуно невина. Исто тако, апсолутно је неприхватљива теза о пребацивању одговорности жртве за почињено убиство. Оваквим схватањем бисмо дошли у ситуацију губљења сврхе вођења кривичног поступка према убици, јер је он потпуно невин.

Из овога произилази закључак да је проучавање убиства немогуће без адекватног сагледавања улоге убице и жртве, јер је убиство, како сматрају Мите и Мајер, унија убице и жртве, у простору и времену. Ипак, треба водити рачуна о томе да у многим случајевима постоји присуство треће стране, познате по имену публика (сведоци). Њихова улога може варирати од тога да подстрекавају, олакшавају и посредују у извршењу убиства. Такође, они могу интервенисати како би спречили извршење убиства. Другим речима, њихова улога у извршењу убиства може зависити од њихове везе са убицом, односно жртвом. То не значи да не постоје тзв. неутрални сведоци, али је за виктимолошко објашњење меродавна „трећа страна“, која има одређени однос са осталим учесницима убиства, што на крају доводи до последица на сваког од њих троје.⁴⁴⁷

2.5.1. Теорија ситуационе динамике и убиства

Теорију ситуационе динамике развио је Дејвид Лукенбил, који је проучавао 70 убиства, у Калифорнији, од 1963. до 1972. године. Он је ову теорију развио тежећи да надомести недостатке схватања да је убиство последица интеракције између убице и жртве. Сматрао је да је убиство последица динамичне интеракције између убице, жртве и публике пред којом се убиство врши. Да би дошло до убиства потребно је да ова интеракција прође кроз 6 фаза. Прва се односи на потез жртве, који будући убица тумачи као увреду њему у лице. Друга фаза настаје као резултат интерпретације злочинца, који разуме увреду жртве, као напад на њега. Могуће је да потез жртве није део његове намере. Следећа фаза обухвата демонстрацију карактера од стране убице. Наиме, уместо да оправда или игнорише једно такво жртвино понашање, он се спрема за одмазду. У четвртој фази жртва се налази у проблематичној позицији, изазваној од стране злочинца. Разне опције се могу десити у овом тренутку. Једна од таквих опција јесте напуштање места сукоба

⁴⁴⁷ Brookman, F., op. cit., pp. 114.

од стране жртве. Када жртва прихвати изазов долази се до ситуације која је одговарајућа за чињење убиства. У петој фази долази до сукоба. Плашећи се од губитка образа и показивања слабог карактера, ствара се тзв. „радни договор“, у којем је примена насиља нормална. У последњој фази, након што је жртва убијена, постоје три начина окончања дате ситуације. У једној половини испитаних случајева, убице су побегле са места злочина, док је у преосталим ситуацијама добровољно остао на месту извршења убиства или је задржан од стране трећих лица (публике), док не дође полиција.⁴⁴⁸ У случајевима у којима је публика присутна, она или подстиче насиље или немо посматра убиство.⁴⁴⁹ Иако је ова теорија поткрепљена једним опширним истраживањем, постоје убиства која не одговарају датом објашњењу чињења убиства. Такође, у неким убиствима је немогуће разликовати свих шест фаза.

2.6. Осврт на наведена схватања

Сви теоријски правци, који су тумачили генезу убиства, су били једностранни. Основа сваког од праваца је била у наглашавању одређених биолошких, психолошких, психопатолошких и социолошких фактора, уз занемаривање осталих криминогених фактора. Истраживања, која су спровођења ради проверавања теоријске хипотезе, су била верификована. Међутим, треба водити рачуна да теорије нису објашњавале све облике убиства. Такође, може се извући закључак да је свака од ових теорија једностранна. С обзиром на то да је свака од теорија поткрепљена и одређеним истраживањем, долазимо до закључка да су криминогени фактори вршења, као узроци вршења убиства, многоструки, и да припадају егзогеној и ендогеној средини. Иако су неки криминолози, попут Виљема Хила и брачног пара Глук, тежили стварању теорије која ће објашњавати криминалитет (убиство) деловањем биолошких, психичких и социјалних фактора, они нису успели да створе једну конзистентну теорију. Наиме, они су тачно уочили да је криминалитет, самим тим и убиство, производ деловања разноврсних фактора,

⁴⁴⁸ Polk, K., *When men kill: scenarios of masculine violence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, pp. 85-86.

⁴⁴⁹ Katz, J., *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil*, Basic Books, USA, 1988, pp. 20.

али они не праве разлику између битних и небитних фактора. Другим речима, сматрају да узрочност постоји увек када егзистира корелативна веза између криминогених фактора и криминалитета (убиства), што је неприхватљиво.⁴⁵⁰ Несумњиво је да ће и у будућности настајати нова објашњења вршења убиства, у зависности од тога ком правцу припада одређени криминолог. Решење у погледу објашњења генезе убиства треба, по нашем мишљењу, тражити у уочавању свих фактора, који делују на вршење убиства, с тим што треба водити рачуна о томе да се превазиђу недостаци мултифакторске теорије.

⁴⁵⁰ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 325.

III ОПИС ИСТРАЖИВАЊА

1. Предмет и циљ истраживања

Убиство, као једно од друштвено најопаснијих кривичних дела, било је предмет бројних истраживања која су се спроводила са различитих нивоа научног интересовања, при чему су се користила знања бројних наука и научних дисциплина. Без обзира на бројност оваквих истраживања, убиство и даље неумитно побуђује пажњу како лаичке, тако и стручне јавности. Иако су досадашња истраживања открила бројне феноменолошке и етиолошке аспекте кривичног дела убиства, још увек има доста простора за спровођење разних истраживања, чији би предмет било убиство.

Поред тога да убиство најчешће врше мушкарци, оно није „резервисано“ само за мушки пол. Напротив, убиства извршена од стране жена изазивају већу пажњу, како због начина извршења, тако и због увреженог мишљења, у нашем патријархалном друштву, да је улога жена да буду добре супруге и мајке. Међутим, највећу пажњу јавности побуђују убиства извршена од стране малолетних лица.

Како убиство врше и мушкарци и жене и пунолетна и малолетна лица, па и деца, ово истраживање није ограничено у погледу само једног пола или само једног узраста. Напротив, предмет истраживања обухвата убиства, извршена без обзира на пол и узраст.

Како су основни и виши судови надлежни за кривично дело убиства, предмет истраживања је ограничен на територију југоисточне Србије, у складу са темом истраживања, под надлежношћу основних и виших судова у Нишу, Пироту, Врању, Лесковцу и Прокупљу. Како би се обезбедили сви потребни подаци, истраживање је спроведено у оним казнено-поправним заводима или окружним затворима, као и у Васпитно-поправном дому у Крушевцу, у којима су упућена осуђена лица на издржавање одговарајућих кривичних санкција. Такође, временски истраживање је ограничено на период од 2006. до 2010. године, при чему предмет интересовања истраживача само су правноснажне пресуде.

Као општи циљ истраживања, истраживач је поставио утврђивање феноменолошких и етиолошких карактеристика кривичног дела убиства, кроз остваривање непосредних циљева истраживања, као што су:

1. утврђивање облика убиства у оквиру узорка истраживања,
2. утврђивање узраста и пола убица,
3. утврђивање географске и временске распрострањености убиства,
4. утврђивање начина и средстава извршења убиства,
5. сазнања о постојању саучесништва, стицаја и рецидивизма,
6. утврђивање односа између убице и убијеног,
7. сагледавање егзогених и ендегених криминогених фактора убиства,
8. утврђивање дужине изречене кривичне санкције, у односу на облик извршеног кривичног дела убиства,
9. утврђивање најефикаснијих репресивних и превентивних мера за кривично дело убиства.

Међутим, да би дошао да сазнања о општем циљу и непосредним циљевима, истраживач је посебну пажњу посветио анализи следећих података:

1. бројно стање извршених убиства,
2. узраст, пол и брачно стање убица и жртава,
3. однос између узраста и облика убиства,
4. однос између пола и облика убиства,
5. место извршења убиства,
6. распрострањеност убиства на релацији село-град,
7. сезонске варијације убиства,
8. начин извршења убиства,
9. средства извршења убиства,
10. саучесништво, стицај и поврат,
11. социо-економски статус убица,
12. степен образовања, услови становања и занимање убица,
13. породичне прилике и односи убица,
14. утицај суседства и делинквентних група,
15. начин коришћења слободног времена,

16. утицај средстава масовних комуникација,
17. интелигенција убица,
18. карактер и карактерне особине убица,
19. емоције убица,
20. темперамент убица,
21. мотиви убица,
22. ментални поремећаји убица,
23. повезаност социо-патолошких појава и убистава.

Посматрањем наведених варијабли, испитивач сматра да су у довољној мери прикупљене чињенице, помоћу којих ће се, на свеобухватан начин, објаснити феноменолошке и етиолошке карактеристике предмета истраживања. Тиме би се, осим ових непосредних циљева, могло указати и на путоказе за досезањем посредног циља, а то је смањење обима убистава.

2. Хипотезе које су проверене истраживањем

Истраживач је спровођењем истраживања проверио следеће постављене хипотезе:

1. процентуално мушкарци врше већи број убистава од жена,
2. пунолетна лица врше већи број убистава од малолетних лица,
3. лица врше већи број обичних у односу на квалификована убиства,
4. већи број убистава се деси у градовима него у селима,
5. већи број убистава се деси у лето,
6. мушкарци врше већи број убистава у дане викенда,
7. мушкарци до 30 година врше већи број убистава,
8. жене врше већи број убистава током радних дана,
9. убиство се најчешће врши без саучесништва,
10. убице су најчешће слабог имовинског стања,
11. убице најчешће потичу из деградираних или дефицијентних породица,
12. убице су слабог образовања,
13. убице су просечно интелигентни,
14. мотиви за извршење убиства су најчешће користољубље и освета,
15. убице најчешће познају своју жртву,

16. најчешће средство за извршење убиства је ватрено оружје.

3. Узорак и метод истраживања

Истраживањем су обухваћени случајеви кривичних дела убиства, пресуђених на територији одабраних седишта основних и виших судова, при чему се истраживач руководио следећим критеријумима:

1. да је донесена правноснажна судска одлука за извршено убиство,
2. да је извршен било који облик привилегованог, обичног или квалификованог убиства или покушај,
3. да су обухваћени пресуђењима, у посматраном временском периоду, од 2006. до 2010. године.

I У спровођењу теоријског истраживања најпре је коришћен правно-догматски и упоредно-правни метод, приликом анализе законских текстова, како домаћих, тако и страних. Такође, коришћен је и компаративни метод, приликом упоређивања броја извршених убиства у другим земљама, са добијеним резултатом о извршеним убиствима код нас.

II У емпиријском истраживању предмета употребљен је метод посредног посматрања заједно са методом анализе садржаја, који су примењени:

1. приликом анализе правноснажних пресуда о убиствима из уписника основних и виших судова у Нишу, Лесковцу, Прокупљу, Врању и Пироту,
2. приликом анализе личних листова затвореника у окружним затворима, Казнено-поравном заводу у Нишу, Казнено-поправном заводу за жене у Пожаревцу, Васпитно-поправном дому у Крушевцу, Казнено-поправном заводу за малолетнике у Ваљеву, Специјалној затворској болници, Казнено-поправном заводу у Пожаревцу, са ограничењем које се односи на временске и територијалне границе предмета истраживања.

Код емпиријског истраживања теме докторске дисертације вођен је интервју са лицима осуђенима за убиство, поштујући при том временски и просторни оквир истраживања. Такође, интервјуисана су само она осуђена лица, која су пристала да се са њима обави разговор. Тиме је дат један нови квалитет емпиријском делу докторске дисертације.

IV ФЕНОМЕНОЛОГИЈА УБИСТАВА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ

1. Обим, динамика и структура убистава

С обзиром на то да смо у предмету нашег истраживања пошли од правноснажности пресуда, односно решења, приликом прикупљања узорака нису коришћени подаци о броју пријављених убистава код надлежних јавних тужилаштва, већ само правноснажне одлуке надлежних судова. Разлог једног оваквог начина спровођења истраживања лежи у томе да одређени кривични догађаји, који су претходно квалификовани од стране тужилаштва као неки од облика кривичног дела убиства, на крају буду од стране суда оквалификовани као неко друго кривично дело. Такође, приказани резултати у табелама биће класификовани само по години правноснажности пресуде, односно решења. Наиме, за наше истраживање меродавнија је година правноснажности судске одлуке, због тога што су тиме обухваћене судске одлуке у складу са временским одређењем истраживања, које се односи на период по ступању новог кривичног законодавства у Србији, али и због квалификације кривичног дела од стране надлежног суда, јер је тиме несумњиво утврђено да одређени кривични догађај представља неки облик кривичног дела убиства.⁴⁵¹

Из *Табеле 7.* може се видети број пресуђених кривичних дела убиства, с обзиром на суд који је био надлежан. Треба водити рачуна о томе да подаци из *Табеле 7.* нису представљени у складу са годином извршења убиства, већ у складу

⁴⁵¹ Пример зашто је боље узимати као узорак правноснажне пресуде се огледа у случају Ћ. Р. Наиме, виши јавни тужилац га је гонио за извршење кривичног дела убиство из чл. 113. у покушају, зато што је, према наводима оптужнице, 4. јуна 2008. године, око 21,30 часова у Сврљигу, на месту званом „Росуља“, покушао да лиши живота оштећеног С. Р., из Сврљига, иако је био свестан да је дело забрањено и кажњиво, те вољно хтео његово извршење, тако што, након што је са оштећеним пошао ка Сврљигу из његове викендице, где су заједно конзумирали већу количину ракије, крећући се иза оштећеног, истог изненада и без икаквог повода, најпре песницом ударио по лицу, а затим ножем дужине сечива око 10 цм, задао један ударац у леђа, у висини левог слабинског дела, непосредно поред кичменог стуба, наневши му при том убодну рану ширине око 5 цм, након чега је оштећени успео да му одузме нож, исти поломи, одвојивши дршку од сечива, а потом га баци, те га на тај начин спречи да доврши дело. Међутим, Виши и Апелациони судови су овај кривични догађај квалификовали као лаку телесну повреду из чл. 122. ст. 2. у вези ст. 1. Кривичног законика, при чему му је изречена условна осуда са утврђеном казном затвора од 6 месеци и роком проверавања од једне године.

са моментом правноснажности пресуде, односно решења. Наиме, комплексност извршених убистава доводи до тога да кривични поступци трају и више година. Из овога произилази да се на основу података може пратити само динамика рада надлежних судова. Једини закључак који се може извући из добијених података се односи на повезаност броја пресуђених убистава са величином територије, коју покрива надлежни суд. Тако су Основни и Виши суд у Нишу, као највећи судови у југоисточној Србији, имали највећи број предмета – укупно 19, при чему је највише убистава постало правноснажно током 2008. године. После њих се налазе Основни и Виши суд у Лесковцу, који су у петогодишњем периоду имали 10 случајева убистава. Такође, и лесковачки Основни и Виши суд су највише правноснажних пресуда имали 2008. године. Врањски судови су пресудили 6 кривичних дела убистава. У периоду од 2006. до 2008. године није било правноснажних пресуда у вези убистава. На тај начин се потврђује још једном теза да се појасеви дуж државне границе одликују посебним обимом и структуром криминалитета, у односу на подручја унутар једне државе. Наиме, за погранична подручја, какво је подручје које покривају судови у Врању, су карактеристична царинска кривична дела, трговина људима и дрогама.⁴⁵² Иста аналогија се може применити и за надлежне судове у Пироту, који су донели само 5 пресуда. Основни и Виши суд у Прокупљу су имали 8 случајева убистава. С обзиром на то да су судови у Врању, Пироту и Прокупљу слични у погледу територије и становништва, које покривају, може се донети закључак да у њима постоји веома слична стопа убистава.

Суд	Ниш	Лесковац	Врање	Пирот	Прокупље	Укупно
Година						
2006	5	2	/	/	3	10
2007	4	1	/	3	/	8
2008	7	5	/	1	1	14
2009	2	2	1	1	2	8
2010	1	/	5	/	2	8
Укупно	19	10	6	5	8	

Табела 7. Правноснажне пресуде о убиствима у периоду 2006-2010. године

⁴⁵²

Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 102-103.

У Табели 8. је приказана структура убистава сходно годинама правноснажности, а као основ поделе коришћени су облици убистава предвиђени Кривичним закоником Републике Србије. Највише пресуђених убистава припада обичном убиству. Наиме, судови су, са територије обухваћене узорком, највише лишења живота квалификовали као обично убиство. Такође, највише обичних убистава пресуђено је током 2008. године – 9. У првој години временског оквира истраживања било је 7 правноснажних пресуда о обичном убиству. У 2007. години било је за један више број правноснажних пресуда обичних убистава у односу на 2006. годину. Током 2009. године су била 3 обична убиства, док су у току 2010. године два кривична догађаја оцењена од стране суда као обично убиство. Разлог томе да је највише обичних убистава било пресуђено у прве три године посматраног периода можда треба тражити и у томе што је јануара 2006. године ступило на снагу ново кривично законодавство, које је за обично убиство предвиђало блаже казне затвора. Због тога су надлежни судови били „ принуђени“ да чекају дуго најављивану реформу кривичног права, како би на правилан начин оквалификовали дело, сходно постојећим околностима његовог извршења. Како су кривични поступци за убиства веома компликовани и комплексни, што условљава већу дужину његовог трајања, то доводи, заједно са већ поменутом променом кривичног законодавства, до тога да постоји приближно исти број правноснажних пресуда у прве три године. С обзиром на то да су 2009. и 2010. година календарски веома близу могуће је да велики број пресуда за обична убиства није постао правноснажан. Уколико упоредимо обична убиства са свим квалификованим облицима убиства, можемо закључити да на посматраном временски и просторно одређеном узорку не постоји тенденција вршења великог броја тешких убистава, јер је укупно правноснажно пресуђено 29 обичних убистава и 18 тешких убистава. Другим речима, када повучемо паралелу између законом предвиђених броја квалификованих убистава (11) и обичног убиства, видимо да се тешка убиства предмет пресуђења у мањем обиму.

Од квалификованих убистава највише је пресуђено убиство на свиреп и подмукао начин и убиство више лица. Наиме, у посматраном периоду било је по 5 правноснажних пресуда. Треба напоменути да су у пресуди под бројем 55/207

Окружног суда у Нишу постојале две осуде за два различита облика убиства – убиство више лица и убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, при чему је једно лице осуђено за један облик, а друго лице за други облик тешког убиства. Окружни суд у Нишу, у предмету 53/06, је подвео кривични догађај под норме убиства на свиреп и подмукао начин, као и убиства из користољубља.⁴⁵³ Због тога се не поклапа број правноснажних пресуда из *Табеле 7.* са структуром убистава из *Табеле 8.* Иза убиства више лица налази се убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе и убиство из безобзирне освете или других ниских побуда, са укупним бројем од 3 правноснажних пресуда. Током 2006 и 2010. године тешко убиство из користољубља је пресуђено у два случаја. Такође, тешко убиство са истим бројем правноснажних пресуда као и убиство из користољубља је убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица – постоји 2 правноснажне пресуде из 2008. године. Бројни облици тешког убиства нису вршени у посматраном периоду. Свега два привилегована убиства су била предмет пресуђења – једно убиство на мах и једно убиство детета при порођају.

Година	2006	2007	2008	2009	2010
Облик убиства					
Обично убиство	7	8	9	3	2
Убиство на свиреп или подмукао начин	2	/	1	1	1
Убиство при безобзирном насилничком понашању	/	/	/	/	/
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	/	/	2	/	/

⁴⁵³Цитат из пресуде 53/06: „Криви су мал. С. Д. и мал. С. А. што су дана 10.12.2005. год. у Нишу, заједнички са умишљајем лишили живота мал. К. М. из Нипа рођ. 20.7.1990., на свиреп и подмукао начин, и из користољубља... при чему су били свесни свог дела и хтели његово извршење, чиме су извршили кр. дело тешко убиство из чл. 114. ст. 1. тачка 1. и 5. КЗ у вези са чл. 33. КЗ.“ Извршена је погрешна правна квалификација, јер је у питању привидни идеални стицај у виду алтернативитета.

Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	/	/	1	1	/
Убиство из користољубља	1	/	/	/	1
Убиство ради извршења или прикривања другог кривичног дела	/	/	/	/	/
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	/	/	/	2	1
Убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности	/	/	/	/	/
Убиство судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности	/	/	/	/	/
Убиство лица које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља	/	/	/	/	/
Убиство детета или бремените жене	/	/	/	/	/
Убиство члана своје породице које је претходно злостављано	/	/	/	/	/
Убиство више лица	1	/	2	1	1
Убиство на мах	/	/	/	/	1
Убиство детета при порођају	/	/	/	1	/
Лишење живота из самилости	/	/	/	/	/
Нехатно лишења живота	/	/	/	/	/

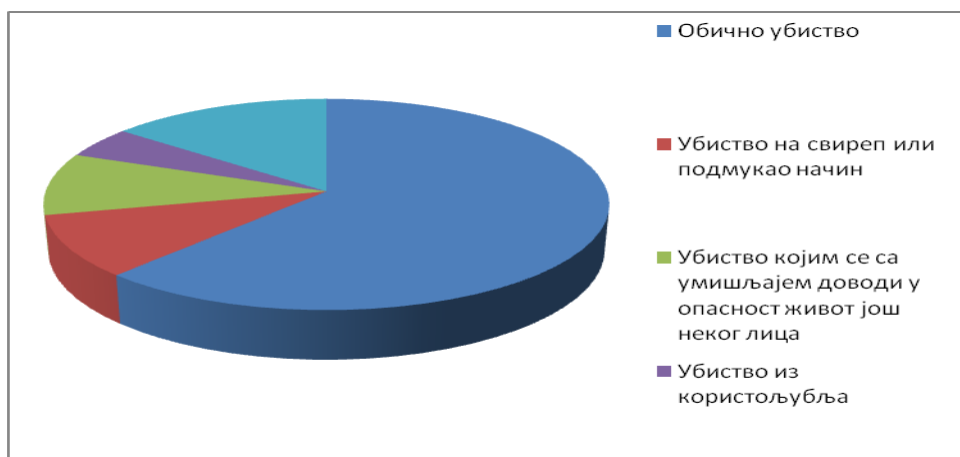
Табела 8. Структура убиства по годинама у југоисточној Србији

2. Дистрибуција убистава по месту јављања у југоисточној Србији

2.1. Регионалне карактеристике убистава у југоисточној Србији

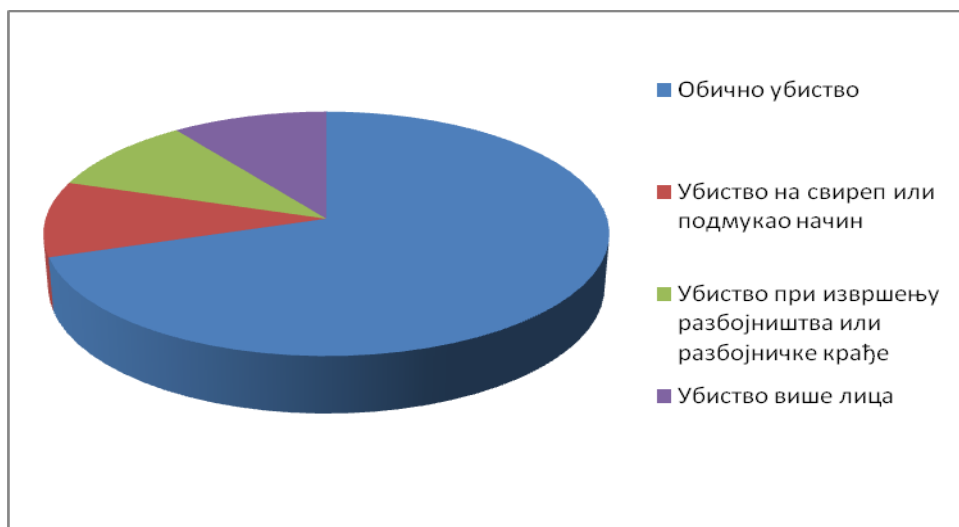
Стопа убиства варира у односу на одређене територије у оквиру једне државе. Како се просторна одређеност посматраних убистава односи на територију југоисточне Србије, у наредном делу рада биће приказана структура убистава, у односу територије Ниша, Лесковца, Врања, Пирота и Прокупља.

На територији Града Ниша, у посматраном периоду, правноснажно је пресуђено 13 обичних убистава, што чини 62% од укупно 21 убистава (*Графикон 1*). Убиство више лица са 3 правноснажна пресуђења, у периоду од 2006. до 2010. године, заузима друго место у укупном броју убистава, са 14%. Треба напоменути да је Окружни суд у Нишу у пресуди под бројем 53/06 кривични догађај оквалификовао као убиство на свиреп и подмукао начин, али и из користољубља. Другим речима, овде се на ради о два убистава. Међутим, у статистичким подацима ово убиство се води и као један и као други облик тешког убистава. Тако посматрано убиство на свиреп или подмукао начин је било предмет пресуђења у две правноснажне пресуде (10%), док је убиство из користољубља било пресуђено само једном у посматраном периоду (5%). Сличан случај постоји и код пресуде 55/2007. Наиме, у овој пресуди суд је једно лице осудио за убиство више лица, док је друго лице осудио за убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица. Облик тешког убистава са 2 правноснажне пресуде је и убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица (10%). Остали облици квалификованог убистава, заједно са привилегованим убиствима, нису били предмет пресуђена у посматраном периоду.

Графикон 1. Структура убистава на територији Ниша

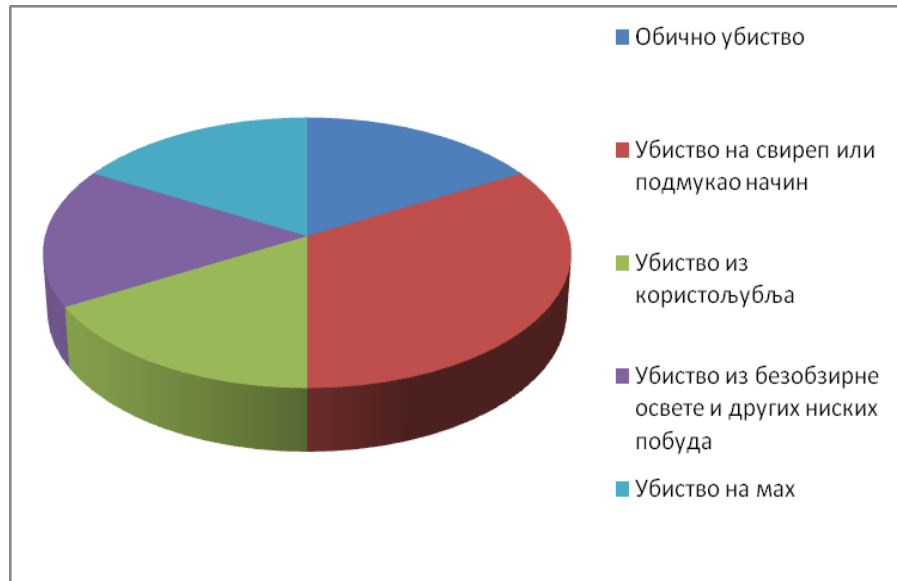
И на територији Града Лесковца је обично убиство највише било предмет пресуђења са 70%, односно са 7 правноснажних пресуда од укупно 10 (*Графикон 2*). Тешка убиства приказана на *Графикону 2*. су: убиство на свиреп или подмукао начин, убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе и убиство више лица са уделом од 10%.

Графикон 2. Структура убистава на територији Лесковца

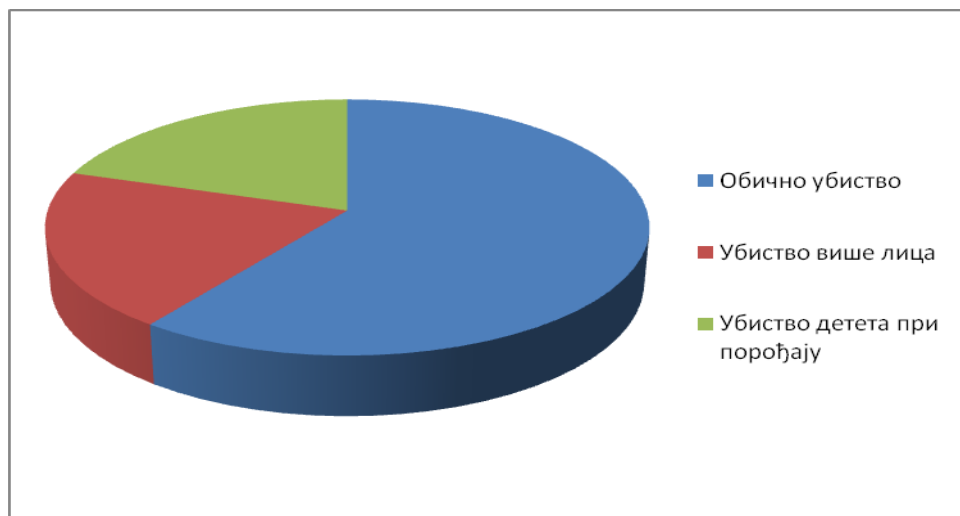
На територији Града Врања је било укупно 6 правноснажних пресуда (*Графикон 3*). Међутим, овде постоје одређени изузеци у погледу структуре убистава која су била предмет пресуђења. Док је обично убиство имало највећи удео у односу на друге врсте убистава на територији Града Ниша и Града Лесковца,

на територији Града Врања убиство на свиреп или подмукао начин је у два случаја било предмет кривичног поступка, који се завршио правноснажном пресудом. Са две овакве пресуде, убиство на свиреп или подмукао начин заузима 32%, од укупног броја убиства у Врању. Остала убиства, као што су: обично убиство, убиство из користољубља, убиство из безобзирне освете или других ниских побуда и убиство на мах, са по једном правноснажном пресудом, су заступљена са 17%.

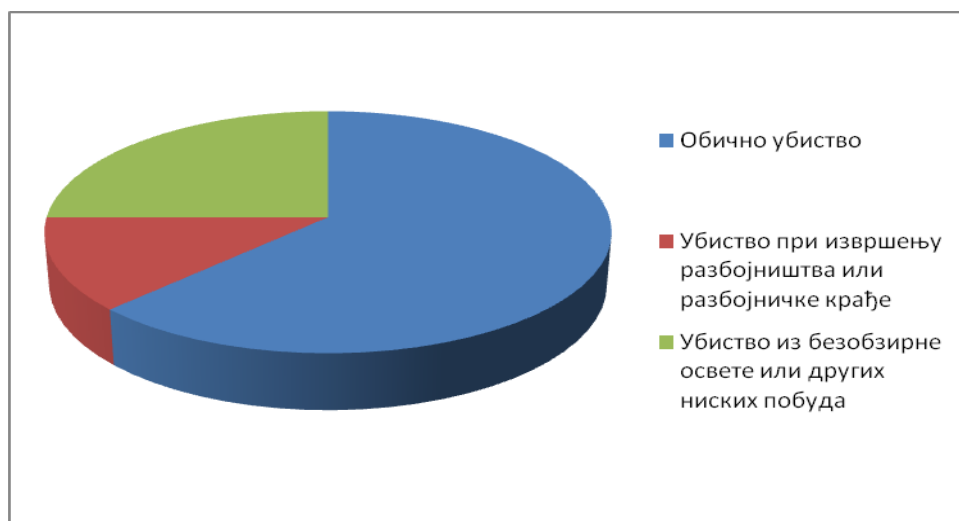
Графикон 3. Структура убиства на територији Врања

На територији Града Пирота је у периоду од 2006. до 2010. године било укупно 5 правноснажних пресуда о убиствима (Графикон 4). Постоје 3 правноснажне пресуде о учињеном обичном убиству, што чини 60% од укупних убиства. Са овим процентом, обично убиство, извршено на територији коју покрива Виши суд у Пироту, има доста сличан проценат као обично убиство у Нишу (62%) и Лесковцу (70%). Такође, пиротски Виши суд је донео једну правноснажну пресуду у вези убиства више лица (20%). Међутим, оно по чему је структура убиства на територији Града Пирота посебно важна је убиство детета при порођају, које је пресуђено у једном случају (20%).

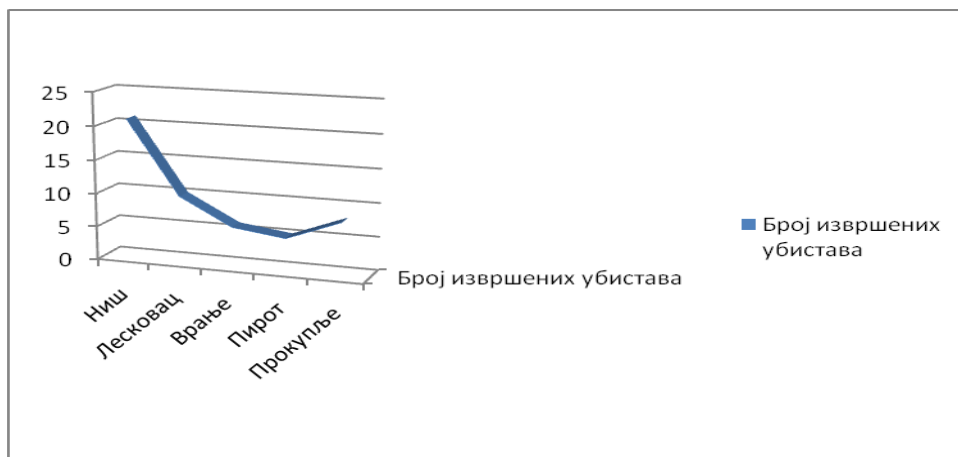
Графикон 4. Структура убиства на територији Пирота

На територији општине Прокупље укупно је било 8 правоснажних пресуда о убиствима (Графикон 5). На територији, коју покрива Виши суд у Прокупљу, не постоји велика различитост у погледу облика убиства, која су извршена, јер су само три облика убиства била предмет судског поступка, који се завршио доношењем осуђујуће пресуде. Тако, на пример, обично убиство, са уделом од 62%, односно 5 правоснажних пресуда је на првом месту. Док је убиство из безобзирне освете или других ниских побуда, са две коначне пресуде (25%), на другом месту. Такође, предмет једног кривичног поступка је било и убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе (13%).

Графикон 5. Структура убиства на територији Прокупља

На *Графикону 6.* приказан је укупан број разних облика убистава, с обзиром на територију на којој су почињена. Анализирајући добијене резултате, можемо закључити да унутар посматраног просторног оквира предмета истраживања, регион, који је под надлежношћу нишких судова, је имао највише убистава – 21. На другом месту се налази Основни и Виши суд у Лесковцу са 10 убистава. На следећем месту се налазе прокупачки судови са 8 правноснажних пресуда, док су на четвртом месту врањски судови са 6 пресуда о убиствима. На последњем месту, по броју донесених правноснажних одлика, се налазе пиротски судови – 5 одлука. Уколико упоредимо број становника, који живи у сваком од ових региона, можемо видети да између стопа пресуђених убистава постоји одређена корелација. Како је Ниш град са највећим бројем становника, према подацима из пописа који је одржан 2002. године око 300.000 становника, има и највећи број извршених убистава. С обзиром на то да је Лесковац место са 162.000 грађана, при чему је у посматраном периоду било 10 убистава, можемо закључити да је однос између броја убистава 2:1 у корист Ниша. Такође, Врање, као град са три пута мањом популацијом од Ниша, има три пута мању стопу убистава. У Пироту, као граду са 63.791 грађана, је однос броја убистава са убиствима извршеним на територији Ниша у размери 4:1. Међутим, У Прокупљу је било три пута мање убистава у односу на Ниш, иако Прокупље има мањи број становника од Пирота – 48.000. Из приказаних података долази се до резултата да на територији региона Прокупља делују одређени криминогени фактори, који доводе до тога да стопа пресуђених убистава буде већа у односу на Пирот и Врање, без обзира што ова два града имају више становника.

Графикон 6. Број убистава у односу на надлежан суд

2.2 Распоређеност убиства на релацији село-град

Уопштено посматрано, криминалитет уопште се не јавља у истом обиму, у зависности од места извршења. Другим речима, стопа криминалитета није иста на селу и граду. Бројна спроведена истраживања су показала разлику не само у обиму јављања криминалитета, већ и у погледу неких карактеристичних кривичних дела која се врше у зависности од места урбанизације. Другим речима, емпиријска истраживања су показала да се криминалитет, као и делинквенција уопште, повећавају са процесом урбанизације. Тако су за градове карактеристични имовински криминалитет, криминалитет белог оковратника, организовани криминалитет, малолетничка делинквенција, рецидивизам, док се сеоска подручја одликују увредама, клеветима, самовлашћем, силовањима, паљевинама, шумским крађама итд.⁴⁵⁴

Убиство, као предмет нашег интересовања, према истраживањима које је спровео криминолог Џонсон, је типично сеоско кривично дело, иако је истицао да је криминалитет уопште више особина града него села. Он је дошао до резултата да се на 100.000 становника у граду јавља 6,5 убиства, док се у селу јавља 9,4 убиства. До сличних закључака дошао је и дански криминолог Кристијансен, који је, анализирајући податке о дистрибуцији криминалитета на релацији село-град, указао да на 100 кривичних дела у градовима долази до извршења 10-15 деликата против личности, укључујући и убиства, док у се у селима јавља на 100 кривичних дела чак 20 таквих деликата.⁴⁵⁵

Међутим, резултати проучавања овакве дистрибуције убиства нису једнообразни. Наиме, нека друга истраживања показују сасвим супротно. Тако, на пример, истраживања спроведена у Бразилу су указала на то да је стопа убиства у градовима више него два пута већа него у сеоским срединама.⁴⁵⁶ Такође, до сличних резултата се дошло истраживањем дистрибуције убиства у Аустралији.

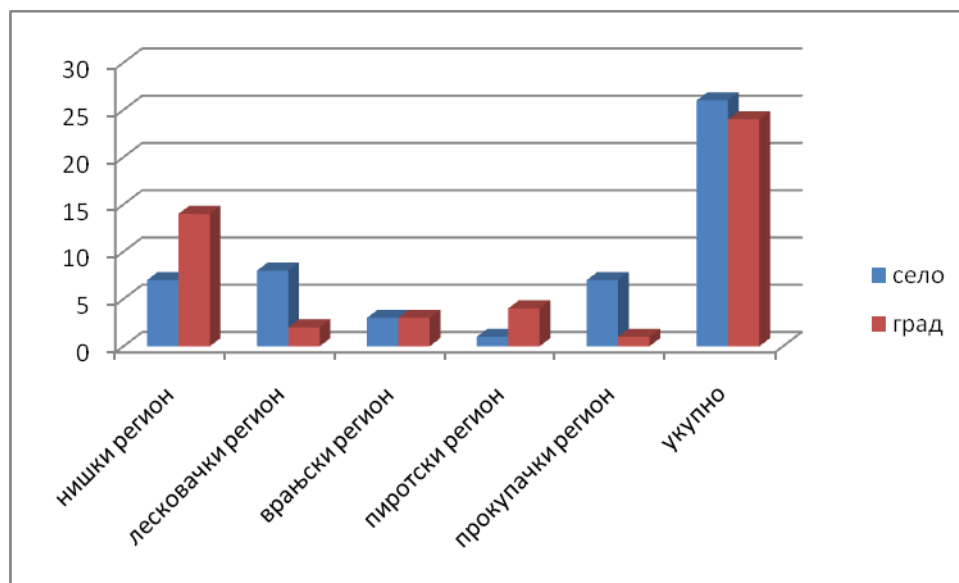
⁴⁵⁴ Више о дистрибуцији криминалитета на релацији село-град видети у: Костић, М., Константиновић Вилић, С., *Разлике у феноменолошким обележјима криминалитета на селу и криминалитета у граду*, Село у транзицији, Београд – Власотинце, 2008. година, стр. 482-495.

⁴⁵⁵ Вуковић, Ш., *Крвни деликти у Србији*, Интерпреглед и Савремена администрација, Београд, стр. 40.

⁴⁵⁶ А project of the Graduate Institute of International Studies, *Small Arms Survey 2007: Guns and the City*, Geneva, 2007, pp. 230.

Наиме, преко 85% убиства у Аустралији се изврши у густо насељеним областима, какви су градови.⁴⁵⁷

Посматрајући убиство на релацији село-град, у оквиру просторног одређења нашег истраживања, видимо да је више убиства било на селу него у граду – 26 убиства је извршено на селу наспрам 24 убиства у граду (52% наспрам 48%). Међутим, подробнија анализа добијених података указује да ту постоје одређене разлике. У Нишу и његовој околини, као најурбанизованијем делу просторног оквира истраживања, има 14 убиства, која су извршена у граду, наспрам 7, које су извршене на селу. Поред нишког региона, и у пиротском региону је више убиства почињено у граду него у селу – 4 према 1. Распоређеност убиства на релацији село-град је у врањском региону подједнака – 3 градска и 3 сеоска убиства. У Лесковцу постоји четири пута више убиства, почињених у селима него у градовима (8 према 2), док је у региону, који се налази под надлежношћу судова у Прокупљу, било 7 сеоских убиства и само једно убиство у граду, с обзиром на то да је Прокупље и његова околина веома рурална средина. (Графикон 7).

Графикон 7. Распоређеност убиства на релацији село-град

⁴⁵⁷ Graycar, A., Grabosky, P., *The Cambridge handbook of Australian criminology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 164.

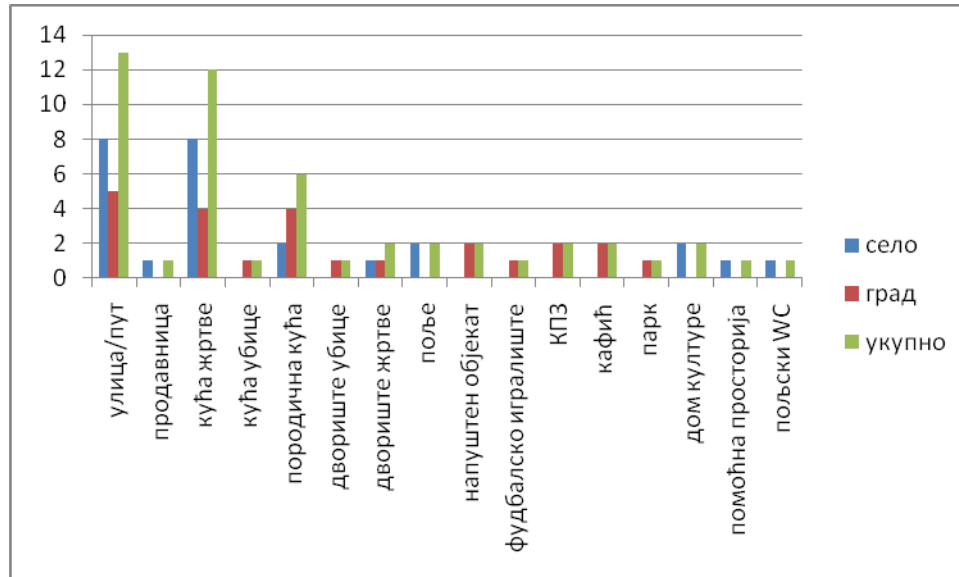
2.3 Дистрибуција убиства према најужој локацији његовог извршења

Иако најужа локација извршења убиства нема неки велики криминолошки значај, она побуђује пажњу криминолога, због тога што познавањем места извршења можемо благовремено открити све релевантне чињенице важне за кривични поступак, али и уједно објаснити праве узроке извршења једног таквог опасног дела. Убиство има одређене специфичности у погледу најуже локације извршења, како у односу на село, тако и у односу на град. Тако је криминолошкиња Биљана Симеуновић Патић дошла до података да се највише убистава у градском подручју Београду врши на улици. Такође, стан или двориште убице је место које је нешто више одлика убиства које се врши у граду. Међутим, стан жртве, као место извршења убиства, се подједнако јавља и код градских и код сеоских убистава.⁴⁵⁸

Улица, односно пут је најужа локација на којој су се убиства, обухваћена узорком, највише вршила – укупно 13, при чему је на сеоским путевима учињено 8 убистава (*Графикон 8*). Такође, кућа жртве је веома заступљена као место виктимизације и на селу и у граду, уз већу заступљеност код сеоских убистава (8 према 4). Породична кућа је, међутим, најужа локација чињења убиства, која је више заступљена као најуже место лишења живота у градовима (4 према 2). Иако продавнице постоје како у градовима, тако у и селима, њена улога је у многоме другачија на селу него у граду. Наиме, продавница је на селу не само место куповине, већ и место окупљања људи са села. Тако је продавница била локација извршења једног убиства на селу. Треба водити рачуна да се одређене локације, због своје специфичности, јављају само на селима, односно у градовима. Тако је, на пример, поље јединствено као место на којем се дешавају сеоска убиства. Иста аналогија се може повући и код домова културе на селима, јер су они центри ноћног провода људи са села. Помоћна просторија и пољски WC су карактеристични за сеоска убиства. Кафићи, као места окупљања младих људи у градовима, су била поприште убиства у два наврата. С обзиром на то да се код нас казнено-поправне установе налазе у самим градовима или у његовој близини, КПЗ

⁴⁵⁸ Симеуновић Патић, Б., *Убиства у Београду – криминолошка студија*, Београд, 2003. година, стр. 73.

је био место лишења живота 2 пута. Чињеница је да су фудбалска игралишта више заступљена у градовима, па је због тога оно место јављања убиства у градовима.

Графикон 8. Дистрибуција убиства према најужој локацији његовог извршења

3. Временска дистрибуција убиства у југоисточној Србији

3.1. Временска дистрибуција убиства у југоисточној Србији по месецима

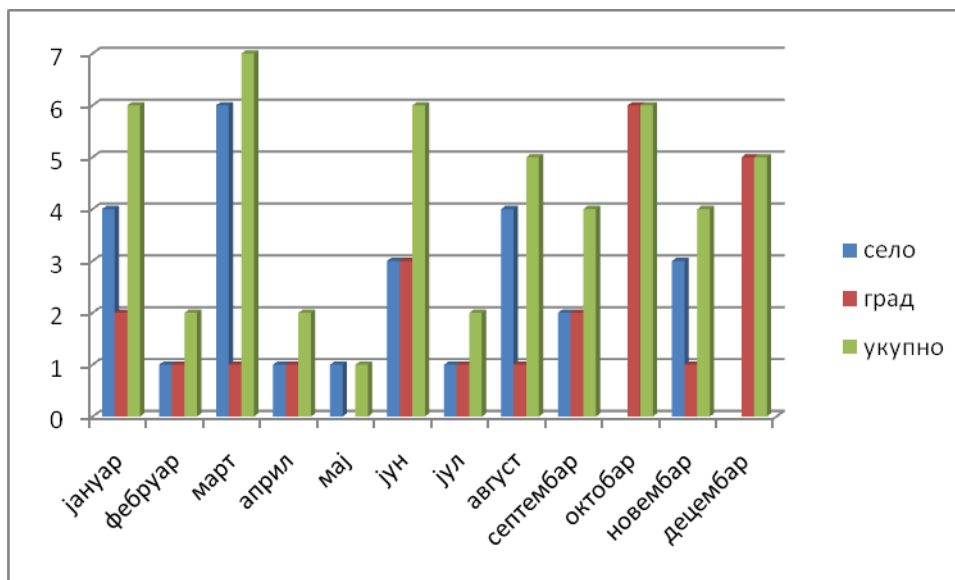
Поред тога што се дистрибуција убиства може посматрати у односу на одређену територију, та дистрибуција се може огледати и у односу на време извршења. С обзиром на то да је временски оквир предмета истраживања одређен тако да се посматра време правноснажности пресуде, не постоји могућност временске дистрибуције убиства по годинама, јер би се на тај начин изучавао рад судова по годинама. Због тога, могуће је само проучавати временску динамику убиства по месецима њиховог извршења.

У *Графикону 9.* приказана су убиства по месецу извршења. Март је са седам извршених убиства месец у којем постоји највећи ризик виктимизације од убиства, при чему је у марту уједно и највећи ризик од извршења убиства на селу. На другом месту налази се јун, који карактерише подједнак број убиства на селу и у граду. У октобру се, такође, дешава велики број убиства – 6, као и у јануару. Међутим, за разлику од јануара и марта, у којима доминирају убиства на селу, у октобру су сва убиства извршена на територији градова.

Август је месец са по пет извршених убистава, док су током новембра почињена 4 убиства, при чему је у сваком од ових месеца било више почињених убистава на селу. Месец у којем, поред октобра, постоји чињење убистава само у градовима је децембар – 5 убистава. Међутим, територије градова и села су биле поприште убистава током фебруара, априла и јула, са по једним убиством. У септембру су била по два кривична догађаја оквалификована од стране суда као убиство у селу и у граду, док је мај био месец извршења само једног сеоског убиства.

Уколико упоредимо број извршених убистава током летњих и током зимских месеци (рачунајући при том да су летњи месеци: април, мај, јун, јул, август и септембар), видећемо да је број убистава нешто већи у зимским месецима – 30 према 20. Из овога податка можемо извести закључак, који се користи као противаргумент, оним теоријама које објашњавају убиства деловањем одређених климатских фактора.⁴⁵⁹ Другим речима, однос броја сеоских и градских убистава током године показује да на вршење убиства делују одређени друштвени фактори, који у нашем истраживању показују исти ефекат на вршење убистава током летњих и зимских месеци.

⁴⁵⁹ Криминолози, попут Мајкла и Зумпе, су проучавали корелацију између стопе убиства и топлог времена, нашавши при томе да постоји позитивна веза између ових двеју појава у Лос Анђелесу, Порторико и Тексасу. Такође, они су нашли повезаност између средње годишње температуре и стопе убиства на одређеним територијама које су проучавали. Слично истраживање је спровео Дефронцо, који је сматрао да постоји блага повезаност између укупног броја убистава у једној години и броја топлих дана у тој години. Са друге стране, криминолози Фелдман и Цармон нису пронашли једну такву везу у Неварку током петнаестогодишњег периода. Исто тако, као противаргумент схватањима да температура утиче на стопу убистава може се користити и само истраживање од стране Мајкла и Зумпеа. Наиме, тачно је да су у три области нашли одређену позитивну корелацију, али у 13 преосталих области, које су проучавали, такав однос нису пронашли. Узимајући град Ралиг, као просторни оквир истраживања, Пери и Симпсон су 1987. године објавили резултате свог десетогодишњег истраживања о броју почињених убистава и минималној температури. На основу презентованих истраживања можемо закључити да је тврдња о повезаности температуре и убиства веома спорна. И у оним истраживањима, која поткрепљују једну овакву тврдњу, не треба искључити деловање друштвених, културних, индивидуалних, регионалних и других фактора. Видети у: Cohn, E., *Weather and Crime*, British Journal of Criminology, Oxford, Vol. 30, 1990, pp. 54-55.

Графикон 9. Временска дистрибуција убистава по месецима

3.2. Временска дистрибуција убистава у југоисточној Србији по данима

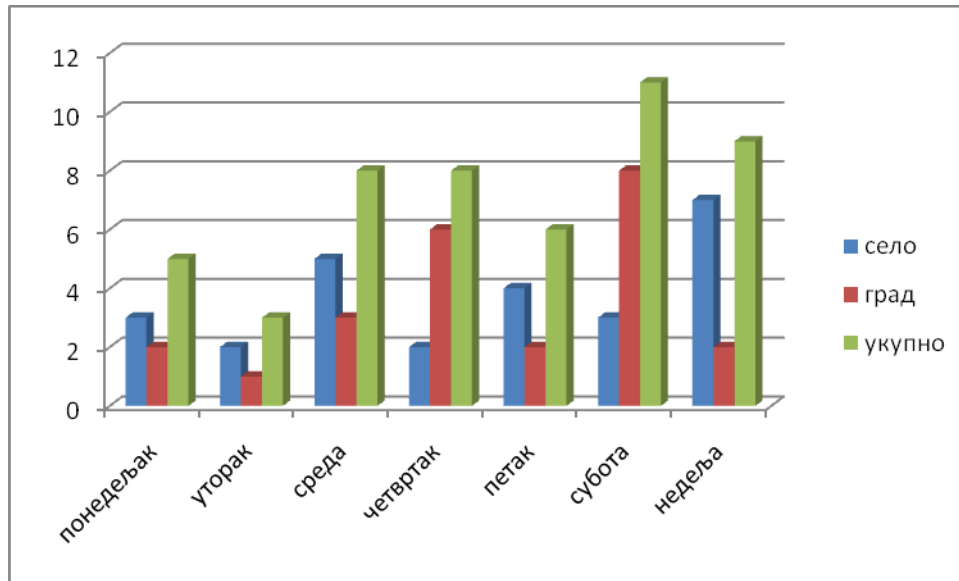
Распоређеност вршења убистава по данима у току недеље (не) показује одређене специфичности везане за место његовог извршења (*Графикон 10*). Наиме, највише убистава је извршено суботом – укупно 10 убистава, при чему су 3 убистава почињено на сеоском подручју, а 7 на територији града. За разлику од суботе, када је извршено више убистава у граду, у недељу је више убистава извршено у селу – 7, а само 2 убистава у граду. Подједнак број убистава, као и суботом, почињено је средом, при чему је у тај дан, у току недеље извршено 3 убистава у граду.

Са територије, обухваћене узорком, издвојило се 6 убистава, извршених у четвртак, на градским подручјима, док су се три пута мање, односно два убистава, јавила на селу, истим даном. Следећи дан по ризику виктимизације је петак, а затим понедељак. Наиме, петком је дистрибуција убистава у односу на село и град била следећа: 4 убистава на селу и 2 убистава у граду, а понедељком је почињено 3 убистава на селу и 2 убистава у граду. Уторком је почињено најмање убистава – свега 3, при чему су се на сеоском подручју догодила 2 убистава.

Иако би у дане викенда требало бити највише извршених убистава на територији градова, добијени резултати се не подударају са постављеним хипотезама, јер у недељу постоји знатно већа динамика извршених убистава у

корист села – 7 према 2. Исти је случај са петком, без обзира што је петком далеко већа фреквенција људи у граду.

Због једнакообразног начина живота на селу, било је за сходно очекивати да свим данима током недеље буде приближно исти број извршених убистава. Међутим, подаци указују да постоје дани када је већа могућност извршења убистава. Из овога произилази закључак да је дистрибуција убистава у југоисточној Србији по данима више плод деловања ситуационих криминогених и виктимогених околности, у зависности од појединих случајева, него плод утицаја одређене законитости. Исти је случај са извршеним убиствима у градовима, током различитих дана у недељи.

Графикон 10. Временска дистрибуција убистава по данима

3.3. Временска дистрибуција убистава у југоисточној Србији по делу дана

Један од првих криминолога, који се бавио истраживањем дела дана када се извршавају убиства, је Марвин Волфганг. Он је сматрао град идеалном лабораторијом за проучавање убиства, узимајући као узорак 588 случајева убистава у Филаделфији, од 1948. до 1952. године.⁴⁶⁰ У својој обимној анализи убистава, дошао је да тога да се око 50% убистава почини у периоду између 20 сати и 2 сата изјутра.⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Mann, C., *When women kill*, State University of New York Press, Albany, 1996, pp. 88.

⁴⁶¹ Симеуновић Патић, Б., *op. cit.*, стр. 74.

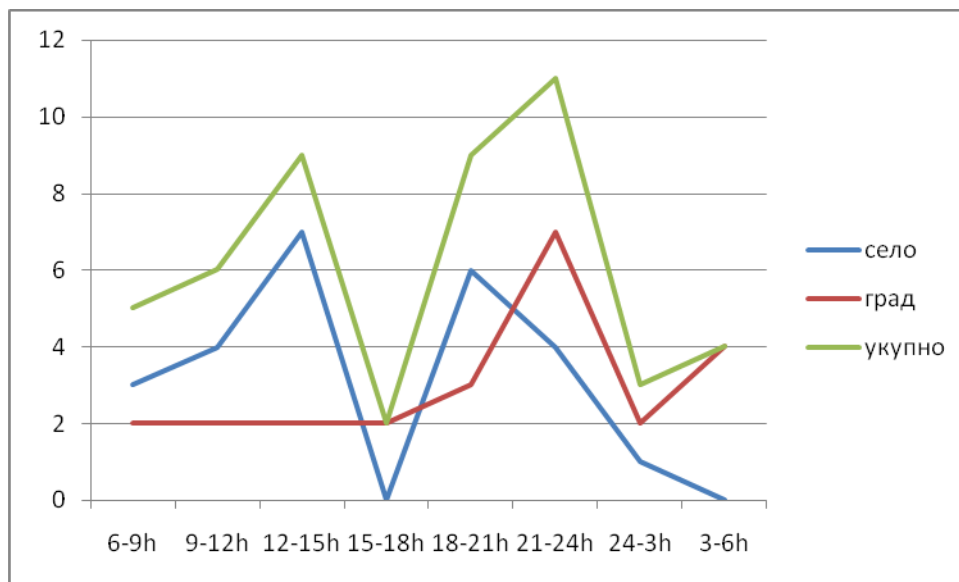
Слично истраживање, али у Великој Британији, спровео је Брукман, који је анализирао временску дистрибуцију 95 убистава, у временском периоду од 1994. до 1996. године. Тако је утврђено да је 31% убистава почињено у периоду дана од поноћи до 4 часа изјутра, док приближно исти проценат извршених убистава (29%) постоји у делу дана од осам часова увече до поноћи.⁴⁶²

За ране јутарње часове (6-9h) карактеристичан је приближно једнај број убистава на селу и у граду (*Графикон 11*). У овом периоду дана, људи се припремају за своје свакодневне обавезе. Такође, током преподнева (9-12h) постоји приближно исти број извршених сеоских и градских убистава – 4 убиства на селу, а 2 убиства у граду. И у периоду од 12 до 15 сати јавља се већа заступљеност сеоских убистава, при чему у том временском периоду бива извршено 7 убистава на селу, а само 2 убиства на градском подручју. Наиме, ова већа заступљеност сеоских убистава у односу на убиства у граду, може се објашњавати тиме да у овом временском периоду људи са села праве паузу, како би се одморили од пољских радова. То доводи до већег броја контаката међу људима и већој могућности да избије сукоб. За разлику од људи са села, градско становништво не прави такве паузе. Временски период од 15 до 18h се одликује најмањим бројем извршених убистава (само 2 убиства). У том периоду дана већина становника градова и села престају са радним обавезама. Такође, тада се они и одмарају од свакодневних обавеза. Већ у следећем периоду (18-21h) постоји драстично повећање броја извршених убистава – укупно 9 убистава, при чему је 6 убистава почињено на селу. За разлику од периода од 18 до 21h, када постоји знатно већи број сеоских убистава, период од 21 до 24h се одликује са 7 градских и 4 сеоска убиства. С обзиром на то да је за градско становништво карактеристично касније излажење у провид, у односу на сеоско становништво, ту се може тражити узрок већег броја убистава у граду, у периоду од 21 до 24h. Упоредивањем дистрибуције убистава у селу, у временском раздобљу између 18 и 21h, са убиствима у граду за временски период од 21 до 24h, можемо извући закључак да се контакти између људи на селу, после напорног радног дана, повећавају у периоду од 18 до 21h, јер је за село карактеристично раније излажење у провид, за разлику од градског становништва.

⁴⁶² Brookman, F., op. cit., pp. 42.

Другим речима, каснији изласци у кафане, одласци на разне спортске и културне приредбе, заједно са знатно већим бројем контаката, уз конзумирање алкохола, утиче на то да у последњем делу дана, у градовима постоји већи број кривичних догађаја, оквалификованих као убиство, у односу на село. Од поноћи до три сата изјутра, извршена су 2 убиства у граду, уз једно сеоско. Како места за излазак у градовима раде знатно дуже у односу на село, постоји и већи број убистава у овом периоду. Такође, у току раној јутра (3-6h), по мраку, дешавају се само убиства у граду. Виши суд у Нишу, у пресуди број 95/06, није прецизирао тачно време извршења обичног убиства. Сходно томе, ова пресуда није била меродавна приликом одређивања дела дана када је убиство почињено.

Уколико упоредимо број убистава по временским периодима, видећемо да се у вечерњим и ноћним сатима дешавају већи број убистава, чиме се потврђују резултати добијени од стране Марвина Волфганга.

Графикон 11. Временска дистрибуција убистава по делу дана

4. Начин и средства извршења убиства у југоисточној Србији

4.1. Начин извршења убиства у југоисточној Србији

Сазнавање начина извршења убиства је важно како би се створиле ефикасне мере превенције вршења убиства. Начин вршења убиства зависи од постојања одређених околности. Те околности су најчешће везане за саму ситуацију

извршења убиства, побуде убице, али доступности средства извршења убиства. Није начин извршења убиства битан само ради развијања мера превенције. Наиме, од начина извршења убиства зависи правна квалификација облика убиства, али она утиче и на висину изречене казне.

У нашем узорку највише убистава је извршено пуцањем у тело – укупно 16 убистава, што чини 32% начина извршења убиства. Убадање ножем у тело са уделом од 30% се налази на другом месту начина извршења убиства, док је на трећем месту ударање разним предметима, са 24%. Остали начини извршења убиства, попут гушења, бацања бомбе, остављања и дављења, појединачно немају велики удео (Табела 9). Укупно, они чине 14% начина извршења убиства. До сличних резултата дошао је у свом истраживању и криминолог Шпиро Вуковић.⁴⁶³

Највише убистава пуцањем у тело настаје изненада (7 убистава), при чему скоро исти удео у погледу начина извршења убистава има и пуцање у тело при свађи или тучи⁴⁶⁴ (6 убистава). Једина разлика између ова два начина извршења убиства се огледа у просторној дистрибуцији убистава. Наиме, код лишења живота другог лица пуцањем у тело при свађи или тучи, два убиства више су извршена у граду него у селу, док је код изненадног пуцања у тело већи удео сеоских убистава (4 према 3). Убадање ножем, као начин извршења убиства, се највише јавља приликом свађа (7 убистава), уз постојање веће заступљености градских убистава (5 убистава). Велики број убистава извршених убадањем ножем је почињено изненада (6 убистава), при чему се 83% ових убистава десило на селу. Иако је свађа или туча, као околност извршења убиства, највише заступљена код убадања ножем, она нема највећи удео, јер су убиства почињена изненада укупно највише заступљена – 20 убистава. Већа заступљеност изненадних убистава је присутна и код убистава почињених ударањем жртве разним предметима. Без обзира на то да се убиства извршена при одбијању напада могу убрајати у убиства при свађи или

⁴⁶³ Вуковић, Ш., *op. cit.*, стр. 28-30.

⁴⁶⁴ Из интервјуа са једним убицом са територије југоисточне Србије издвајамо: „*Била је 2003. година. Дошао сам испред кафића по имену Дога. Обезбеђење није хтело да ме пусти унутра, јер је била превелика гужва. Рекао је да сачекамо да неко изађе. Кад је њих неколико изашло, поново није хтео да нас пусти у кафић. Био је много јачи од мене. Први пут сам се осетио немоћан. Вратио сам се кући по пиштољ и упуцао га двапут. Опет из неког принципа. Био сам увређен зато сам пуцао. Нема неки разлог. Онда сам побегао у Београд, па у Грчку.*“

тучи, она се од њих разликују по томе што је жртва убиства поседовала неко оружје/оруже, које је употребљавало или је намеравало да употреби.

Гушење, као начин извршења убиства, догодило се у два кривична догађаја. Бацање експлозивних направа је, такође, био начин извршења убиства у 2 случаја. Податак да је оно био начин извршења убиства у два наврата у граду, указује да је много лакше набавити једну такву нараву у граду него на селу. Гушење и дављење су са по 2 начина извршења убистава веома мало заступљени у односу на остале начине, док је остављање немоћне особе, у једном случају убиства на селу, био начин његовог извршења.

Начин извршења	Село	Град	Укупно
1. Убадање ножем	8	7	15
- при одбијању напада	1	1	2
- при свађи или тучи	2	5	7
- изненада	5	1	6
2. Пуцање у тело	8	8	16
- при одбијању напада	1	1	2
- при свађи или тучи	2	4	6
- изненада	4	3	7
- из заседе	1	/	1
3. Ударање чекићем/теслом/ секиром/дрветом/песницом/ циглом	6	6	12
- при свађи или тучи	2	3	5
- изненада	4	3	7
4. Гушење	1	1	2
5. Бацање Молотовљевог коктела/бомбе	/	2	2
6. Остављање	1	/	1
7. Дављење	1	1	2

Табела 9. Начини извршења убиства у југоисточној Србији

4.2 Средства извршења убиства у Југоисточној Србији

У иностраној криминолошкој литератури спроведено је мало истраживања о средствима извршења убиства. Главни извор података о врсти оружја (средстава) који су коришћени приликом вршења убистава су извештаји, које сваке године објављује Федерални истражни Биро (ФИБ).⁴⁶⁵ Последњи објављени извештај односи се на 2009. годину. Током те године у Америци је било почињено 13.636 убистава. Највише убистава извршено је употребом пиштоља – 6.452 убистава (47,32%). Такође, коришћене су и друге врсте ватреног оружја, као што су пушке (2,55%) и сачмарице (3,07%). У 14,14% почињених убистава истражни органи нису могли да установе ком типу ватреног оружја припада средство извршења убистава. У 1.825 убистава употребљен је нож као средство (13,38%), како би се неком другом лицу одузео живот, док су разни делови тела, попут руку, песница, ногу, искоришћени у свега 5,87% убистава. У преосталим убиствима (1.864 или 13,67%) су употребљавани разни други предмети.⁴⁶⁶ Из приказаних података видимо да у америчком друштву постоји распрострањена култура употребе разних врста ватреног оружја за извршење убистава. Генерални савет за друштвена истраживања је 2004. године објавио резултате да је 36,5% Американаца у својим домовима поседовало ватрено оружје. Другим речима, близу 44 милиона Американаца је имало 192 милиона комада ватреног оружја, при чему су 65 милиона комада пиштољи.⁴⁶⁷ Треба напоменути да су ово званични подаци који не обухватају оружје, које није регистровано. Са оволиким бројем комада оружја у приватном власништву, „логично“ је да се највећи број убистава врши њиховом употребом.

У нашем истраживању средство, највише коришћено за вршење убистава је био нож (*Табела 10*). Наиме, у 30% случајева убистава, нож је био оружје лишења туђег живота, при чему постоји скоро подједнаки удео у броју убистава извршених

⁴⁶⁵ O'Kane, J., *Wicked deeds: murder in America*, Transaction Publishers, New Jersey, 2005, pp. 184.

⁴⁶⁶ *2009 FBI Murder Statistics By State And Type Of Weapon Used*. Видети: <http://www.everydaynowadaysoff.com/2010/09/14/2009-fbi-murder-statistics-by-state-and-type-of-weapon-used/>, приступ 04.08.2011. године

⁴⁶⁷ Wikipedia, *Gun violence in the United States*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Gun_violence_in_the_United_States#Homicides, приступ 04.08.2011. године

на селу, односно у граду.⁴⁶⁸ Пиштољ је употребљен у 14 убистава, уз заступљеност од 28%. С обзиром на то да је пиштољ у приближно подједнаком броју убистава коришћен како на селу, тако и у граду, можемо закључити да не постоји разлика у погледу доступности оружја лицима, везано за територију њиховог живљења. Оно што треба нагласити је то да је у *Табели 10.* направљена разлика између пиштоља и пушке, без обзира што и једно и друго средство извршења убиства спадају у ватрено оружје. Тако је пушком почињено убиство у два случаја на селу (4%). После ножа и пиштоља, сива снага руку је употребљена у по 2 убиства на селу и у граду, што чини 8% од укупних посматраних убистава. Иако се могло претпоставити да ће секира бити више коришћена за вршење убиства на селу, због објективно веће потребе за њом приликом обављања сеоских послова, у нашем истраживању секира је била средство извршења убиства само у граду (2%).

Бројна убиства су почињена ударцима разним предметима, попут тесле, будака, гитер блока, цигле, мотке, дрвета, чекића и других предмета. Њихов појединачни удео у извршеним убиствима, у временском оквиру нашег истраживања, на посматраној територији је веома мали - износи 2%, при чему је удео тесле и цигле, као средства вршења убиства, по 4%. Такође, ако бисмо посматрали ове разне предмете у оквиру једног предмета извршења убиства, они би заједно чинили 18% средстава употребљених за лишавање живота. Другим речима, и у том случају би се налазили иза удела ножева и пиштоља у убиствима. Два убиства су учињена тако што су новорођенче и дете остављени, што је довело до њихове смрти. Пошто код ових убистава није коришћено конкретно средство за њихово извршење, у *Табели 10.* уведена је и категорија под називом *Остало.*

У истраживању убистава у некадашњој Југославији, у периоду од 1960. до 1964. године, највише убистава је почињено ножем, ватреним оружјем, тупим предметом и секиром.⁴⁶⁹ Уколико боље погледамо добијене резултате нашег истраживања, видећемо да се ови резултати поклапају са ранијем спроведеним истраживањем, јер је укупно 9 убистава извршено ударцима неким тупим

⁴⁶⁸ У следећој реченици дат је опис лишења живота другог лица: „*Ја сам у погледу видела да је он болестан. Он ме је ударио у вилицу. Тада сам почела да губим свест. Узела нож. Он је видео, али није хтео да ме спречи.*“

⁴⁶⁹ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 117.

предметом, уз коришћење, у нашем узорку, тесле, будака, гитер блока, цигле, мотке итд.

Средство извршења	Село	Град	Укупно
Нож	8	7	15
Пиштољ	8	6	14
Рука	2	2	4
Пушка	2	/	2
Цигла	/	2	2
Експлозив	/	2	2
Тесла	/	2	2
Будака	1	/	1
Гитер блок	1	/	1
Секира	/	1	1
Мотка	1	/	1
Неидентификовани предмет	1	/	1
Дрво	/	1	1
Чекић	/	1	1
Остало	2	/	2

Табела 10. Средства извршења убистава у југоисточној Србији

5. Однос покушаних и свршених убистава у југоисточној Србији

Иако покушај није меродаван за убиство у погледу висине изречене казне, веома је битно установити који облици убиства се врше у покушају, како би се увидело који од разних облика убиства имају већу друштвену опасност. Како код покушаја убиства жртва на неки начин успева да преживи напад на свој живот, потребно је подробније испитати покушаје убиства у вези са временом, местом, начином и средством његовог извршења, јер би тиме било омогућено да надлежни државни органи на време реагују како би се жртви пружила неопходна помоћ.

Из *Табеле 11.* видимо да је укупно било 16 убистава у покушају, од 50 убистава,⁴⁷⁰ што чини 32% укупно извршених убистава. Од укупног броја обичних убистава, 41% је било у покушају. Међутим, треба обратити пажњу и на друге облике убистава који су били у покушају. Наиме, док су убиства на свиреп или подмукао начин, убиства при извршењу разбојништва или разбојничке крађе, убиства из користољубља, убиства на мах и убиства детета при порођају припадали убиствима која су у потпуности извршена, само једном, облик убиства, којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, је био у покушају. Исти је случај и са убиством из безобзирне освете. Облик тешког убиства, које је највише било извршено у покушају, је убиство више лица – 2 случаја. До лишења живота код убистава у покушају није долазило из бројних разлога. Ти разлози се огледају у пружању благовремене лекарске помоћи, у успешном спречавању завршетка дела од стране саме жртве или трећих лица и у бежању жртве са места покушаја убиства или бежању починиоца.

С обзиром на то да су у већини случајева убиства била свршена (68%), можемо закључити да када неко лице одлучи да почини неко убиство, оно у извршењу једног таквог дела „истрајава“ до самог краја, односно док не лиши живота одређено лице.

Облик убиства	Покушај	Свршено
Обично убиство	12	17
Убиство на свиреп или подмукао начин	/	5
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	1	1
Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке	/	2

⁴⁷⁰ Једна пресуда Округног суда у Нишу, под бројем 53/06 се односила на један кривични догађај који је квалификован и као убиство извршено на свиреп и подмукао начин и као убиство из користољубља. Иако се овде ради о једном кривичном догађају, он је у *Табели 5.* представљен као 2 различита убиства.

крађе		
Убиство из користољубља	/	2
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	1	2
Убиство више лица	2	3
Убиство на мах	/	1
Убиство детета при порођају	/	1

Табела 11. Однос покушаних и свршених убистава у југоисточној Србији

6. Саучесништво при извршењу убистава у југоисточној Србији

Саучесништво, као посебан вид извршења кривичног дела, се огледа у учествовању више лица у његовом извршењу. С обзиром на то да постоји више начина учествовања више лица можемо разликовати и више облика саучесништва.

Први облик, под називом саизвршилаштво, постоји уколико више лица, учествовањем у радњи извршења са умишљајем или из нехата заједнички изврше кривично дело или остварујући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела, при чему ће се свако од њих казнити казном прописаном за то кривично дело (члан 33. КЗ). Да бисмо говорили о постојању саизвршилаштва морају бити испуњена два услова. Прв услов се манифестује у извршењу заједничког дела, док се други услов односи на постојање свести код саизвршилаца о заједничком деловању. Такође, из законског одређења саизвршилаштва произилази да је кривично дело могуће извршити умишљајем или из нехата, уз непостојање правила да сви саизвршиоци морају поступати само са умишљајем, односно само из нехата. Другим речима, могуће је да неко од саизвршиоца чини кривично дело са умишљајем, док неки други саизвршиоци поступају из нехата.

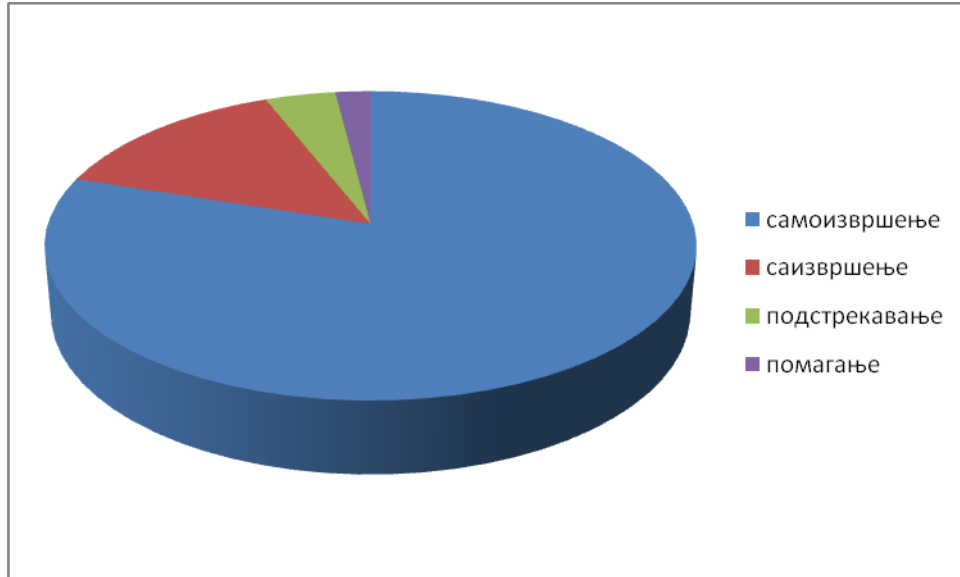
Други облик саучесништва је подстрекавање. Наиме, њиме се неко други наводи на извршење кривичног дела. Навођење је утицање на другог да донесе одлуку да изврши неко кривично дело. Радња навођења може бити различита, као што је: молба, сугестија, наређивање, обећање награде итд. Постојање подстрекавања условљено је тиме да оно буде управљено према одређеном лицу,

као потенцијалном извршиоцу кривичног дела, односно да буде управљено према одређеном кругу лица. Уколико се неко обраћа неодређеном броју лица, то не представља подстрекавање. Исто тако, нема подстрекавања када постоји навођење за вршење кривичних дела уопште. Неопходно је да подстрекач зна кога подстрекава на извршења кривичног дела, док подстрекнути то не мора да зна. Да би подстрекач кривично одговарао потребно је да поступа са умишљајем.

Последњи облик саучесништва је помагање, које се састоји у пружању помоћи другоме да изврши кривично дело. И код помагања потребно је да се оно односи на одређено лице и на извршење одређеног кривичног дела. Правећи разлику између физичког и психичког помагања, оно се може извршити давањем средстава за извршење одређеног кривичног дела, отклањању препрека и друго, када говоримо о физичком помагању, као и у давању савета, информација од чијег знања зависи успешност извршења кривичног дела, када постоји психичко помагање. Да би помагач био кривично одговоран потребно је да поступа са умишљајем.

У нашем узорку, највећи број убистава је извршен од стране само једног лица (*Графикон 12*). Наиме, у узорком обухваћеним случајевима извршених убистава на територији југоисточне Србије, у периоду од 2006. до 2010. године, било је 40 убистава, код којих је једно лице извршило ово кривично дело, што чини 80%. У 20% јавио се неки облик саучесништва. Тако, облик саучесништва, који је највише заступљен, је саизвршилаштво. У нашем узорку добијени су подаци да је било 7 саизвршења (14%). Остали облици саучесништва су још мање заступљени. У почињеним убиствима био је само 1 случај помагања. Другим речима, они чине 2% од укупног броја убистава. Такође, удео подстрекавања, као облик саучесништва, постојао је у 2 убиства, што представља 4%. Занимљив је, такође, податак да се од свих убистава, у којима се јавио неки облик саучесништва, у само једном случају извршено је обично убиство, а у осталим случајевима неки облик тешког убиства. Треба напоменути да је једно тешко убиство при извршењу разбојништва, од стране Окружног суда у Прокупљу пресуђено тако као да је почињено само од стране једног лица (пресуда бр. 1/08), иако су још две особе учествовале у његовом извршењу. Разлог овакве пресуде суда је у томе што је једно лице преминуло у

међувремену, а другом није утврђен идентитет. Исто тако, код пресуде лесковачког суда (бр. 64/08) и пресуде Окружног суда у Нишу (бр. 172/08) евидентно је да су још троје лица учествовала у извршењу убиства, али и у овим случајевима није утврђено ко су они.

Графикон 12. Саучесништво при извршењу убиства у југоисточној Србији

7. Поврат

У теорији постоје три одређења поврата, који се другим речима назива рецидивизам. Прво одређење поврата, познато под именом кривичноправно одређење, састоји се у поновном вршењу кривичних дела од стране лица, које је већ било осуђено за неко кривично дело. Наиме, да бисмо сматрали да постоји поврат у кривичноправном смислу, потребно је постојање правноснажне судске одлуке о неком кривичном делу, које је извршено пре последње почињеног кривичног дела. У оквиру оваквог одређења рецидивизма, постоје неколико његових облика. Тако се разликује општи и специјални поврат. Док код општег поврата постоји поновно вршење било којег кривичног дела после осуде за раније извршено кривично дело, код специјалног поврата постоји поновно вршење истог кривичног дела после осуде за то исто кривично дело. Поред ове поделе поврата, постоји и деоба на обични и вишеструки поврат, при чему се вишеструки поврат

одликује постојањем склоности за поновним вршењем истих или различитих кривичних дела.

Друго одређење поврата је криминолошко схватање, које се разликује од кривичноправног одређења у непостојању осуде за раније извршено кривично дело. Другим речима, криминолошки поврат постоји када неко лице изврши ново кривично дело, без обзира да ли је раније извршено кривично дело било предмет пресуђења.

Пенолошко схватање поврата, као његово последње одређење, састоји се од поновног долажења учиниоца кривичног дела у пенитенцијарну установу, за дело које је учинио после издржане институционалне кривичне санкције за претходно кривично дело. Из овакве дефиниције, произилази да према повратнику није био примењен адекватан третман, који би га ресоцијализовао.

Један од првих криминолога, који је проучавао рецидивизам код убистава, је Марвин Волфганг. Он је у својој докторској дисертацији поврат посматрао и у односу на учиниоца и у односу на жртву, истичући да је 64% од 621 убице већ било претходно хапшено, док је код жртава убистава тај проценат нешто мањи – 47% од 588 жртава.⁴⁷¹

У временском и просторном оквиру нашег истраживања највише учиниоца кривичног дела убистава су повратници – 51%, при чему за једну извршитељку убистава не постоје подаци, јер је она држављанка Босне и Херцеговине, а непосредно по извршењу овог кривичног дела је побегла (*Табела 12*), тако да она није била рачуната приликом обраде статистичких података у вези поврата. Међутим, овде треба нагласити да сви повратници не припадају истој категорији. Наиме, највише повратника је вршило кривична дела која припадају и криминалитету насиља и другим типовима криминалитета – 28%.⁴⁷² Веома је

⁴⁷¹ Костић, М., *Деца убице – докторска дисертација*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2000. година, стр. 124.

⁴⁷² Од свих повратника најзанимљивији је један извршилац обичног убистава у покушају, који је, између осталог, осуђиван и за друга кривична дела. Ипак, оно по чему се он издваја је податак да је он као малолетник већ био кривично гоњен, због почињеног убистава. Цитат из интервјуа са њим гласи: „Са 15 година сам почињо прво убиство. Гађали смо неке флаше с пиштољем. Тада је наишао један човек из краја, који нам је рекао да престанемо са тим. Ми смо почели да бежимо. Приметио сам да иде за нама. Уперио сам пиштољ у њега. Он је завукао руку у џеп и ја сам тада пуцао. Ја се нисам уплашио. Пуцао сам из принципа. Одмах сам то вече ухапшен. Видела ме једна жена са прозора. Нисам знао да сам га убио. Чуо сам да нека жена прича да је видела неког, али ме није препознала. Мислим да све што се деси, треба да се деси. Не кајем се ни за шта. Родитељима је било много криво када сам почињо убиство.“

занимљив податак да је 12 убица претходно било осуђивано за кривична дела која не припадају криминалитету насиља, док је само један убица претходно био извршилац криминалитета насиља. Из овога можемо закључити да је вршење кривичних дела ненасилног карактера на неки начин „предворје“ за касније чињење веома тешких кривичних дела. Остали извршиоци убистава, њих 49%, су примарни делинквенти.

Примарни делинквент	Повратник – криминалитет насиља		Повратник- други типови криминалитета		Повратник – оба типа криминалитета
	обични	вишеструки	обични	вишеструки	
27					14
	1	/	3	9	
49%	2%		21%		28%

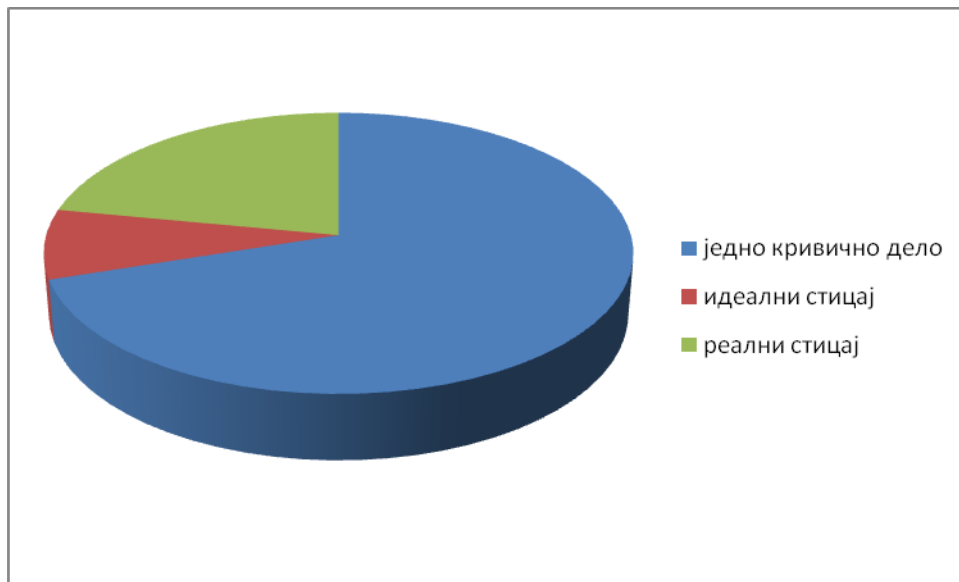
Табела 12. Поврат код извршилаца убистава у југоисточној Србији

8. Стицај

Стицај, као вршење више кривичних дела од стране једног лица, уз услов да су она предмет једног кривичног поступка, једне пресуде и једне кривичне санкције, има велики значај за криминолошка истраживања. Међутим, треба нагласити да стицај у једном криминолошком истраживању има сасвим други значај. Како постоје две врсте стицаја – реални и привидни, за криминологију реални стицај има далеко већи значај. Код ове врсте стицаја, у криминолошком смислу постоји рецидив. Са друге стране, идеални стицај нема већи значај за криминологију, јер се њиме не добијају подаци већег значаја.

Од 50 случајева убистава, извршених у просторном и временском оквиру нашег истраживања, њих 35 је извршено без неког другог кривичног дела, што чини 70% укупних убистава (*Графикон 13*). Преосталих 30% убистава извршено је у стицају са другим кривичним делима, при чему је 11 убистава извршено у реалном стицају (22%), док су само четири убиства почињена у идеалном стицају (8%). Од 11 убистава у извршених у реалном стицају са неким другим кривичним делом, њих 9 је почињено са кривичним делом недозвољено држање оружја и

експлозивних материја из члана 348. Кривичног законика Републике Србије. Наиме, убице су, недозвољеним поседовањем оружја, сами себи, на неки начин, обезбедили средство извршења кривичног дела убиства. У једној пресуди извршиоци осуђени су, поред убиства из користољубља, на кривично дело разбојништва у реалном стицају. Веома интересантна је одлука Окружног суда у Нишу (бр. 53/06) који је један кривични догађај оквалификовао и као убиство на свиреп и подмукао начин и као убиство из користољубља у идеалном стицају, док је једна друга пресуда за убиство у покушају садржала поред убиства и кривично дело напад на службено лице у вршењу службене дужности из чл. 323. став 3. (Окружни суд у Нишу 17/07). Такође, једно обично убиство у покушају је извршено у идеалном стицају са кривичним делом лака телесна повреда (Окружни суд у Нишу бр. 59/06).

Графикон 13. Стицај при извршењу убистава у југоисточној Србији

9. Извршиоци убиства

9.1. Пол и старост убица

Бројна истраживања код нас и у свету су показала да жене врше знатно мање кривичних дела од мушкараца, уопште посматрано. Тако, према истраживању спроведеном у нашој земљи, удео жена у укупном криминалитету, у периоду од 1999. године до 2005. године, је био између 8,3 и 8,9%. Њихов удео и извршењу

убистава је сличан. Тако је у САД-у од убистава, код којих је пол убице познат, 89,7% почињено од стране мушкараца. Другим речима, у само десетак процената убистава, жене су извршитељке овог кривичног дела.⁴⁷³

Слични резултати су добијени приликом анализе података прикупљених нашим истраживањем. Наиме, од укупно 55 извршилаца различитих облика убистава, мушкарци чине 95% у посматраном узорку, што представља 52 (са)извршилаца убистава, док се припаднице женског пола јављају као извршитељке убистава у свега 5% случајева. До сличних резултата дошла је и криминолошкиња Биљана Симеуновић Патић у својој докторској дисертацији. Њен узорак је обухватао 486 извршилаца убистава или његових покушаја, који су били откривени од стране надлежних државних органа. Од укупног броја извршилаца убистава, њих 457 или 94% је било мушког пола. Удео жена као извршитељки убистава је био 6%.⁴⁷⁴ Добијеним резултатом, да се жене јављају у свега 5% извршених убистава, потврђује се теза да су ситне и ненасилне криминалке.

Структура убистава према полу у југоисточној Србији је веома различита. Из *Табеле 13*. можемо видети да су бројни облици убистава извршени у периоду 2005-2010. године били почињени само од стране мушкараца.⁴⁷⁵ Тако су само припадници јачег пола извршавали обична убистава – 31 убица мушког пола. Овај податак се не поклапа са резултатима истраживања криминолошкиње Патић, која је установила да су обична убистава чињена како од стране мушкараца, тако и од стране жена. Наиме, од 190 извршилаца овог облика убистава, њих 12 је женског пола, што чини 6%.⁴⁷⁶ Такође, поред обичног убистава, које спада у „специјалност“ мушкараца, и убистава на свиреп и подмукао начин, убиство којим се доводи у опасност живот још неког лица, убистава при извршењу разбојништва или

⁴⁷³ Crime in the United States. *Expanded Homicide Data*. Видети: http://www2.fbi.gov/ucr/cius2009/offenses/expanded_information/homicide.html, приступ 26.08.2011. године

⁴⁷⁴ Симеуновић Патић, Б., *op. cit.*, стр. 80.

⁴⁷⁵ И код статистичке анализе ових података треба напоменути да се једна пресуда Окружног суда у Нишу, под бројем 53/06, односила на један кривични догађај, који је оквалификован и као убиство извршено на свиреп и подмукао начин и као убиство из користољубља, при чему су дата убистава почињена од стране 2 мушкараца. Иако се овде ради о два кривична догађаја која су извршена од по 2 мушкараца, они су у *Табели 7*. рачунати као 4 починица поменутих облика убистава.

⁴⁷⁶ Симеуновић Патић, Б., *op. cit.*, стр. 81.

разбојничке крађе, убиства из користољубља и убиства из безобзирне освете или других ниских побуда спадају у „ексклузивни домен“ вршења убистава од стране мушкараца.

Треба напоменути да је у посматраном узорку било 4 починитеља убистава више лица мушког пола, док је само једна жена извршила овај облик тешког убистава. По једна извршитељка јавила се код убиство на мах, као и код убистава детета при порођају.

Облик убистава	Мушкарци	Жене
Обично убиство	31	/
Убиство на свиреп или подмукао начин	6	/
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	2	/
Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	2	/
Убиство из користољубља	4	/
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	3	/
Убиство више лица	4	1
Убиство на мах	/	1
Убиство детета при порођају	/	1
Укупно	52	3

Табела 13. Структура убистава према полу у југоисточној Србији

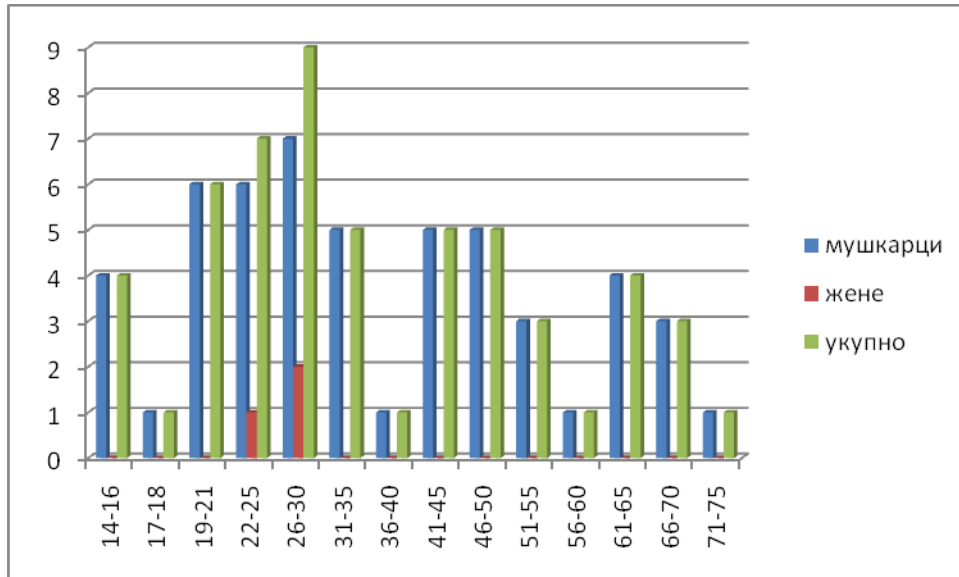
Разлике међу извршеним убиствима постоје и у односу на старост починитеља овог кривичног дела (*Графикон 14*). Тако је, према нашем истраживању, највише убица било старости од 26 до 30 година – укупно 9, што чини 16% од 55 убица, при чему су у 7 случајева убице биле мушког пола. Треба напоменути да су жене убице, поред ове старосне групе, припадале и групи од 22 до 25 година, али само у једном случају. Исто тако, 6 мушкараца, година старости 22-25 су били убице (укупно убица оба пола - 13%). Велики број убица је у време извршења убиства имао од 19 до 21 године, са уделом од 11% у односу на остале старосне категорије. Такође, велики удео (9%) у погледу година убица, у време чињења кривичног дела убиства, има и група, која се односи на убице старости од 41 до 45 година живота. Убице у узрасној групи од 46 до 50 и од 61 до 65 чине по 9% од укупног броја убица.⁴⁷⁷ У истраживаном узорку, убице узраста од 66 до 70 су биле заступљене са 5%, док су убице старости од 31 до 35 година имале нешто већу заступљеност (9%). Четворо малолетних убица су били старости од 14 до 16 година (7%), док је један малолетни убица припадао групи старијих малолетника у време извршења убиства (2%). Такође, 1 убица мушког пола је припадао старосној групи 36-40 година (2%). Особе од 51 до 55 година су у узорку биле заступљене са 5%, док су лица узраста од 56 до 60 година и од 71 до 75 година чинила по 2% од укупног броја убица.

Упоређивањем малолетних и пунолетних убица видимо да је њихов однос 1 према 10, што је више него у раније спроведеном истраживању од стране криминолошкиње Биљане Симеуновић Патић. Наиме, у њеном узорку истраживања тај однос износи 1:6,6.⁴⁷⁸ Исто тако, у убиствима обухваћеним нашим просторним и временским оквиром истраживања, постоји велики удео лица веће старости (лица од 51 до 75 година). Иако је било за сходно очекивати да ће са повећањем броја година живота уједно опадати број убица, у нашем узорку велики број убица припада овим старосним групама. Из овога произилази да кривично

⁴⁷⁷ У пресуди Вишег окружног суда у Лесковцу, под бројем 12/10 (2009), не постоје подаци у вези датума рођења убице. Наиме, у пресуди пише само година рођења. Како тачан број година живота убица није могуће тачно установити, број година живота одређен је на основу одузимања године извршења убиства од броја година живота убице. Како дати убица на основу тога има 61 годину, он је сврстан у старосну групу од 61 до 65 година, иако је могуће да је имао непуну 61 годину.

⁴⁷⁸ Симеуновић Патић, Б., *op. cit.*, стр. 84.

дело убиство није само „младачко“ кривично дело, већ га чине и особе у позним годинама живота. Особе од 51 до 75 година су у 22% биле убице у нашем узорку.

Графикон 14. Године старости убица у југоисточној Србији

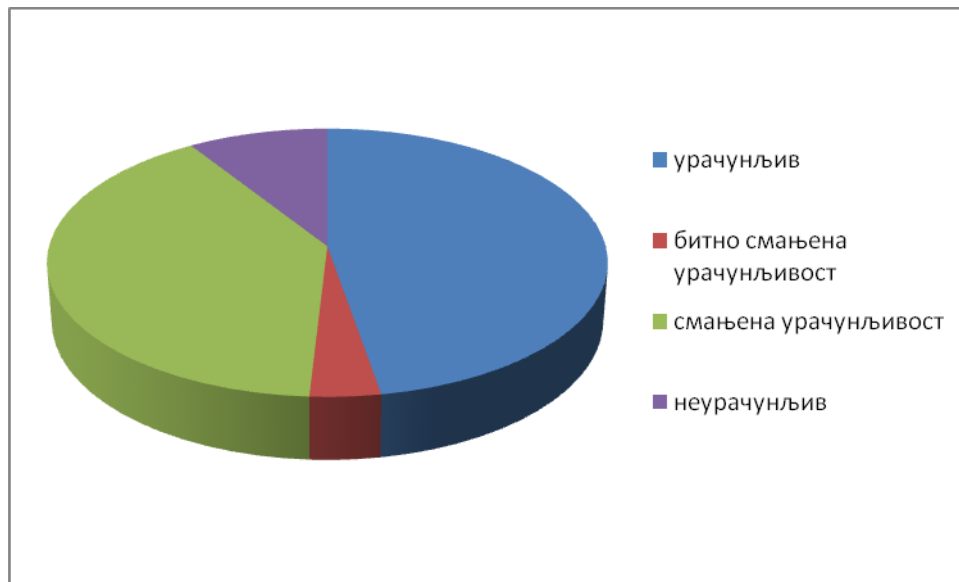
9.2 Урачунљивост убица

С обзиром на то да је Кривичним закоником Републике Србије прописано да је кривично дело оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено (члан 14. став 1), можемо закључити да кривица представља битан општи елемент дефиниције кривичног дела. Такође, Кривичним закоником посебно се одређује појам кривице (члан 22. став 1). Тако је за кривицу извршиоца кривичног дела потребно да је он урачунљив, да је кривично дело учињено са умишљајем или из нехата, ако је то законом прописано и да је учинилац био свестан или је био дужан и могао бити свестан да је његово дело забрањено. Из овога произилази да се кривица састоји од три елемента: урачунљивости, виности и свести да је дело забрањено.

Урачунљивост је психичко стање које постоји код учиниоца у време извршења кривичног дела. Треба напоменути да у Кривичном законiku није одређен појам урачунљивости, већ појам неурачунљивости (члан 23). Другим речима, урачунљивост је одређена негативно. Неурачунљив је онај учинилац који није могао да схвати значај свог дела или није могао да управља својим поступцима услед душевне болести, привремене душевне поремећености,

заосталог душевног развоја или друге теже душевне поремећености. Поред неурачунљивости постоји битно смањена урачунљивост и смањена урачунљивост. Док битно смањена урачунљивост представља факултативни основ за ублажавање казне, смањена урачунљивост може се узети као олакшавајућа околност приликом одмеравања казне. Ми се у овом делу рада нећемо бавити основама неурачунљивости.

У нашем просторно и временском одређеном узорку убистава, 47% (са)извршилаца, од укупно њих 55 је било урачунљиво, што чини 26 убица (*Графикон 15*). Такође, треба напоменути да овде није обрађена урачунљивост саучесника. Двадесет двоје убица или 40% је од стране вештака оцењено као смањено урачунљиво, али не и битно. Њих 5 (са)извршиоца убистава (9%) је било неурачунљиво, док је само њих 2 било битно смањено урачунљиво (4%). Уколико ове податке посматрамо мало шире, можемо закључити да чак 53% убица болује од одређених абнормалних психичких стања и поремећаја основних психичких функција.

Графикон 15. Урачунљивост убица у југоисточној Србији

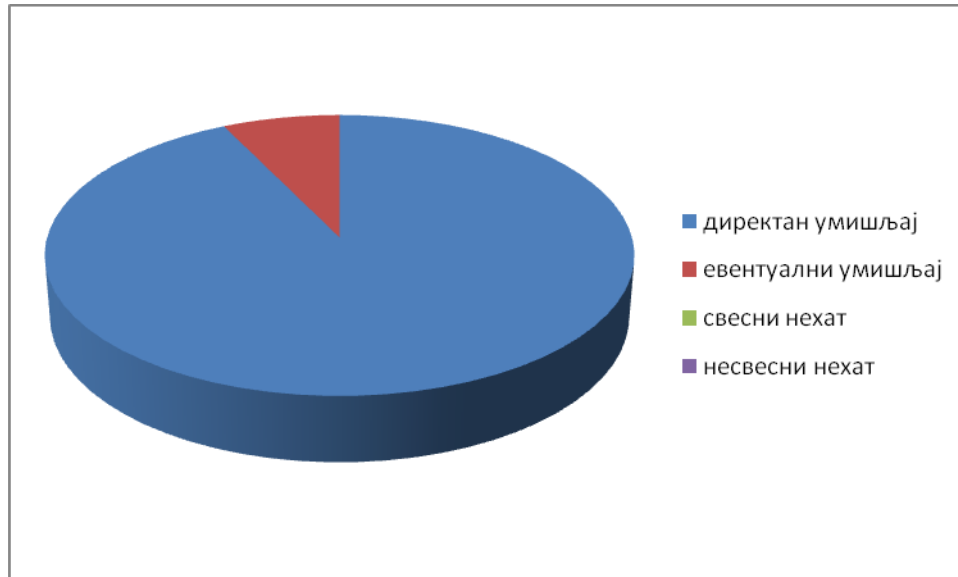
9.3. Облици виности убица

Виност, као други елеменат кривице, представља психички однос учиниоца кривичног дела према свом делу. Виност је нужан услов за постојање кривице и кажњивости. Учинилац једног кривичног дела може бити кажњен за то дело само ако има одређени психички однос према том делу, као свом остварењу. Облици виности су умишљај и нехат. За дело учињено са умишљајем увек се одговара. Кривични законик РС предвиђа два облика умишљаја (члан 25). Први облик умишљаја је директан умишљај, који постоји када је учинилац био свестан свог дела и хтео његово извршење, док други облик умишљаја, под именом евентуални умишљај, постоји када је учинилац био свестан да може учинити одређено кривично дело, па је на то пристао. Треба напоменути да КЗ не прави разлику у погледу кажњавања између ова два облика умишљаја. Другим речима, висина изречена казне зависи од оцене суда, у сваком конкретном случају. Иако теорија кривичног права познаје и неке друге облике умишљаја, они нису меродавни за наше истраживање. Стога неће бити предмет наше анализе.

Лакши облик виности је нехат (члан 26). Нехат постоји кад је учинилац био свестан да својом радњом може учинити дело, али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи спречити или кад није био свестан да својом радњом може учинити дело иако је према околностима под којима је оно учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности. За нехат се кажњава само када је то у закону изричито прописано. Из оваквог одређења нехата произилази да постоје његова два облика: свесни и несвесни нехат. И овде постоје неки други облици нехата. Као и код умишљаја, закон не прави разлику што се тиче кажњавања у односу на два облика нехата.

Анализом убистава обухваћеним нашим узорком, дошли смо до података да је 51 убица учинило разне облике убистава директним умишљајем, што чини 93% од укупног броја убица. Свега 4 убице је ово кривично дело извршило са евентуалним умишљајем (7%). Шире посматрано, постојање оволико великог процента

умишљаја код убица указује на велику усмереност радњи ка остварењу лишења живота другог лица.

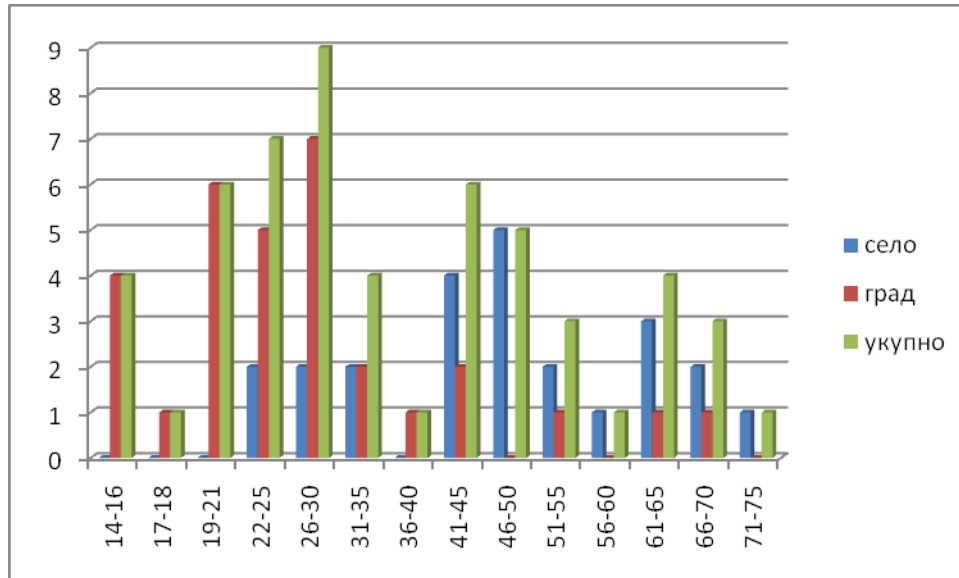

Графикон 16. Облици виности убица у југоисточној Србији

9.4. Однос старости убице са местом његовог живљења

У временском и просторном оквиру нашег истраживања убистава више извршиоца овог кривичног дела имало је пребивалиште у време извршења убиства у градовима – њих 31, што представља 56% од укупно 55 (са)извршилаца овог кривичног дела. Међутим, треба водити рачуна о томе да град, као место пребивалишта убица у време извршења убиства, није подједнако заступљено у свим старосним групама (*Графикон 17*). Наиме, млађе убице имале су пребивалиште у градовима, док учиниоци убистава старијег узраста имали су место живљења у селима. Млађи и старији малолетници су искључиво живели у градовима. Исти је случај и са млађим пунолетним лицима. Објашњења за овако добијене податке леже у томе да се начин живота младих људи у градовима и на селу драстично разликује. Док су млади људи на селу окренути извршавању свакодневних сеоских обавеза, адолесценти у градовима имају много више слободног времена. У старосној групи од 22 до 25 година, само су 2 убице, од њих 7, живели на селу, у време извршења убиства. Сличан однос постоји и у следећој старосној групи (26 до 39 година), док су особе од 31 до 35 године старости подједнако живеле и у граду и на селу. Већ од 41 године живота убица постоји већа

заступљеност убица који су живели на селу. Разлог овакој појави се може тражити у већој покретљивости и већем контакту људи са села у њиховим познијим годинама, за разлику од особа истих година живота у градовима.

Графикон 17. Однос старости убице у југоисточној Србији са местом његовог живљења

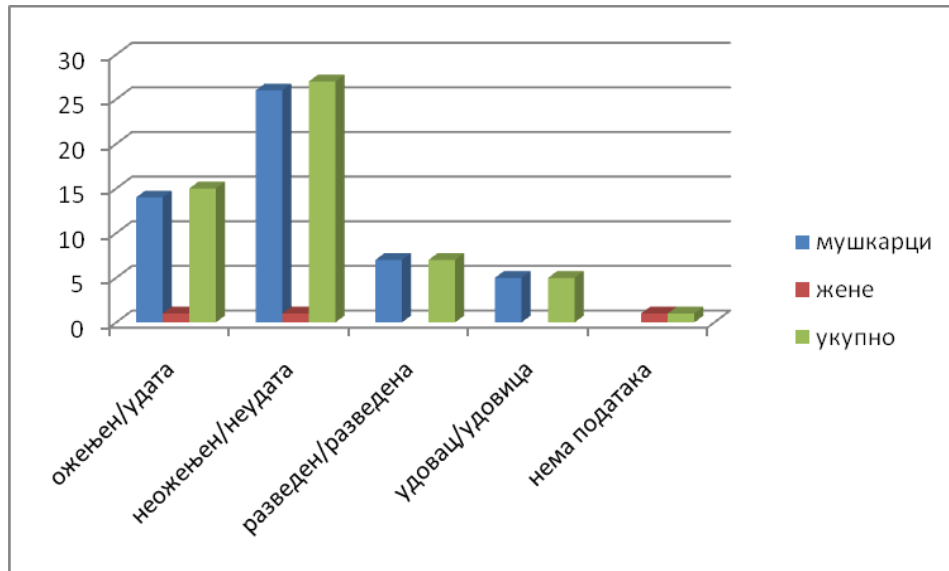
9.5. Брачни статус убица

Брачни статус убица привлачи посебну пажњу криминолога. Међутим, веома мали број истраживања је спроведено како би се утврдио овај податак. Чак је један од недостатака у многим великим и обимним истраживањима управо у непостојању ових чињеница. Такав је случај, на пример, са Извештајима о убиствима, коју сачињава Федерални истражни Биро (ФИБ).⁴⁷⁹

Највећи број извршиоца убиства, њих 27, што чини 49% од укупно 55 убица на простору југоисточне Србије, је било неожењено, односно неудато у време извршења убиства (*Графикон 18*). Такође, 14 убица је било ожењено, док је једна жена правноснажно осуђена за убиство била удата (27%). Седам убица је било разведено, што представља 13% од укупног броја починиоца овог кривичног дела. Нешто мањи број убица је живео сам, због смрти своје супруге – 5 убица (9%). Код једне жене убице било је немогуће установити њен брачни статус, јер је она након извршења убиства побегла из Србије, при чему треба нагласити да је она

⁴⁷⁹ M., Terance, R., Wendy, K., Drass, *Rethinking homicide: exploring the structure and process underlying deadly situations*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2004, pp. 42.

држављанка друге земље (2%). Посматрајући добијене податке шире, можемо закључити да је 73% убица, у време лишења живота другог лица, живело само, без обзира на разлог оваквог брачног статуса (неожењеност, разведеност, смрт брачног партнера). Иако би се из овог податка могао извући закључак да самачки живот представља један од криминогених фактора, треба бити крајње опрезан, јер не доводи такав начин живота непосредно до вршења убиства. Објашњење треба тражити у томе да се знатан број криминогених фактора јавља управо код оних лица која живе самачким животом.

Графикон 18. Брачни статус убица у југоисточној Србији

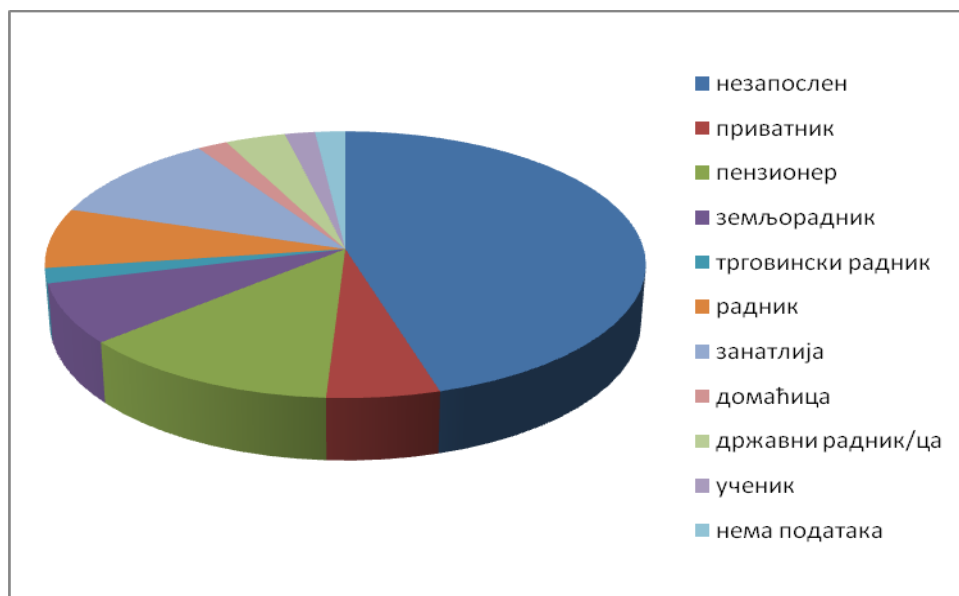
9.6. Занимање убица

Занимање извршиоца кривичног дела убиства представља веома важан податак, ради правилне и свеобухватне анализе криминогенезе убиства. Истраживања углавном показују исте резултате. Тако се, према истраживању убиства у Вашингтону од 1953. до 1956. године, највише убица бавило занимањима која не захтевају висок степен обуке, док су особе, који су предузетници, имали најмању стопу убиства.⁴⁸⁰ До сличних података се дошло у новијим истраживањима. Према истраживању криминолога Скота и Дејвиса, убице, ако су запошљене, раде послове који захтевају велики удео физичке снаге.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Falk, G., *Murder, an analysis of its forms, conditions, and causes*, McFarland & Company, North Carolina, 1990, pp. 171.

⁴⁸¹ Schwartz, J., *Murder in a Comparative Context*, Washington State University. Видети: http://cooley.libarts.wsu.edu/schwartzj/pdf/Homicide_Schwartz_class.pdf, приступ 09.09.2011. године

Од 55 извршилаца кривичног дела убиства, на просторном и временском оквиру нашег истраживања, највећи број, њих 25, је било незапослено, што чини 45% (*Графикон 19*). Велики проценат убица (13%) је био у време извршења убиства пензионисан (7 убица). Занатлије су биле убице у 6 случајева (11%), док су лица, која су се бавила физичким пословима (радник) у 7% били извршиоци убистава (4). Исто тако, подједнак проценат учешћа, у односу на укупан број убица, имају радници, као и особе које су се издржавале земљорадњом (4 убица), док су троје извршилаца убиства били приватници – 5%. Двоје убица су имали посао у државној служби, при чему је једно од њих, било женског пола (4%). Занимања, која су најмање заступљена у нашем истраживању, су трговински радник, домаћица и ученик (2%). За једну извршитељку убиства не постоје подаци, јер је страна држављанка, а при том је побегла из Србије по извршењу кривичног дела. Међутим, за њу се може рећи да се професионално бави извршењем убистава (плаћени убица).

Графикон 19. Занимање убица у југоисточној Србији

10. Пол и старост жртава убистава

Бројне државе воде статистике у вези пола жртава убистава. Тако је Министарство правде у САД-у задужено за прикупљање ових података. Године 1997. у САД-у почињено је 15.289 убистава. Од тог броја 77% жртава су били мушкарци.⁴⁸² Током 2007. године извршено је укупно 14.831 убиство, при чему су особе мушког пола биле жртве у 78,5% случајева.⁴⁸³ Из приказаних података произилази да је број укупно извршених убистава у датим година сличан, уз постојање скоро идентичног процента убистава у којима су мушкарци жртве.

У нашем узорку, мушкарци су 44 пута били жртве почињених убистава (75%), наспрам 15 жртава женског пола (*Табела 14*). Наиме, мушкарци су жртве обичних убистава у 76% случајева, док се жене у 24%. Код убистава на свиреп или подмукао начин, жене су биле жртве у 3 оваква убистава, што чини 60%, док су мушкарци жртве у два случаја, што износи 40%. Још један облик тешког убистава, у којем постоје жртве оба пола, је убиство више лица, са 7 жртава мушког пола (58%) и 5 жртава женског пола (42%). Међутим, утврдили смо да код неких облика убистава жртве биле искључиво мушкарци. Убиства чије су жртве били мушкарци су: убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе, убиство из користољубља, убиство из безобзирне освете или других ниских побуда и убиство на мах. Такође, код убистава детета при порођају жртва је било новорођенче мушког пола.

Када упоредимо податке добијене нашим истраживањем са подацима из Сједињених Америчких Држава можемо закључити да постоје одређене корелације. Тамо, као и на територији обухваћеној нашим истраживањем три четвртине жртава убистава су биле особе мушког пола.

Облик убистава	Мушкарци	Жене
----------------	----------	------

⁴⁸² *Criminal Justice Data and Statistics*. Видети: http://www.murdervictims.com/murder_statistics.htm, приступ 26.08.2011. године

⁴⁸³ Wallace, H., Roberson, C., *Victimology – legal, psychological and social perspectives*, Pearson Education, New Jersey, 2011, pp. 74.

Обично убиство	22	7
Убиство на свиреп или подмукао начин	2	3
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	4	/
Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	2	/
Убиство из користољубља	2	/
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	3	/
Убиство више лица	7	5
Убиство на мах	1	/
Убиство детета при порођају	1	/

Табела 14. Структура убистава према полу жртви у југоисточној Србији

Пол жртава убистава, правноснажно пресуђених у надлежним судовима на територији југоисточне Србије, у периоду од 2006. до 2010. године, се знатно разликује од пола извршиоца ових убистава. Упоредивањем добијених података из *Табеле 13.* и *Табеле 14.* можемо закључити да за разлику од извршилаца обичног убистава, убистава на свиреп или подмукао начин, који су мушког пола, жртве ових убистава су биле и особе мушког и особе женског пола. За разлику од ових облика убистава, постоје убистава код којих су извршиоци и жртве убистава биле особе једног и другог пола. Такав је случај са убиством више лица. Код одређених облика убистава, убица и жртва су мушког пола. То се односи на случај убистава при извршењу разбојништва или разбојничке крађе, убистава из користољубља и убистава из безобзирне освете или других ниских побуда. Док код убистава детета

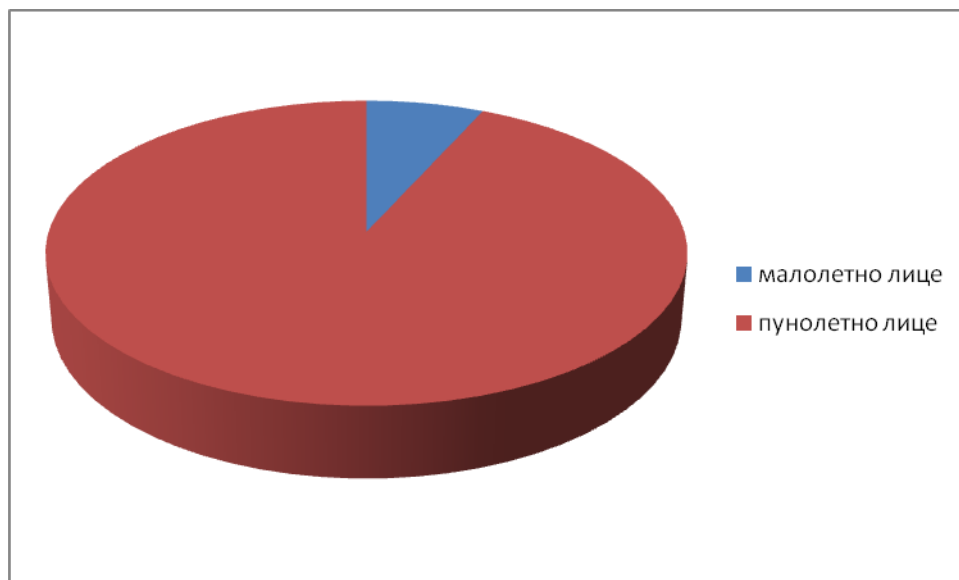
при порођају извршилац мора бити жена, жртва може бити новорођенче оба пола. У нашем случају, жртва је било новорођенче мушког пола.

Најразвијеније државе света редовно воде статистике о годинама живота жртва разних кривичних дела, међу којима је и убиство. Тако је, према Центру за правосуђе у Канади, највећи број жртва од 2005. до 2009. године старо од 18 до 24 године. Особе, које припадају старосним групама од 25 до 29, од 30 до 39 и од 40 до 49 година имају приближно исти ризик да постану жртве убиства. Остале старосне групе су мање изложене виктимизацији.⁴⁸⁴ До сличних резултата дошла је и Комисија о убиствима савезне државе Милвоки. Током 2010. године, лица од 26 до 59 година су у 53% случаја биле жртве убистава, док су жртве од 18 до 25 година биле лишене живота у 32% случаја. Треба напоменути да када би резултате Центра за правосуђе посматрали сходно истим групама као у Милвокију добили бисмо сличне проценте виктимизације за исте старосне групе. Такође, треба напоменути да 93% жртва убиства су била пунолетна лица.⁴⁸⁵

Подаци добијени приликом проучавања старости жртва убистава у југоисточној Србији показују да је 55, односно 93% жртва овог кривичног дела било пунолетно, од укупно 59 жртва (*Графикон 17*). Свега је 7% особа лишених живота било малолетно (4 жртве). Из пресуда обухваћених узорком, као и из кривичних списа, не може се видети тачан број година живота жртва. Само се из 3 пресуде може установити тачан број година живота. Оваква пракса судова на територији југоисточне Србије онемогућава виктимолошки приступ почињеним убиствима. Због тога је потребно да судије прикупе и ове податке, током трајања поступка. Међутим, не треба се ограничавати само на прикупљање података у вези старости жртва, већ поље интересовања треба проширити и на податке везане за социјални статус жртва, њихово образовање, породичне прилике итд.

⁴⁸⁴ *Statistics Canada*. Видети: <http://www40.statcan.ca/101/cst01/legal10a-eng.htm>, приступ 31.08.2011. године

⁴⁸⁵ *2010 Homicides and Nonfatal Shootings Data Report for Milwaukee, WI*. Видети: <http://city.milwaukee.gov/ImageLibrary/Groups/cityHRC/reports/2011Report2-11-11v1.pdf>, приступ 31.08.2011. године

Графикон 17. Старост жртва убиства у југоисточној Србији

11. Однос убица са жртвама у југоисточној Србији

Однос који постоји између убице, са једне стране, и жртве, са друге стране, је веома значајан виктимолошки податак. Наиме, њихов однос има утицај на динамику извршења убиства.⁴⁸⁶ Бројни криминолози су се бавили овим питањем, при чему су изградили јединствену типологију њихових односа. Према општеприхваћеној типологији, однос између убице и жртве се може поделити на: постојање брака, односно везе између њих, постојање сродничких веза, постојање пријатељства и познанства и непостојање било какве претходне везе између починиоца и жртве. Такође, потребно је навести да постоје убиства код којих је немогуће установити којој од ових типова припада однос између убице и жртве.⁴⁸⁷

У девет америчких градова је током 1978. године спроведено истраживање које је обухватило 1.373 убиства, уз коришћење другачије типологије: сродничка убиства, пријатељска убиства, убиства од стране особе која није претходно имала било какав контакт са жртвом (тзв. непозната убиства). Последњи тип односа убице и жртве у овом истраживању је само варијација убиства од стране непознате особе,

⁴⁸⁶ Fisher, C., *Extreme prejudice: A behavioral analysis of bias-motivated homicides*, City University of New York, New York, 2008, pp. 61.

⁴⁸⁷ Graycar, A., Grabosky, P., *The Cambridge handbook of Australian criminology*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2002, pp. 191.

познат под називом *убиства од стране непознате особе која пати од одређене душевне болести*. „Пријатељска“ убиства су почињена у 54% случаја, односно у 736 убистава. Убиство од стране рођака је почињено у 247 случајева, што чини 18%. Лица, која претходно нису знали жртву, су извршила убиства у 219 случајева (16%), док су душевно болесна непозната лица лишила живота 171 жртву (12%). У испитиваном узорку није било убистава у којима није било могуће сазнати однос између убице и жртве.⁴⁸⁸ У једном истраживању из 2008. године, у САД-у од убистава у којима је био познат однос између убице и жртве, највећи проценат 54,7% жртава је лишено живота од стране лица која су знали, док је 23,3% жртава било у сродничкој вези са убицом. Најмањи проценат жртава (22%) је убијено од стране непознатог лица.⁴⁸⁹

Слична типологија је прихваћена приликом спровођења нашег истраживања. У 58% случајева, убица је познавао жртву пре извршења убиства, што у бројкама представља 37 жртава које су се познавале са убицом пре убиства.⁴⁹⁰ Једанаест жртава је било у сродству са убицом, како у крвном, тако и у тазбинском сродству (17%), док је 7 жртава било у браку, односно у вези или је пре тога окончало везу са убицом (11%). У 14% случајева убица није познавао жртву пре извршења убиства. Посматрајући добијене податке шире, можемо закључити да су у 86% случајева убица и жртва били у таквом односу, који се базирао на познанству,

⁴⁸⁸ Tobolowsky, P., *Understanding victimology: selected readings*, Anderson Publishing, Cincinnati, 2000, pp. 47-49.

⁴⁸⁹ *Crime in the United States*, Bernan Press, 2010, pp. 11.

⁴⁹⁰ Веома је занимљив податак, који указује како се од жртве криминалитета прогањања (stalking crime) постаје извршилац убиства. Цитирамо: „*Кад дођем да причам о убиству, много ми је тешко. Проблем је у психопати који ми је окренуо живот за 360%. Ја сам дошла на одмор из иностранства. Упознали смо се у дискотеци у Врању. Тај дечко се онда заљубио у мене. Прогањао ме је, мислио је да смо ми у вези. Слао ми је поруке, онда је кренуо физички да ме малтретира зато што нисам хтела да будем са њим. Обратила сам се полицији, али су ми рекли да не решавају љубавне проблеме. Обратила сам се и суду, али су ми рекли да не могу ништа да ураде, јер не постоји кривична пријава. Дошла сам ујутру у 6 сати из казина друга којем сам помагала, јер он није био ту. Онда су ми око десет сати стигле поруке увредљивог карактера, али му ја нисам одговарала. Око пола пет ми је стигла порука од њега: „Ако нећу бити његова, онда нећу бити ничија, онда ћеш бити Божија.“ Ја сам спавала кад ми је он слао поруке. Онда је провалио у стан и онда ме је напао. Онда је дошло до свачега, до покушаја силовања, до туче. Не зна се ко је кога ударао. Просто се не сећам како сам га убола. Просто ми је то изашло из памети.“ Након постављеног питања како је дошао до њеног мобилног телефона одговорила ми је: „Он је дошао до мобилног телефона преко мог друга. Кад сам излазила из дискотеке стигла ми је порука: „Оставила си нешто унутра, мислим да је то срце.“ Сретали смо се по граду, али ме никад није лично позвао да изађемо.“*

сродству и браку (вези). До убиства у највећем броју случајева долази између лица међу којима је пре тога постојала одређена веза. Другим речима, мали удео убиства у којима се жртва не познаје са убицом доводи до закључка да се мало убиства дешава услед непостојања претходне предисторије развоја догађаја између убице и жртве, што је у крајњем случају веома значајан податак за развој ефикасних мера превенције против убиства.

Графикон 18. Однос убица са жртвама у југоисточној Србији

У ЕТИОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ УБИСТАВА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ

1. Криминогени фактори чињења убиства

О етиолошким теоријама које објашњавају извршење кривичног дела убиства, било је речи у претходном делу рада. Треба напоменути да се све наведене теорије о разумевању чињења овог кривичног дела ослањају на дејство одређених криминогених фактора. Како је убиство такво кривично дело у којем долази до саделовања бројних чиниоца, потребно их је све анализом обухватити. Другим речима, неопходно је у етиолошком сагледавању све њих узети у обзир. Да бисмо могли да дубље анализирамо криминогене факторе, морамо прво одредити њихов појам. Тако се криминогени фактори могу одредити као објективни и субјективни чиниоци, који делују у процесу настанка, формирања и коначне реализације криминалитета као масовне друштвене појаве и појединачног понашања.⁴⁹¹ Такође, криминогени фактори се могу дефинисати као скуп чинилаца биопсихолошке и социјалне природе, који делују као узроци, услови и поводи за извршење кривичних дела.⁴⁹² Из оваквог одређења криминогених фактора произилази њихова подела на узроке, услове и поводе. Оваква диференцијација фактора направљена је на основу интензитета дејства и утицаја. Узроци криминалитета се одређују као пресудни и одлучујући чиниоци, који у датој ситуацији изазивају криминално понашање, док се услови могу посматрати као активности и утицаји, који олакшавају и омогућавају вршење кривичних дела. Спољни утицаји, који утичу на доношење одлуке за извршење одређене криминалне активности, су поводи.

Поред поделе извршене на основу дејства, постоје и поделе извршене од стране одређених криминолога. Док је Ломброзо криминогене факторе сматрао само антрополошким, његов ученик Фери, представник позитивне школе, је поред овог фактора убрајао и факторе физичке средине и факторе друштвене средине. На основу овога, Фери се сматра претечом мултифакторске теорије. Садерланд је,

⁴⁹¹ Констанитновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 348.

⁴⁹² Видети: <http://www.scribd.com/doc/50127650/41/KRIMINOGENI-FAKTORI-pojam>, приступ 26.11.2011. године

заједно са Зелигом, делио криминогене факторе на историјске, који делују приликом формирања личности, као и ситуационе, који делују у тренутку извршења кривичног дела. Ипак, општеприхваћена подела је она, коју је изврши Габријел Тард. Он је разликовао егзогене и ендogene факторе. Егзогени криминогени фактори су они чиниоци, који произилазе из спољашње средине. Психолошки и биолошки чиниоци се убрајају у ендogene факторе. Сходно томе, у наредном делу рада биће обрађени криминогени фактори, који су утицали на вршење убистава у југоисточној Србији.

1.1. Егзогени криминогени фактори

1.1.1 Утицај социјално-економског фактора

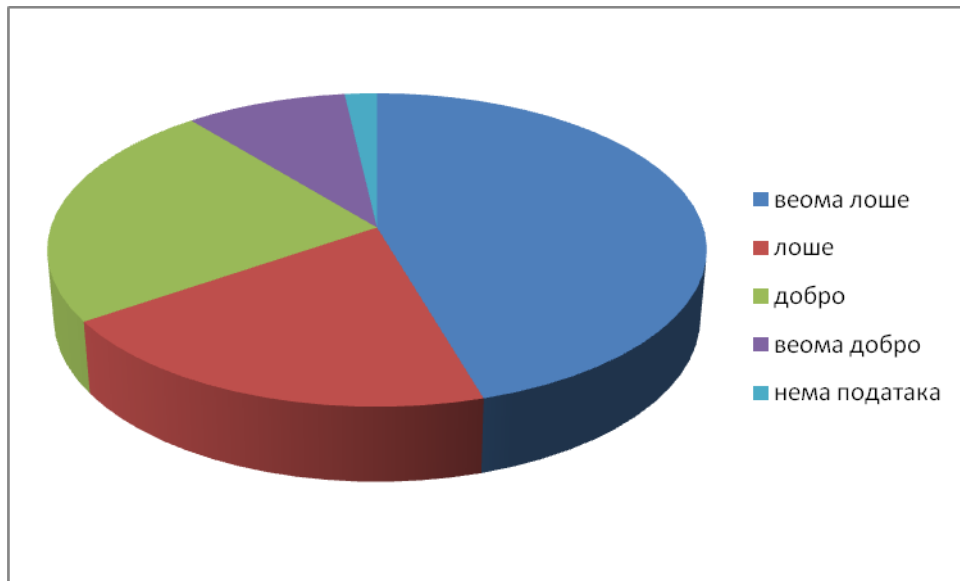
Један од битних криминогених фактора извршења криминалитета насиља, самим тим и убиства као његовог најтежег облика, је социо-економски статус извршиоца. Наиме, вршена су бројна истраживања, која су потврдила позитивну корелацију између лоших економских прилика одређених људи и њиховог каснијег учествовања у извршењу најтежих кривичних дела са елементима насиља. Волфганг је био један од првих криминолога који се бавио утврђивањем ове везе. Он је у свом истраживању из 1958. године установио да 90-95% извршилаца убистава долази из ниже друштвене класе.⁴⁹³ Добијени резултати од стране Волфганга се нису (много) променили у наредним деценијама. Тако је према истраживању спроведеном током 2000. године у САД-у, од стране Министарства правде, закључено да је стопа вршења насилних кривичних дела највећа код оних лица, који зарађују испод 7.500\$ (60.3/1000), док иста стопа опада за сваку групу грађана, која више зарађује. Са приходом од преко 75.000\$, они у случајевима обухваћени узорком чине 22.3/1000.⁴⁹⁴

Приликом истраживања убистава, почињених на територији југоисточне Србије, дошло се до сличних резултата (*Графикон 19*). Од 55 извршилаца кривичног дела убиства њих 25 или 45% живи веома лоше – што значи да немају

⁴⁹³ Iadicola, P., Shupe, A., *Violence, inequality, and human freedom*, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, 2003, pp. 104.

⁴⁹⁴ Ibidem

запослење и уједно нису власници неке имовине.⁴⁹⁵ Тринаесторо убица (24%) живи добро. Другим речима, они припадају средњој класи. На трећем месту са уделом од 20%, односно 11 убица налазе се особе, које живе изнад границе крајњег сиромаштва, али се не могу сврстати ни у грађане средње финансијске моћи. Само 9% лица, осуђених за убиство, зарађују више од просека, док за једну осуђеницу не постоје потребни подаци (2%). Посматрано шире, можемо закључити да 65% убица живи са примањима нижим од просека, односно да не поседује неку имовину.

Графикон 19. Имовинско стање извршилаца убиства у југоисточној Србији

У Табели 15. дат је приказ имовинског стања убице у односу на законски тип извршеног облика кривичног дела убиства. Иако је било за очекивати да убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе, као и убиства из користољубља буду извршена (само) од стране лица са (веома) лошим имовинским статусом, резултати нашег истраживања су показали да се ова кривична дела врше и од лица са добрим имовинским статусом. Ипак, треба нагласити да припадност најбогатијој друштвеној класи на неки начин врши „превенцију“ извршења ових облика квалификованог убиства. Међутим, у узорком обухваћеним случајевима добијен је податак, који потврђује тезу да је један од могућих разлога вршења

⁴⁹⁵ Приликом разговора са одређеним осуђеницима, који су претеходно пристали да буду интервјуисани, сазнати су веома занимљиви подаци. Тако је, на пример, један убица говорио: „Имао сам прилично лош животни пут. Били смо много сиромашни. Глаговао сам.“

чедоморства и веома лоше имовинско стање мајке. Такође, исподпросечно имовинско стање убице се може сматрати једним од криминогених фактора вршења обичних убистава. Веома занимљив податак се односи на чињеницу да је 66% случајева убистава из безобзирне освете или других ниских побуда извршено од лица са веома добрим имовинским статусом. Гордост, која прелази у крајњу и неконтролисану осиноност, а све то резултира покушајем или свршеним убиством из безобзирне освете. Другим речима, одабрали су крајње радикална средства за заштиту сопствене личности, која, у суштини није била непосредно животно угрожена. Лица средњег имовинског статуса су у три наврата била правноснажно осуђена за убиство на свиреп или подмукао начин, при чему је из осталих друштвених класа по једно лице осуђено за исто кривично дело. Убиство више лица је такав облик тешког убиства који није ексклузивитет лица слабог имовног стања. Наиме, по једна особа из сваке од наведених категорија је извршила по један облик овог убиства.

Имовинско стање извршилаца убистава	Веома лоше	Лоше	Добро	Веома добро	Нема података
Облик убистава					
Обично убиство	17	7	6	1	/
Убиство на свиреп или подмукао начин	1	1	3	1	/
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	2	/	/	/	/
Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	1	1	/	/	/
Убиство из користољубља	1	1	2	/	/
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	1	/	/	2	/
Убиство више лица	1	1	1	1	1

Убиство на мах	/	/	1	/	/
Убиство детета при порођају	1	/	/	/	/

Табела 15. Однос имовинског стања извршилаца са обликом убиства у југоисточној Србији

1.1.2. Породични односи и убиства

Породица, као основна јединица друштва, одувек је била предмет интересовања социологије, филозофије, права, књижевности и др. Једно општеприхваћено одређење породице не постоји. Она се може одредити као историјски променљива друштвена група која има своје специфичности у контексту културалних различитости. Другим речима, то је друштвена група која има заједничку биолошку, економску и социјалну основу, важну улогу у друштву и његовом функционисању и одржавању. Такође, под породицом се сматра група индивидуа обједињена крвним сродством или на основу брачне везе. Неки су, попут Макајвера, сматрали, да је породица група коју одређује полна веза, а да је тиме осигурано рађање деце. Из ове дефиниције се могу уочити пет њених карактеристика. Прва карактеристика је однос мушкарца и жене. Друга се огледа у брачној форми – начину на који настаје и одржава се однос између мушкарца и жене. Живљење у породичној заједници је следећа одлика породице. Економска делатност и систем номенклатуре, који обухвата и начин рачунања потомака, су последње две карактеристике по Макајверу. Социолошкиња Пешић Голубовић дефинише породицу као био-социјалну заједницу, која је кроз историју мењала своје облике и функције, али у основи настаје као друштвено санкционисана веза између мушкарца и жене и њихове рођене или адоптиране деце и представља основу како за социјално формирање личности, тако и за развитак личних карактеристика.⁴⁹⁶

Стање у породици није било исто током целокупне људске историје. Наиме, позиција породице се променила 60-тих година XX века. У том периоду дошло је до трансформације породице, која се огледа: у запошљавању жене, нижој стопи рађања, и за криминологе најважније, већем броју невенчаних бракова, мањем

⁴⁹⁶ *Porodica*. Видети: <http://www.maturskiradovi.net/forum/Thread-porodica>, приступ 20.03.2012. године

времену које се посвећује деци и већој стопи развода бракова. Ипак, она је остала средина у којој се формира личност човека. О томе колико односи у породици могу да утичу на формирање личности и на понашање човека у будућности најбоље сведочи став Николе Рота: „Деца из породица у којима постоји међусобно поверење, љубав и другарски односи и између родитеља самих и између родитеља и деце, вероватније је да ће бити одрасли људи са позитивним особинама (са осећањем независности, сигурности у себе, уравнотежени, са добрим социјалним контактима), него што ће постати деца из породица у којима су чести сукоби и размирице и у којима нема довољно љубави и бриге за дете.“⁴⁹⁷ У породици дете гради свој морални лик. Другачије речено, путем интеракције у породици врши се социјализација детета и формирање узора за његово будуће понашање.

Како је, по схватању породичног терапеута Вирциније Сатир, *“породични живот као ледени брег; већина људи је свесна само око једне десетине онога што се стварно одвија у породици, дакле десетина коју они могу чути и видети- и они често мисле да је то све што постоји”*,⁴⁹⁸ неминовно је приликом истраживања феномена хомицида утврдити породичне односе, јер они могу врло често бити генератор вршења кривичних дела (убиства).

Један од криминогених фактора вршења кривичних дела уопште, а самим тим и убиства, је деградирана, као и дефицијентна породица. Деградирана породице се може одредити као породица у којој постоје нарушени односи између њених чланова, који могу довести до неадекватне социјализације деце и до њиховог делинквентног понашања, као и до вршења кривичних дела од стране супружника. Из овога се може закључити да највећи криминогени значај у оквиру деградиране породице имају лоши односи између брачних другова и поремећени односи између родитеља, са једне стране и деце, са друге стране.⁴⁹⁹ Криминолог

⁴⁹⁷ Radoman, V., *Porodica pojam, istorijat, psihološki značaj*. Видети: http://www.fasper.bg.ac.rs/nastavnici/Radoman_Vesna/predavanja/podrska_porodici/pojam%20porodice.pdf, приступ 20.03.2012. године

⁴⁹⁸ Ibidem

⁴⁹⁹ Приликом разговора са одређеним осуђеницима, који су претходно пристали да буду интервјуисани, сазнати су веома занимљиви подаци. Убица из нашег узорка је испричао да иако га је отац тукао више од мајке, он је волео оца, јер је мајка више волела његовог брата. Други убица је истицао да је живео у несређеним односима и да га је кад нешто погрешно или претера, отац тукао. Трећи је говорио: „Татко нас је тукао, тукао нас је да радимо и пио је. Ишао је по кафане, имао је друштво.“ Још један убица је истицао лоше породичне односе: „Отац је мало више пио алкохол.“

Екерман је, истраживајући породичне односе, сматрао да је одређивање атмосфере, која влада у породици, најбитније начин на који родитељи показују узајамну љубав и љубав према деци. Наиме, од односа међу родитељима зависи и релација између деце и родитеља, као и између саме деце. Постојање лоших породичних односа се отелотворује у примени насиља, што доводи до разбијања хармоније породичног живота.⁵⁰⁰

Иако је деградирана породица значајнија као фактор вршења кривичних дела (убиства), не треба занемарити и утицај дефицијентне, односно непотпуне породице. Она се може дефинисати, по Кенингу, као облик породице у којој постоји одрастање уз једног родитеља услед смрти, одласка тј. дезетерства једног од њих, развода или рођења детета у ванбрачној заједници. Одрастањем уз само једног родитеља, дете се суочава са знатно већим бројем развојних и животних проблема, што у крајњем случају доводи до поремећаја понашања, односно до пределинквентног и делинквентног понашања.⁵⁰¹ Такође, мора се нагласити да деградирана и дефицијентна породица могу да накнадно генеришу тешка кривична дела пунолетних лица.

Ипак, породицу и породичне односе не треба посматрати као криминогене факторе само кроз деградирану и дефицијентну породицу. У оквиру породице могу постојати бројне социопатолошке појаве, у виду алкохолизма, наркоманије и коцке. Вршење кривичних дела од стране родитеља може, преко модела за учење, утицати да и њихова деца почњу да се делинквентно понашају – тзв. криминогено породично огњиште.⁵⁰²

Тукао је и сестру. Отац ме је закључавао у подрум. У затвору сам сањао како ме отац затвара у подрум. Држао ме је у подруму по 7,8 сати. Са 17,18 година сам му се супротставио. Рекао сам му да није у реду то што ради, да је алкохоличар, да не дира мајку и сестру. Дошло је до физичког сукоба. Ударио сам оца бејзбол палицом. Мајка је онда звала хитну помоћ и полицију. Онда су га полиција и мајка избацили из куће јер је био призетко.“ Извршилац убиства из безобзирне освете је рекао: „Отац је био веома строг човек и када год направимо неку глупост увек нас нашамара и захваљујући том васпитању смо завршило ово што јесмо (убица је завршио Економски факултет).“ Једна осуђеница за убиство на мах је говорила: „Била сам кажњавана да не излазим у град. Кад нешто погрешим као мала, мама ме је кажњавала. Неки пут сам добила батине. То је било за добробит мене, јер сам била размажена. Оправдавам поступке мајке.“

⁵⁰⁰ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 372.

⁵⁰¹ Јакшић, Ј., *Разлике у интелектуалном, емоционалном и социјалном развоју адолесцената из потпуних и непотпуних породица*, Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици, Косовска Митровица, стр. 40.

⁵⁰² Приликом разговора са одређеним осуђеницима, који су претходно пристали да буду интервјуисани, сазнати су веома занимљиви подаци. Тако је, на пример, убица из нашег узорка је имао рођака (ујака) који је исто био осуђен за почињено убиство. Наиме, његов ујак је кривично

Спровођена су бројна истраживања о вези између породичних односа и испољавања агресије. Тако су Кенан и Шо 1995. године спровели истраживање у којем су нагласили да је агресија деце од две године резултат постојања извршених кривичних дела од стране њихових родитеља. До сличних резултата су дошли Фарингтон, Хардеган и други, који су истицали да адолесценти, који се криминално понашају у знатно већем проценту имају родитеље склоне криминалитету. Тремблеј, Харден, Мекдаф и остали су установили да се породичним односима може објаснити 38% агресивног понашања. Још једно истраживање се односило на претпоставку да деца са највећим предиспозицијама да испоље агресивно понашање су одрасла у породицама које су лоше припремљене да обезбеде такав развој своје деце којим би се извршила превенција њиховог агресивног понашања. Лахеј, Валдман и Мекбарнет су потврдили ову хипотезу.⁵⁰³

На основу истраживања спроведеним на територији југоистичне Србије, у погледу породичних услова, у којима су живели извршиоци кривичних дела убистава дошло се до веома интересантних података (*Табела 16*). Наиме, у 51% случајева, што у бројкама представља 28, убице су живеле у потпуним породицама у којима су постојали сређени односи. Тринаест убица је одрастало у породицама у којима нико није недостајао, али су у њима преовлађивали несређени односи, који су се манифестовали у алкохолизму родитеља без испољавања агресије (4 случаја), у сукобима међу члановима породице (3 случаја), у агресивности родитеља (2 случаја), као и истовременом испољавању агресије уз конзумирање алкохола (4 случаја). Непотпуна породица је била непосредно окружење одрастања 11 убица, при чему је њих 4 живело у непотпуним породицама услед смрти једног родитеља

дело починио у кући особе из нашег узорка када је он имао 13, 14 година. Само убиство описано је на следећи начин: *“Ујак је тада живео код нас. Он је тада био код другог рођака и они су пили и тада је убио комшију, јер ујак није хтео да плати за олукe, који је одрадио комшија. Полиција је онда дошла и почела да ме испитује. Отац је хтео да истера ујака, јер је био криминалац, али смо га ја и брат заволели. Ујак је ударио мог оца, тада га је отац истерао, али се ујак на дан убиства, преспавао је код нас.”* Један други осуђеник је говорио: *„Отац ми је био већ у Казнено-поправном заводу у Нишу. Ја сам имао три године када је отац био у затвору. Много ми је недостајао.”*

⁵⁰³ *The development of aggressive behaviour in children and young people: implications for social policy, service provision, and further research.* Видети: http://www.community.nsw.gov.au/docswr/_assets/main/documents/aggression_discussionpaper.pdf, приступ 21.03.2012. године

(у таквим породицама нису се испољиле социопатолошке појаве), а 4 извршилаца убиства је живело у таквим породицама услед развода брака. Непосредно окружење одрастања убице било је оптерећено, поред развода, и агресивношћу, сукобима, као и истовремено алкохолизмом и агресивношћу. Три убице су ванбрачно рођене уз постојање сукоба, агресивности и алкохолизма и агресивности, као криминогених фактора њиховог одрастања. У три случаја не постоје подаци о породичним условима.

1. Број испитаних случајева	55
2. Потпуна породица	41
а) Сређени односи	28
б) Несређени односи	13
Алкохолизам родитеља	4
Сукоби међу члановима породице	3
Агресивност родитеља према осталим укућанима	2
Алкохолизам и агресивност родитеља према осталим укућанима	4
3. Непотпуна породица	11
а) Услед смрти једног родитеља	4
Алкохолизам родитеља	/
Агресивност родитеља према осталим укућанима	/
б) Услед развода брака	4
Алкохолизам родитеља	/
Агресивност родитеља према осталим укућанима	1
Сукоби међу члановима породице	1
Алкохолизам и агресивност родитеља ⁵⁰⁴	2
ц) Услед ванбрачног рођења детета	3
Алкохолизам родитеља	/

⁵⁰⁴ У једном случају обичног убиства, извршилац овог кривичног дела је одрастао у разведеној породици у којој је свакодневница била обележена агресивношћу између оца и бабе осуђеног, као и алкохолизмом његовог деде.

Сукоби међу члановима породице	1
Агресивност родитеља	/
Алкохолизам и агресивност родитеља према осталим укућанима	2
Нема података	3

Табела 16. Породични услови у којима су расли убице са територије југоисточне Србије

Уколико испитамо породичне услове, у којима су расле убице, које су извршиле обично убиство, можемо закључити да од њих укупно 31, 47% или њих 14 су током детињства живеле у потпуним породицама, у којима су владали сређени односи, с тим да за једну особу не постоје овакви подаци (Табела 17). Другим речима, у 53% случајева убице су одрасле у деградираним и/или дефицијентним породицама. С обзиром на то да је скоро изједначен однос у погледу породичних услова у којима се живели извршиоци обичног убиства, (не) можемо сматрати да је деградирана, односно дефицијентна породица криминогени фактор вршења обичног убиства.

1. Број испитаних случајева учинилаца обичног убиства	31
2. Потпуна породица	24
а) Сређени односи	14
б) Несређени односи	10
Алкохолизам родитеља	3
Сукоби међу члановима породице	4
Агресивност родитеља према осталим укућанима	/
Алкохолизам и агресивност родитеља према осталим укућанима	3
3. Непотпуна породица	6
а) Услед смрти једног родитеља	3
Алкохолизам родитеља	/
Агресивност родитеља према осталим укућанима	/

б) Услед развода брака	2
Алкохолизам родитеља	/
Агресивност родитеља према осталим укућанима	/
Сукоби међу члановима породице	1
Алкохолизам и агресивност родитеља	1
ц) Услед ванбрачног рођења детета	1
Алкохолизам родитеља	/
Сукоби међу члановима породице	1
Агресивност родитеља	/
Алкохолизам и агресивност родитеља према осталим укућанима	/
Нема података	1

Табела 17. Породични услови у којима су расли учиниоци обичног убиства са територије југоисточне Србије

Табелом 18. дат је приказ породичних услова у којима су одрастали извршиоци разних облика тешког убиства. Занимљив је податак да су у већини случајева – 10 на према 9, убице одрастале у потпуним породицама, у којима су преовлађивали сређени односи у односу на деградирану и дефицијентну породицу.

1. Број испитаних случајева учинилаца разних облика тешког убиства	Убиство на свиреп или подмукао начин	Убиство којим се са умишљаје м доводи у опасност живот још неког лица	Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	Убиство из користољубља	Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	Убиство више лица
2. Потпуна породица						

	4	1	2	3	2	3
а) Сређени односи	3	1	2	1	2	2
б) Несређени односи	1	/	/	2	/	1
Алкохолизам родитеља	/	/	/	/	/	1
Сукоби међу члановима породице	/	/	/	/	/	/
Агресивност родитеља према осталим укућанима	1	/	/	1	/	/
Алкохолизам и агресивност родитеља према осталим укућанима	/	/	/	1	/	/
3. Непотпуна породица	2	1	/	1	1	/
а) Услед смрти једног родитеља	1	/	/	/	/	/
Алкохолиза						

м родитеља	/	/	/	/	/	/
Агресивнос т родитеља према осталим укућанима	/	/	/	/	/	/
б) Услед развода брака	/	<i>1</i>	/	/	<i>1</i>	/
Алкохолиза м родитеља	/	/	/	/	/	/
Агресивнос т родитеља према осталим укућанима	/	/	/	/	/	/
Сукоби међу члановима породице	/	1	/	/	/	/
Алкохолиза м и агресивност родитеља	/	/	/	/	1	/
ц) Услед ванбрачног рођења детета	<i>1</i>	/	/	<i>1</i>	/	/
Алкохолиза м родитеља	/	/	/	/	/	/
Сукоби међу члановима	/	/	/	/	/	/

породице						
Агресивност родитеља	/	/	/	/	/	/
Алкохолизам и агресивност родитеља према осталим укућанима	1	/	/	1	/	/
Нема података	/	/	/	/	/	2

Табела 18. Породични услови у којима су расли учиниоци разних облика тешког убиства са територије југоисточне Србије

Два привилегована облика убиства извршена на територији југоисточне Србије у посматраном периоду – убиство на мах и убиство детета при порођају, се одликују тиме да су њихове извршитељке одрасле у потпуним породицама са сређеним односима.

1.1.3. Школа, образовање и убиства

Иако школа, као организована друштвена институција, има позитиван утицај на образовање и васпитање људи, она се у одређеном смислу може посматрати и као криминогени фактор. Наиме, школа својим континуираним радом спроводи одређене активности, у циљу образовања младих и старих људи, путем савлађивања одређених наставних програма. Међутим, спровођењем једног таквог процеса могуће је наићи на различите проблеме, који у садејству са осталим криминогеним факторима могу резултирати извршењем кривичног дела. Као узрок проблема у процесу школовања наводе се: преобимни наставни материјали, недовољна стручност професорског кадра, постојање групе привилегованих ученика због статуса њихових родитеља, сукоби са наставним кадром и другим

ученицима, недоследност у процесу реформи школског система, незанимљиво школско градиво.

Наведени узроци подстичу јављање неуспеха у самом школовању. Самим тим се утиче на ниво образовања, што има даље реперкусије на свакодневни живот одређеног човека. Међутим, и у самој криминологији не постоји јединствен став о школском образовању као криминогеном фактору – оптимистичко, песимистичко и мешовито схватање. Код оптимистичког схватања полазно основиште је реченица француског књижевника Виктора Игоа да отварање једне школе води затварању једног затвора. Другим речима, са повећањем нивоа образовања опада стопа извршених кривичних дела. Представници песимистичке струје су сматрали да образовање стечено у школи „наоружава“ појединца новим сазнањима за још ефикасније вршење кривичних дела. Мешовито схватање полази од тога да и оптимистичко и песимистичко схватање имају своје недостатке. Због тога је најбоље усвојити средње становиште, које је заступао Жан Пинател, о томе да образовање доприноси имовинском криминалитету и поврату, али да је уједно и кочница вршења криминалитета насиља и паљевина.⁵⁰⁵ Међутим, овај став Пинатела демантован је бројним истраживањима.

Не треба везивати негативни утицај школе само на појаву малолетничке делинквенције, јер, шире посматрано, ови проблеми се рефлектују и на криминалитет пунолетних људи. Такође, посматрање школе као криминогеног фактора се може проширити и на друге типове и облике криминалног понашања. Тако су малолетни извршиоци кривичних дела убистава имали, према истраживању криминолога Буша и његових колега, бројне проблеме током школовања, у односу на контролну групу. Мајерс је, на пример, дошао у свом истраживању до података да су од 25 малолетних убица њих 76% имали одређене проблеме у учењу и да је 86% пало бар један разред.⁵⁰⁶ Неки криминолози су се у свом предмету истраживања бавили само убицама женског пола, посматрајући их кроз призму њиховог образовања. Такав је случај са Тотманом, Јудовицом и Фелтхаусом, који су установили низак степен образовања жена убица. Исти је случај и са узорком

⁵⁰⁵ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 376.

⁵⁰⁶ Heckel, R., Shumaker, D., *Children who murder: a psychological perspective*, Praegar Publishers, Westport, 2001, pp. 36.

жена убица црне пути, код којих је 44,4% имало завршену средњу школу, док су остале имале нижи степен образовања.⁵⁰⁷

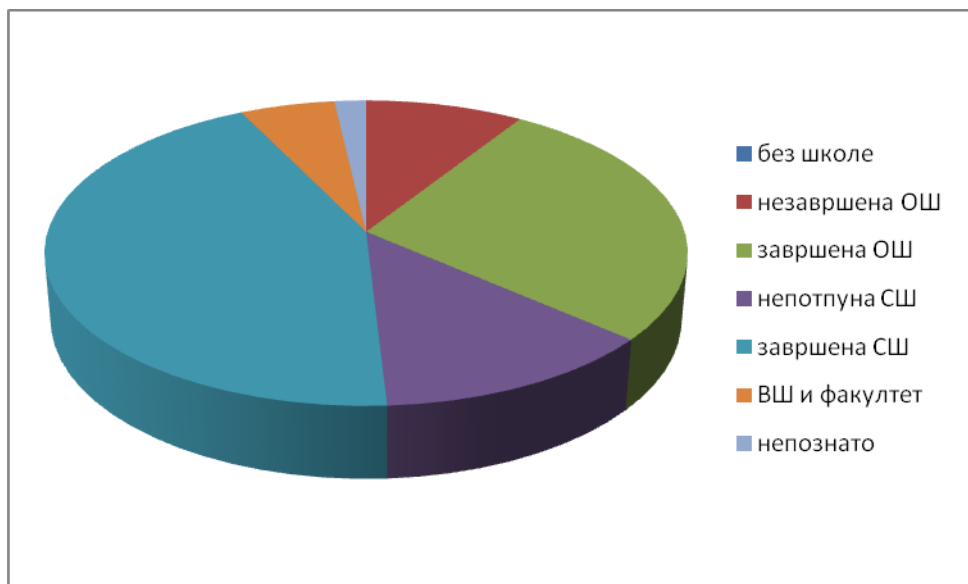
Степен образовања убица био је предмет интересовања и наших криминолога. Пешић је, анализирајући 3.337 пунолетних убица током периода 1960-1964. године, установио да је њихов ниво образовања веома низак. Скоро 70% убица је било неписмено, самоуко или је завршило само четири разреда основне школе. Он је повезивао ниску стопу образовања с припадањем нижим друштвеним слојевима.⁵⁰⁸ Степенем образовања извршилаца убистава се бавила и Биљана Симеуновић Патић, која је од 383 случаја из узорка, утврдила да њих 2,1% нема школу, 14,6% има непотпуно школу, 14,9% је завршило основну школу, 31,3% убица је похађало школу ученика у привреди, док је њих 27,7% имало средњу школску спрему. Такође, значајан удео имају убице са завршеном вишом, односно високом школом – 9,4%.⁵⁰⁹

У временском и просторном оквиру нашег истраживања (*Графикон 20*), највећи број извршиоца кривичног дела убиства има завршену средњу школу – њих 24, што чини 44%. Петнаест убица је током свог школовања похађало основну школу, коју су завршили – 27%. Једна женска особа је имала овај ниво образовања. Одређени број учинилаца је уписао средњу школу, али ју је напустио или је био избачен из ње. У нашем узорку они имају учешће од 13%, односно њих 7 није завршило средњу школу. Само 9% убица је уписало основну школу. Занимљив је податак да су сви они (укупно 5) напустили основно образовање у нижим разредима. Међу убицама се јављају и лица са завршеним вишим школама и факултетима. Тако је троје убица имало завршене више школе и факултете (5%), од чега је један убица имао завршен факултет, док је по једна особа мушког пола и женског пола дипломирала на вишим школама. За једну особу женског пола није било могуће установити степен образовања (2%).

⁵⁰⁷ Rose, H., McClain, Paula, *Race, place, and risk: black homicide in urban America*, State University of New York Press, Albany, 1990, pp. 154.

⁵⁰⁸ Костић, М., *Деца убице – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2000. година, стр. 152.

⁵⁰⁹ Симеуновић Патић, Б., *Социјалне карактеристике извршилаца кривичних дела убиства, Деликти насиља – кривично-правни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002. година, стр. 300-301.

Графикон 20. Степен образовања убица у југоисточној Србији

Увидом у личне листове истраживач је тежио утврђивању чињеница везаних за бежање из школе, насилничко понашање у њима, као и постигнут успех током образовања. Треба напоменути да стручни тимови у казнено-поправним установама нису у већини случајева утврђивали ове важне чињенице. Наиме, код само 4 убице је, према подацима из личних листова, установљено да су бежала из школе, док је њих 5 имало физичке обрачуна са другим ученицима, односно са наставним кадром. Такође, у 5 личних листова су нађени подаци о постигнутом успеху током школовања – у три случаја просечан успех, док је у два случаја он био врло добар. У три наврата утврђено је, према налазима стручног тима, да су осуђеници за убиства понављали разреде. Занимљиво је да је један убица три пута понављао четврти разред основне школе, али да је на крају успео да заврши и специјалну средњу школу „14. октобар“.

У Табели 19. дат је приказ степена образовања убица, у односу на облике убистава које су покушали да изврше, односно које су извршили на територији југоисточне Србије, у посматраном периоду. Обично убиство је такав облик овог кривичног дела за које је карактеристично постојање свих степена образовања њених извршилаца, осим високог образовања. Тако је највише извршилаца обичног убиства завршило средњу школу – њих 14, док је велики број њих (10) имало само основно образовање. Такође, и убиство на свиреп или подмукао начин има исту

структуру степена образовања његових учинилаца, с тим да је удео особа са незавршеном ОШ и особа средњошколског образовања исти – износи 2. Код неких облика постоје само два нивоа образовања, при чему ти нивои могу се разликовати од самог облика убиства. То се може најбоље уочити код убиства којим се са умишљајем доводи у опасност живот још једног лица – једно лице има непотпуну СШ, а друго завршену СШ, и код убиства из безобзирне освете и других ниских побуда – једна особа је са завршеном СШ, док су две успешно похађале високу школу, односно факултет. За разлику од других, убиство више лице се одликује само средњошколском структуром особа које је чине. Исти су случајеви код убиства при извршењу разбојништва или разбојничке крађе, убиства на мах и убиства детета при порођају, при чему су поједини извршиоци различитог степена образовања.

Облик убиства	Незавршена ОШ	Завршена ОШ	Непотпуна СШ	Завршена СШ	ВШ и факултет	Непознато
Обично убиство	3	10	4	14	/	/
Убиство на свиреп или подмукао начин	2	1	1	2	/	/
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	/	/	1	1	/	/

Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	/	/	/	2	/	/
Убиство из користољубља	/	3	1	/	/	/
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	/	/	/	1	2	/
Убиство више лица	/	/	/	4	/	1
Убиство на мах	/	/	/	/	1	/
Убиство детета при порођају	/	1	/	/	/	/
Укупно	5	15	7	24	3	1

Табела 19. Структура убистава према степену образовања убица у југоисточној Србији

1.1.4. Средства масовних комуникација и убиства

Под средствима масовних медија можемо подвести новине, телевизију, радио, интернет и видео игре. Нису сва ова средства настала истовремено, али ипак за све њих важи да врше јак утицај на наша схватања и истовремено креирају јавно мњење уопште. Иако се за медије везује позитивно дејство на понашање људи, у одређеним ситуацијама може се проучавати њихов утицај на криминално понашање одређених особа.

С обзиром на то да је телевизија, као средство масовне комуникације, постала далеко највише коришћена од стране људи, њен садржај је временом постајао све више насилнији, што је довело да забринутости међу представницима власти. Тако је, на пример, америчка Национална комисија о узроцима и превенцији насиља још 1969. година закључила да насиље на телевизији може имати штетан утицај на понашање конзументата тв програма.⁵¹⁰ До сличних закључака се дошло и приликом проучавања тв програма намењених деци. Научници сматрају да постоје два механизма учење агресивног понашања деце, гледањем насилних телевизијских програма. Наиме, мала деца често имитирају оно што виде на телевизији. Тако, на пример, уколико она гледају сцене (екстремног) насиља, вероватно ће се и она у будућности тако понашати. Старија деца подсвесно усвајају агресивно понашање, као начин решавања било каквих конфликтних ситуација. Годинама су таква деца гледала сцене насиља као начина решавања проблема, тако да су и она усвојиле исте методе. Научници ово зову „когнитивном скриптом“.⁵¹¹

Криминолог Трота је дошао до закључка да комбинација насиља са смешним цртаним ликовима доводи до веће склоности деце да примењују насиље у свакодневници.⁵¹² Занимљиви су подаци до којих су дошли Лефковиц, Ерон, Валдер и Хуесман. Наиме, они су, пратећи групу дечака и девојчица од десет

⁵¹⁰ Douglas, G., *Media Violence and Children: A Complete Guide for Parents and Professionals*, Praeger Publishers, Westport, 2003, pp. 4.

⁵¹¹ *Media Violence and Behavior*. Видети: <http://www.limitv.org/aggression.htm>, приступ 13.04.2012. године

⁵¹² Douglas, G., op. cit., pp. 5.

година, закључили да је најбољи основ антиципације агресивног понашања дечака количина телевизијског програма са елементима насиља.⁵¹³

Током 1986. године Леонард Ерон је спровео истраживање, дошавши при том до резултата да оне особе, које су у детињству највише гледале телевизијске програме и филмове, касније су били ухапшене или осуђене за насилни криминалитет.⁵¹⁴ Робинсон и Бахман су пронашли корелацију између броја сати проведених испред телевизије и агресивног понашање малолетних делинквената.⁵¹⁵

Због свега овога, амерички председник Бил Клинтон 1996. године затражио је од Конгреса да се усвоји закон којим би се на тв апарате уграђивао тзв. V-чип (violence chip), како би се помогло родитељима да контролишу оно што њихова деца гледају.⁵¹⁶ Исто тако, јула 2000. године Америчка академија педијатра (АМА) и Америчка академија психијатара за децу и адолесценте (АРА) су поднеле извештај америчком Конгресу у којем се тврди да постоји преко 1.000 студија, којима се доказује повезаност између медијског насиља и агресивног понашања код неке деце. Другим речима, ове две установе су сматрале да уколико дете изложиш утицају насиља на тв екранима, повећаћеш степен његовог агресивног понашања. Стручњаци из ових двеју установа поставили су питање да ли ће неприказивање сцена насиља малој деци допринети редукацији њиховог понашања са елементима агресије. До потврде једног оваквог става дошао је професор медицине Томас Робинсон на Универзитету Станфорд у Америци, који је демонстрирао да само мање гледање телевизије од стране деце доводи до смањења вербалне агресије за 50%, а физичке агресије за 40%. Томас Робинсон је спровео свој експеримент у две основне школе у Сан Хозеу. Он је, заједно са својим колегама, установио ниво агресивности код 192 деце трећег и четвртог разреда. Затим су подстицали децу да смање време конзумације тв програма и играња видео игрица. Две трећине ученика, од њих 192, су се сложили да у наредних 10 дана, у

⁵¹³ Slotsve, T., Carmen, A., Sarver, M., Villareal-Watkins, R., *Television Violence and Aggression: A Retrospective Study*, Southwest Journal of Criminal Justice, Southwestern Association of Criminal Justice, 2008, pp. 27.

⁵¹⁴ Из разговора са лицем које је осуђено за убиство приликом извршења разбојништва сазнато је: *“Волео сам да гледам филмове Тарзана. Скочио сам преко 30 метара са крова зграде у Лесковицу, јер сам хтео да имитирам Тарзана. Тада сам имао шест година.”*

⁵¹⁵ Advertising Education Forum. Видети: [http://www.aeforum.org/aeforum.nsf/3de3220d47f8a1bf80256c5100355eba/238950ba3d51dcd3802567ba00547d73/\\$FILE/aksu0039.pdf](http://www.aeforum.org/aeforum.nsf/3de3220d47f8a1bf80256c5100355eba/238950ba3d51dcd3802567ba00547d73/$FILE/aksu0039.pdf), приступ 11.04.2012. године

⁵¹⁶ Slotsve, T., Carmen, A., Sarver, M., Villareal-Watkins, R., op. cit., pp. 24.

потпуности не гледају телевизијске програме. Након овог почетног периода, више од половине је гледало телевизију мање од седам сати током седам дана у наредних 20 дана.⁵¹⁷

Не постоји велики број студија о утицају средстава масовне комуникације на вршење убиства. Једно од првих таквих истраживања је спроведено од стране Андисона, који је сматрао да се не може са сигурношћу рећи да ли стопа убиства у једној земљи зависи од садржаја на тв екранима.⁵¹⁸ Ипак, овакав став појединих криминолога није утицао на даљи број оваквих студија. Социолог Филипс је истраживао утицај мас медија на криминално понашање са смртоносном последицом, поделивши истраживање при томе у три дела: самоубиства, убиства, убиства-самоубиства. Након дуготрајног истраживања Филипс је закључио да већа количина публицитета о самоубиствима доводи до повећања истих. Међутим, до тачних података о утицају медија на динамику убистава је, по Филипсу, веома тешко доћи, јер је хомицид далеко учесталији у свакодневном животу од самоубистава.⁵¹⁹

Професор Универзитета у Вашингтону Брендан Сентервал је дошао до закључка да је стопа убиства у Северној Америци дуплирана осам година након шире употребе телевизије у свакодневном људском животу. До истог закључка је дошао проучавајући стопу убиства у Јужној Америци, 12 година од увођења тв екрана у домове људи. Док је телевизија била забрањена у државама Латинске Америке (све до 1975. године), стопа убиства је падала за 7%. Ипак, укидањем ове забране, обим убистава је повећан у периоду од 1975. до 1987. године за 130%.⁵²⁰ Међутим, истраживање о повезаности насиља у медијима и повећане стопе убиства од стране професора Џоната Фридмана у Јапану је показало да иако Јапанци имају један од најнасилнијих тв програма, стопа убиства је изузетно мала.⁵²¹ Овакво

⁵¹⁷ Grossman, C., *The Stanford study: Less TV = Less violence*. Видети: <http://www.killology.com/stanfordstudy.htm>, приступ 13.04.2012. године

⁵¹⁸ Phillips, D., *The impact of mass media violence on U. S. homicides*, *American Sociological Review*, Vol. 48, 1983, pp. 560.

⁵¹⁹ Douglas, G., op. cit., pp. 48.

⁵²⁰ Marie Barry, A., *Visual Intelligence: Perception, Image, and Manipulation in Visual Communication*, State University of New York Press, Albany, 1997, pp. 319.

⁵²¹ Kent, N., *Does the Media Cause Crime?* Видети: http://www.ehow.com/about_4595746_does-media-cause-crime.html, приступ 13.04.2012. године

стање у Земљи излазећег сунца треба објашњавати постојањем специфичних социо-економских услова и културе.⁵²²

Приликом прегледа пресуда и личних листова убица са територије југо-источне Србије нису пронађени подаци о томе које филмове, телевизијске програме они гледају или коју литературу читају. Због тога је било немогуће установити евентуално постојање корелације између средстава масовних медија, као криминогених фактора, са једне стране и почињених убистава, са друге стране.

1.1.5. Суседство, делинквентне групе и убиства

Дуго се сматрало да су породица и односи који постоје у њој главни генератори појаве криминалитета малолетних и пунолетних лица. Међутим, новија социолошка и криминолошка истраживања су показала да на обим криминалитета могу утицати и други социјални фактори. Једни од најзначајнијих су суседство и делинквентне групе. Другим речима, утицај суседства и делинквентних група се може изједначити по свом значају на процес социјализације људи са породицом. Из тога произилази значај проучавања дејства ових криминогених фактора на вршење убиства.

Бројне студије су спроведене о овој корелацији. Ипак, у САД-у, на националном нивоу, не воде се детаљне статистике. Међутим, појединачна истраживања су показала да је стопа убиства највећа у оним суседствима које одликују сиромаштво и претежна насељеност Афро-Американаца.⁵²³ Пионири оваквих студија су Шо и Мекеј, који су проучавали како депривација и деорганизација у једном суседству утичу на обим и динамику хомицида. Они су установили да постојање сиромаштва у једном подручју повећава број најтежег крвног деликта међу Афро-Американцима, Хаићанима и Латино-Американцима.⁵²⁴ Једна друга, веома обимна студија о утицају суседства на стопу убиства спроведена је у Дистрикту Колумбија. Ова област, тачније Вашингтон, је назван „главним градом за убиства у Америци“ (*Murder Capitol of the United States*), због изразито

⁵²² Више о томе видету у: Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., оп. cit., стр. 100.

⁵²³ Zimring, F., Hawkins, G., *Crime Is Not the Problem: Lethal Violence in America*, Oxford University Press, Oxford, 1997, pp. 66.

⁵²⁴ Felix Hawkins, D., *Violent Crime: Assessing Race and Ethnic Differences*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, pp. 40.

високе стопе убиства током осамдесетих и деведесетих година прошлог века. Наиме, студија је показала да постоје суседства са већим бројем извршених убистава. Пажљива анализа ових подручја указала је на слабо економско стање и лошу инфраструктуру.⁵²⁵

Криминолози Кривио и Петерсон су истицали да када суседство одликује сиромаштво, незапосленост мушкараца, постојање великог броја самаца, то има значајно дејство на број почињених убистава. Другим речима, овакви услови у једном суседству утичу на повећање стопе убиства.⁵²⁶

На појаву хомицида утичу и делинкветне групе. Наиме, дружење са асоцијалним и антисоцијалним личностима, који при том имају богату криминалну каријеру, доводи до криминалне социјализације младих људи. Њима вршење кривичних дела постаје део свакодневнице. Лонгитудинална студија, чији је почетак везан за 1984. годину, у Монтреалу (Канада) пратила је 1.037 ученика. Резултати су показали да су малолетни делинквенти, који су били чланови одређених криминалних група, починили више насилне криминалне акте, него они малолетници који нису били чланови истих. Из овога се може извући закључак да рано чланство у делинквентним групама представља значајан фактор вршења насилних кривичних дела.⁵²⁷

Наше истраживање не даје увид у пун обим утицаја суседства и делинквентних група на вршење убиства на територији југоисточне Србије, јер у великом броју личних листова не постоје подаци о томе да ли су се учиниоци убистава из области нашег посматрања асоцијали са делинквентним групама (*Графикон 21*). Ипак, можемо установити да се од 55 извршиоца овог кривичног

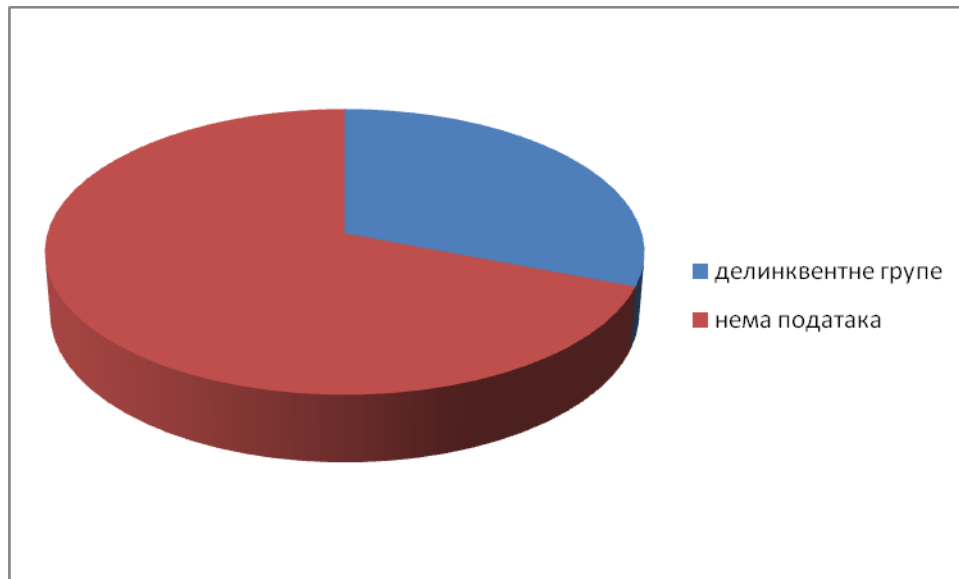
⁵²⁵ Institute for Public Safety and Justice, *The District of Columbia: Neighborhoods and Homicides*. Видети:

<http://www.ipsj.org/publications/The%20District%20of%20Columbia%20Neighborhoods%20and%20Homicide.pdf>, приступ 14.04.2012. године

⁵²⁶ Covington, J., *Crime and Racial Constructions: Cultural Misinformation About African Americans In Media And Academia*, Lexington Books, Maryland, 2010, pp.177.

⁵²⁷ Lacourse, E., Nagin, D., Tremblay, R., Vitaro, F., Claes, M., *Developmental trajectories of boys' delinquent group membership and facilitation of violent behaviors during adolescence*, Development and Psychopathology, Cambridge University Press, USA, 2003, pp. 195.

дела, њих 17 дружило са личностима из делинквентних група,⁵²⁸ што представља 31%.

Графикон 21. Припадност делинквентним групама убица у југоисточној Србији

1.1.6. Слободно време и убиства

Један од веома важних криминогених фактора вршења криминалитета (насиља) је начин коришћења слободног времена. Другим речима, провођење слободног времена на неодговарајући начин, под чиме се подразумева непостојање добро организоване физичке активности, мануалне активности (разне врсте хобија), као и активности на основу којих се једна особа опушта и уједно развија своје мисли, доводи до тога да уместо да слободно време буде фактор правилне социјализације личности, оно постаје фактор који доводи до пасивности личности, и у крајњем случају, њеног делинквентног понашања. Начин провођења слободног времена утиче на формирање ставова и понашања, који се врло лако могу трансформисати, у недостатку позитивних узора, у асоцијална понашања. Наиме, бројна истраживања су показала да малолетници највећи број кривичних дела врше у слободно време. Поставља се питање да ли слободно време има исти утицај на

⁵²⁸ Приликом разговора са одређеним осуђеницима, који су претходно пристали да буду интервјуисани, сазнати су веома занимљиви подаци. Један убица је рекао: „Ја сам мислио да је то прави пут, почео сам да се дружим са лошим момцима. Родитељи су били против тога. Било је ту и дроге и алкохола. Прва кривична дела су ми била разбојништва. Ситуација није била таква да сам морао да вршим кривична дела, али сам их чинио. Сигурно сада не бих вршио кривична дела да могу да бирам. Ти лоши момци су били из мог краја.“

криминално понашање пунолетних лица. До сада нису спровођење овакве студије. Из овога произилази да проучавање корелације између слободног времена и убиства не постоји.

У нашем истраживању, у великом броју случајева нису нађени подаци о утицају слободног времена на чињење убиства. У пријемним одељењима, стручни тимови су се само код 6 убица посебно бавили овим криминогеним фактором, што представља 11% од укупно 55 извршилаца овог кривичног дела. Од њих 6, стручни тимови су код 5 убица утврдили да постоји неорганизовано провођење слободног времена. Ако посматрамо само убице за које имамо податке о овом фактору, можемо закључити да у 83% случаја постоји неорганизовано слободно време, док је само 1 убица (17%) слободно време проводио на организован начин.

Слободно време, као криминогени фактор, у нашем истраживању се може посматрати кроз призму тренутка вршења кривичног дела убиства. Прецизније, могуће је било утврдити да ли су убице вршиле неки посао или су били у доколици, када са починили убиства. Анализом извршених убистава могли смо да закључимо да су само 3 особе (5%) радиле одређени посао у тренутку лишења живота другог лица. Двојица убица су обављали пољопривредне послове, када су извршили убиство – једно обично убиство и једно убиство на свиреп начин. Трећа особа је била женског пола. Она је била унамљена од другог лица да лиши живота одређену породицу, којој је подстрекач дуговао новац. Другим речима, она је била плаћени убица. Из овога произилази да су остала лица (95%) починила убиство у тренуцима слободног времена.

2. Социо-патолошке појаве и убиства

2.1. Алкохолизам и убиства

Алкохолизам је таква социо-патолошка појава која је веома распрострањена у целом свету. Наиме, милиони људи широм света конзумирају алкохол, што доводи до тога да се његова употреба сматра прихватљивом у једном друштву, без обзира на све негативне последице која она може изазвати. Алкохолизам није само болест савременог човека, јер постоје докази да су људи још пре 7 хиљада година

почели да га користе. Пронађене су грнчарије из овог периода, у чијим порамa су се налазили остаци вина и пива. Употреба алкохола се ширила и осталим деловима света. Тако су нека сточарска племена у Азији правили алкохолна пића од кобиљег млека, која су остављали да преври, док су Грци и Римљани правили медовину. Вино се у Индији и Африци правило од палме, све до ширења винове лозе из своје постојбине, јужно од Каспијског језера. У античко доба се веровало да су алкохолна пића од бога дата, те да могу људима помоћи у борби с болестима, недаћама и непознатим силама.

Јужни Словени су знали за пиво још у својој прапостојбини. Први писани документ о алкохолу код Срба је писмо краља Владислава (1233-1242. година), у којем се регулише обавеза предавања хмеља ради производње пива. Неки приписују пораз српске војске у Маричкој бици 1371. године конзумирању алкохола дан уочи битке.⁵²⁹

О проблему прекомерне употребе алкохола људи су постали свесни тек у средњем веку, када су донесени први прописи о кривичним делима учињеним у време пијанства. Током периода урбанизације и индустрајализације, алкохолизам је постао још већи проблем, што је на крају резултирало увођењем тзв. прохибиције у Сједињеним Америчким Државама, у првој половини XX века (период прохибиције је трајао од 1920. до 1933. године).⁵³⁰

Иако су употреба алкохола, као и њене негативне последице, познате од давнина, дефиниција алкохолизма⁵³¹ је одређена тек 1951. године, од стране Поткомитета за питања алкохолизма Светске здравствене организације: *„Алкохоличарем се сматра особа која ексцесивно пије и чија је зависност од алкохола толика, да показује видљиве душевне поремећаје или такве појаве које указују на оштећења физичког и психичког здравља; поремећаје односа с другим људима и погоршање њеног социјалног и економског стања или показује само*

⁵²⁹ Видети: <http://www.alkoholizam.com/>, приступ 10.12.2011. године

⁵³⁰ Википедија, *Prohibicija и Sјedinjenim Američkim Državama*. Више о томе: http://sr.wikipedia.org/sr-el/Prohibicija_u_Sјedinjenim_Državama, приступ 10.12.2011. године

⁵³¹ Реч алкохолизам је први пут била употребљена 1852. године од стране Магнуса Хуса, професора са стокхолмског Универзитета. Он је под алкохолизмом подразумевао скуп нервних поремећаја који настају под утицајем токсичког дејства алкохола. Видети: Јовановић, Лј., *Алкохолизам и криминалитет у Београду – криминолошко-етиолошка студија о алкохолизму као социјалном проблему*, Просвета, Ниш, 1971. година, стр. 16.

знакове таквог развоја“.⁵³² То не значи да раније нису постојали појединци, који су покушали да дају једно такво одређење алкохолизма. Тако је шкотски доктор Томас Мор још 1804. године написао да је алкохолизам болест ума.⁵³³ Такође, алкохолизам је био предмет интересовања бројних научника. Јекић је сматрао да алкохолизам обухвата скуп поремећаја који имају заједничко обележје прекомерно уживање алкохола,⁵³⁴ док је Едвардс дао такву дефиницију у којој је покушао да одвоји синдром зависности од алкохола (алкохолизам) од проблема везаних за алкохол. Основ његове дистинкције ова два појма се огледа у надлежности одређених установа. Наиме, проблемом алкохолизма треба да се баве медицинске и психијатријске установе, док тешкоће везане за алкохол треба да спадају у компетенцију институција породичног, социјалног и другог карактера.⁵³⁵

Алкохолизам се може посматрати као један од криминогених фактора. Спектар извршених кривичних дела под утицајем алкохола је веома велики. Бројни деликти из области саобраћаја се врше од стране лица која се налазе под дејством алкохола. Исто тако, имовинска кривична дела могу бити последица злоупотребе алкохолних пића. Ипак, најтежи тип криминалитета, који се може повезивати са алкохолом, је криминалитет насиља са свим његовим облицима. Треба нагласити да се алкохолизам јавља у два облика, која могу имати непосредно, односно посредно дејство на појаву криминалитета. Код првог облика, познатог под називом алкохолни криминалитет, алкохол је главни узрок вршења одређеног облика криминалитета, док код криминалног алкохолизма зависност од алкохола представља допунски узрок вршења одређених кривичних дела.

Бројна истраживања су повезивала алкохолизам са вршењем убистава. Један од првих криминолога који се бавио испитивањем ове везе је Марвин Волфганг, који је 1958. године објавио да су две трећине извршених убистава у Филаделфији су на неки начин повезани са алкохолом, било да је убица био под његовим

⁵³² *Istorija Alkohola*. Видети: <http://www.zavisnost.rs/tipovi/Alkohol/Alkohol.php>, приступ 10.12.2011. године

⁵³³ *Thomas Trotte: Breastfeednig and Alcoholism*. Видети: <http://www.petemccormack.com/blog/?p=4327>, приступ 10.12.2011. године

⁵³⁴ Јекић, У., *Алкохолизам и друштвена хигијена*, Београд, 1961. година, стр. 125.

⁵³⁵ Гачић, Б., *Алкохолизам*, Завод за издавачку делатност „Филип Вишњић“, Београд, 1985. година, стр. 17.

дејством, било жртва или један и други.⁵³⁶ Десет година касније, криминолози Вос и Хепбурн су, проучавајући полицијске извештаје у Чикагу, закључили да је 54% убистава повезано са употребом алкохола, при чему постоји његова различита заступљеност у односу на расу и пол. Тако је употреба алкохола пријављена у 54% убистава лица која нису била беле пути, док су код 46% убистава жртве били белци. Такође, различита заступљеност постоји и у односу на пол. У 61% извршених кривичних дела, жене које нису биле белкиње су биле жртве, а 47% убистава је резултирало лишавањем живота белкиња.⁵³⁷ До сличних података се долази спроведеним истраживањем и у другим земљама. У Русији, на пример, три четвртине особа ухапшених за убиство су непосредно пре извршења кривичног дела конзумирале алкохол. Јужна Африка је држава у којој 44% жртава интерперсоналног насиља верује да су нападачи били под утицајем алкохола.⁵³⁸ У истраживању, спроведеном у оквиру програма мониторинга убистава у Аустралији, у периоду од 1. јула 2000. године до 30. јуна 2006. године, извршено је укупно 1.777 убистава, од којих је 1.565 решено. Од броја решених убистава, скоро половина (46%) је била повезана са конзумирањем алкохола.⁵³⁹

Алкохол се, као криминогени фактор, извршења убистава јавља у породичним односима. Спроведена истраживања су показала да постоји позитивна корелација између конзумације алкохола и убиства међу сродницима. Криминолошкиња Естал дошла је до резултата да је у 50% убистава, извршених међу интимним партнерима у аустралијским државама Њу Саут Велс и Викторија, у периоду од 1988. до 1990. године, постојала употреба алкохола.⁵⁴⁰

Алкохол је повезиван са местом извршења убиства. Током двадесетих година прошлог века 40% убистава почињених на селу у Русији је обухватало

⁵³⁶ Nash Parker, R., Rebhun, L., *Alcohol & homicide – a deadly combination of two american tradition*, State University of New York Press, New York, 1995, pp. 3.

⁵³⁷ Spiegler, D., *Alcohol Use Among U. S. Ethnic Minorities*, U.S. Department of health and human services, Maryland, 1985, pp. 196.

⁵³⁸ *Policies for the reduction of alcohol- related violence that affects young people*, Pan American Health Organization, Washington, 2008, pp. 16.

⁵³⁹ Dearden, J., Payne, J., *Alcohol and homicide in Australia*. Видети: <http://www.aic.gov.au/documents/6/F/F/%7B6FF03CB5-1EF7-43EE-84FC-F0997C5C84C9%7Dtandi372.pdf>, приступ 11.12.2011. године

⁵⁴⁰ Websdale, N., *Understanding domestic homicide*, Northeastern University Press, North Carolina, 1999, pp. 23.

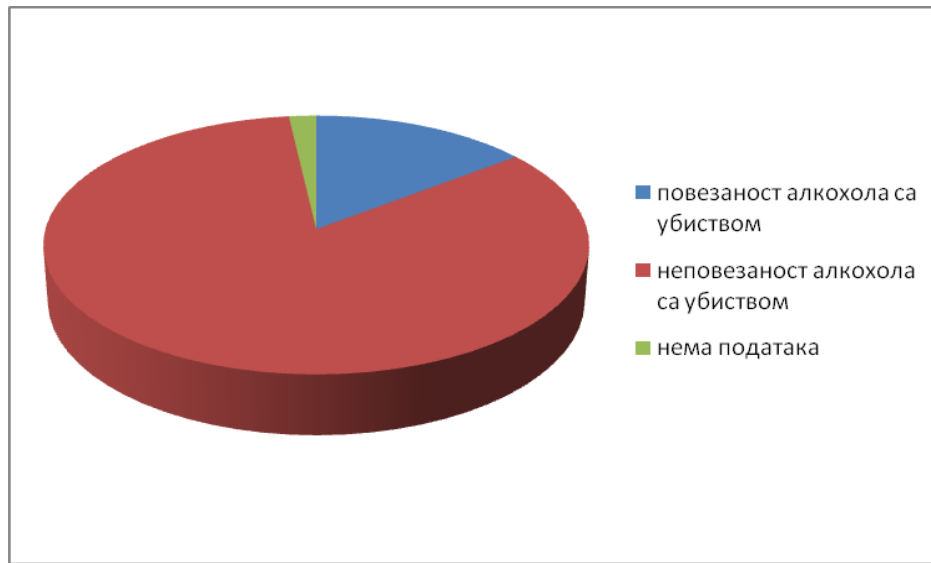
пијење алкохолних пића од стране мушкараца, који су били 40 година просечно стари. У наредном периоду, број извршених сеоских убистава, повезаних са алкохолом, је повећан на 53%. Међутим, тај проценат је опао за време владавине Михајла Горбачова, који је спроводио анти-алкохоличарску кампању.⁵⁴¹

За разлику од наведених истраживања, на територији југоисточне Србије је 84% убица, односно њих 46, извршило кривично дело на начин у којем се не може утврдити корелација са конзумирањем алкохола и алкохолизмом, при чему за једну осуђеницу не постоје подаци – 2% (*Графикон 19*). Другим речима, само осам убица су кривично дело извршили у тренутку када су били под дејством алкохола. Укупно седам извршилаца обичног убиства је било под дејством алкохола у време извршења кривичног дела. Наиме, једно обично убиство је извршено од стране особе која је у тренутку лишења живота другог лица била у стању опијености алкохолом на граници између лаког и средњег степена пијанства, са концентрацијом алкохола у крви од 1,5 до 2 промила. Исто тако, један извршилац обичног убиства се у време извршења кривичног дела налазио у стању алкохолне опијености средњег степена, од 1,72 промила. Један извршилац је био осуђен за обично убиство, при чему је боловао од хроничног алкохолизма у почетној фази, као и алкохолисаности на граници између средње тешког и тешког пијанства, са 2,2 до 2,3 промила алкохола у крви. Код истог овог кривичног дела, оштећени је био у стању пијанства. Алкохол је био провоцирајући фактор извршења овог кривичног дела. Још један убица је био осуђен за обично убиство, при чему се налазио у тренутку лишења живота друге особе у акутном напитом стању, у фази лаког пијанства. Стање обичног пијанства је била одлика још једног извршиоца обичног убиства. Такође, акутно напито стање је постојало још код једног лица осуђеног за обично убиство. Стање акутне опијености, која је по свом степену била на граници између средње тешког и тешког пијанства, је чињеница извршења још једног обичног убиства. Само један облик тешког убиства – убиство из безобзирне освете, је извршено од стране лица које се налазило у стању лаког пијанства.

Треба напоменути да је највише убистава (њих 3) почињено од стране лица у стању алкохолисаности, која потичу са територије под надлежношћу Вишег суда у Прокупљу. На територији овог Суда је почињено убиство из безобзирне освете.

⁵⁴¹ Liem, M., Pridemore, W., *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies*, Springer, New York, 2011, pp. 192.

На територији Вишег суда у Нишу, алкохол је повезиван са 2 извршиоца обичног убиства. Такође, лесковачки Виши суд је два лица осудио за извршено убиство у стању опијености.⁵⁴² За разлику од Вишег суда у Врању, који није донео ниједну правноснажну одлуку о убиству учињењом приликом конзумације алкохолних пића, Виши суд у Пироту је само једно лице осудио за овако учињено кривично дело.

Графикон 19. Повезаност алкохола са извршеним убиствима у југоисточној Србији

3. Ендогени криминогени фактори

3.1. Интелигенција и убиства

Један од веома значајних ендогених криминогених фактора извршења кривичних дела је интелигенција. Међу самим психолозима не постоји јединствен став о појму интелигенције. Другим речима, ниједан други појам у психологији није изазивао толико пажње и различитих мишљења. Ипак, већина се слаже да

⁵⁴² Из разговора са једним осуђеником издвајамо: “Убио сам комишију. Убиство сам извршио у самоодбрани. У току дана био сам у кафани. После тога сам срео комишију, који ме је замолио да га одведем кући јер је пијан. Онда смо отишли код њега да попијемо још по једну ракију. Онда је дошао други комишија. Комишија-жртва се наљутио јер сам се са другим комишијом свађао у вези цигарета. Ми смо онда изашли, јер је први комишија донео пушку. Ми смо онда изашли напоље. Кад смо изашли напоље, други комишија је отишао. Сестрић мог првог комишије је силовао моју тетку. Тај његов сестрић је рекао мом комишији да га освети. Онда је мој комишија извукао нож. Пушка је остала у соби. Ја сам отео нож, па сам га обалио доле и убо у врат. Кајем се, био сам пијан. Већа брзина, него памет.”

интелигенција представља потенцијал, а не потпуно развијену способност.⁵⁴³ Сам термин интелигенција потиче од латинске речи *inteligere*, што значи разумети, схватити, али је њу, као термин, у психологију увео Спенсер, на основу Цицероновог превода Аристотеловог појма „разумевање“.⁵⁴⁴ Полазећи од етимологије ове речи, једна од могућих дефиниција интелигенције је та да је она ментална карактеристика која се састоји у способности учења из искуства, док је други одређују као способност решавања нових проблема и сналажење у новонасталим ситуацијама. Такође, постоје таква одређења интелигенције под којима се подразумева схватање узрока и последица неког проблема.⁵⁴⁵

До утврђивања степена интелигенције се долази применом одређених тестова,⁵⁴⁶ којим се утврђује тзв. количник интелигенције (IQ). Наиме, количник интелигенције се добија дељењем менталне старости, која је претходно утврђена тестом, са бројем старости у месецима одређеног лица, при чему се резултат помножи са 100. У зависности од вредности IQ могуће је извршити класификацију лица у групе: 1) веома висока интелигенција (количник интелигенције је виши од 120), 2) висока интелигенција (количник интелигенције је 111-120), 3) просечна интелигенција (количник интелигенције је 90-110), 4) физиолошки тупи – исподпросечна интелигенција (количник интелигенције је 70-89). Уколико нека

⁵⁴³ Видети: http://www.psihologija.autentik.net/inteligencija_sta_je_inteligencija.php, приступ 24.12.2011. године

⁵⁴⁴ Видети: <http://www.dodaj.rs/f/2W/Ii/3LzORKLU/inteligencija-bio.ppt>, приступ 24.12.2011. године

⁵⁴⁵ Википедија, *Интелигенција*. Видети: <http://bs.wikipedia.org/wiki/Inteligencija>, приступ 24.12.2011. године

⁵⁴⁶ За мерење интелигенције деце користи се Бинет-Симонов тест, док се одраслима количник интелигенције утврђује применом Веслер-Белвју тестом. Код првог теста предвиђен је одређени скуп задатака (укупно их има 6), који одражавају интелектуалне способности деце, за сваку годину старости. Испитивање почиње давањем задатака, који су предвиђени за млађу децу, у односу на испитивано дете. Након тога се том детету дају задаци намењени старијој деци. Са овим се наставља све док је испитивано дете у стању да реши макар један задатак. На основу збира решених задатака се утврђује умни узраст детета, при чему му се за сваки успешно решени задатак дају два месеца умне старости. Успешним решавањем задатака за старији узраст дете добија још два месеца, док за неуспех приликом решавања задатака, намењеној деци његових година или млађој, одузимају му се два месеца. Код теста интелигенције за одрасле, задаци се деле на две скале – вербалне и манипулативне. Вербални део скале садржи тест опште информисаности, аритметичког резоновања, схватања, понављања бројева и сличности. За разлику од вербалне скале, манипулативна скала обухвата шифру, лавиринт, слагање коцкица, склапање фигура, допуњавање и схватање стрипа. Добијени резултати се дају за сваку скалу засебно. Постојање мале разлике између две скале, доводи до давања збирног резултата, док већа разлика условљава тумачење сваке скале посебно. Kostić, J., *Koliko smo inteligentni?* Видети: <http://www.bbsoft.rs/apoteka/download/inteligencija.doc>, приступ 24.12.2011. године

особа има количник интелигенције мањи од 70, за ту особу кажемо да пати од менталне ретардације (стање заустављеног и непотпуног развоја интелигенције), односно од менталне деменције (губитак раније стечених интелектуалних функција).⁵⁴⁷

Међу криминолозима не постоји једнообразно схватање о утицају интелигенције на извршење кривичних дела, самим тим и кривичних дела убиства. Наиме, постоји схватање о томе да интелигенција не врши утицај на чињење кривичних дела, док је код другог становишта је заступљен став да је слабоумно лице потенцијални делинквент. Са повећањем области интересовања криминологије, почела су и испитивања о корелацији интелигенције и криминалитета. Таква истраживања су почела да се спроводе почетком XX века. Амерички криминолози Тревис Хирши и Мајкл Хинделанг су спроводили истраживања о вези између криминалитета и интелигенције, закључивши да је ниска интелигенција криминогени фактор, повезујући је при томе са одређеном друштвеном класом и расом.⁵⁴⁸ Међутим, несумњиво је да за нека криминална понашања, попут неких од облика компјутерског криминалитета⁵⁴⁹ или криминалитета белог оковратника,⁵⁵⁰ потребан средњи или висок коефицијент интелигенције.

Такође, вршена су бројна истраживања чији је циљ био утврђивање степена интелигенције извршилаца кривичних дела убиства. Тако је, на пример, према истраживању криминолога Лангевина из 1982. године закључено да убице имају нижи степен интелигенције у односу како на лица осуђена за ненасилна кривична дела, тако и лица која нису била процесуирана за било које кривично дело. Сличне податке су добили Хајес, Солвеј и Шрајнер, при чему су се они бавили малолетничким убиствима. Другим речима, малолетне убице су имале слабији IQ у

⁵⁴⁷ *Šta je IQ?* Видети: http://www.sanjalica.com/iq_testovi.php, приступ 24.12.2011. године

⁵⁴⁸ Burfeind, J., Bartusch, D., *Juvenile Delinquency: An Integrated Approach*, Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, 2011, pp. 135.

⁵⁴⁹ Једно истраживање о хакерима показало је да су они веома паметни, склони истраживачком и логичком размишљању. Видети у: Димовски, Д., *Компјутерски криминалитет*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Пунта, Ниш, 2010. година, стр. 208.

⁵⁵⁰ С обзиром на то да се, према криминалистичкој евиденцији, криминалци белог оковратника одликују и високим степеном образовања, може се извући закључак да су они просечно или надпросечно интелигентни. Видети у: Костић, М., Димовски, Д., *Криминалитет белог оковратника (криминолошки осврт)*, Социјална мисао, Београд, 2010. година, стр. 24.

поређењу су другим малолетним делинквентима.⁵⁵¹ Међутим, неки криминолози, попут Пантона, су 1976. године дошли до другачијих резултата. Наиме, он је установио да не постоји разлика у степену интелигенције између особа осуђених за убиство или силовање и особа осуђених за друга кривична дела, обухватајући при томе лица из Северне Каролине.⁵⁵² Други криминолози су, ипак, установили неке друге чињенице везане за интелигенцију малолетних убица. Криминолог Буш је, са сарадницима, у свом узорку од 71 малолетног убице утврдио да њих 15, односно 21%, имају интелигенцију испод просека (ментално су ретардирани).⁵⁵³ Предмет интересовања, пре свега америчких криминолога, су биле и серијске убице, за које је установљено да углавном имају просечну интелигенцију, уз постојање одређених изузетака, и у односу на надпросечну интелигенцију, и у односу на IQ мањи од просека.⁵⁵⁴ Исто тако, проучаване су и друге посебне категорије убица – сексуалне убице. Од 34 сексуалних убица, њих 27 или 80% су имали просечну или надпросечну интелигенцију, од чега је 16 особа било просечно интелигентно, а њих 11 са IQ изнад 120. Остале убице су имале резултате на тесту интелигенције испод просека.⁵⁵⁵

У нашем истраживању степена интелигенције учинилаца разних облика кривичног дела убистава (у покушају) утврђено је да највећи број убица, њих 42, има просечну интелигенцију, што чини 76% случајева. У ову категорију су убрајане и две жене убице, које имају просечан IQ. Са уделом од 15% (8 убица) се налазе извршиоци овог кривичног дела, који имају IQ испод просека. Само 4% има интелигенцију која је изнад просека (2 убице). Треба напоменути да у 3 случаја није било могуће установити степен интелигенције учинилаца, јер лични листови нису садржали такве податке (5%).

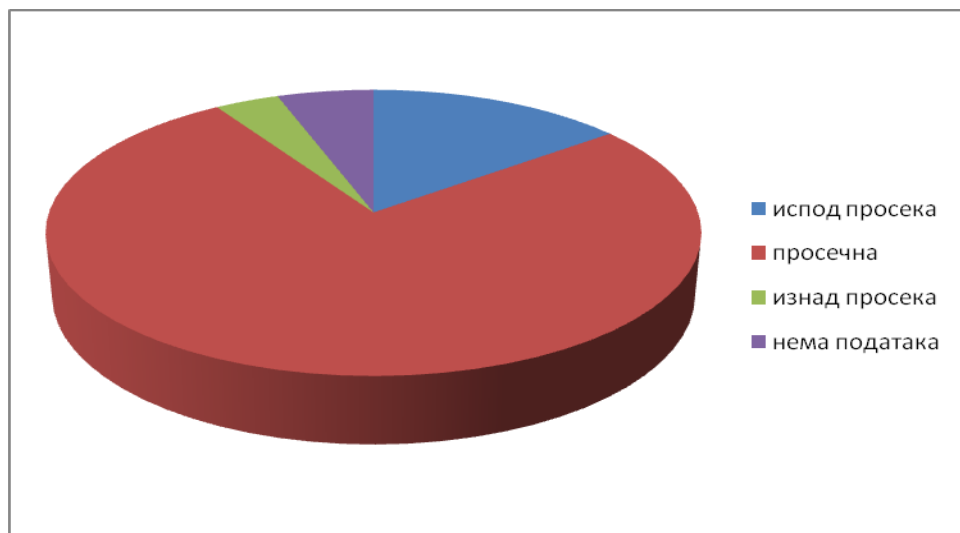
⁵⁵¹ Pallone, N., Hennessy, J., *Criminal behavior: a process psychology analysis : personal constructs*, Transaction Publishers, New Jersey, 2009, pp. 189.

⁵⁵² Ibidem

⁵⁵³ Heckel, R., Shumaker, D., loc. cit.

⁵⁵⁴ Palermo, G., Kocsis, R., *Offender profiling: an introduction to the sociopsychological analysis of violent crime*, Charles C Thomas Publishers, Illinois, 2005, pp. 58.

⁵⁵⁵ Ressler, R., Burgess, A., Douglas, J., *Sexual homicide: patterns and motives*, The Free Press, New York, 1992, pp. 16.

Графикон 21. Степен интелигенције убица у југоисточној Србији

У Табели 20. дат је приказ облика убиства, у односу на степен интелигенције извршилаца ових кривичних дела. Интересантан је податак да је обично убиство такав облик убиства које карактерише постојање сва три степена интелигенције – испод просека, просечно и изнад просека. Осим њега, и извршилац убиства на свиреп или подмукао начин има IQ који је у једном случају испод просека. Сви остали облици, што квалификованих, што привилегованих облика убиства су извршени од стране особа са просечном интелигенцијом.

Облик убиства	Испод просека	Просечна	Изнад просека	Непознато
Обично убиство	7	20	2	2
Убиство на свиреп или подмукао начин	1	5	/	/
Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	/	2	/	/

Убиство при извршењу разбојништва или разбојничке крађе	/	2	/	/
Убиство из користољубља	/	4	/	/
Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда	/	3	/	/
Убиство више лица	/	4	/	1
Убиство на мах	/	1	/	/
Убиство детета при порођају	/	1	/	/
Укупно	8	42	2	3

Табела 20. Структура убистава према степену интелигенције убица у југоисточној Србији

3.2. Мотив и убиства

Један од појмова у психологији је и мотив, који се одређује као свесни или несвесни повод и подстрек на одређену активност. Такође, мотив се може дефинисати и као унутрашњи фактор, који покреће, усмерава, одржава и обуставља људску активност. Анализирајући ово одређење мотива, које је дао др Влајко Петковић, могу се уочити четири елемента. Наиме, издвајају се одређена питања у вези мотива: 1) Шта је човека покренуло на активност? 2) Шта је ту активност усмерило? 3) Шта ту активност одржава? 4) Шта ту активност обуставља?

Мотивација је појам уско повезан са појмом мотива. Она се може схватити, по Николи Роту, као процес свесног покретања и усмеравања активности човека, ради постизања одређеног циља. У основи сваког процеса мотивације је потреба.⁵⁵⁶ Недостатак одређених материја у организму и нужност да се оне надокнаде, у циљу нормалног функционисања и одржавања живота, представљају потребу. Оне се могу поделити на: биолошке (жеђ, глад) и физиолошке (потреба за љубављу, доказивањем). Исто тако, и други психолошки појмови се налазе у вези са мотивима. Тако се нагон одређује као свесно доживљена потреба, док, када поред потребе и нагона постоји и циљ који може да задовољи постојећу потребу, говоримо о жељи.⁵⁵⁷

Мотиви нису једнообразни. Другим речима, могуће је извршити њихову класификацију. Једна од базичних подела, при чему је као основ узето њихово порекло, је класификација на: урођене (мотиви за водом, храном, матерински мотив) и стечене (мотиви борбености, сигурности, престижа). Према значају, врши се разликовање на: примарне (мотиви који омогућавају човеку да преживи) и секундарне (нису повезани са преживљавањем и доводе до постизања неког задовољства), док се према улози могу диференцирати биолошки (мотиви који потичу из потреба одржавања живота), социјални (мотиви који почивају на социјалним потребама – грегари, афилијативни) и персонални (мотиви чија је основа психолошка потреба, као: лични интереси, склоности, ставови, односно као пример се наводи љубав, мржња, страх, храброст). Такође, као још једну поделу у психологији могуће је навести стабилне и ситуационе мотиве. Стабилни мотиви одликују једну особу. Тако се може навести користољубље, као пример стабилног мотива, јер овај облик мотива дуго траје и улази у саму структуру личности. Ситуациони мотив јавља се под утицајем спољних околности, при чему постоји одређени утицај личности појединца.

Сви ови облици мотива на један или други начин могу условљавати појаву криминалитета, односно вршења кривичних дела убиства. Наиме, уколико се не задовољи неки од мотива у потпуности, могуће су две ситуације. Прва ситуација се

⁵⁵⁶ Видети: http://www.psihologija.autentik.net/motivacija_sve.php, приступ 07.01.2012. године

⁵⁵⁷ Видети: http://www.gymko.edu.rs/predmeti/psihologija/download/40_41.ppt, приступ 07.01.2012. године

огледа у улагању додатних напора, у циљу савлађивања постојећих препрека. Међутим, када се, поред додатних напора, због постојања одређених препрека, не остваре мотиви, кажемо да постоји тзв. фрустрациона ситуација. У једној оваквој ситуацији, могућа су неколико облика понашања. Један од таквих облика понашања, поред реорганизације активности и тражење помоћи од других, је и испољавање агресије, што у крајњем случају може довести до смрти неког лица.

Криминолог Хорватић издваја два својства фрустрационе ситуације, које су важна приликом анализе криминалитета. Прва одлика је могућност кумулације фрустрације, а друга је њена инфилтрација. И једна и друга су важне за правилно схватање вршења крвних деликата и других облика криминалитета насиља. Типичан пример о повезаности кумулације фрустрације и крвних деликата је убиство на мах извршено од стране жене, која је више година трпела различите облике насиље од стране свог партнера. Током низа година, насиље од стране супружника је било препрека за остваривање читавог низа врло често и најосновнијих мотива (потреба), што на крају резултира његовим убиством. Друга одлика се карактерише у тзв. инфилтрацији, која постоји када фрустрирани појединац, у једној области свог живота, врши „трансфер“ (смртоносне) агресивности у неку другу област свог живота. Пример за другу могућност је када особа због неких проблема на послу почиње да се агресивно понаша према члановима свог домаћинства, вршећи кривично дело насиља у породици или неки од облика убиства.⁵⁵⁸

Мотиви кривичних дела убиства били су предмет бројних истраживања. Наиме, неминовни део сваког истраживања убиства је и утврђивање унутрашњег фактора, који је довео до лишења живота другог лица. Амерички криминолог Волфганг је био пионир у овој области. Он је, проучавајући убиства извршена у Филадельфији од 1948. до 1952. године, закључио да је у великом броју убистава мотив извршења била безначајна свађа – 36,6%. Поремећени односи у породици су били мотив убиства у 13,4%, док је љубомора са 11,1% била на трећем месту, као мотив извршења овог кривичног дела. Такође, још су само свађе у вези новца биле мотив убиства са уделом од преко десет посто – 10,3%. Сви остали мотиви

⁵⁵⁸

Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 428.

извршења убиства у овом истраживању су много мање заступљени. Тако је користољубље било мотив у 7,9% случајева, освета у 4,8%, случајност 4,5%, самоодбрана 1,3%, хватање криминалца 1,1%, избегавање хапшења 1% и сакривање рођења детета 0,8%. Ипак, код неких убистава постојали су и неки други мотиви (4,2%), док је у 3,1% убистава мотив био непознат.⁵⁵⁹ Занимљив је податак да су криминолози Дали и Вилсон установили, исто као и Волфганг, да је мала свађа најчешћи мотив извршења убиства.⁵⁶⁰ Исто тако, код 57 убистава, извршених на Флориди, у периоду од 1992. до 1996. године, предмет интересовања криминолога су били мотиви. Свађа је била у 43,9% случајева мотив извршења убиства, док је освета имала удео од 19,3%. Треба нагласити да је 19,3% убиства било почињено са мотивом извршења неког другог кривичног дела. Свађа међу партнерима је била мотив у 17,5% убистава.⁵⁶¹

Једна новија анализа мотива убистава везана је за Институт за криминологију у Аустралији. Ова установа од 1989. године сакупља податке о извршеним убиствима. Током 2003. и 2004. године извршено је 288 убистава, што је укључивало 305 жртава. Специфичност ове анализе јесте што су аустралијски криминолози повезивали мотиве са жртвама убистава. Највећи број жена је убијено када се јавио мотив љубоморе у породици или распад везе (49%). У 27% извршених убистава жена није постојао тачно одређени мотив или је он непознат. Остали мотиви су имали знатно мањи удео у овим убиствима. Освета је била мотив у 5% убистава жена, 7% ових убистава је било повезано са новцем и дрогама, док је 3% извршено са мотивом повезаном са алкохолом. Код 8% су постојали други мотиви. Дистрибуција убистава у којима је жртва био мушкарац, у односу на мотиве, је умногоструко другачија. Наиме, виктимизација мушкараца је била највећа код тзв. других мотива (23%). Такође, велики удео су имала убистава код којих је мотив непознат или не постоји (18%). Љубомора (прекид везе), освета и проблеми везани

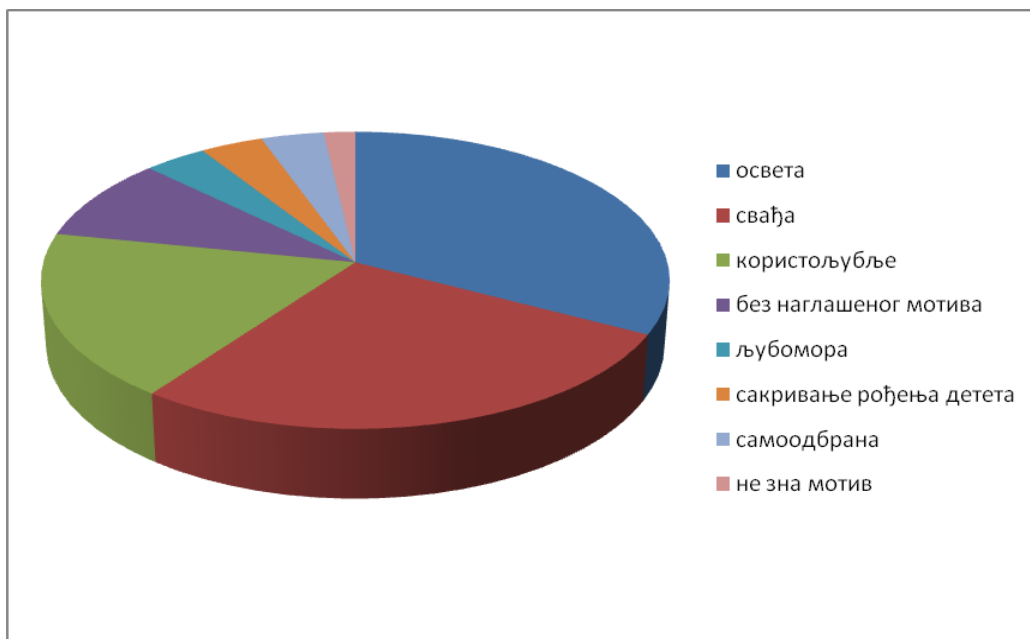
⁵⁵⁹ Iadicola, P., Shupe, A., op. cit., pp. 122.

⁵⁶⁰ Ibidem

⁵⁶¹ Drawdy, S., Myers, W., *Homicide Victim/Offender Relationship in Florida Medical Examiner District 8*. Видети: http://searchfortruth.info/sites/default/files/_homicide-victim-offender-relationship.pdf, приступ 08.01.2012. године

за новац и опијате су били у 15% мотиви убистава мушког пола. Најмање убистава мушкараца је извршено са мотивом повезаним са алкохолом (13%).⁵⁶²

Приликом спровођења истраживања мотива код особа, које су извршиле убиство на територији југоисточне Србије, утврђено је да је разлог лишења живота другог лица, у највећем броју случајева, била освета (*Графикон 22*). Код 18 убица, освета је доминирала, што чини 32%. Свађа је постојала код 15 особа, као мотив извршења убистава (27%). Након свађе, користољубље је код 10 убица било разлог чињења овог кривичног дела, што у процентима чини 18%. Од стране суда је код 5 убица утврђено да су кривично дело извршили без наглашеног мотива – 9%. Љубомора, сакривање рођења детета и самоодбрана су постојали као мотиви извршења најтежег крвног деликта код по 2 убице – 4%. Само један убица не зна мотив чињења кривичног дела (2%).

Графикон 22. Мотиви убица са територије југоисточне Србије

3.3. Емоције и убиства

Када би људи били само рационална бића, они би предузимали своје поступке само на основу разума. Међутим, људи се врло често понашају под

⁵⁶² *Motives for homicide*. Видети: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/cfi/101-120/cfi110.aspx>, приступ 08.01.2012. године

дејством својих емоција (осећања). Оне се могу одредити као специфични лични доживљаји објективне реалности и нас самих.⁵⁶³ Исто тако, постоје и друга одређења емоција. Тако је, на пример, професорка Мирјана Франческо схватала емоције као стање повећане активности организма које се манифестује у карактеристичном доживљају, одређеним физиолошким променама и карактеристичном спољашњем понашању.⁵⁶⁴ Из оваквог одређења емоција се, уједно, може и уочити њена разлика у односу на интелектуалне процесе. Наиме, постоје три особине емоција. Прва особина се огледа у постојању карактеристичних доживљаја при емоционалном реаговању, при чему се јављају доживљаји пријатности, односно непријатности. Једна од одлика емоција су карактеристичне физиолошке промене у функционисању појединих унутрашњих органа (убрзано дисање, ширење зеница и друго). Последња особина емоција је промена на екстремитетима и промена гласа.⁵⁶⁵

Емоције се развијају током људског живота. Постоји неколико фактора који утичу на процес развоја и сазревања личности. Другим речима, емоције се не јављају произвољно, него настају као плод одређених околности. Иако постоји могућност даље промене емоција, најважније су оне емоције које се развијају у раној младости људске јединке. Какве емоције ће се развити код деце зависи од: умора, слабог здравственог стања, догађаја, става родитеља и друштвене средине.⁵⁶⁶ Умор има велики утицај на емоције деце. Што су деца млађа, тај утицај је већи. Међутим, то не значи да умор, као фактор који утиче на осећања, апсолутно треба искључити у даљем животу једне особе, јер је могуће да и одрасле особе различито реагују на унутрашње и спољашње околности, у зависности од физичког стања у којем се налазе. Слабо здравствено стање има велики утицај на испољене емоције код деце. Уколико је оно болесно, долази до повећања стања раздражљивости. Такође, слабо здравствено стање утиче и на емоционално стање одрасле особе. До претераног испољавања осећања долази у зависности од одређених догађаја. То се најбоље може видети на примеру промене сатнице

⁵⁶³ Ђирић, З., Димитријевић, Б., *op. cit.*, стр. 35.

⁵⁶⁴ Видети: www.fpm.me/Prezent/EMOCIJE.ppt, приступ 09.01.2012. године

⁵⁶⁵ Перовић, К., *op. cit.*, стр. 374.

⁵⁶⁶ Видети: http://www.psihologija.autentik.net/emocije_sve_o_emocijama.php, приступ 09.01.2012. године

храђења и спавања. Став родитеља се, са правом, сматра једним од најзначајних фактора емоционалног развоја једне особе. Нека деца су од стране родитеља занемарена, што утиче на то да постану неповерљива и пакосна. Исто тако, поклањање претеране пажње доводи до стварања размажене деце, која се не могу уздржати од испољавања претераних емоција и од нервозе. И једна и друга ситуација могу, уз постојање „адекватног микса“ других криминогених фактора, узроковати криминално понашање, чак и оно са смртним исходом. Последњи, једнако значајан фактор за емоционални развој деце, као и став родитеља, је друштвена средина. Постоји „трансфер“ околности из друштвене средине на емоционалне реакције детета. Када једно дете проводи своје време са особом раздражљиве природе, то дете ће неминовно постати исто такво.

Постоје неке карактеристике дечијих емоција: начин њиховог изражавања, њихова учесталост и дужина трајања. Осећања код деце трају веома кратко, уз нагло престајање. Дечијим емоцијама недостаје, такође, и градација, што значи да дете веома бурно реагује на неке безначајне поводе. Не треба заборавити да код деце постоји могућност да се понашају из једне у другу крајност – плач, а одмах после тога смех.⁵⁶⁷

Током адолесценције развијају се осећање сигурности и потреба за истицањем. У овом периоду постоји амбивалентан однос између новонасталих социјалних и полних потреба, са једне стране, и несигурности, која је условљена непотпуним формираним личним идентитетом, са друге стране. Овакво стање доводи до стварања емоционалне преосетљивости, несигурности, страха и непријатности, што у крајњем случају може имати реперкусије на извршење кривичних дела.

Уколико једно лице успе, током свог живота, да преброди све препреке на емоционалном плану, развија се у емоционално зрелу личност. Особине емоционалне зреле личности се манифестују у: 1) способност одлагања, контроле и промене емоционалних реакција и њиховог прилагођавања постојећој животној ситуацији; 2) интелектуалне функције имају примат у контроли емоција, у односу на нагонске подстицаје; 3) постојање емоционалне самокритичности и

⁵⁶⁷ *Karakteristike dečijih emocija*. Видети: <http://predskolskodete.com/?p=56>, приступ 09.01.2012. године

самосталности; 4) уравнотеженост и стабилност основног расположења; 5) релативна постојаност емоционалних одговора и 6) могућност доживљавања разумевања, симпатије и љубави према другим лицима, уз развијеност тзв. стечених емоција.⁵⁶⁸

Међутим, када већина од ових својстава нису развијене на потребном нивоу кажемо да је та особа емоционално незрела. Другим речима, оваква личност представља негацију емоционално зреле особе и можемо да говоримо да постоје три типа емоционално незреле личности:

- 1) Пасивно-зависни тип је таква личност коју карактеришу емоционална несамосталност, непредузимљивост и инертност. Како су им емоционалне реакције незреле, уз постојање осећања беспомоћности, њима је потребна константна емоционална подршка, како би могли да превазиђу осећање непријатности и незадовољства;
- 2) Пасивно-агресивни тип, такође, одликују непредузимљивост, снижена самоиницијативност. Међутим, за разлику од пасивно-зависног типа, који прихвата туђу емоционалну подршку, код пасивно-агресивног типа постоји негативан однос према таквој врсти помоћи. Одбијање подршке резултира агресивношћу и на веома мале поводе, због постојања тврдоглавости, безразложне љутње, пасивног и/или активног негативизма;
- 3) Агресивни тип је, због емоционалне раздражљивости и лабилности, таква особа која испољава висок степен агесије и деструкције. Због оваквог понашања, средина има негативан став према њима. Велики број оваквих особа врши кривична дела.

Постоје разне класификације емоција. Једна од основних подела је на позитивне и негативне. Свака од постојећих емоција се може разврстати по овом критеријуму.⁵⁶⁹ Према сложености, емоције се могу поделити на: једноставне (страх, туга, срџба) и сложене (љубав, љубомора, завист). Постоји подела емоција

⁵⁶⁸ Ђирић, З., Димитријевић, Б., *op. cit.*, стр. 36.

⁵⁶⁹ *Vrste emocija*. Видети: <http://sites.google.com/site/emocijesanda/vrste-emocija>, приступ 10.01.2012. године

на адекватне (наш емоционални доживљај је адекватан ситуацији на коју реагујемо и по квалитету и по интензитету и по дужини трајања), супримиране (на пригушено изражавање емоција утицали су забране и начин васпитања, због чега неке емоције нисмо у стању да изразимо) и ескалиране (изражавање емоција је пренаглашено, јер се током формирања референтног оквира личности, добија дозвола и подстицај за њихово изражавање).⁵⁷⁰

Емоције се могу класификовати и по другим основама. Једна од општеприхваћених подела је она коју су дали Креч и Крачфилд. Међутим, од свих њихових наведених облика, нису све емоције релевантне за извршиоце кривичних дела убиства. Гнев је таква емоција која може имати одређени допринос приликом чињења крвних деликата. Наиме, Видебек дефинише гнев као нормалну емоцију, која подразумева јако непријатни и емоционални одговор на доживљену провокацију. Он спада у примарне емоције и јавља се кад постоје одређене препреке у остваривању одређених циљева. Његов значај, код убистава, се огледа у његовој повезаности са психолошком интерпретацијом увређености и тежњом да се тој особи узврати, кроз процес одмазде. Манифестација беса се може наћи у специфичном изразу лица, говору тела, физиолошким реакцијама, а понекад и у испољавању агресије.⁵⁷¹ Иако знамо да испољавање агресије не мора бити повезано са бесом, познато је да лоша контрола беса често узрокује вршење најтежих облика криминалитета насиља. Другим речима, насилни криминалци имају веће проблеме у контроли осећања беса, него починиоци ненасилних кривичних дела.⁵⁷² Емоција беса је значајна и по томе што је послужила као основ изградње нове типологије масовних убица. Тако су Левин и Фокс 1996. године узели бес као референтну тачку, јер су сматрали да је бес један од главних мотивационих фактора вршења масовних убистава.⁵⁷³

Иако на први поглед страх нема везе са извршењем убиства, ипак треба бити опрезан, јер је борба један од облика понашања које је узроковано стањем

⁵⁷⁰ Wikipedija, *Emocija*. Видети: <http://bs.wikipedia.org/wiki/Emocija>, приступ 10.01.2012. године

⁵⁷¹ Wikipedia, *Anger*. Видети: <http://en.wikipedia.org/wiki/Anger>, приступ 12.01.2012. године

⁵⁷² Видети: <http://www.unisa.edu.au/giving/news/successfulageing/archive/AngerInSociety.pdf>, приступ 12.01.2012. године

⁵⁷³ Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*. Видети: <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>, приступ 12.01.2012. године

опасности. Други облици понашања су бекство и укоченост. Страх описује емотивну реакцију на непосредну опасност.⁵⁷⁴ Једно истраживање малолетничких убистава је показало да је осећање страха значајнији фактор вршења убистава од стране малолетника него агресивност, јер је једна трећина испитаника била у страху пре него што су починила убиство.⁵⁷⁵

Љубомора је веома важна емоција, у правилном схватању извршења неких облика убистава. То је осећање према другим људима, које се може одредити као озлојеђеност према другој особи, која је посматрана кроз призму ривалства, због његовог успеха, одређене предности.⁵⁷⁶ Мушкарци су одговорни за већи број убистава почињено због постојања љубоморе. Криминолог Гибенс је у свом узорку од 195 случајева убистава пронашао љубомору као мотив извршења у 22% случаја, док су Волфганг и Вест у својим радовима закључили да се љубомора налази на трећем месту мотива извршења убистава. Љубомора је постојала и код убистава међу партнерима. Једна студија, спроведена у Канади, је показала љубомору као непосредни узрок тзв. породичних убистава, у 20% случајева. И у источним земљама, као и у земљама трећег света, љубомора се јављала код овог облика убистава. Узрок јављања љубоморе је била сумња мушкарца у неверство своје жене или њено напуштање заједничког дома.⁵⁷⁷

Мржња је, такође, емоција према другим особама, при чему се она састоји од трајније емоционалне диспозиције према објекту мржње и повремених периода интензивирања негативног емоционалног узбуђења. Како мржња у себи носи и жељу за уништавањем објекта, некада су њен степен и облик испољавања такви да доводе до вршења тешких кривичних дела, врло често са смртним исходом.⁵⁷⁸ У страниј криминолошкој литератури се наводи да је мржња основни узрок вршења убистава сексуалних мањина. Тако се, на пример, у Аустралији од 1990. године води евиденција о овим убиствима од стране савезне државе Њу Саут Велс. У десетогодишњем периоду (1. јул 1989-30. јун 1999. године) било је извршено 37

⁵⁷⁴ *Fear*. Видети: <http://www.edu.pe.ca/southernkings/emotionsfear.htm>, приступ 12.01.2012. године

⁵⁷⁵ Loeber, R., Farrington, D., *Young Homicide Offenders and Victims: Risk Factors, Prediction, and Prevention from Childhood*, Springer, Pittsburgh, 2011, pp. 156.

⁵⁷⁶ Видети: <http://dictionary.reference.com/browse/jealous>, приступ 12.01.2012. године

⁵⁷⁷ Видети: http://www.hkjpsych.com/journal_file/9501_P18-24.pdf, приступ 12.01.2012. године

⁵⁷⁸ Ћирић, З., Димитријевић, Б., *op. cit.*, стр. 43.

убистава хомосексуалаца, при чему је основни мотив извршења ових дела била мржња према њима, док су остали облици убистава извршени у обиму од 1.072 случаја.⁵⁷⁹

Још један од мотива који може допринети вршењу убистава је завист. Она се одређује као негативна емоција према другој особи, при чему се јавља уколико друга особа поседује оно што бисмо ми јако волели да имамо. Статистика објављена од стране осигуравајуће компаније „*Metropolitan life insurance*”, током 1939. године, показује да је завист један од мотива 500 почињених убистава.⁵⁸⁰

Поремећаји осећања могу бити једна од одлика убица. Емотивна лабилност, коју одликује нагла променљивост осећања и немотивисане реакције, заједно са емотивном раздражљивошћу, чија је карактеристика недоследност и непостојаност у понашању, праћене јаким емотивним реакцијама, могу представљати једну од особина извршиоца убиства. Криминолози убрајају емотивну лабилност, поред егоцентричности, импулсивности, нарцисоизма, опсесивности, параноје, садизма и амбиваленције, у психолошке особине убица.⁵⁸¹ Истраживачи Романо и Паолела су у својој студији о убиствима утврдили постојање емотивне раздражљивости, применом одређених психолошких тестова.⁵⁸²

Иако је и расположење, заједно са емоцијама и афектима, једна од категорија афективног живота, она није од велике важности приликом проучавања етиологије убистава. Због тога неће бити предмет детаљне анализе, али ће се посветити одређена пажња неким њеним појмовима, значајним у етиолошком сагледавању убистава. Један од таквих поремећаја основног расположења познат је по имену анксиозност. Код анксиозности, за разлику од страха код којег постоји умишљени или реални повод оваквог стања, овде не можемо говорити о постојању једног оваквог повода, без обзира што анксиозност изазива исто стање као и страх.

⁵⁷⁹ Mouzos, J., Thompson, S., *Gay-Hate Related Homicides: An Overview of Major Findings in New South Wales*, Australian Institute of Criminology. Видети: <http://www.aic.gov.au/documents/4/D/3/%7B4D3405AD-0BD1-4140-A1DD-2544B9050875%7Dt1155.pdf>, приступ 13.01.2012. године

⁵⁸⁰ H. Hafner, W. Boker, H. Immich, C. Kohler, A. Schmitt, G. Wagner, *Crimes of Violence by Mentally Abnormal Offenders: A Psychiatric and Epidemiological study in the Federal German Republic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 253.

⁵⁸¹ Kocsis, R., *Criminal profiling: international theory, research and practice*, Humana Press, New Jersey, 2007, pp. 7.

⁵⁸² Wolfgang, M., Ferracuti, F., *The Subculture of Violence*, Routledge, London, 2001, pp. 214.

Уколико је ово осећање трајније природе постоји тзв. анксиозно расположење. Исти је случај и са одређеним облицима афеката, нарочито његовим патолошким манифестацијама. Један од облика убистава, у којем се огледа значај афеката, је убиство на мах, јер се оно извршава у стању јаке раздражености. Овакво стање, при чему може постојати и патолошки афекат препаст, може узроковати и убиство у прекорачењу нужне одбране.

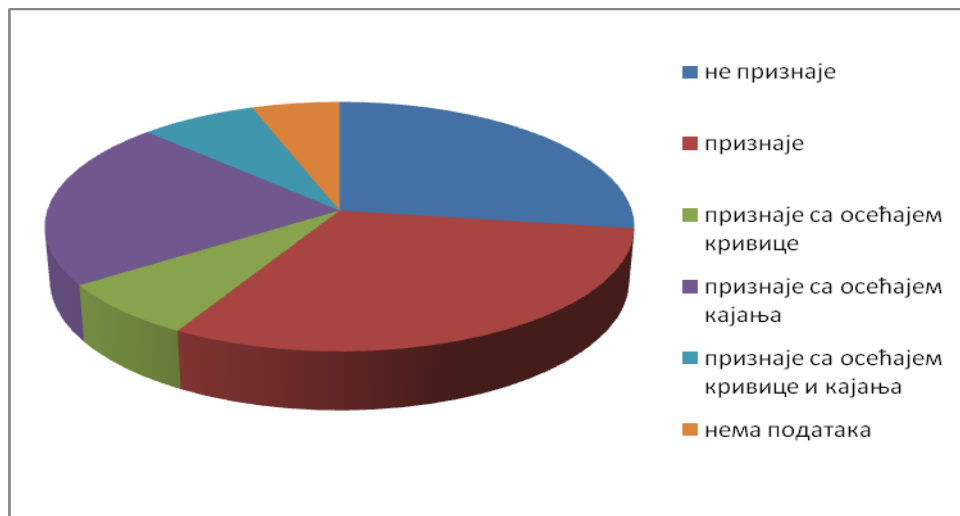
Најзаступљенија емоционална карактеристика убица из југоисточне Србије је низак праг толеранције на фрустрацију. Наиме, 38 убица одликује се неадекватним реакцијама у њима непријатним ситуацијама, што чини 69% од укупно 55 извршиоца овог кривичног дела. Треба напоменути да код 4 убица не постоје подаци о њиховим емоционалним карактеристикама. Емоционална нестабилност са 35% (19 учинилаца) и емоционална незрелост са 33% (18 учинилаца) представљају заступљеније одлике емотивног живота убица са посматране територије државе Србије. Увидом у личне листове лица осуђених за убиство, почињеним на територији југоисточне Србије, утврђене су одређене поделе емотивно незреле личности. Тако је, сходно налазима стручних тимова у пријемним одељењима у казнено-поправним установама, утврђено да од 55 убица њих 10 припада пасивно-зависном типу (18%), а 8 пасивно-агресивном типу емотивно незреле личности (15%).

Анксиозност, као поремећај основног расположења, се јавља код 17 убица, са уделом од скоро трећине убица – 31%. Међутим, за разлику од анксиозности, осећање страха је веома мало заступљено. Оно је постојало само код 9 извршиоца најтежег крвног деликта (16%). Тако је један извршилац убиства из безобзирне освете учинио ово кривично дело услед физиолошког афекта страха лаког до средњег интензитета, док је једно обично убиство почињено услед акумулације афекта страха. Такође, једно обично убиство у покушају је извршено под дејством страха јаког интензитета. С обзиром на то да је афект егзистенцијалног страха јаког степена постојао код једног кривичног догађаја лишења живота, надлежни суд га је оквалификовао као убиство на мах. За разлику од претходно почињених убистава, 4 убице су се одликовали афектом страха од средњег до јаког интензитета. Код

једног починиоца убиства. којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица. постоји је афект страха средњег интензитета.

Четрнаест убица је разне облике кривичног дела извршило под утицајем афекта гнева од лаког до средњег степена интензитета, што представља 25% од укупног броја убица. Исто тако, депресивност је подједнако заступљена као и егоцентричност. Остале емотивне особине су драстично мање заступљене као личне карактеристике извршиоца кривичних дела убиства на територији југоисточне Србије: аутоагресивност – 4 убице, бес – 3 убице, стрес – 2 убице, инфантилност – 1 убица, љубомора – 1 убица и нивелисаност – 1 убица.

Највећи број убица из југоисточне Србије, њих 17, је само признало извршено кривично дело, при чему код њих не постоји осећај кривице и/или кајања (Графикон 23). Другим речима, скоро трећина, тачније 32%, признаје почињено убиство. Исто тако, велики је проценат особа које не признају облик убиства за које су правноснажно осуђени – 27% (15 особа). У осталим случајевима, постоји код убица осећај кривице, осећај кајања или један и други. Тако код 4 лица осуђених за убиство постоји признање са осећајем кривице, што чини 7% од укупног броја. Исти проценат се налази и код лица, која признају извршено убиство, уз постојање осећаја кривице и кајања. Код великог броја убица - 12, постоји само осећај кајања (22%). Треба нагласити да је код три убица било немогуће установити њих став према извршеном кривичном делу (5%).

Графикон 23. (Не)признање убица за извршено кривично дело са територије југоисточне Србије

3.4. Карактерне особине и убиства

У психологији се могу наћи различита одређења карактера. Једно од таквих је да се под карактером подразумева спој различитих психичких особина једне особе, које дају печат целокупном њеном понашању, односно које дају целовиту слику једне особе.⁵⁸³ Постоји схватање да карактер чини комплекс личних особина – моралних и вољних, које омогућавају појединцу да упркос препрекама поступа на релативно доследан начин, у односу на моралне принципе и морална схватања који постоје у једном друштву.⁵⁸⁴ Другим речима, карактер представља систем особина којима се означава активност у остваривању друштвено прихваћених или неприхваћених циљева. Неки психолози, под термином карактер, подразумевају целокупну личност, означавајући при томе морална својства личности, моралне и конативне особине.⁵⁸⁵

Карактерне особине су вољне диспозиције за друштвено важне и релативно трајне начине понашања, који се, сходно моралним принципима у једном друштву, оцењују као добри или лоши, односно друштвено пожељни или непожељни. Карактерне особине формирају се под утицајем егзогених фактора. Полазећи од тога, можемо да кажемо да склоност ка вршењу кривичних дела постоји код оних личности, које нису у стању тзв. довољне отпорности ка спољашњим факторима. Од психоструктуре једне личности зависи који ће утицаји (позитивни или негативни) на одређену личност имати преовлађујући карактер. Уколико је утицај негативних фактора јачи, онда долази до испољавања различитих облика делинквентног понашања.⁵⁸⁶

Постоји низ карактерних особина, али су истраживања показала да неке од особина имају већи значај у настанку крвних деликата. Једна од таквих особина је

⁵⁸³ *Temperament, Karakter, Ličnost.* Видети: http://www.akademijauspeha.org/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html, приступ 24.01.2012. године

⁵⁸⁴ *Karakter i kriminalne dispozicije.* Видети: <http://www.scribd.com/doc/39249244/28-Karakter-i-kriminalne-predispozicije-licnosti>, приступ 24.01.2012. године

⁵⁸⁵ Видети: <http://osboskovic.edu.rs/cms/gimnazija/sites/default/files/gimnazija/psihologija%20licnosti.ppt>, приступ 24.01.2012. године

⁵⁸⁶ Бошковић, М., *Криминологија и социјална патологија*, Матица Српска, Нови Сад, 1995. година, стр. 117.

примитивизам, чије одлике су недостатак поштовања моралних норми у једном друштву, као и недостатак васпитања и низак културни ниво. Наиме, бројна убиства су последица мржње, нетрпељивости и освете, који се преламају кроз призму примитивизма.

Кривична дела убиства су великим делом последица постојања агресивности. Код извршилаца убистава постоји тенденција решавања спорова применом насиља. Истраживање спроведено, од стране криминолога Вуковића, у КПЗ у Пожаревцу је показало да од 100 затвореника, осуђених за тешке крвне деликте, њих 34 је показало агресивност у знатној мери, 42 су имали веома изражену агresiју, док само њих 24 нису били посебно агресивни.⁵⁸⁷ Импулсивност је веома блиска агресивности. Овакве личности имају низак праг толеранције на фрустрацију, што значи да реагују афективно на безначајне поводе.

Егоизам и егоцентричност су такве карактерне особине које се могу повезати са вршењем убистава. Одлика егоизма је свесна, спонтана и стална тежња ка стицању материјалних вредности, као и тежња да се сопствени интереси ставе изнад других, док је егоцентричност прецењивање својих особина и стављање сопствених преокупација изнад потреба других лица.⁵⁸⁸

У нашем истраживању, код 10 убица постоји егоцентричност, односно у 18% случајева. Остале карактерне особине које се могу везивати за извршење убиства не постоје код већег особа осуђених за ово кривично дело, са посматране територије у нашем истраживању. Инфериорност се јавља само код 2 убица (4%), док ригидност постоји код 3 убица (5%). Такође, импулсивност, осећај ниже вредности, посесивност су заступљени као и инфериорност – 4%. Сугестибилност, осећај више вредности и хостилност постоје код по једног убице (2%). Ипак, карактерна особина која у највећем броју случајева одликује убице из југоисточне Србије је агресивност. Наиме, она постоји код 25 особа осуђених за убиство, што чини 45% од укупног броја убица са посматране територије.

⁵⁸⁷ Вуковић, Ш., *op. cit.*, стр. 142.

⁵⁸⁸ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op. cit.*, стр. 418.

3.5. Темперамент и убиства

У психологији преовлађује мишљење да темперамент представља диспозицију за начин емоционалног реаговања. Другим речима, њиме се означава колико се лако и са којим интензитетом и трајањем јављају осећања. Темперамент не показује само емоционални начин реаговања неке особе, већ и брзину, снагу и трајање свих активности појединаца уопште.

Једну од најпознатијих класификација темперамента дао је грчки лекар и филозоф Хипократ, који је разликовао 4 типа: меланхолични, флегматични, сангвинични и колерични. Особе, које карактеришу меланхолични темперамент, одликују се спорим и ретким реакцијама, али су те реакције уједно и веома јаке. За разлику од меланхолика, који има ретке, споре али и јаке реакције, флегматичне особе се од њих диференцирају само по слабијим осећањима. Код ових људи преовлађују негативна осећања. Код сангвиника постоји брза промена осећања, али она нису јака и не трају дуго. Постоји прелазак из негативног у позитивно расположење. Колеричима су својствена јака осећања, лако одлучивање на акцију, уз постојање честих и наглих реакција. Управо због ових особина, колеричи могу лако да упадају у различите сукобе, чак и са смртним исходом, са другим лицима.⁵⁸⁹

Поред ове класификације темперамента, за деликте насиља веома је битна подела на интровертне и екстровертне. Интровертна личност је затворена према спољним збивањима. Није предустретљива, него је спремна на стално повлачење пред објектом. На већим окупљањима људи, она се осећа изгубљено и усамљено.⁵⁹⁰ Други облик ове класификације темперамента одликује се друштвеношћу, мотивисаношћу спољних фактора, склоношћу ка свађама и сукобима са другим лицима.⁵⁹¹

Иако је „доказано“ да темперамент може имати утицај на вршење кривичних дела, о повезаности темперамента и криминалног понашања је највише

⁵⁸⁹ *Pojam temperamenta u psihologiji i tradicionalnoj astrologiji.* Видети: <http://www.natasakaralic.com/tekstovi/temperament.html>, приступ 26.01.2012. године

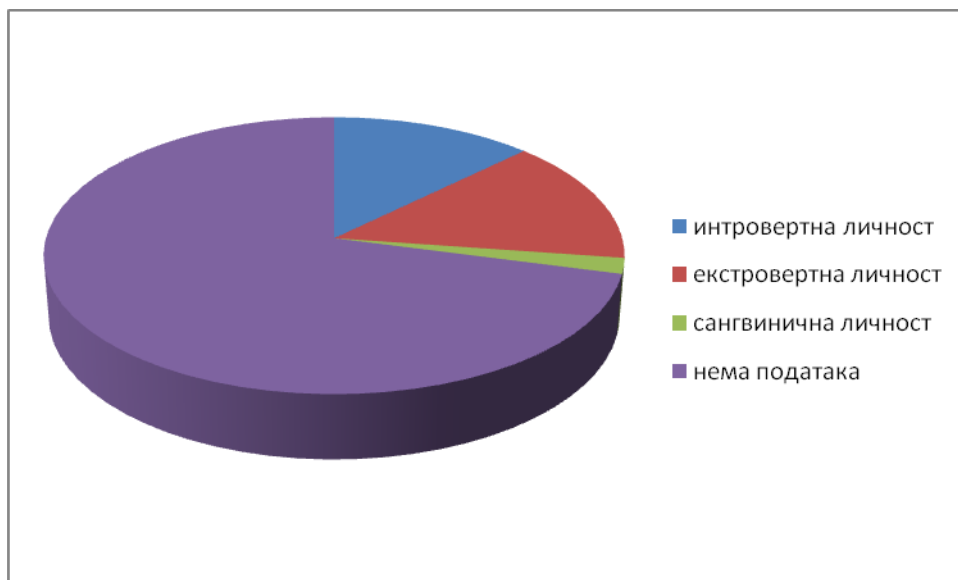
⁵⁹⁰ Харк, Х., *Лексикон основних Јунговских појмова*, Дерета, Београд, 1998. година, стр. 71.

⁵⁹¹ *Tipovi ličnosti i temperamenta.* Видети: <http://www.apafun.com/index.php?topic=25043.0>, приступ 26.01.2012. године

писао Ајзенк у својој теорији личности. Темперамент може представљати добар показатељ каснијег понашања, чак и у најранијим периодима живота. У Аустралији је био спроведен пројекат, који је показао да су деца, која су од својих мајки оцењена као непокорна и склона иритацији у првим годинама живота, у својој седмој и осмој години испољила агресивно хиперактивно понашање. У једном другом истраживању 1995. године дошло се до резултата да су деца од три године, која нису била одговарајуће контролисана (немирна, импулсивна са слабом пажњом), у 21. години живота била осуђивана.⁵⁹² Такође, и неке друге анализе су показале да је веће учешће одређених облика темперамента у криминалитету уопште, као и у криминалитету насиља. Тако су колерични људи више склони криминалитету насиља. Исти је случај и са екстровертним људима у односу на интровертне.

Истраживање темперамента убица са територије југоисточне Србије показало је да у највећем броју случајева стручни тимови у пријемним одељењима казнено-поправних установа нису утврђивали овај криминогени фактор. Наиме, код 39 убица није установљен облик темперамента, што представља 70%. У осталим случајевима постоји скоро подједнак однос интровертних и екстровертних убица – 7:8. Њихов удео у процентима појединачно износи 13%, односно 15%. Код једног убице преовлађује сангвинични темперамент (2%), док за једну осуђеницу не постоје подаци (2%).

⁵⁹² Tonry, M., *The handbook of crime & punishment*, Oxford University Press, New York, 1998, pp. 254.

Графикон 24. Темперамент убица са територије југоисточне Србије

3.6. Менталне девијације и убиства

Убиство може бити извршено не само од особе коју одликује нормално психичко стање, већ и од лица које пати од одређених менталних девијација. Термин душевно или ментално здравље је термин који се употребљава да се опише постојање, односно непостојање душевне болести. Постоји широк спектар поремећаја душевног здравља који може да утичу на понашање једне особе. Другим речима, њихово постојање може довести до разних облика криминалног понашања, што у неким случајевима резултира смртном последицом. С обзиром на чињеницу да постоји велики број менталних девијација, у наредном делу нећемо се посебно бавити одређењима таквих девијација, већ ћемо указати на неке криминолошке студије у вези њих и хомицида. О важности изучавања ове везе указује и податак да постоји посебна теорија – психопатолошка теорија, којом се објашњава вршење кривичних дела деловањем душевних поремећаја.

Криминолошка истраживања спроведена у Сједињеним Америчким Државама и Западној Европи су показала дијаметричне резултате. Наиме, енглески криминолог Вест је у свом проучавању 78 случајева убистава, код којих је на крају убица починио самоубиство, закључио да њих 45 болује од неке врсте менталног поремећаја: 28 убица је депресивно, 7 су неуротичари, схизофренија постоји код 4 особе, двоје је морбидно љубоморно, док се за четворо сматра да су агресивне

психопате. Међутим, један од првих криминолога који се бавио феноменом убистава, Волфганг, је дошао да супротних резултата. Тако је он у свом проучавању 24 случаја убистава, са постојањем суицида, пронашао постојање менталних болести само код три лица. Такође, Рут Каван је пронашла душевну болест код једног извршиоца кривичног дела убиства од њих 18. Ипак, треба нагласити да код упоређивања добијених података мора постојати доза опрезности, јер код ових истраживања није коришћена иста методологија и систематика. Истраживачи су до података долази непосредним увидом у полицијске статистике, док су други до њих долазили током разговора са члановима породице убице.⁵⁹³

Нека друга истраживања спроведена у Енглеској су дала другачије резултате. Тако је на узорку од 3.645 убистава, извршених од 1996. године па до 2004. године, било 34% убица који су током целог живота боловали од одређених менталних болести, њих 18% је имало контакт са надлежним здравственим установама, док је само 9% убица било на лечењу годину дана пре почињеног кривичног дела. У време извршења убистава 15% особа из узорка је боловало од менталних девијација. Исто тако, злоупотреба дроге и алкохола је постојала код 45% почињених убистава.⁵⁹⁴ Проучавање убистава у Италији је показало да 15% убица, који су починили кривично дело према члану своје породице, болује од неке врсте менталних болести.⁵⁹⁵

На основу увида у списе предмета евидентирано је да је код 51 убице, од 55 испитаника, спроведено и судско-психијатријско вештачење. Суд је у 93% случаја из нашег узорка извршио судско-психијатријско вештање, односно суд није посумњао у урачунљивост код 7% убица. Ово значи да је спроведено судско-психијатријско сагледавање и добијени резултат је у складу са другим показатељима из литературе, као и судске праксе. Резултати су указивали на следеће:

а) утврђење психичких поремећаја код испитане групе:

⁵⁹³ N., Websdale, op. cit., pp. 56-57.

⁵⁹⁴ David Rawlins, M., Littlejohns, P., *Delivering Quality in the NHS 2004*, Radcliffe Medical Press, Abingdon, 2004, pp. 49.

⁵⁹⁵ Liem, M., Alex Pridemore, W., *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies*, Springer, New York, 2012, pp. 385.

Врста менталног поремећаја	Број поремећаја	Проценти
Деменција – излапелост (F 00-F09)	/	/
Зависност од алкохола (F 10.2)	3	5%
Зависност од наркотика (F 11)	1	2%
Схизофренија и поремећаји са суманутошћу (F 20-F29)	4	7%
Афективни поремећаји (F30-F39)	1	2%
Неурозе и соматоформни поремећаји (F40-F49)	5	9%
Поремећаји личности (F60, F61, F62)	25	46%
Душевне заосталости (F70, F71 и F 72)	1	2%
Без поремећаја	14	25%
Нема података	1	2%
Укупно	55	100%

Табела 21. Психички поремећаји код убица са југоисточне Србије

Добијени резултати су указали на највећу заступљеност извршиоца из категорије поремећаја личности, где је скоро половина испитаника припадала некој од подтипова овог поремећаја (Табела 21). Са правног становништа ове особе се у принципу не сврставају у биолошке основе неурачунљивости, што је и у свим ситуацијама ових особа утицало на изрицање осуђујућих пресуда. Ова категорија и њено постојање у криминалитету није изненађујућа, јер су ове особе, у криминалитету генерално, па и у криминалитету насиља, у принципу највише заступљене.

Друга група по величини је група у којој није утврђен никакав ментални поремећај – 25%, што такође упућује на околност да није било биолошких предуслова за умањење урачунљивости код тог дела анализираниг узорка.

Од осталих који спадају у оне психичке поремећаје које закон сврстава у биолошке основе умањења или искључења урачунљивости, било је 10 испитаника, и то: половина са стањима психозе (душевно обољење), 3 са знацима зависности од алкохола, док су по један сврстани у категорију зависности од дрога и заосталог душевног развоја.

Овакви резултати су у складу са показатељима из судско-психијатријске литературе,⁵⁹⁶ по којима се „патолошки криминалитет“ у сличном проценту јављао и у другим истраживањима кривичног дела убистава.

б) утврђење афеката код испитане групе:

Лак интензитет афекта	Средњи интензитет афекта	Јак интензитет афекта
/	14	3

Табела 22. Афективна узбуђења код убица са југоисточне Србије

Други податак који нас је интересовао је утврђивање постојања стања афективног узбуђења (правни појам раздраженост), у време извршења кривичног дела убиства. Од 51 испитаника, колико је вештачено, код њих 17 (33%) смо утврдили постојање афективног узбуђења које је најчешће био афект страха, гнева или истовремено постојање оба ова квалитета афективног узбуђења (Табела 22). У сагледавању степена афективне узбуђености, вештачењем је утврђено 14 средњег, а 3 јаког степена узбуђености.

Разлог за истраживање ове околности нашли смо у чињеници да афект, иако део нормалне људске психологије, делује у време свог испољавања на бројне психичке функције, а посебно на свест, логичко расуђивање, контролу вољне активности и испољавање агресивности, а тиме и на специфичан начин, у време извршења дела, може утицати и на способност схватања значења дела и управљање својим поступцима. Наше законодавство чак афективно стање одређује као елемент бића неких кривичних дела убиства – убиство на мах и убиство у прекорачењу нужне одбране. Тако је, према нашем узорку, један кривични догађај оквалификован од стране суда као убиство на мах.

Да је афект значајан, осим са становништа квалификације, тако и са становништа одређивање казне, показала је чињеница да је код свих извршиоца са постојањем афективног стање утврђен одређен степен умањења урачунљивости, при чему је у два случаја оцењено да постоји битно смањена урачунљивост. То је

⁵⁹⁶ Више видети: Капамација, Б., *op. cit.*, стр. 90-116.

утицало да суд приликом утврђивања чињеничног стања установи постојање факултативно олакшавајуће околности.

Полазећи од чињенице да је афект део бића кривичног дела убиства на мах и убиства у прекорачењу нужне одбране, али да постоје таква убиства у којима се не испуњавају сви елементи бића претходно наведених облика убиства, као и околности да афект има утицај на бројне психичке функције, предлагемо да се у наше кривично законодавство уведе посебан облик кривичног дела убиства, у којем би постојање провокације од стране жртве и стања раздражености код убице представљало биће кривичног дела убиства без предумишљаја. Другим речима, према садашњим законским решењима, ако не постоје елементи бића убиства на мах и убиства у прекорачењу нужне одбране, суд је афект узимао само као факултативну олакшавајућу околност. Због тога је потребно увести инкриминацију новог облика убиства, у којем би постојање афекта био елемент бића таквог кривичног дела, при чему не постоје услови за квалификацију убиства на мах и убиства у прекорачењу нужне одбране. Такође, за ово ново убиство потребно је предвидети блаже кажњавање.

ц) утврђење акутног напитог стања код испитане групе:

Истраживањем је утврђено да је 7 испитаника било у време извршења убиства у акутном напитом стању, а да нису при томе испољавали зависност од алкохола. Иако су вештаци ову околност са медицинског становишта третирали као чињеницу која је умањивала урачунљивост, суд је применио законску регулативу у вези о скривљеној неурачунљивости (*actiones liberae in causa*), те ово смањење урачунљивост није третирао као олакшавајућу околност приликом санкционисања.

VI КРИМИНАЛНА ПОЛИТИКА ПРОТИВ УБИСТАВА

1. Уопштено о криминалној политици

Криминална политика се састоји од кривичноправне борбе против криминалитета и делинквенције, али и од превенције криминалитета и делинквенције, као последице да кривичноправна репресија не даје адекватне резултате. На криминалну политику једне земље утичу, на одређени начин, демографске, економске, националне, историјске, културне, политичке, психолошке и друге особености становништва дате земље.⁵⁹⁷ Другим речима, криминална политика обухвата планирани и координирани систем друштвених делатности, садржајно различитих и са различитим субјектима као њиховим носиоцима, али обједињених кроз јединство циља, при чему се може прихватити подела криминалне политике на мере превенције и мере репресије. За прве мере се каже да се примењују *ante delictum*,⁵⁹⁸ чији је циљ отклањање узрока и услова који изазивају криминално понашање, док се друге мере примењују *post delictum*, са циљем деловања на криминалца да не учини ново кривично дело.⁵⁹⁹

Једна од могућих дефиниција мера превенције је дата од стране Европске мреже за превенцију криминалитета (EUCPN): „*То су мере којима се смањује или на други начин придонеси квантитативном и квалитативном смањењу криминалитета и осећања несигурности код грађана, било кроз директно одвраћање од криминалних активности или кроз политику и интервенције осмишљене у циљу смањења потенцијала за криминалитет и фактора*

⁵⁹⁷ Милутиновић, М., *Актуелна ситуација и тенденција криминалне политике у Југославији*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Савез удружења за кривично право и криминологију Југославије и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1986. година, стр.14.

⁵⁹⁸ Идеју о мерама *ante delictum* први су заступали италијански позитивисти Фери и Гарофало. Они су, полазећи од тзв. појма темибилитета, кога су одређивали као вероватноћа да одређена особа изврши кривично дело, пропагирали употребу једне потпуно нове врсте кривичних санкција под именом мере безбедности. Увођењем мера безбедности настао је дуалитет кривичних санкција. Видети: Игњатовић, Ђ., *Циљеви криминалне политике*, Анали правног факултета у Београду, Правни факултет у Београду, Београд, 1986. година, стр. 68.

⁵⁹⁹ Лазаревић, Лј., *Југословенска криминална политика и њена научна заснованост*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Савез удружења за кривично право и криминологију Југославије и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1988. година, стр. 8.

криминалитета. То укључује рад владе, надлежних власти, институција за кривично право, локалних власти, удружења стручњака, приватног, добровољног и цивилног сектора, научника, шире јавности и медија“.⁶⁰⁰

Мере превенције се могу поделити на: опште, посебне и индивидуалне. Тако се под општом превенцијом подразумева свеукупност друштвених активности социјалног, економског, здравственог, образовног, културног, идејног и другог карактера, којима се утиче на отклањање или ублажавање општих друштвених криминогених фактора вршења кривичних дела. Такође, посебна превенција обухвата исте мере као и општа превенција, али се од ње разликује по непосреднијем деловању на отклањање одређених криминогених фактора, у одређеним областима друштвеног живота. Индивидуална превенција се односи на конкретну ситуацију у којој постоји опасност вршења кривичног дела.⁶⁰¹

Слична претходној подели је класификација мера превенције криминалне политике у три области: примарној, секундарној и терцијарној. Примарна област је превентивни део криминалне политике који идентификује физичке и друштвене услове, чијим постојањем долази до стварања услова за вршење кривичних дела, како би се успешно борила против вршења истих. Другим речима, примарна област је фокусирана на само кривично дело.⁶⁰² Међутим, секундарна област се односи на што ранију идентификацију потенцијалних извршиоца кривичних дела и примену таквих мера која би их одвратили од вршења кривичних дела.⁶⁰³ Последња област превентивне криминалне политике, терцијарна област, бави се извршиоцима кривичних дела, примењујући према њима мере третмана како у будућности не би вршили кривична дела.⁶⁰⁴ Иако је примена мера превенције криминалитета новијег

⁶⁰⁰ Republika Srbija Ministarstvo unutrašnjih poslova Polazni okvir Nacionalne strategije prevencije kriminala Beograd 2009. godina, *Polazni okvir Nacionalne strategije prevencije kriminala*. Видети: http://www.ccmr-bg.org/upload/document/polazni_okvir_nacionalne_stret.pdf, приступ 01.10.2011. године

⁶⁰¹ Ibidem

⁶⁰² Lab, S., *Crime Prevention: Approaches, Practices and Evaluations*, Matthew Bender & Company, 2010, pp. 27.

⁶⁰³ Cronje, S., Zietsman, J., *FCS Criminology L3*, 2009. godina, Pearson Education, Cape Town, pp. 150.

⁶⁰⁴ Hiss, D., Horner, B., Pressler, R., Swanepoel, G., *FCS Principles of Criminal Justice L2*, Pearson Education, Cape Town, 2009, pp. 59.

датума, током историје су постојали појединачни примери примене одређених мера криминалне политике, посебно превенције криминалитета.⁶⁰⁵

Поред тога што убиство спада у једно од најтежих кривичних дела, постоји мало радова који се искључиво баве мерама криминалне политике у борби против убистава.⁶⁰⁶ У даљем раду аутор ће се бавити одређеним аспектима криминалне политике, који се манифестују у виду примене како репресивних мера, тако и превентивних мера, у циљу смањења стопе убистава, кроз формалну и неформалну друштвену контролу.

2. Формални аспект криминалне политике против убистава

2.1. Кривичне санкције које су изречене извршиоцима убистава у југоисточној Србији

Кривичним закоником Републике Србије, који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године, предвиђено је да се за извршено обично убиство може изрећи казна затвора од пет до петнаест година (члан 113), док се за 11 облика квалификованог убиства казна креће од минималних десет година затвора до двадесет година затвора, односно од тридесет до четрдесет година (члан 114). Како друштвена опасност привилегованих убистава није једнака, законодавац је прописао казне затвора различите дужине. Тако се лице, које буде осуђено за убиство на мах, има казнити затвором од једне до осам година (члан 115). Остала привилегована убиства се кажњавају затвором од шест месеци до пет година (чланови 116, 117. и 118). За предмет нашег истраживања меродавне су и одредбе у вези покушаја. У члану 30. КЗ пише да ко са умишљајем започне извршење кривичног дела, казниће се за покушај кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна. Такође, за покушај неког другог кривичног дела (дела за које је прописана казна затвора мања од пет година затвора) може се изрећи казна

⁶⁰⁵ Костић, М., *Превенција криминалитета – појам и историјски развој*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2010. година, стр. 91.

⁶⁰⁶ Антички филозоф Платон је у свом делу “*Nomoi*” писао о кажњавању преступника, због крађе и убиства. По њему, законодавац треба да води рачуна о томе из којих разлога је дошло до извршења кривичног дела. Тако, на пример, кривично дело извршено из слабости или незнања доводи до блажег кажњавања. Када лице изврши убиство, потребно је утврдити да ли је оно извршено из срџбе или са предумишљајем, из непромишљености, у гневу, на окрутан начин, због унутрашњих немира или под утицајем других околности. Видети: *Ibidem*

само ако закон то изричито прописује. Учиницац кривичног дела у покушају се може казнити прописаном казном за то кривично дело или ублаженом казном.

С обзиром на то да се малолетници разликују од пунолетних лица по бројним карактеристикама, за малолетна лица донесен је посебан закон, под називом Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, који је ступио на снагу исто када и Кривични законик. Овим Законом предвиђене су посебне кривичне санкције, које се могу изрицати према малолетним лицима. Једина казна према малолетницима је казна малолетничког затвора. Да би се према малолетнику изрекла казна малолетничког затвора, потребно је да буду испуњени одређени услови. Тако је, према члану 28. Закона, прописано да се овом посебном врстом казне може казнити само старији малолетник – лице од 16 до 18 година живота. Други услов се односи на тежину извршеног кривичног дела – потребно је да старији малолетник изврши такво кривично дело за које је законом прописана казна затвора тежа од пет година.⁶⁰⁷ Посматрајући овај други услов, можемо закључити да се старији малолетник може казнити малолетничким затвором само ако изврши обично убиство, све облике тешког убиства и убиство на мах, као један од четири облика привилегованог убиства. Трећи услов је постојање високог степена кривице малолетника. Чак и када су испуњени ови услови, суд за малолетнике није у обавези да изрекне ову казну. Наиме, потребно је да због високог степена кривице, природе и тежине кривичног дела (у нашем случају убиства), не би било оправдано изрећи васпитну меру, већ би било целисходно изрећи казну малолетничког затвора, која не може бити краћа од шест месеци, али ни дужа од пет година. Међутим, у погледу дужине казне малолетничког затвора предвиђен је један изузетак. Чланом 29. прописано је да се малолетнички затвор може изрећи и у трајању дужем од пет година, али не дужем од десет година, ако је извршено кривично дело за које је прописана казна затвора двадесет година или тежа казна или у случају стицаја два кривична дела. Ова законска одредба примењена на наш предмет истраживања, значи да се казна малолетничког затвора у овом трајању може изрећи само за облике тешког убиства.

⁶⁰⁷ Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Систем кривичних санкција и пенални третман у Србији*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011. година, стр. 185.

У просторном и временском оквиру нашег истраживања, надлежни судови укупно гледано (ни)су водили политику изрицања строгих казни (малолетничког) затвора (Табела 23). Упоредивањем висине запређене казне затвора са изреченим казнама можемо видети каква је била криминална политика. Како је за обично убиство предвиђена казна затвора од 5 до 15 година, а просечна висина изречене казне затвора износи нешто мање од 9 година и 1 месец, уз постојање 16 особа које су осуђене за ово кривично дело, можемо закључити да се просечна висина казне затвора креће око средњег обима запређене казне. Малолетна лица су, такође, чинила ово кривично дело. Иако суд има бројне законске могућности, које се огледају у томе да не изрекне казну малолетничког затвора, у узорком обухваћеним случајевима суд је једног малолетног убицу осудио на казну малолетничког затвора од 5 година. С обзиром на то да је Кривичним закоником дата могућност судовима да ублаже казну затвора уколико се ради о покушаном кривичном делу, надлежни судови су, у нашем истраживању, за обично убиство у покушају, изрицали казну затвора која је износила у просеку 2 године и 9 месеци.

Надлежни судови су код квалификованих облика убистава, приликом доношења осуђујућих пресуда, изрицали казне затвора у различитим висинама. Само је убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица такав облик тешког убиства код којег је изречена казна затвора у законском минимуму у једном случају – 10 година. Облик тешког убиства, код којег је у просеку изречена највећа казна затвора (35 година), је убиство више лица, при чему су три лица осуђена за ово убиство. Две особе су осуђене за убиство при извршењу кривичног дела разбојништва на просечну казну затвора од 30 година. Такође, код једног кривичног догађаја, који је оквалификован од стране суда као убиство из користољубља, двојица саизвршилаца су осуђена на казне затвора од 30 година. Следећи облик тешког убиства, по просечној висини изречене казне затвора, је убиство из безобзирне освете, код којег просечна висина казне затвора износи 24 године и 9 месеци, при чему је једно лица осуђено на казну затвора од 19 година и 6 месеци, а друга особа на 30 година затвора. Три особе су осуђене на убиство на свиреп и подмукао начин, на просечно изречену казну затвора од 21 године и 4 месеца.

Бројна квалификована убиства су била извршена у покушају, што је дало могућност суду да извршиоцима оваквих кривичних дела ублажи казну затвора. Тако је за убиство из безобзирне освете у покушају просечна осуда на казну затвора износила 7 година и 6 месеци, док је за покушај убиства којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица изречена казна затвора од 3 године. Једном лицу осуђеном за покушај убиства више лица казна затвора је износила 2 године. Нису само пунолетна лица чинила тешка убиства. Наиме, двојица старијих малолетника су осуђена на убиство на свиреп и подмукао начин и убиство из користољубља на казну малолетничког затвора од 10 година. Овде треба нагласити да се ради о једном кривичном догађају. Уколико знамо да максимум малолетничког затвора износи десет година, можемо закључити да су ова двојица малолетника осуђена на најстрожу могућу казну малолетничког затвора.

Најтежа казна затвора за привилеговани облик убиства изречена је за убиство на мах – 4 године затвора, док је једна женска особа осуђена на казну затвора за почињено убиство детета при порођају на казну затвора од 90 дана.⁶⁰⁸

облик убиства	висина затворске казне	
	малолетнички	обичан
обично убиство	5.00	9.06
обично убиство у покушају	/	2.79
убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица	/	10.00
убиство којим се са умишљајем доводи у опасност... у покушају	/	3.00
убиство при извршењу крив. дела разб.	/	30.00
убиство из користољубља	/	30.00
убиство детета при порођају	/	0.25
убиство из безобзирне освете	/	24.75
убиство из без. освете у покушају	/	7.50
убиство на мах	/	4.00

⁶⁰⁸ Ова казна затвора за убиство детета при порођају је у *Табели 11.* приказана у месецима.

убиство на св. и под. начин и убиство из користољубља	10	/
убиство на свиреп и подмукао начин	/	21.33
убиство више лица	/	35.00
убиство више лица у покушају	/	2.00

Табела 23. Однос облика убистава са висином изречене казне (малолетничког) затвора

У Табели 24. приказане су просечне вредности изречене казне (малолетничког) затвора за почињено обично убиство и обично убиство у покушају у односу на надлежан суд. Проучавањем добијених података можемо закључити да између надлежних судова обухваћеним просторним оквиром нашег истраживања постоји одређена разлика у просечној висини изречена казне затвора за дата убиства. На територији Врања је почињено обично убиство, при чему није изречена казна затвора, већ мера безбедности, оно није меродавно за конкретну анализу података. Такође, казна малолетничког затвора изречена је само на територији, коју покрива надлежни суд у Пироту. С обзиром на то и ова казна према малолетницима је неупоредива.

Најблажу казнену политику за почињено обично убиство води нишки Виши суд. Наиме, овај суд је три особе осудио на казну затвора од осам година, док је једно лице осуђено на седам година затвора, што просечно чини 7 година и 9 месеци. Просечна висина казне затвора изречене од стране нишког суда је мања од просечне висине казне затвора досуђене од стране свих судова са простора обухваћеним узорком – 9 година и 1 месец према 7 година и 9 месеци. Строжију криминалну политику водио је Виши суд у Пироту, чија просечна вредност изречене казне затвора износи 9 година и 6 месеци, уз постојање пресуда на 7 година, 9 година и 12 година и 6 месеци, док су на територији, која је под надлежношћу Вишег суда у Лесковцу, доносене правноснажне пресуде којом су лица осуђена на казне затвора од 8 година, 9 година и 10 година (2 пресуде), уз просечну висину казне затвора од 9 година и 3 месеца. Виши суд у Прокупљу, доносећи 4 пресуде о обичним убиствима, спроводио је најстрожију криминалну

политику, која се огледа у томе да је просечна висина казне затвора 10 година и 1 месец.

Евидентно је да постоји одређена разлика у погледу висине изречене казне затвора у датим судовима. Иако је могуће да су судови, који су доносили строжије пресуде, имали основ за тако нешто, оцењујући при том неке околности везане за само кривично дело и учиниоца као више отежавајуће, могуће је да не постоји реалан основ за доношење таквих пресуда. Уколико је основ доношења строжијих казни затвора од стране Вишег суда у Прокупљу у претходној изграђеној пракси, онда за грађане, који су починили убиство, није свеједно који је суд надлежан за спровођење кривичног поступка.

Занимљив је податак да је код обичног убиства у покушају просечна висина изречене казне затвора од стране надлежних судова у обрнутој пропорцији у односу на казне затвора за обично убиство. Тако је нишки суд за покушано обично убиство осуђивао лица просечно на нешто више од 3 године, док је суд у Пироту доносио пресуде просечно на 2 године затвора. Лесковачки суд је за обично убиство у покушају, извршено на територији под његовом надлежношћу, осуђивао лица просечно на 2 године и 4 месеца.

Надлежни суд	Облик убиства	Просечна висина изречене казне	
		Обичан затвор	Малолетнички затвор
Ниш	Обично убиство	7.75	/
	Обично убиство у покушају	3.05	/
Лесковац	Обично убиство	9.25	/
	Обично убиство у покушају	2.36	/
Пирот	Обично убиство	9.50	5
	Обично убиство у покушају	2	/
Врање	Обично убиство	/	/
	Обично убиство у покушају	/	/

	покушају		
Прокупље	Обично убиство	10.13	/
	Обично убиство у покушају	/	/

Табела 24. Однос обичног убиства (у покушају) са висином изречене казне (малолетничког) затвора

С обзиром на то да бројни облици тешког убиства нису били предмет пресуђења у надлежним судовима са територије коју смо обухватили истраживањем, није могуће направити адекватну компарацију у погледу висине изречене казне (малолетничког) затвора (Табела 25). Такође, и убиства за која су се водили кривични поступци нису била предмет пресуђења у свим судовима. Такав је случај са убиством којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица (једно лице је осуђено на 10 година казне затвора), убиством на свиреп и подмукао начин и убиством из користољубља (двојица малолетника су осуђена на по 10 година казне малолетничког затвора) и убиством из користољубља (две особе су осуђене на по 30 година казне затвора).

Убиство на свиреп и подмукао начин је било предмет кривичног поступка од стране нишког, лесковачког и врањског Вишег суда. За овај облик тешког убиства суд у Нишу је изрицао просечну казну затвора од 14 година, а суд у Лесковцу 20 година казне затвора. Најстрожију криминалну политику водио је врањски суд, јер је осудио једно лице на затворску казну од 30 година. Три кривична догађаја су од стране нишког и пиротског суда оквалификована као убиство више лица, с тим што је нишки суд изрекао просечну казну затвора од 37 година и 6 месеци, при том осудивши једно лице на 40 година, а друго лице на 30 година затвора, док је суд у Пироту једну особу осудио на 30 година. Занимљив је податак да је за убиство при извршењу кривичног дела разбојништва надлежни суд у Прокупљу осудио једно лице на два пута већу казну затвора у односу на исто кривично дело, које је било предмет кривичног поступка надлежног суда у Лесковцу (40 година наспрам 20 година затвора). Такође, веома велика разлика у погледу просечне висине казне за убистава из безобзирне освете постоји и код Вишег суда у Врању и Вишег суда у Прокупљу.

Надлежни суд	Облик убиства	Просечна висина изречене казне	
		Обичан затвор	Малолетнички затвор
Ниш	Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још једног лица	10	/
	Убиство на свиреп и подмукао начин и убиство из користољубља	/	10
	Убиство на свиреп и подмукао начин	14	/
	Убиство више лица	37.5	/
Лесковац	Убиство при извршењу крив. дела разбојништва	20	/
	Убиство на свиреп и подмукао начин	20	/
Пирот	Убиство више лица	30	/
Врање	Убиство из користољубља	30	/
	Убиство из безобзирне освете	19.5	/
	Убиство на свиреп и подмукао начин	30	/
Прокупље	Убиство при извршењу крив. дела разбојништва	40	/
	Убиство из безобзирне освете	30	/

Табела 25. Однос тешких убиства са висином изречене казне (малолетничког) затвора

Само мали број тешких убиства је био у покушају (Табела 26). Квалификована убиства у покушају нису била предмет пресуђена у свим судовима, који су обухваћени узорком. Ова чињеница онемогућава упоређивање истих облика тешких убиства у покушају у односу на висину казне (малолетничког) затвора,

коју су изrekli различити судови. Другим речима, могу се само упоређивати различити облици квалификованих убистава у погледу казне. У нашем узорку, тешко убиство у покушају, за које је надлежни суд најблаже осудио једно лице, је убиство више лица у покушају – 2 године затвора. Такође, блага казна затвора за покушано тешко убиство изречена је и за убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица. Оба ова кривична дела су била предмет пресуђења надлежног суда у Нишу. Прокупачки Виши суд, за разлику од нишког, је за покушано убиство из безобзирне освете донео пресуду, којом је једно лице осуђено на казну затвора од 7 година и 6 месеци.

Надлежни суд	Облик убиства	Просечна висина изречене казне	
		Обичан затвор	Малолетнички затвор
Ниш	Убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица у покушају	3	/
	Убиство више лица у покушају	2	/
Прокупље	Убиство из безобзирне освете у покушају	7.5	/

Табела 26. Однос тешких убистава у покушају са висином изречене казне (малолетничког) затвора

Надлежни судови су против пет лица изrekli меру безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи за различита почињена убиства, међу којима је једно било у покушају (Табела 27). Највише убистава је оквалификовано као обично убиство – 3 убиства, док су само два убиства припадала квалификованим облицима. Само је надлежни суд у Врању изрекао 2 мере безбедности, једном за убиство на свиреп и подмукао начин, а други пут за обично убиство. Остали судови су, у периоду од 2006. до 2010. године, донели по једно решење.

Надлежни суд	Облик убиства	Мера безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи
Ниш	Обично убиство	1
Лесковац	Убиство више лица у покушају	1
Врање	Убиство на свиреп и подмукао начин	1
	Обично убиство	1
Прокупље	Обично убиство	1

Табела 27. Облици убистава за које је изречена мера безбедности обавезно лечење и чување у здравственој установи

Пресудом Вишег суда у Прокупљу за обично убиство једно лице је осуђено на 7 година затвора, уз изрицање мере безбедности обавезног лечења алкохоличара, јер је реч о хроничном алкохоличару, при чему је кривично дело почињено у стању алкохолисаности на граници између средње тешког и тешког пијанства (Табела 28).

Надлежни суд	Облик убиства	Мера безбедности обавезно лечење алкохоличара
Прокупље	Обично убиство	1

Табела 28. Облици убистава за које је изречена мера безбедности обавезно лечење алкохоличара

Пресудама Вишег суда у Нишу за два обична убиства у покушају и за једно убиство више лица изречена је мера безбедности одузимања предмета, при чему су одузети секира, нож и пиштољ (Табела 29). У Лесковцу су се десила три кривична догађаја, која су окарактерисана, као обично убиство, за које је одузет пиштољ као средство за извршење кривичног дела, као и два обична убиства у покушаја, за које су одузети ножеви, који су употребљени за извршење датих кривичних дела. С обзиром на то да је нож употребљен за извршење обичног убиства у покушају,

стекли су се и остали законски услови, сходно члану 87. КЗ, да буде изречена мера безбедности одузимања предмета, што је Виши суд у Пироту и урадио пресудом 44/06. Такође, ножеви су, као средство извршења убиства на свиреп и подмукао начин и убиства из користољубља, одузети пресудама од стране Вишег суда у Врању. За разлику од разних облика убистава, пресуђених од осталих судова, у којима је најчешће нож одузиман као предмет извршења кривичног дела, на територији прокупачког Вишег суда је било само једно обично убиство, за које је изречена мера безбедности одузимања ножа, док су у осталим облицима убиства одузети један пиштољ и две пушке.

Надлежни суд	Облик убиства	Мера безбедности одузимање предмета
Ниш	Обично убиство у покушају	2
	Убиство више лица	1
Лесковац	Обично убиство	1
	Обично убиство у покушају	2
Пирот	Обично убиство у покушају	1
Врање	Убиство на свиреп и подмукао начин	1
	Убиство из користољубља	1
Прокупље	Обично убиство	2
	Убиство из безобзирне освете	1
	Убиство из безобзирне освете у покушају	1

Табела 29. Облици убистава уз које је изречена мера безбедности одузимање предмета

2.2. Органи унутрашњих послова и кривична дела убиства

Полиција, као један од централних државних органа у борби против криминалитета, се одликује, пре свега, мерама репресије. Раст криминалитета насиља, али и других типова криминалитета у последњим деценијама доводи до неспокојства грађана за сопствену и друштвену безбедност, што намеће потребу другачије реакције полиције на криминалитет. С обзиром на то да је примена насиља један од главних узрока смрти људи, нарочито младих особа, а да мере репресије не дају адекватне резултате, примена превентивних мера је један од основних начина редукције броја извршених убистава. Насиље инспирисано националношћу, религијом, политичким и другим мотивима је реалност како у развијеним, тако и у државама у развоју.⁶⁰⁹ Органи унутрашњих послова морају бити један од носилаца примене мера превенције, при чему је потребно да се органи унутрашњих послова састоје од високо обучених професионалаца, јер како је сматрао начелник њујоршке полиције из седамдесетих година прошлог века, Роберт Мекгир, да је стопа убистава постала имуна на конвенционалан начин њиховог третирања од стране полиције.⁶¹⁰

Превентивна полицијска активност у сузбијању криминалитета насиља (у нашем случају убиства, као најтежег облика криминалитета насиља) се састоји у предделиктном поступању полиције, које се предузима пре извршења ових кривичних дела с циљем његовог спречавања, обухватајући при томе многобројне и разноврсне активности, мере и програме. Овакву делатност полиција спроводи самостално, у сарадњи са другим државним органима или невладиним организацијама. Заједничко обележје овакве делатности је тежња ка неутралисању узрока, услова и повода, који доводе до вршења убиства.⁶¹¹ Међутим, да би мере превенције биле успешне потребно је прво идентификовати проблем, да би се након тога мере превенције усмерила ка неутралисању дате појаве. С обзиром на то да је територија веома важан аспект код вршења убистава између мушкараца, који

⁶⁰⁹ Tulchinsky, T., Varavikova, E., *The new public health*, Elsevier Academic Press, London, 2009, pp. 212.

⁶¹⁰ White, M., Fyfe, J., Campbell, S., Goldkamp, J., *The police role in preventing homicide: Considering the impact of problem – oriented policing on prevalence of murder*, Journal of research in crime and delinquency, Sage publications, London, Vol. 40, No. 2, 2003, pp. 196.

⁶¹¹ Талијан, М., Ристовић, С., *Основна полазишта у остваривању улога полиције у сузбијању криминалитета*, Криминал и државна реакције: феноменологија, могућности, перспективе, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011. година, стр. 237-238.

могу да припадају одређеним криминалним структурама, при чему се код одређених убистава догађа да она пређу замишљену границу ризичне територије, потребно је да органи унутрашњих послова свакодневно прикупљају податке, како би могли да усмере своје превентивне активности ка тачно одређеним територијама.⁶¹²

Државе широм света су, сходно стопи убистава, правиле одређене програме с циљем спровођења мера превенције. Носиоци спровођења мера превенције су органи унутрашњих послова, који често сарађују са другим државним органима. Један од таквих полицијских органа у Америци је тзв. Велеградска полицијска служба (MPS), која се бави смањивањем стопе убистава, на тај начин што анализира случајеве почињених убистава како би утврдила криминогене факторе и ризик виктимизације.⁶¹³ Тако се, на пример, овај орган унутрашњих послова суочио у Вашингтону са повећањем броја извршених убистава током године, док је број полицијских службеника остајао исти. Када је дошло до запошљавања нових полицајаца, уз успешнију сарадњу са Федералним истражним бироом (ФИБ) и другим државним агенцијама за јавну безбедност, постигнути су значајнији резултати у превенцији вршења убистава у овом граду, при чему је дошло до опадања стопе убистава.⁶¹⁴

С обзиром на то да најтежи облици крвних деликата (убиства) у највећем броју случајева извршења обухвата употребу ватреног оружја, једна од мера превенције је борба за смањене броја оружја, нарочито код младих људи.⁶¹⁵ Иако криминалитет насиља, повезан са употребом ватреног оружја, никад у Бостону није достигао ниво као у другим америчким градовима, град је крајем осамдесетих година XX века био суочен са хроничним уличним криминалитетом. Догађај, који

⁶¹² Block, C., Block, R., *Questions and answers in lethal and non-lethal violence: Proceedings of the first annual workshop of the homicide research working group*, National institute of justice, Michigan, 1992, pp. 53.

⁶¹³ Villiers, P., *Police and Policing: An Introduction*, Waterside Press, London. 2009, pp. 112.

⁶¹⁴ Dennis, K., *Police and policing: contemporary issues*, Preager Publishers, United States of America, 1999, pp. 176.

⁶¹⁵ Малолетничко насиље, као веома комплексна појава, захтева примену различитих мера превенције. Мере превенције од стране органа унутрашњих послова представљају само један део. Остали делови свеобухватног програма се односе на део мера, који је фокусиран на малолетне деликветне и њихове породице, као и на део мера у чијем је фокусу суседство и локална заједница. Више видети: Delbert, E., *Youth Violence: An Overview*, Center for the study and prevention of violence, Institute of behavioral science, University of Colorado, Boulder, 1994, pp. 7-8.

је најбоље приказао ниво анархије у граду, се десио 1988. године, када је млада Тифани Мур била убијена у унакрсној ватри, док је седела испред своје куће. Такође, ситуација у граду се може илустровати податком да је 15% средњошколаца током 1995. године избегавало да долази у школу због страха од насиља,⁶¹⁶ односно да је у периоду од 1987. до 1990. године стопа малолетничких убиства порасла за 230% (просечно је било 44 малолетничка убиства).⁶¹⁷ Тако је средином деведесетих година прошлог века у Бостону почео да се спроводи програм под називом „*Operation Ceasefire*“, у оквиру ширег пројекта „*Boston Gun Project*“. Овај програм је био проблемски оријентисан и спровођен је од стране бостонске полиције. Локална полиција у Бостону је сарађивала са другим државним органима и институцијама, као што су: Департман за условну осуду и условни отпуст у Масачусетсту, федерални и савезни јавни тужиоци и Депертман за малолетнике у Масачусетсту. Програм се односио на она подручја у Бостону, у којима је висока стопа убиства. Међутим, приликом спровођења Програма постојале су одређене мане, попут необезбеђивања независног тела, које би пратило његове резултате.⁶¹⁸ Ипак, Програм је дао добре резултате, јер је током његовог спровођења број малолетничких убиства током године пао на десет, при чему је само једно убиство било повезано са употребом ватреног оружја.⁶¹⁹

Сличан програм, који је финансиран од стране Министарства правде Америке, покренут је у Балтимору 1995. године, али и у другим градовима: Кливленд, Сан Антонио, Инглевуд и Салинас. Локални органи унутрашњих послова су спроводили мере превенције, сарађујући при томе са другим градским органима. Најбољи резултати постигнути су у Инглевуду, у којем је забележен пад од 49% у областима фокуса рада полиције, док је широм града пад крвних деликата са употребом ватреног оружја (у највећем броју случајева радило се о убиствима)

⁶¹⁶ Ashcroft, J., *Reducing gun violence – The Boston Gun Project’s Operation Ceasefire*, U. S. Department of Justice Office of Justice Program, Washington, 2001, pp. 5-6.

⁶¹⁷ *Operation Ceasefire: Boston Gun Project*. Видети: <http://www.hks.harvard.edu/programs/criminaljustice/research-publications/gangs,-guns,-urban-violence/operation-ceasefire-boston-gun-project>, приступ 02.10.2011. године

⁶¹⁸ Brash, R., *Youth violence prevention and reduction: Strategies for a safer Baltimore*, Submission for the Abell Foundation Award in Urban Policy, Baltimore, 2004, pp. 12.

⁶¹⁹ Wikipedia, *Operation Ceasefire*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Ceasefire, приступ 02.10.2011. године

износио 23%. С друге стране, мере превенције су дале много скромније резултате у Балтимору. Наиме, у односу на целокупно градско подручје дошло је до смањена стопе крвних деликата за 2%, при чему је број крвних деликата опао за 8% у области Парк Хајгхтс. Константност стопе крвних деликата у област Чери Хил, и поред спровођења мера превенције, се објашњавао драстичним повећањем броја становника и неуспехом рада службе за пробацију.⁶²⁰

С обзиром на то да се са сличним проблемом суочавао и Дистрикт Колумбија, дошло је до спровођења сличних пројеката као у Бостону и Балтимору. Разлог увођења посебних мера превенције је нагли скок стопе убиства у овој области. Наиме, док је број убиства задржао константност током осамдесетих година прошлог века у односу на друге градове сличне по величини, већ на почетку следеће деценије, када је дошло до повећаног сукоба нарко банди, створени су сви услови за повећање броја почињених убиства. Тако је од 1990. до 1995. године лишено живота 2643 особа, што чини преко 400 убиства током године.

Дистрикт Колумбија је због тога спровела низ програма, чији је основни циљ био превенција убиства. Пројекат „*Federal Assistance Project*“ је покренут од стране Беле Куће, која је издала наређење да 18 федералних агенција помогне у спровођењу мера превенције. На основу ове помоћи формиране су U.S. Park Police и Uniformed Division of the Secret Service, чији је основни задатак био патролирање градом. Федералне агенције су помогле новоосноване полицијске службе са 115 возила и преко 2 милиона долара за прековремени рад полицајаца. „*Homicide Prevention Project*“ је примењен од стране Metropolitan Police Department (MPD) током 2003. године како би се разоткриле чињенице у вези нерешених убиства. Овај Пројект омогућио је повећање степена координисаности између детектива за крвне деликте и детектива за наркотице у циљу идентификације осумњичених за убиство и сведока ових кривичних дела. Свестрану помоћ пружао је ФИБ. Пројекат је трајао 90 дана и био је фокусиран на оне области у граду, у којима постоји велики број нерешених убиства. Његовом спровођењем успело се у томе да се бројни очевици, који нису били спремни да сведоче, на крају појаве на суду, што је

⁶²⁰ Brash, R., op. cit., pp. 13.

довело до затварања бројних нерешених убистава.⁶²¹ Иако овај програм није у суштини био усмерен на превенцију убистава, његовим успешним завршетком послата је јасна порука свим потенцијалним извршиоцима овог кривичног дела да постоји велика вероватноћа да ће на крају ипак бити процесуирани. Шире посматрано, на овај начин су спроведене мере превенције убистава.

Фебруара 2004. године покренут је програм „*The Hot Spot Initiative*“ на чијој су имплементацији радили Metropolitan Police Department и Office for Neighborhood Service. За сваку од 14 тзв. Hot Spot (подручја са високом стопом убистава) разрађен је посебан план са специфичним задацима, циљевима и временским оквиром. Неке од спроведених мера су: уклањање напуштених аутомобила са улица, „чишћење“ улица и исељавање оних становника у тзв. хуманитарним установама како би се склонили од дилера дроге. Такође, полицијске снаге су биле распоређене у одређеним областима, постављајући барикаде. Сличан пројекат је и „*Project Safe Neighborhoods*“, који је представљао кампању против насиља употребом оружја. Овај Пројекат спровођен је између осталог и од стране MPD. Мере превенције су се састојале, као и код пројекта „*The Hot Spot Initiative*“, у идентификацији подручја са високом стопом насиља. Међутим, „*Project Safe Neighborhoods*“ се разликовао у праћењу најопаснијих криминалих група и у томе што је тежио да спречи вршење убистава вођењем изузетно успешне политике процесуирања извршилаца ових кривичних дела.

Завршетком спровођења ових пројеката, стопа убистава у Дистрикту Колумбија је драстично опала, од 454 убистава током 1993. година, када је забележено највише убистава, до 248 убистава 2003. године, односно 198 убистава наредне године. Међутим, иако је стопа убистава мања, треба напоменути да Дистрикт Колумбија има и даље велику стопу убистава када се она упореди са другим градовима приближно истог броја становника.

⁶²¹ *Homicide reduction strategy for the District of Columbia*, Metropolitan Police Department, United States Attorney's Office for the District of Columbia, Office of Attorney General for the District of Columbia, Federal Bureau of Investigation, Drug Enforcement Administration, Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives, Court Service and Offender Supervision Agency, United States Marshal Service, 2005, pp. 2.

Такође, поједини градови у Сједињеним Америчким Државама су правили локалне оријентисане програма за редукацију убиства. Ричмонд,⁶²² град у савезној држави Калифорнија, је 2003. године покренуо програм „*Comprehensive Homicide Initiative*“, који су у многоме разликовао од дотадашње праксе рада органа унутрашњих послова. Наиме, Програм одступа од традиционалне улоге полиције у односу на кривична дела убиства, која се огледала у концентрацији целокупне полицијске активности на постделиктни период. Тако се полиција у Ричмонду окренула схватању да је превенција критична тачка у смањењу броја извршених убиства. На овај начин локална полиција се вратила идеалима постављеним од стране оца модерне полиције сера Роберта Пила, који је сматрао да циљ полиције треба да буде одржавање јавног реда, уз што мање рада полиције у решавању извршених злочина. Другим речима, Пилов идеал се односи на превенцију таквих догађаја пре него што они еволуирају у насиље са смртним исходом.⁶²³ Са оваквим схватањем детаљно су разрађене конкретне мере превенције у виду надгледања проблематичних области, обраћања посебне пажње на насиље у породици, повећања истражних капацитета, боље интервенције у животно ризичним ситуацијама и смањење присуства дроге и оружја на улицама. Такође, полиција у Ричмонду је морала да схвати да убиства посматра као део већег проблема насиља уопште.

Локална полиција је, ради постизања што бољих резултата у спровођењу мера превенције, усвојила одређене стратегије: 1) развитак посебних тимова који су проучавали почињена убиства; 2) развитак сарадње са Федералним Истражним Бироом (ФИБ) у разматрању старих и нерешених убиства; 3) добијање помоћи од агенција специјализованих за борбу против наркотика (DEA, California Bureau of Narcotics Enforcement) како би се пратили чланови нарко банди, који су склони

⁶²² Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века Ричмонд је економски заостајао уз константно повећање криминалитета насиља повезаног са трговином дрогом. На основу тога дошло је до драстичног повећања стопе извршених убиства. Док је у периоду од 1985. до 1987. године било око двадесетак убиства годишње, већ 1988. године било је 32 убиства. У наредне три године наставио се тренд повећања броја убиства. Тако је 1991. године било почињено 62 убиства, односно 67,2 убиства на 100.000 становника, што је за седам пута више од националног просека. Касније број убиства је опао, али је и даље био на високом нивоу. Видети у: Fyfe, J., Goldkamp, J., White, M., *Strategies for Reducing Homicide: The Comprehensive Homicide Initiative in Richmond, California*, Bureau of Justice Assistance, Washington, 1997, pp. 8.

⁶²³ Fyfe, J., Goldkamp, J., White, M., op. cit., pp. 13.

насиљу; 4) запошљање специјалисте за доказе у локалној полицији и 5) побољшање размене информација и технологија у оквиру полиције.⁶²⁴

Резултати Програма праћени су кроз три области. У првој области проучавани су односи између убица и жртава и карактеристике кривичних догађаја, који су водили до смртне последице, у Ричмонду од 1985. до 1998. године. Подаци су добијени коришћењем извештаја са места извршења убиства, али и из интервјуа детектива који су радили на датим случајевима. Друга област евалуације односила се на анализу да ли проблемско-оријентисана активност полиције проузрукује промене у фреквенцији убистава у Ричмонду, док се последња област фокусира на упоређивање стопе убистава у Ричмонду са другим градовима у Калифорнији са сличним бројем становника. Статистика, која се водила за време спровођења мера превенције од стране полиције, показала је да се у граду врши једно убиство мање сваког месеца од тренутка имплементације програма. Смањене стопе убистава се нарочито односило на проблематичне области, које су биле предмет посебног надгледања. Позитивни резултати мера превенције су се огледали и у смањивању других облика криминалитета насиља.⁶²⁵

Сличан програм спровођен је у бразилском граду по имену Диадема, у којем је у периоду од 1995. до 1998. године било вршено 140 убистава на 100.000 становника. Са овом стопом убистава Диадема је био град са највише убистава у региону Сау Пауло. Године 2000. почео је да се спроводи програм „*Programa Diadema Legal*“, чији је главни фокус био смањење убистава. Овај Програм захтевао је укључивање разних државних органа и локалних организације. Органи унутрашњих послова су били носиоци примене мера превенције. Задатак полиције по овом Програму је био надгледање ноћних клубова и ризичних области, уз праћење сумњивих возила. Инсталиране су камере на територијама на којима је раније било највише убистава, при чему су органи унутрашњих послова тежили изградњи поверења са локалним становништвом. Такође, локалне власти су 2002. године донеле наредбу да се локални кафићи морају затворити најкасније до 23

⁶²⁴ *Comprehensive Homicide Initiative* – *Richmond*. Видети: http://www.ojdp.gov/pubs/gun_violence/profile04.html, приступ 01.10.2011. године

⁶²⁵ Видети: <http://www.whatcomcounts.org/whatcom/modules.php?op=modload&name=PromisePractice>, приступ 01.10.2011. године

сата. Задатак мас – медија је био промовисање културе мира како би грађани Диадеме што мање прибегавали насилном решавању проблема.⁶²⁶

И други градови у Бразилу су се суочавали са високом стопом убистава. Један од таквих градова је и Бело Хоризонте, у којем је од 1997. до 2001. године дошло до повећања стопе убистава за више од 100%. Други податак, којим се илуструје велики број почињених убистава, је чињеница да је у четворогодишњем периоду од 1998. до 2002. године почињено 3256 убистава. Највећи проценат убистава је извршаван у тзв. сламовима од стране младих мушкараца (до 24 година). Због овакве алармантне ситуације питање превенције убистава је дошло и жижу интересовања полиције, која је поставила као циљеве смањење криминалитета насиља (убистава) на одређеним територијама са високим ризиком виктимизације, развитак тзв. проблемско оријентисане стратегије и мобилизацију целокупног друштва кроз одређење јавне програме и активности.

Назив пројекта, који спроводила полиција у сарадњи са локалним властима, јавним тужилаштвом, одређеним компанијама и невладиним организацијама, је био „*Stay Alive*“. Иако су у спровођењу овог програма биле укључене особе из разних државних органа и других организација, на челу тима је био припадник полиције. Чланови тима за спровођење Пројекта су се редовно састајали како би развили плодноне стратегије превенције, при чему су посебну пажњу посветили мапирању зона у којима је највећа стопа убистава. Такође, Пројекат је укључивао давање подршке групама младих људи, која се огледала кроз спровођење едукације и спортских активности.

После тридесетомесечног спровођења пројекта „*Stay Alive*“ дошло је до тога да стопа почињених убистава опадне за 47%, а стопа покушаних убистава за 65%. Позитивни резултати су се односили и на остале облике криминалитета насиља. Тако је за 46% опала и стопа почињених разбојништва. Позитивни резултати Пројекта допринели су проширивању области у граду Бело Хоризонте у којим се спроводе овакве мере превенције од органа унутрашњих послова.⁶²⁷

⁶²⁶ Shaw, M., *Urban crime prevention and youth risk: compendium of promising*, International centre for the prevention of crime, Montreal, 2005, pp. 9.

⁶²⁷ Shaw, M., *op. cit.*, pp. 8.

Иако програми превенције убистава дају добре резултате, у Републици Србији није спроведен ниједан овакав програм. Разлог треба тражити у томе што је стопа убистава код нас и даље мала у односу на „водеће“ земље у погледу стопе убистава. Статистичари Уједињених Нација су закључили да је стопа убистава у Србији чак за две трећине нижа у односу на ону из 1994. и 1997. године, када је број убистава достигао врхунац.⁶²⁸ Ниска стопа убистава у Србији не сме бити оправдање неспровођења посебних мера превенције од стране органа унутрашњих послова.

Иако је Република Србија током 2009. године донела Полазни оквир Националне стратегије превенције криминала, у њој нема посебно предвиђених мера превенције убистава. У самом тексту Националне стратегије пише да један од приоритета рада органа унутрашњих послова у спровођењу мера превенције треба да буде, поред кривичних дела против имовине и малолетничке делинквенције, и криминалитет са елементима насиља. Такође, полиција је свесна да њена традиционална улога у сузбијању криминалитета није дала адекватне резултате, односно да стављање нагласка рада органа унутрашњих послова само на откривање извршених кривичних дела и њихових учинилаца има ограничен ефекат на смањење стопе криминалитета. До сада спровођење су мере превенције против малолетничке делинквенције кроз програме: „Школа без насиља“, „Шанса деци за промену“, „Школски полицајац“.⁶²⁹

Пројекат „Полиција у локалној заједници“ покренут је 2002. године од стране МУП-а Србије. У првој фази реализације овог Пројекта спроведене су мере превенције у тачно одређеним градовима, попут: Врњачка Бања, Нови Бечеј, Крагујевац и Звездара (Београд). У другој фази требало је применити мере превенције на територији читаве државе. Међутим, ова фаза никада није спроведена.⁶³⁰ Једино у овом Пројекту је могуће наћи поједине облике превентивних мера, које могу утицати на смањење броја извршених убистава. Да

⁶²⁸ *Srbija isto kao Urugvaj*. Видети: <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-15-06-2008/srbija-isto-ka0-urugvaj>, приступ 05.10.2011. године

⁶²⁹ Republika Srbija Ministarstvo unutrašnjih poslova Polazni okvir Nacionalne strategije prevencije kriminala Beograd 2009. godina, *Polazni okvir Nacionalne strategije prevencije kriminala*. Видети: http://www.ccmr-bg.org/upload/document/polazni_okvir_nacionalne_stret.pdf, 05.10.2011. године

⁶³⁰ Литавски, Ј., Ђорђевић, С., Марковић, Ж., *Збирка предлога практичне политике за реформу полиције у Србији*, Београдски центар за безбедоносну политику, Београд, бр. 3, 2010. година, стр. 7.

би се спречавала појава криминогених фактора вршења убиства, потребно је прво мапирање оних подручја у Србији у којима је висока стопа чињења ових кривичних дела. Такође, ефикасност Пројекта зависиће од сарадње органа унутрашњих послова са другим органима, институцијама, организацијама цивилног друштва и локалним заједницама.

У Републици Србији рад органа унутрашњих послова још увек је базиран на традиционалној улози полиције - примена репресивних мера. Законски основ рада органа унутрашњих послова у борби против криминалитета уопште, али и убистава као његовог неодвојивог дела, представљају Закон о полицији⁶³¹ и Законик о кривичном поступку (ЗКП). Док се у Законнику налазе одредбе о репресивним мерама рада органа унутрашњих послова, у Закону се могу наћи и норме којима је омогућена примена превентивних мера. Како су у првом делу докторске дисертације делимично обрађене одредбе Законика о кривичном поступку које се односе на органе унутрашњих послова, предмет наше пажње у овом делу биће неанализиране одредбе ЗКП-а. Такође, у наредном делу рада фокусираћемо се и на норме Закона о полицији.

Наиме, у члану 10. Закона о полицији регулисан је појам полицијских послова и његове врсте. Један о врста послова, који се директно односи између осталог и на кривично дело убиство, је безбедоносна заштита живота, права, слободе и личног интегритета (члан 10. став 1. тачка 1). Да бисмо говорили о испуњавању ове безбедоносне функције полиције потребно је проучити одговарајућа решења о слободама и правима грађања у Уставу Републике Србије,⁶³² али је потребно видети какве дужности имају државни органи. У члану 24. Устава прописано је да је људски живот неприкосновен, док је у члану 36. нормирано право на једнаку заштиту права пред судовима и државним органима. На основу основног права човека – права на живот и инструмента његове заштите, који се огледа у једнакој правној заштити људских права, основани су разни државни органи. Један од таквих органа је полиција. Послови органа унутрашњих послова се морају обављати на такав начин да безбедоносна заштита живота људи довољна,

⁶³¹ Закон о полицији, Сл. гласник Републике Србије, бр. 101/2005 и 63/2009 - одлука УС

⁶³² Устав Републике Србије, Сл. гласник Републике Србије, бр. 98/2006

уједначена, конкретна и непосредна. Из овога произилази дужност полицајца да послове заштите живота обављају без обзира да ли се налазе на службеној дужности и да ли им је то непосредни задатак.⁶³³ Такође, у истом члану Закона о полицији стоји да је спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, прекршаја и других деликата, као други видови борбе против криминала и отклањање његових организованих и других облика један од облика полицијских послова. У овој законској одредби сублимирана је превентивна и репресивна функција органа унутрашњих послова.

Активност полиције, у којој се сједињује превентивна и репресивна функција органа унутрашњих послова у борби против вршења кривичних дела убиства, је позорничка и патролна активност. Док се позорничка активност спроводи у градовима, већим насељима, туристичким местима и индустријским и саобраћајним центрима, патролна активност се примењује у мањим насељеним местима, на одређеним саобраћајним објектима итд. Веома битна активност полиције, која је у вези са позорничком и патролном активношћу, је прикупљање обавештења. Наиме, прикупљањем обавештења органи унутрашњих послова настоје да утврде постојање опасности вршења било ког кривичног дела, самим тим и убиства.⁶³⁴ Један од најзначајнијих начина прикупљања обавештења о могућем извршењу кривичног дела (убиства) је лично запажање одређених околности од стране припадника полиције. Овакво прикупљање података је директно зависно од стручних способности, увежбаности и усмерености сваког полицајца. Лична запажања треба усмерити на оне чињенице, које омогућавају идентификовање потенцијалних извршиоца кривичних дела (убиства), као што су: моралне способности за извршење кривичних дела, сумњиво понашање, раније осуде, телесна и душевна својства за чињење истих, припремање и поседовање средства за извршење кривичног дела, затицање потенцијалних извршилаца на местима погодним за криминалну активност, одлазак из места пребивалишта починиоца, промене у понашању после извршеног кривичног дела, посете

⁶³³ Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003. година, стр. 259.

⁶³⁴ Милетић, С., *op. cit.*, стр. 260-263.

непознатих особа појединцима проблематичног понашања у областима позорничке или патролне активности.⁶³⁵

Из прикупљања обавештења, као једне од активности полиције, произилази још једна превентивна активност полиције – контролна активност. После идентификовања потенцијалних извршиоца кривичног дела убиства потребно је ангажовање полиције усмерити ка посматрању и праћењу тих истих лица на оним местима, на којима постоји вероватноћа извршења датог кривичног дела.⁶³⁶

Репресивна активност органа унутрашњих послова је базирана на члану 225. став 1. Законика о кривичном поступку, у којем пише да је циљ криминалистичке обраде за кривична дела, за које постоје основи сумње, а које се гоне по службеној дужности (убиство се гони по службеној дужности), да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупе сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка. Из овакве законске одредбе произилази да је циљ рада органа унутрашњих послова да предузимањем одређених радњи обезбеди такве доказе, који ће им омогућити досезање основане сумње о извршеном кривичном делу (убиства) од стране одређеног лица.

Како је делатност органа унутрашњих послова везана у највећем делу за преткривични поступак, ове делатности имају најчешће форму потражних радњи. Изузетно у преткривичном поступку се могу предузимати истражне радње. Једна од најзначајнијих потражних радњи везана за убиство је тзв. информативни разговор, чији се законски основ налази у члану 226. став 1. Путем информативног разговора органи унутрашњих послова прикупљају обавештења у вези извршеног убиства. Присуство грађана информативном разговору се обезбеђује путем позива, у којем се мора назначити разлог позивања и својство у којем се грађанин позива. Такође, потребно је навести где и када треба доћи. Иако је законом предвиђено да се грађани могу принудно довести на информативни разговор уколико се не

⁶³⁵ *Kriminalistička kontrola.* Видети: <http://www.fknbih.edu/LinkClick.aspx?fileticket=AcQZnQyJxlg%3D&tabid=63&mid=407&lan>, приступ 08.10.2011. године

⁶³⁶ Талијан, М., Ристовић, С., loc. cit.

одазову позиву, полиција није у обавези да их принудно доведе. Међутим, да би грађанин могао бити принудно доведен неопходно је да је претходно на то упозорен у позиву. Треба нагласити да се овим путем од грађана могу сазнати веома важне информације у вези убиства, попут: мотива убиства, идентитета убице, тачно време лишења живота и друге околности везане за сам кривични догађај, односно за убицу.

Орган унутрашњих послова може да прикупља обавештења и од стране лица, које има својство осумњиченог. Чланом 226. ст. 7. и 8. предвиђена је могућност прикупљања обавештења од лица, које је позвано у својству осумњиченог или је у току информативног разговора стекло то својство. Ипак, реалност нам намеће ситуацију да је мала вероватноћа да ће неко лице бити позвано у својству осумњиченог за убиство, јер ће осумњичени пре тога бити лишен слободе од стране органа унутрашњих послова. Друга могућност стицања својства осумњиченог у току информативног разговора је далеко вероватнија за кривично дело убиства. Другим речима, може се догодити да неко лице, које је позвано на информативни разговор да би од њега полиција прикупила обавештења, у току разговора стекне својство осумњиченог. Иако је прва ситуација (не)могућа, и у једној и у другој ситуацији обавезно је поштовати право осумњиченог на адвоката од почетка полицијског ислеђења, али је и обавезно обавестити осумњиченог о убиству за које се терети и основама сумње. Такође, осумњичени (за убиство) није у обавези да одговара на постављена питања без присуства свог браниоца. Ставом 9. истог члана постоји дужност органа унутрашњих послова да у датој ситуацији осумњичени буде саслушан према одредбама о саслушању окривљеног. Исто тако, надлежни јавни тужилац може присуствовати оваквом саслушању на основу обавештења које је примио од полиције. Приликом прикупљања обавештења, органи унутрашњих послова су у обавези да воде записник, односно службену белешку, у коју се уноси само битна садржина. Да би се обезбедила објективност, уведена је дужност да се записник или службена белешка прочита особи, која је дала обавештења, како би она евентуално ставила своје примедбе. Такође, обавеза органа унутрашњих послова је да унесе примедбе у записник (службену белешку) и да преда копију исте грађанину од кога је прикупио дата обавештења (члан 226.

став 5). Иако се резултати потражних радњи не могу користити као докази у кривичном поступку, ове радње су веома важне, јер се на основу њих подноси или врши допуна кривичне пријаве за убиство, односно на основу њих надлежни јавни тужилац одлучује да ли ће захтевати покретање кривичног поступка и суда да одлучи о покретању истог.⁶³⁷

Органи унутрашњих послова у циљу откривања и обезбеђивања трагова кривичног дела убиства и предмета, који могу послужити као доказ, могу, за кривична дела убиства, да врше потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага и да распишу објаву због проналажења ствари за којима се трага (члан 225. став 2). Без обзира на то да се превозна средства могу користити за скровишта појединих предмета, чије откривање је значајно за процесуирање извршилаца бројних других кривичних дела (недозвољена трговина, кријумчарење), могуће је да се поједини делови превозних средстава искористе за сакривање предмета за којима се трага, а њихово откривање је битно за кривично дело убиства. Исто тако, могуће је вршити претресање возила и због откривања и обезбеђивања трагова кривичног дела убиства. Другим речима, превозно средство може, на пример, бити искоришћено за сакривање средства лишења живота другог лица или кржаве одеће извршиоца овог кривичног дела, односно оно може бити место у којем се догодило убиство, тако да ће се у њему налазити трагови лишавања живота. Приликом претресања треба обратити пажњу на невербалне реакције и психофизичка испољавања, јер се тиме могу претпоставити места где се налазе скровишта за сакривање предмета.⁶³⁸ Претресање путника и пртљага се, такође, може вршити код кривичног дела убиства у истом циљу. Ако су претресањем нађени предмети и исправе, који су у вези са сврхом претресања, они се привремено одузимају, при чему се издаје потврда о одузимању предмета.

Органи унутрашњих послова могу у преткривичном поступку примењивати и радње процесне принуде, које могу бити важне за ислеђење убиства. Такве радње су: задржавање лица на месту извршења кривичног дела, утврђивање идентитета лица, лишење слободе и задржавање. Једна од веома битних радњи ради

⁶³⁷ Ђурђић, В., *Кривично процесно право – посебни део*, Свен, Ниш, 2006. година, стр. 23.

⁶³⁸ Симоновић, Б., *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004. година, стр. 284.

обезбеђења доказа о кривичном делу убиства је задржавање лица на месту извршења убиства. Да би органи унутрашњих послова могли да примене ову фактичку радњу, потребно је да лица, која се задржавају, могу да дају податке важне за кривични поступак, који се води за убиство, и да је вероватно да се њихово испитивање не би могло извршити или би било скопчано са знатним одуговлачењем или другим тешкоћама, под условом да претходно нису упућена истражном судији. Ова мера се предузима према потенцијалним сведоцима, који због разних околности не могу бити саслушана касније од стране истражног судије. Те околности могу бити: дубока старост, иселење у другу земљу, држављанство друге земље и друго. Задржавање не може да траје дуже од шест сати. Чим протекне овај рок, грађанин, који је задржан може, напустити место извршења убиства, макар и даље постојала потреба за његовим задржавањем.

Веома важна радње принуде органа унутрашњих послова је утврђивање идентитета лица, које се изводи фотографисањем осумњиченог, уз претходно одобрење истражног судије (члан 231. став 2). Сврха извођења ове принудне радње је утврђивања истоветности или у другим случајевима од интереса за успешно вођење поступка. Могуће је да код одређених убистава постоји потреба за утврђивањем идентитета извршиоца овог кривичног дела. Такође, идентитет осумњиченог за убиство се може утврђивати и јавним објављивањем фотографија, узимањем отисака прстију и предузимањем других потребних радњи. Треба напоменути да за предузимање осталих мера за утврђивање идентитета морају бити испуњени услови као код фотографисања осумњиченог за убиство. Закоником је дата могућност да се узимање отисака може предузимати и према трећим лицима. За разлику од осумњиченог за убиство, за спровођење ове радње над трећим лицима потребно је испуњење општег услова (покретање и вођење кривичног поступка), али и додатних услова, који се огледају у постојању потребе утврђивања отисака на појединим предметима, јер постоји вероватноћа да су та лица могла доћи у контакт са датим предметима, уз претходно прибављање одобрења јавног тужиоца. Како је код појединих убистава могуће да су трећа лица пре или по лишењу живота другог лица дошло у контакт са одређеним предметима, на овај начин се елиминише могућност да трећа лица (ни)су могла доћи у контакт са

одређеним предметима, што нас доводи до правилног утврђивања околности извршења кривичног дела убиства. Законик о кривичном поступку је прописао могућност предузимања тзв. других радњи потребних за утврђивање идентитета лица осумњиченог за кривично дело (убиства) од стране органа унутрашњих послова, али тим законским решењем се не види које су то радње. Међутим, Закон о полицији ближе одређује ове мере, као што су: утврђивање идентитета увидом у личну карту, утврђивање идентитета коришћењем података из евиденција, применом метода и употребом средстава криминалистичке тактике и технике, медицинским или другим одговарајућим вештачењима (члан 43. став 1. и члан 44. став 2).

Органи унутрашњих послова овлашћењи су Закоником да лише слободе лице у два случаја. Први случај се односи на затицање при извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности. Како је убиство кривично дело, које се гони по службеној дужности, извршиоци овог дела могу бити лишени слободе на основу ове правне норме. Кад настану разлози да се према осумњиченом одреди притвор представља други случај лишења слободе. Из друге законске могућности произилази широка лепеза основа за лишење слободе. Наиме, довољно је да буде испуњен ма који разлог за одређивање притвора, па да органи унутрашњих послова могу осумњичено лице лишити слободе. Приликом лишења слободе морају се поштовати одређена правила. Тако се ухапшени мора одмах обавестити, на његовом језику или језику који разуме, о разлозима лишења слободе, о свим оптужбама које стоје против њега, о праву на браниоца, о могућности да није дужно ништа да изјави, а да се све што изјави може користити као доказ против њега и свим осталим правима предвиђеним чланом 5. ЗКП-а. Лице лишено слободе због извршења кривичног дела (убиства) мора бити без одлагања спроведено надлежном истражном судији, осим уколико је према лицу лишеном слободе одређено полицијско задржавање. Ухапшени за било које кривично дело, самим тим и за убиство, мора бити спроведен истражном судији у року од 8 сати. Ако спровођење траје више од овог рока, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова је дужно да посебно образложи закашњење истражном судији.

Веома важна радња принуде, коју примењују органи унутрашњи послова против осумњичених лица за убиство, је задржавање. Наиме, задржавање осумњиченог је веома важна радња принуде, коју својом одлуком одређује орган унутрашњих послова ради прикупљања обавештења или саслушања осумњиченог. Другим речима, органи унутрашњих послова доносе решење о задржавању осумњиченог, при чему је циљ полицијског задржавања откривање извора доказа за почињено убиство. У највећем броју случајева извршених убистава, према осумњиченом за ово кривично дело примењује се задржавање. Овом радњом принуде ограничава се лична слобода осумњиченом за једно краће време – најдуже 48 сати (члан 229). Мера задржавања се одређује према два категоријама лица: особи која је лишена слободе зато што постоје разлози да јој се одреди притвор и особи која је позвана у својству осумњиченог ради прикупљања обавештења или према особи која је, такође, позвана, али као презумтивни сведок, при чему је касније у току информативног разлога стекло својство осумњиченог. Из овога произилази да је сврха задржавања двојачке природе - прикупљање обавештења или саслушање осумњиченог.⁶³⁹ Орган унутрашњих послова је чланом 229. став 2. обавезан да решење о задржавању донесе и уручи осумњиченом одмах, а најкасније у року од 2 сата. Такође, решење мора имати следеће елементе: кривично дело за које се осумњучени терети (у нашем случају неки од облика кривичног дела убиства), основи сумње, дан и час лишења слободе или одазивања позиву и време почетка задржавања. Веома битна заштита осумњиченог се огледа у томе да осумњичени мора имати браниоца од тренутка доношења решења о задржавању. Ако осумњичени не узме сам браниоца, браниоца по службеној дужности му одређује орган унутрашњих послова, са списка адвоката из адвокатске коморе. Иако се за неке облике убиства може изрећи казна затвора мања од десет година (за кривична дела за које се може изрећи казна затвора преко 10 година, окривљени мора имати браниоца већ приликом првог саслушања), ЗКП-ом предвиђена је дужност да осумњучени мора имати браниоца и кад за дато кривично дело није прописана обавезна одбрана. На овај начин уведен је још један случај обавезне одбране, али пре покретања кривичног поступка. Исто тако, Закоником је прописана могућност да се саслушање осумњиченог може одложити до доласка

⁶³⁹ Ђурђић, В., *op. cit.*, стр. 28.

браниоца, а најдуже 8 сати. Уколико бранилац не дође ни после овог рока, орган унутрашњих послова мора пустити осумњиченог на слободу или га без одлагања спровести надлежном истражном судији.

Суштина предузимања потражних и принудних радњи је подношење кривичне пријаве за почињено кривично дело убиства надлежном јавном тужиоцу. У пријави се наводе извори доказа, које је орган унутрашњих послова сазнао. Битно је напоменути да се прикупљена обавештења не уносе у кривичну пријаву, јер она немају снагу доказног средства, али да се уз кривичну пријаву обавезно достављају: скице, фотографије, предмети, извештаји, списи о предузетим мерама и радњама и друго. На основу кривичне пријаве и достављених предмета надлежни јавни тужилац одлучује о кривичној пријави, односно доноси одлуку о подношењу захтева за покретање истраге надлежном истражном судији.

2.3. Пенитенцијарни програми и убиства

Како је убиство кривично дело које повлачи вишегодишњу казну затвора, тиме су створени услови да се према осуђеном лицу за убиство примењују одређени облици третмана и разни програми. Према убицама се примењују неки посебни облици третмана, који су карактеристични само за ове припаднике осуђеничке популације. Такође, формални систем је, током дугог низа година, развио посебне програме за осуђеничку популацију, који су се односили како на лица са насилним понашањем и вршењем веома тешких кривичних дела (убиства) пре него што су доспела у затвор, тако и на особе, које су одређени степен агресивности и насиља испољиле у затворској средини. Често се може наћи повезаност између лица, која су вршила криминалитет насиља на слободи, и лица, која су кривична дела из ове групе вршила у затворској средини. Другим речима, лица склона криминалитету насиља на слободи, могу у одређеним ситуацијама у затворској средини испољити исти степен агресивности. Због ове повезаности могуће је вршити превенцију криминалитета насиља, чак и са смртним исходом, у самој затворској средини, при чему би позитивни резултати одређених облика третмана и програма били видљиви и по изласку осуђеника на слободу. Шире посматрано, програми превенције насиља у затворској средини редукују (смртно) насиље и на слободи, јер се на тај начин осуђена лица, обухваћена програмом, уче како да генерално избегавају конфликтне

ситуације и како да их решавају на ненасиљан начин. Због тога ће у наредном делу рада бити презентовани одређени програми превенције насиља у пенитенцијарним установама.

Генерално гледано, постоје два начина за смањивање насиља у затворској средини. Први начин се огледа у томе да се осуђеник, који је извршио неко кривично дело са елементима насиља и за кога је у пријемном одељењу оцењено да ће са таквим понашањем наставити и у затвору, пошаље у васпитну групу, односно пенитенцијарну установу, у којој постоји велики број ограничења. Главни проблем оваквог начина решавања проблема насиља је што на дуге стазе не даје резултате, јер је главни фокус на неким организационим питањима, а не на третману и промени личности датог осуђеника. Уједно, негативна последица рестриктивног понашања према овим осуђеницима је психолошке природе, али и могућност још већег степена испољавања насиља по изласку на слободу. Висока цена коштања изградње оваквих установа представља још једну негативну особину, у поређењу са slabим резултатима ресоцијализације оваквих осуђеника.⁶⁴⁰

Други приступ се односи на тежњу за променом личности осуђеника, применом одређених психолошких програма, који укључују мере промене понашања, аверзије, друштвеног учења и когнитивне терапије. Иако све ове мере имају исти циљ – промену начина размишљања и реакције на конфликтне ситуације, од свих ових мера најбоље резултате је дала когнитивна терапија.⁶⁴¹ Почети њене примене се могу наћи у седамдесетим годинама прошлог века. Према мишљењу криминолога Агнеса Бароа, циљ примене когнитивне терапије је „*реструктурисање*

⁶⁴⁰ Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., *An Evaluation of Change, a Pilot Prison Cognitive Treatment Program*, Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis, Reyson Group, 2007, Vol. 5, No. 1, pp. 2.

⁶⁴¹ Пун назив когнитивне терапије је когнитивно-бихевиорална терапија. Она је заснована на чињеници да наше мисли узрокују наша осећања и понашања, при чему не постоји утицај спољашњих чинилаца, као што су људи, ситуације и догађаји. Когнитивно бихевиорална терапија (КБТ) ефикасан је облик психотерапије. Њени позитивни резултати су доказани бројним клиничким студијама у лечењу разних психичких поремећаја. Оцем когнитивне терапије сматра се амерички психијатар Арон Бек, чији фокус је у почетку био на лечењу депресије. Наиме, сматрајући да код депресије постоји тзв. дисторзија мишљења, заступао је став да терапеут и болесник морају заједно да раде у идентификавању и решавању проблема. Улога терапеута се огледа у помагању датим болесницима ради надвладавања потешкоћа, мењања начина мишљења, емоционалних одговора и понашања. Дисторзија мишљења се јавља када су особе у стресу. Когнитивна терапија помаже у идентификацији таквих мисли и њихово оцењивање у односу на стварност, уз тежњу ка промени датих мисли, у циљу постизања бољег стања. Програм когнитивне терапије спроводе здравствени радници. *Kognitivno bihevioralna terapija.* Видети: http://www.cybermed.hr/clanci/kognitivno_bihevioralna_terapija, приступ 05.11.2011. године

важећег мишљења насилног осуђеника или развитак просоцијалног начина мишљења.⁶⁴²

Почетак примене когнитивне терапије везан је за пенитенцијарну установу са највећим степеном обезбеђења у Мидвесту. Наиме, током 1993. године покренут је програм под називом „*Strategies for Thinking Productively*” (STP), чији је циљ био мотивација осуђеника да промене начин размишљања, тако да избегну антисоцијално понашање и да решавају конфликте на миран начин, не употребљавајући при томе насиље. Овај Програм се посебно фокусира на до сада неоткривене ставове и уверења, који могу утицати на само понашање. С обзиром на то да су у Програм укључени они осуђеници, који су раније вршили тешка дела са елементима насиља, полази се од претпоставке да они немају на почетку сами жељу да се промене. Због тога је потребно интензивним мерама код њих створити довољно воље за променом.⁶⁴³

Програм је био подељен у три фазе, где су осуђеници учили технике когнитивног процеса и промене, уз њихову примену у свакодневном животу. У првој фази, која је трајала 8 до 10 недеља, група 10-15 осуђеника се састајала са двојицом чланова особља двапут недељно, по 90 или 120 минута, како би научили: базичне принципе промене самог себе, како да воде личне дневнике, на који начин да идентификују размишљање које би их одвело у извршење кривичног дела и како да развију реалне алтернативе избегавања вршења кривичног дела. Успешним завршетком прве фазе, осуђеници почињу са радом у другој фази, која траје од 6 до 24 месеца. Треба напоменути да је само 20% осуђеника било успешно завршило прву фазу. Учестовањем у другој фази, осуђеницима је дата могућност да живе у посебним јединицама, при чему су имали обавезу да се састају са особљем Програма најмање трипут недељно, по 90 минута. Током ове фазе, осуђеници настављају са идентификацијом грешака у начину њиховог размишљања, како би у наредном периоду њиховим исправљањем избегли вршење кривичних дела. У трећој фази дати осуђеници се враћају међу остале затворенике, како би применили стечана знања. Резултати Програма су били позитивни, јер су осуђеници, укључени у когнитивну терапију, показали знатно мањи степен агресивности према другим осуђеницима.⁶⁴⁴

⁶⁴² Baro, A., *Effects of a Cognitive Restructuring Program on Inmate Institutional Behavior*, *Criminal Justice and Behavior*, 1999. godina, Vol. 26, No. 4, pp. 467.

⁶⁴³ Bush, J., Bilodeau, B., *Options: A cognitive change program*, National Institute of Corrections, Washington, DC, 1993, pp. 17.

⁶⁴⁴ Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., op. cit., pp. 5.

На основу STP програма направљен је нови програм по имену „*Cognitive Housing Approach: New Goals Environment*“ (*CHANGE*), који је био усмерен на оне осуђенике из установа са већим степеном обезбеђења, при чему постоји велики ризик да ти затвореници испоље насилно понашање. Циљ новог Програма је био редукација агресивног понашања и самим тим побољшање стања у установама. И овај Програм је имао три фазе. Тако је прва фаза била оријентисана, попут STP програма, на учење основних техника когнитивне промене. Кратким презентовањем о могућим грешкама у размишљању и начинима њиховог превазилажења, осуђеницима су дате две технике за самопромену: извештаји размишљања и лични дневници. У првој техници, осуђеник је имао обавезу да објективно опише одређену ситуацију, записујући истовремено своја размишљања и ставове поводом тога. На овај начин, осуђено лице треба да научи како да раздвоји чињенице од размишљања. Следећи корак би требао да се састоји од проналажења оних образаца мишљења повезаних са криминалним понашањем. Код личних дневника, као друге технике самопромене, сврха је подржавање идентификације грешака у начинима размишљања и анализа потоњег понашања. Исто тако, обавеза осуђеника је да води евиденцију о својим осећањима. У првој фази *CHANGE* програма осуђена лица су учила како да слушају друга лица, да их разумеју и на који начин да реагују, уз избегавање фрустрације и агресије, као њене последице.

У следећој фази, у којој су се затвореници састајали четири пута недељно по сат времена, основа је била у групној дискусији и правилном начину вођења извештаја и дневника. Такође, ова фаза обухвата неки вид групне интеракције између осуђеника и припадника формалног система, као средства за промену кроз заједничко сагледавање поступака осуђеника, са циљем откривања образаца понашања, који су засновани на ставовима, уверењима и осећањима. Када дође до откривања ових образаца, наредни циљ се огледа у њиховом контролисању. Групна дискусија би се одвијала на тај начин да насумично одабран осуђеник презентује осталима свој извештај размишљања. Након тога развила би се групна дискусија, уз обраћање посебне пажње на алтернативне начине реакције. У личном дневнику, осуђеници би бележили мисли, осећања и ставове. За разлику од извештаја размишљања, садржај личног дневника се не представља осталим члановима групе.

Само чланови формалног система бивају упознати са личним дневником, на основу чега се развија дискусија са одређеним осуђеником о томе шта је написано у дневнику и које мере превенције би се могле применити. Да би члан формалног система био део овог Програма потребно је да учествује најмање три дана у когнитивној терапији, при чему сами осуђеници имају могућност да предложе ког члана формалног система желе за партнера приликом анализе садржаја личног дневника. Међутим, коначна одлука о ангажованом члану формалног система доноси сво особље *CHANGE* програма. Да би се успешно привела друга фаза потребно је да осуђено лице редовно води дискусију са својим партнером и да испуни план превенције поновног вршења кривичних дела. Уједно, осуђеник има обавезу да упозна остале осуђенике са планом, при чему групни модератори и његов партнер одлучују о успешности ове фазе Програма.

Трећа фаза се односи на примену стечених вештина у правом животу. Сврха ове фазе је правилна реинтеграција бивших осуђеника у друштво на слободи, уз постојање волонтаристичког принципа приликом спровођења последње фазе. Наиме, бивши осуђеници се окупљају двапут недељно, како би заједнички размотрили појединачне извештаје о понашању на слободи и како би охрабрили једни друге да наставе да негују правилан и одговоран начин размишљања, у циљу избегавања вршења кривичних дела (насиља). Програмом је предвиђено да ова фаза траје од шест до дванаест месеци. Шире посматрано, трећа фаза на неки начин представља један од начина пружања постпеналне помоћи осуђеницима, у виду тзв. унутрашње помоћи.⁶⁴⁵

За разлику од *STP* програма, у *CHANGE* програму су учествовали они осуђеници, које је изабрала управа пенитенцијарне установе. Тако су постојали одређени критеријуми на основу којих су осуђена лица била бирана: 1. мора да буду до 26 година старости, 2. да припадају васпитној групи са високим степеном обезбеђења, 3. да немају диплому средње школе и 4. да не болују од неког менталног поремећаја. Од укупно 136 осуђеника, половина (68) је, по наредби управе, учествовало у *CHANGE* програму, док је друга половина представљала контролну групу. Изабрани осуђеници су имали веома велики број дисциплинских престапа

⁶⁴⁵ Више видети: Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, op. cit., стр. 184.

током боравка у установи, који су се кретали од непоштовања наређења, преко ненасилних деликата, до престапа, који обухватају елементе насиља.⁶⁴⁶ Иако су Програмом обухваћени и осуђеници, који су склони вршењу дисциплинских престапа, који се не односе на примену насиља, когнитивна терапија примењена кроз *CHANGE* програм је давала резултате и за насилне осуђенике. Велики број тих осуђеника је у својим личним листовима имао забележене насилне дисциплинске престапе, али и кривична дела са елементима насиља, попут напада и телесних повреда других осуђеника, затворског особља и других лица, туча, претњи и сексуалних деликата. Без обзира на то што у затвору није био забележен случај убиства, извршена кривична дела сугерирају на висок ризик од виктимизације насиља, што у крајњем случају може у неким околностима резултирати убиством.

Поред ових Програма, когнитивна терапија је била основ и других сличних програма. Један од њих познат је под именом „*Aggression Replacement Training*“ (*ART*). Примена овог Програма била је проширена ван Сједињених Америчких Држава. Наиме, многе европске и друге земље су у својим пенитенцијарним установама примењивале овај Програм, с циљем промене понашања оних криминалаца који су осуђени за кривична дела из домена криминалитета насиља, укључујући и убиства. Треба напоменути да су позитивне стране Програма утицале да се он примењује у школама и у социјалним установама. Његова основа је схватање да се насилно понашање учи и сходно томе могуће је да се мења. Једна од најефикаснијих мера промене понашања је играње неких других улога од стране насилних осуђених лица. Метод, који се користи за промену понашања, је тзв. *Motivational Interviewing method (MI)*, чијом применом осуђеник треба сам да спозна жељу за променом на боље. Другим речима, осуђена лица треба да побољшају своју способност самоконтроле, да смање изливе беса и агресије и да, на крају, нађу алтернативне начине понашања. За време десет недеља, употребљаване су три компоненте у остваривању циља *ART* програма. Прва компонента (когнитивна компонента) позната је под именом морално расуђивање. Овде ће осуђеник бити подржан како би повећао степен моралности и како би, уједно, на основу тога доносио друштвено прихватљивије одлуке. У другој, тзв. емоционалној компоненти, циљ је правилно контролисање беса и агресије кроз

⁶⁴⁶ Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., op. cit., pp. 6-7.

јачање способности самоконтроле. Бихејвиорална компонента се другачије може назвати тренингом друштвених вештина. Применом последње компоненте, осуђено лице учи одређене вештине, како би на одговарајући начин реаговало у одређеним ситуацијама.⁶⁴⁷

Слични Програми су нашли своју примену и ван Сједињених Америчких Држава. Тако се програм, чија је основа когнитивна терапија, примењивао у новозеландском затвору Римутака. Когнитивна терапија је трајала 28 недеља, односно 330 радних сати. Програм се састојао од осам компонената: 1. препознавање тзв. ланца вршења насилних кривичних дела; 2. промена спознаје вршења криминалитета насиља; 3. управљање емоцијама, попут беса, фрустрације и бола; 4. стварање емпатије са жртвом; 5. побољшање моралног схватања реалности; 6. учење техника решавања проблема и потенцијалних конфликтних ситуација; 7. савладавање комуникацијских вештина и 8. превенција поновног вршења насиља. Програм се показао веома делотворним у спречавању рецидивизма оних осуђеника, који су успешно завршили целокупну обуку. Уједно, дуплирано је време када долази до поновног вршења криминалитета насиља од стране појединих осуђеника. Резултати примене програма, базираног на когнитивној терапији, у Канади су заиста импресивни. Канадска служба за третман објавила је податке да је стопа повратништва оних осуђених лица, који су завршили целокупна програм когнитивне терапије, опала за 36%.⁶⁴⁸

Посебна пажња одговарајућим програмима превенције насиља поклоњена је бесу, као једном од значајнијих криминогених фактора вршења убистава и других насилних кривичних дела. Наиме, пошло се од тога да се насиља испољава као последица постојања беса код одређене особе. Тако је криминолог Ховелс сматрао да се насиље може другачије звати понашањем у којем долази до испољавања беса. На основу овог схватања направљен је тзв. „*Anger management*“ (АМ), који се састојао у групном раду, при чему је његово трајање било ограничено на 10-20 сесија. Иако је овај Програм веома сличан програмима базираним на когнитивној терапији,

⁶⁴⁷ *Treatment programs in the Swedish Prison and Probation Service*. Видети: <http://www.penalreform.ro/fileadmin/pri/projects/documente2/AgressionReplacementTreatment.pdf>, приступ 12.11.2011. године

⁶⁴⁸ *The Evidence on Violent Offenders*. Видети: <http://www.insideprison.com/Violent-Offenders.asp>, приступ 12.11.2011. године

терапеути их међусобно разликују. Сврха АМ програма је повећање свести осуђеника о постојању беса и окидачу, који доводи до његовог испољавања, са циљем развоја вештина, које доприносе његовој контроли.⁶⁴⁹ Неке земље, попут Новог Зеланда, су отишле корак даље у развоју овог Програма, јер је основа била у приказивању видео материјала о томе шта су бес и агресија и како се могу препознати. Назив новог програма, који је трајао десет сесија, је био „*Video Anger management Programme*“. Развијен је од стране Министарства правде, током осамдесетих година XX века.⁶⁵⁰

У Центру за корекцију „*Парклеа*“, који се налази у северозападном предграђу Сиднеја, развијен је посебан програм превенције криминалитета насиља, под називом „*The Violent Offender Therapeutic Program*“ (*VOTP*). Ова пенитенцијарна установа је завод са највећим степеном обезбеђења. Мере превенције су почеле да се примењују од 2003. године. Осуђена лица укључена у *VOTP* су лица са дугом историјом вршења најтежих облика криминалитета насиља. Другачије речено, ова лица су били високо ризична да поново изврше неко такво кривично дело по изласку из завода. Такође, Програм је направљен тако да омогућава осуђеним лицима да испитују своје криминално понашање и да откривене резултате поделе са терапеутским особљем. Трајање ових превентивних мера је ограничено на 12-14 месеци. Програм обухвата, поред припремне фазе у којој се ради евалуација стања сваког осуђеника, још шест фаза: 1. начин живљења; 2. разумевање извршених насилних кривичних дела; 3. посебан начин размишљања, који искључује криминалне мисли; 4. емпатија са жртвом; 5. круг вршења кривичних дела и 6. спречавање рецидива. Осуђена лица треба, кроз ове фазе, да науче који фактори утичу на њих да испоље насиље (мисли, осећања, ситуационе околности, физиолошко узбуђења и тако даље) и како да га спрече одређеним вештинама, пре него што буде направљен појединачни план превенције поврата у сарадњи са службеницима за условни отпуст. У свакој фази Програма, терапеути су дужни да пружају помоћ осуђеним лицима, уколико им је то потребно. За сваког затвореника

⁶⁴⁹ Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development. Видети: http://www.bfcsa.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf, приступ 12.11.2011. године

⁶⁵⁰ Palmer, E., *Offending behaviour programmes: development, application, and controversies*, John Wiley & Sons Ltd, England, 2006, pp. 138.

постоји појединачни план третмана, који је направљен у сарадњи са психологом који је одређен за дато осуђено лице. Иако постоје појединачни планови за сваког осуђеника, *VOTP* се спроводи у оквиру групне терапије. Свака група се састоји од највише десет учесника, уз постојање обавезе да се учесници групе састају трипут недељно, од по два сата.⁶⁵¹

Поред мера когнитивне терапије постојали су и други програми спровођени у Сједињеним Америчким Државама, у циљу превенције насиља, чак и оног са смртним последицама (убистава) у пенитенцијарним установама. Један од таквих програма базира се на религијској основи. Наиме, осуђеници затвора средњег степена обезбеђења у Калифорнији, су имали обавезу да прочитају књигу „*The Purpose Driven Life*“, аутора свештеника Рика Варена. Овај затвор у Калифорнији, по имену *The Sierra Conservation Center* у Џејмстауну, је био познат по насиљу међу бандама. Основ вршења (смртоносног) насиља је била расна припадност. Међутим, када су осуђена лица почела да читају поменути књигу, број пријављених случајева насиља је драстично опао. Хектор Лозано, координатор програма за борбу против зависности, је говорио да није могло да прође две недеље а да се не деси напад припадника једне банде на чланове друге банде. Такође, често је долазило до примене принудних мера службе за обезбеђење према члановима различитих банди. Читање ове књиге допринело је промени понашања банди једне према другој, јер су оне почеле да разговарају о ономе што су прочитале. Преко 400, од 1.200 осуђеника, су прочитали књигу. Њихова обавеза састојала се у томе да се сваки дан прочитају по једно поглавље књиге, након чега се развија групна дискусија о томе како прочитани део књиге утиче на њихов свакодневни живот. Од 2003. године, када је овај религиозни програм почео да се примењује, забележена је само једно побуна, 67 насилних инцидената, четири напада на припаднике формалног система, при чему је 1.067 осуђеника дисциплински кажњавано. Пре него што је програм почео да се спроводи, број побуна је био 5, док су била пријављена 103 инцидената са елементима насиља. Исто тако, у четири случаја жртва насиља је било особље управе

⁶⁵¹ Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development. Видети: http://www.bfcsa.nsw.gov.au/_data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf, приступ 14.11.2011. године

пенитенцијарне установе, уз постојање дисциплинског кажњавања у 1.226 случајева. Формални систем је био задовољан постигнутим резултатима. Портпарол затвора у Џејмстауну, Кени Калхун је рекао да је дати религиозни програм одиграо веома значајну улогу у опадању стопе пријављених случајева насиља.⁶⁵²

Још један програм, који је дао одличне резултате у редукцији и превенцији насиља међу осуђеним лицима, је тзв. „*The Honor Program*“. Овај Програм је почео да се примењује од 2000. године у пенитенцијарним установама, у савезној држави Калифорнија (САД). Његова сврха је стварање атмосфере сигурности, поштовања и сарадње. Другим речима, циљ је обезбеђивање средине, у којој би осуђена лица могла да раде у миру. Осуђена лица заинтересована за учешће у овом Програму су обавезна да не употребљавају психоактивне супстанце, да не буду чланови било које банде у затвору, да се уздржавају од примене насиља и на крају да живе и раде у пенитенцијарној установи са другим осуђеницима, било које расе. После прве године спровођења „*The Honor Program-a*“ дошло је до смањење инцидената са употребом оружја за 88% и до редукције насилних инцидената у павиљону А за 85%. Бенефити Програма се огледају и у штедњи значајне суме новца. Наиме, Департман за корекцију и рехабилитацију Калифорније је уштедео преко 200.000 америчких долара само у првој години примене Програма. Тај новац је био намењен санирању последица насилних инцидената у затвору. Током шестогодишње примене Програма уштеђене су милионске суме калифорнијских пореских обвезника.⁶⁵³

Како су жртве убиства у великом проценту супружници и други рођаци женског пола, постоје посебно развијени програми који су фокусирани на превенцију насиља, које врло често доводи до смртних последица. Тако је Шпанија у својим затворима изградила посебан програм мера превенције оних лица, који су осуђени за неки вид насиља према женским особама, најчешће према својим супругама.⁶⁵⁴ На почетку је било 70 осуђеника. Међутим, постојали су одређени

⁶⁵² *Religious Studies Cited for Reducing Prison Violence*. Видети: <http://www.drug-rehabs.com/religious-prison-violence.htm>, приступ 11.11.2011. године

⁶⁵³ *The Honor Program*. Видети: <http://listverse.com/2008/08/14/top-10-modern-prison-programs/>, приступ 11.11.2011. године

⁶⁵⁴ Истраживање убиства у породици, које је спроведено у Одељењу за психијатријска вештачења КПД-болнице у Београду током десетогодишњег периода, показало је да су жртве убиства, које чине мушкарци у највећем проценту њихове супруге. Тако је од 236 жртава убиства,

критеријуми на основу којих је вршена селекција: мушки пол од 18 до 65 година старости, служење казне затвора за озбиљно насиље у породици према супругама, непостојање било каквог менталног поремећаја, писменост и добровољни пристанак за учешће у програму. На крају је било 52 учесника из 8 пенитенцијарних установа широм Шпаније, над којима су спроведене мере когнитивне терапије. Међу изабраним осуђеницима, њих 46% било је осуђено за убиство партнерке или покушај њеног убиства, док је њих 31% било претходно осуђивано за разна кривична дела, међу којима су у 47% претња или наношење телесних повреда, 46% за крађу, 6% за илегално поседовање оружја и 6% за нарушавање јавног реда и мира. Из овога произилази да су мере когнитивне терапије једна од најпримењиванијих мера превенције насиља (са смртним исходом). Циљ спроведеног програма у Шпанији је био савлађивање одговарајућих вештина како би сами осуђеници могли да контролишу своје импулсе, уз развијање емпатије са жртвама насиља. Такође, један од циљева је поновно успостављање односа између насилника и женских особа, при чему је тај однос базиран на хармонији и једнакости.⁶⁵⁵ Мере когнитивне терапије су се предузимале у трајању од по два сата двадесет пута, при чему је за сваког осуђеника програм посебно прилагођен. У првом делу програма спроводи се промена на мотивационом плану, како би осуђено лице прихватило своју одговорност за почињено кривично дело и како би, уједно, пристало да учествује у програму. Усмереност на психопатолошке симптоме, који доводе до манифестације насиља, је одлика другог дела когнитивне терапије. У последњем делу спроводе се посебне мере, у циљу превенције насиља, на тај начин што су идентификоване потенцијално насилне ситуације, како би осуђено лице могло да научи алтернативни начин понашања у датим околностима.⁶⁵⁶ Резултати програма су били одлични. Наиме, 92% учесника је

њих 90, односно њих 38,14% су биле супруге лицима осуђеним за убиство. Више видети: Ковачевић, Р., Кеџман, Б., *Убиство у породици*, Чигоја штампа, Београд, 2006. година, стр. 70.

⁶⁵⁵ Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., *Psychological Treatment of Men Convicted of Gender Violence - A Pilot Study in Spanish Prisons*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Sage Publications, 2006, Volume 50, Number 1, pp. 59-60.

⁶⁵⁶ Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., op. cit., pp. 62.

завршило програм, уз постојање драстичне промене ставова према женама и према насиљу, као средству решавања конфликтних ситуација.⁶⁵⁷

Поред напред наведених програма, који су се бавили само одређеним аспектом вршења насилних кривичних дела, укључујући и убиства, постоје програми, чијом применом су терапеути хтели да обухвате све криминогене факторе, који доводе до вршења криминалитета насиља. Најсвеобухватнији програм превенције испољавања криминалитета насиља, који је развијен у пенитенцијарним установама, је тзв. *Мулти-модални програм*. Полазећи од става криминолога Мекгира да је ефикасност третмана против агресије и насиља неадекватан, потребно је развити такав програм мера превенције, који би много дуже трајао и при томе био интензивнији.⁶⁵⁸ На основу тога, изграђен је поменути Програм, који је трајао 12 месеци и који је обухватао широк дијапазон питања, значајних за превенцију испољавања насиља. Другим речима, основа Програма је било схватање да постоји велики број криминогених фактора који доприносе насиљу. Због тога се Програмом морају третирати сви ови криминогени фактори. Такође, карактеристика ових мера превенција је и висок степен индивидуализације.⁶⁵⁹ Држава у којој је развијен овакав програм била је Канада. Програм, под посебним називом „*Persistently Violent Offender Treatment Programme*“, је имао три дела. У првом делу се ради на мотивацији осуђених лица, у циљу њиховог добровољног укључивања у мере превенције. Други део се односи на развијање појединачног социо-когнитивног модела фактора ризика за испољавање насиља, док се у трећем делу уче посебне вештине, у циљу изградње посебних просоцијалних алтернатива у односу на криминално понашање.⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., op. cit., pp. 64.

⁶⁵⁸ McGuire, J. *A review of effective interventions for reducing aggression and violence*, Philosophical Transactions of the Royal Society, 2008, pp. 2591.

⁶⁵⁹ Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development. Видети: http://www.bfcsa.nsw.gov.au/_data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf, приступ 14.11.2011. године

⁶⁶⁰ Palmer, E., loc. cit.

3. Неформални аспект криминалне политике против убистава

3.1. Мас-медији и убиства

Бројна истраживања, која су спровођена од стране криминолога, су показала да медији могу имати утицај на повећање стопе криминалитета насиља (самим тим и убиства, као његовог најтежег облика). Међутим, криминолози су схватили да се масовни медији могу, уједно, користити за превенцију криминалитета насиља. Иако не постоји конкретна употреба масовних медија у превенцији убиства, они омогућавају брзу и лаку доступност одговарајућих програма превенције насиља широким масама. Лидери, у тзв. анти-насилном покрету, показују повећано интересовање за коришћење мас-медија као средства, које, поред превентивних програма у школи и локалној заједници, треба да утиче на редукцију насиља. Пре него што анализирамо могућност употребе мас-медија, треба напоменути да је интерперсонално насиље веома сложено понашање, које се учи током детињства, уз насилно културно окружење. Због овога, учење нових начина решавања конфликта међу људима је веома тешко, али не и немогуће. Потребно је спроводити такав програм мера превенције путем масовних медија који одликује континуитет.

Масовни медији се могу употребљавати у едукацији грађана о природи и суштини криминалитета насиља, уз стално држање овог проблема на врх јавне агенде. Ипак, веома често новинари тражећи сензационалистичке вести, објављују чињенице о несвакидашњим убиствима, занемарујући убиства у породици, између пријатеља или познаника. Такође, мас-медији се користе ради информисања грађана о активностима локалне заједнице у погледу превенције насиља. На овај начин проширују се информације о тзв. анти-насилним локалним групама, разним едукативним пројектима и догађајима попут маршева против насиља. О школским и локалним програмима мера превенције против насиља праве се посебне емисије, које се емитују на тв станицама, ради прикупљања додатних новчаних средстава. Емисије о школским и локалним програмима се не приказују на телевизијским станицама само због финансијске помоћи, већ и због појачавања утицаја мера превенције из програма. Следећа употреба масовних медија се огледа у томе да се

одговарајућим кампањама, емитованим на телевизији, врши притисак на законодавца и друге институције (полиција и судство), да се што ефикасније обрачунају са растућом стопом криминалитета насиља, уз примену неких алтернативних мера.⁶⁶¹

Као реакција на повећање стопе криминалитета насиља, у Бостону је покренут програм, под називом „*Boston Violence Prevention Project*“, при чему су постојале посебне области које су биле предмет фокуса – Роксбури и Јужни Бостон. Током трогодишњег периода, локални медији су коришћени ради повећавања свести локалног становништва о томе да млади људи морају да науче како да се носе са конфликтним ситуацијама на ненасиљан начин. У оквиру ове кампање, бостонска агенција за маркетинг Hill, Holiday, Connors and Cosmopolos, заједно са Advertising Club of Greater Boston, је направила две телевизијске рекламе, са темом „*Friends for life don't let friend fight*“. Фокус реклама је био усмерен на трагичне последице туча, и одговорност, коју имају пријатељи учесника туча, за њихово спречавање. Сценарио прве рекламе се састојао у томе што један младић стоји изнад тела свог мртвог друга, који је управо био погођен. Јадикујући због тога што је терао свог друга да се туче, он виче како није знао да други младић има пиштољ. Друга реклама се односила на ситуацију убијеног момка девојке, која му је рекла да је неки други момак долазио код ње. Медијска кампања је обухватала, поред емисија на телевизијама, и одређење поруке на радио станицама, као и штампање постере, брошура и мајица. Такође, водећи принцип спровођења превентивних мера, у виду медијске кампање, је био повећање значаја мера превенције, спроведених од стране школа и локалне заједнице. После једне године, од почетка спровођења овакве медијске кампање, извршено једно истраживање, које је показало да 43% адолесцената Бостона препознаје слоган „*Friends for Life*“. Једна од садашњих активности, у оквиру медијске кампање против насиља међу младим људима, је и рад на малој брошури, под називом „*Friends High*“, која ће садржати начине, презентоване кроз једноставне приче, како да млади људи науче да реше своје проблеме, избегавајући употребу насиља.⁶⁶²

⁶⁶¹ DeJong, W., *Preventing Interpersonal Violence Among Youth: An Introduction to School, Community and Mass Media Strategies*, National Institute of Justice, Chicago, pp. 42-43.

⁶⁶² DeJong, W., op. cit., pp. 50.

Слична медијска кампања о превенцији криминалитета насиља „*Violence Prevetion Intiative*“ (VPI) спроведена је у Калифорнији, почев од 1993. године. Кроз овај Програм, у којем је учествовало преко 18 различитих организација, подстицани су локални трговци, одговарајућим спотовима, да не врше промоцију алкохолних пића, у циљу спречавања продаје деци. Такође, медијском кампањом вршен је притисак на савезну државу да онемогући лако набављање ватреног оружја. Треба напоменути да се у оквиру овог Програма пратило шта објављују локалне новине. Другим речима, анализирани су новински чланци о постојећим трендовима о криминалитету насиља, кривичном правосуђу, употреби ватреног оружја и програмима превенције. Циљ проучавања новинских чланака је био сазнавање адекватних чињеница, како би волонтери овог Програма дали адекватан допринос у политичким дебатама. Волонтери VPI-а су консултовани о примени медијске стратегије о превенцији криминалитета насиља, при чему су се водиле расправе о правилном начину вођења разговора новинара, ради прикупљања података о кривичним делима. Исто тако, волонтери су добили могућност да користе медије, у циљу спровођења специфичне анти-насилне превентивне политике. Локални адвокати су пролазили одређене тренинге, како би знали на који начин да одговоре новинарима на најизазовнија питања, у вези насилних кривичних дела, чије извршиоце они бране. „Последица“ једног оваквог тренинга је добијање обучених и искусних адвоката, који се залажу за превенцију насиља.⁶⁶³

Године 1991. у округу Вејн, у Мичигену, покренута је медијска кампања „*Walk Away from Violence*“, од стране Департмана за јавно здравље. Полазна основа кампање је био став да је јављање насиља у локалној заједници одговорност свих грађана. Створена да промени однос јавности према насиљу, медијска кампања је била заснована на веровању да је насиље могуће избећи и спречити, кроз појединачне и заједничке напоре. Специфични циљеви су се огледали у привлачењу пажње на проблем интерперсоналног насиља, уз повећање свести грађана да постоје посебне организације, које пружају помоћ код случајева насиља. Ипак, како су млади људи највише укључени у вршење насиља, па и оних са најтежом последицом, посебан циљ је био скретање пажње младих људи да постоје

⁶⁶³ *Violence Prevention Initiative*. Видети: <http://www.bmsg.org/proj-violence-prevention.php>, приступ 15.10.2011. године

алтернативни начини решавања konflikata. На спровођење медијске кампање потрошено је укупно 125 хиљада долара, како би одговарајуће анти-насилне рекламе биле емитоване у највише гледаним телевизијским терминима. Касније, локалне тв станице су пуштале ове рекламе без одговарајуће новчане надокнаде. У оквиру кампање, одштампано је преко 10.000 постера, који су дистрибуирани у средње школе и полицијске станице. За све потребне информације о превенцији насиља уведена је посебна телефонска линија. Током тромесечног периода било је око 100 позива људи, као што су професори, свештеници и други, који су били заинтересовани да се укључе у ову кампању. Истраживање о ефектима медијске кампање, спроведено случајним одабиром 300 особа мушког пола, старости од 14 до 20 година, је показало да је само нешто мање од једне трећине могло да опише телевизијске спотове. Међутим, када су их истраживачи подсетили о садржају анти-насилних тв спотова, њих 90% је могло да опише суштину тога шта су видели.⁶⁶⁴

Такође, једна медијска кампања против криминалитета насиља покренута је као последице вршења пљачки, физичких напада и убистава на концерту реп музике, 10. септембра 1987. године на Лонг Ајленду. Медији су за вршење ових кривичних дела окривили особе, које слушају реп музику, у којој се пропагира насиље. Музичка индустрија је увидела да је потребно сачувати углед реп музике, али и радити на превенцији насиља кроз ту исту музику. Музички продуценти из Live Records-а су урадили песму под називом „*Self-Destruction*“ и направили спот. Уједно, написана је књига „*Stop the Violence*“. Продавањем књиге и пуштањем музичког спота скупљена су финансијска средства (преко 200.000 америчких долара), која су донирана „*National Urban League*“, како би се подржала кампања против насиља Афро-Американаца. Куриозитет је чињеница да је песма пуштена на дан рођендана Мартина Лутера Кинга 1989. године. Песмом, њени ствараоци су хтели да скрену пажњу младим људима црне пути да насиље води на крају ка само-уништењу. У реповању су учествовали најпознатији музичари овог правца тога доба, попут: Heavy D, Kool Moe Dee, M. C. Lyte, Public Enemy, Young MC и други. Текст појединих строфа песме гласи: „*We got ourselves together so that you can unite*

⁶⁶⁴ DeJong, W., op. cit., pp. 50-51.

and fight for what's right. Not negative 'cause the way we live is positive. We don't kill our relatives. I heard a brother shot another. It broke my heart. I don't understand the difficulty, people love your brother, treat him as an equal. Do a crime end up in jail and gotta go cause you could do crime and get paid today. And tomorrow you're behind bars in the worst way.“⁶⁶⁵

Књига „*Stop the Violence*“ садржала је, поред текста песме, разлоге укључивања реп музичара у ову медијску кампању. Осим тога, у књизи се налазе циљеви, који су се желели постићи, статистика криминалитета насиља међу Афро-Американцима, утицај психоактивних супстанци на понашање конзумента и писма младих људи о насиљу. Исто тако магазин „*Word up!*“ се укључио у кампању, објављивањем текстова о дрогама. Као део медијске кампање „*National Urban League*“ је покренуо акцију „*National Stop the Violence Awareness Week*“. У неколико наредних година овом акцијом се промовисала идеја о другачијем начину реакције на насиље међу људима. Као део ове акције покренут је тзв. форум младих људи, који се састојао од окупљања и двочасовне шетње. На овај начин, адолесценти су се упознавали са могућим улогама у елиминисању насиља.⁶⁶⁶

У Републици Србији до сада није покренута медијска акција у циљу промовисања начина превенције криминалитета насиља (убистава). Бројност масовних медија омогућава брзо слање порука како постоје алтернативни начини решавања сукоба. Због тога, наша држава треба да усвоји такву медијску стратегију, у којој би промовисање ненасиља био један од задатака. Медијском кампањом, која даје добре резултате у превенцији криминалитета насиља, Република Србија би уштедела и велика новчана средства, јер је цена коштања издржавања казна затвора за једног осуђеника, по дану, 15 евра.

3.2. Породица и убиства

Деградирана и дефицијентна породица могу, како су показала резултати бројних истраживања, утицати на вршење кривичних дела од стране малолетника.

⁶⁶⁵ *The Stop The Violence Movement Lyrics.* Видети: <http://www.lyricsondemand.com/s/stoptheviolencemovementlyrics/selfdestructionlyrics.html>, 17.10.2011. године

⁶⁶⁶ DeJong, W., op. cit., pp. 52-53.

Распон вршења кривичних дела од стране малолетника је велики, јер они могу због негативних утицаја породичних односа вршити тзв. багателна кривична дела, али и кривична дела са највећим степеном друштвене опасности (међу којима је и убиство). Како породица може представљати криминогени фактор вршења свих кривичних дела, криминолози су дошли на идеју да се породица, уједно, може употребити и као „средство“ превенције криминалитета (насиља). Треба напоменути да када се на овај начин говори о породици, мисли се, пре свега, на криминалитет малолетника.

Наиме, у Сједињеним Америчким Државама постоји велика диспропорција између малолетника, који су жртве насиља, и малолетника, који чине насилна кривична дела. Другим речима, знатно већи број малолетника врши кривична дела насиља, него што бивају и жртве. Године 1998. спроведено је истраживање, које је показало, да је убиство трећи узрок смрти деце од 1 до 14 година живота, али је други узрок смрти нешто старијих особа (15-24 година). Због оваквих података, САД је донела документ „*Healthy People 2010*”, у којем је, између осталог, промовисан циљ смањења насиља и употребе оружја од стране малолетника.⁶⁶⁷ Ослањајући се на циљеве прокламоване овим документом, израђена су многа посебна документа из којих је произишао низ пројеката о превенцији криминалитета насиља од стране малолетника.

Један од таквих пројеката је базиран на принципима из документа „*Best Practices of Youth Violence Prevention: A Sourcebook for Community Action*“.⁶⁶⁸ Полазећи од тога да је један од најбољих начина за превенцију насиља међу омладином позитиван утицај њихових родитеља, створене су ефикасне мере превенције у оквиру породице. Родитељи могу бити модел својој деци, како да решавају конфликтне ситуације ненасилно, поучавајући их и охрабрујући их да

⁶⁶⁷ *Healthy People 2010 Objectives Injury Prevention*. Видети: <http://www.safetypolicy.org/hp2010/hp2010.htm>, приступ 18.10.2011. године

⁶⁶⁸ „*Best Practices of Youth Violence Prevention: A Sourcebook for Community Action*“ представља збирку најефикаснијих пракси за спречавање насиља од стране малолетника у 4 кључне области: родитељи и породица, патронажна служба, друштво и решавање конфликта и менторство. Ова пракса изграђена је на основу искустава професионалаца и адвоката, који су успешно радили на спречавању малолетничке делинквенције. *Youth Violence: Best Practices of Youth Violence Prevention — A Sourcebook for Community Action*. Видети: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pub/YV_bestpractices.html, приступ 18.10.2011. године

правилно управљају својим емоцијама. Другим речима, када родитељи успеју да покажу својој деци како да идентификују своја осећања и изразе их на одговарајући начин, могућност за испољавања насиља, чак и смртоносног, од стране деце је драстично смањена. Породице, у којима влада једна трајна ситуација неупотребљавања силе за решавање одређених проблема, постаје такво окружење где деца бивају „имуна“ на ризична понашања, укључујући и насиље.⁶⁶⁹

Иако је у пројекту „*Resolving Conflict Creatively Program*“ главни носилац мера превенција против насиља била школа, овај пројекат је укључивао и мере превенције малолетничког насиља од стране родитеља. Спроводиоци овог пројекта су закључили да родитељи малолетних делинквената траже помоћ и подршку учења нових вештина у превенцији насиља од стране малолетника. Због тога је израђен посебан подпројекат „*Peace in the Family*“, који се базирао на два основа: учење стратегија за добру комуникацију родитељи - дете и развијање стратегија за тзв. миран дом.

Да би се остварила добра комуникација на релацији родитељи – деца, потребно је: развити активно слушање, користити адекватни вокабулар, употребљавати тзв. Ја поруке и радити на „win-win“ стратегијама за преговоре. Како је комуникација основа за решавање конфликта, не може доћи до превазилажења одређених проблематичних ситуација, уколико се не разумемо. Да бисмо разумели проблем, потребно је располагати правим информацијама. Због тога је активно слушање важан део процеса у којем родитељи уче своју децу како да спрече потенцијално насилну ситуацију. Постоји неколико техника, које помажу развитак активног слушања. Једна од таквих техника је парафразирање, која се састоји у понављању онога што је друга особа управо рекла. Следећа техника је разјашњавање. Оно се огледа у тражењу нових информација, постављањем питања попут: „Колико дуго се осећаш тако?“ или „Шта си мислио под тиме што си рекао?“ Код распознавања, као наредне технике, постоји тежња ка правилном тумачењу осећања „између редова“. Подстицање друге особе да што више каже о својим осећањима чини суштину технике охрабривања. Сумирање представља

⁶⁶⁹ Ahmann, E., *Violence Prevention Strategies for Families*, Pediatric Nursing, 2001, Vol. 27, N. 3, pp. 278.

такву технику развитка активног слушања код које долази до поновног изражавања главне поенте говора друге особе. Последња техника је потврђивање, код које егзистира понављање онога што је друга особа говорила и осећала.⁶⁷⁰

Коришћење адекватног вокабулара служи за развијање добре комуникације између родитеља и деце. Наиме, употребом одговарајућих речи, деца могу ефективно изражавати своја осећања, на тај начин што би користила дате речи за идентификовање тога како се осећају. Велика је одговорност родитеља у развијању ових вештина код деце, постављајући при том питања попут: „Да ли си гладан?“, „Да ли си фрустриран?“ итд.

С обзиром на то да је бес део свакодневног живота и да лако може водити ка испољавању (смртоносне) агресије, научник Томас Гордон успео је да развије тзв. Ја поруке, које служе за смањење агресије. Ове поруке се састоје у следећој форми: „Ја се осећам _____ (стање емоција) када ти _____ (посебно понашање друге особе), зато што _____ (како његово понашање има утицај на тебе) и ја бих желео да _____ (изјава о томе шта би ти желео да се деси).“⁶⁷¹

Последњи предуслов за развитак добре комуникације је употреба „win-win“ стратегија. Другим речима, њиховом употребом поспешује се сарадња између родитеља и деце, јер конфликт не сме да буде такмичење. На овај начин, задовољавају се потребе обеју страна. Као и сваки преговори, „win-win“ преговори имају неколико фаза. Прва фаза се састоји у идентификацији своје позиције и циља, док се друга фаза састоји у њиховом презентовању и слушању другог лица. Размишљање о могућим решењима и њихово записивање представља следећу фазу. У наредној фази долази до елиминисања неприхватљивих решења, тако што се на прецртају на папиру. Читањем преосталих могућих решења долазимо до следеће фазе. Такође, овде се бира решење, које највише испуњава захтеве заинтересованих страна. Када се изабере најбоље решење, потребно је предузимање корака, са

⁶⁷⁰ Lantieri., L., Patti, J., *Waging peace in our schools*, Beacon Press, Boston, 1996, pp. 68-71.

⁶⁷¹ Више о Томасу Гордону прочитати у: Larson, D., *Teaching psychological skills: models for giving psychology away*, The University of Santa Clara, Monterey, 1984, pp. 157-162.

циљем његове реализације. Ова активност представља последњу фазу у „win-win“ преговорима.⁶⁷²

Развијање стратегија за тзв. миран дом захтева већ постојање такве породице у којој егзистира добра комуникација родитеља и деце. Међутим, поред овога, потребно је постојање неколико услова: редовно одржавање породичних састанака, одређивање „ћошка мира“ у кући, лимитирање гледања насиља на медијима и обезбеђење оружја у кући (уколико постоји). Редовно одржавање породичних састанака може допринети развоју боље комуникације. Овакви састанци представљају основу за дискусију о свим проблемима, како би се пронашла одговарајућа решења. Такође, њиховим одржавањем појачавају се вредности, као што су: „У овој породици нећемо да ударамо једно друго када смо љути“. Постојање „ћошка мира“ је веома важно, јер оно омогућава деци да на овом месту могу да среде своје мисли и осећања.

Како је студија под називом „*National Television Violence Study*“ показала да 61% програма на телевизији садржи елементе насиља (поготово се то односи на програм намењен деци) и да постоји веза између приказивања насиља на тв-у и испољавања насиља у друштву, као једна од мера за превенцију криминалитета насиља уведено је лимитирање гледања насиља на мас-медијима. Наиме, ова студија, спроведена од 1995. до 1997. године, процењивала је око 10.000 сати емитованог програма. Анализа анимираних филмова, од 1937. до 1999. године, довела је до закључка да се у 100% њих приказује насиље, при чему се количина насиља током година повећавала. Слична ситуација постоји и у видео спотовима, у којима се у 80% случајева приказује насиље, које чине атрактивни протагонисти према великом броју жена и Афро-Американцима. Медији у САД-у имају тенденцију приказивања насиља, као начина решавања конфликта од стране хероја. Дуго излагање деце таквим медијима резултира повећаним прихватањем насиља, као одговарајућег начина решавања проблема и конфликта.⁶⁷³ Због тога је Америчка академија педијатара донела одређене препоруке шта родитељи треба да раде како би деца била под што мањим утицајем насиља у медијима: ограничавање

⁶⁷² Lantieri., L., Patti, J., op. cit., pp. 65-66.

⁶⁷³ American Academy of Pediatrics, *Media Violence*. Видети: <http://aappolicy.aappublications.org/cgi/content/full/pediatrics;108/5/1222>, приступ 22.10.2011. године

гледања телевизије, учествовање у одлучивању онога шта ће да се гледа, гледање телевизије са децом и дискусија о садржини програма и учење деце како критички да посматрају филмове и емисије на тв екранима.⁶⁷⁴

У бројним кућама постоји оружје. С обзиром на то, успешно сакривање ватреног оружја је веома важна мера за безбедност свих укућана. Ватрено оружје мора бити чувано на тај начин да не буде напуњено, да буде закочено, ван домашаја деце, при чему муниција треба да буде склоњена на посебно обезбеђено место.

У САД-у, такође, развијени су многи други програми превенције насиља, које чине деца, у зависности од њихових година живота. Тако је за промену агресивног понашања деце испод 10 година живота најбоље да њихови родитељи утичу на њихово понашање. Другим речима, како нису изграђени чврсти модели понашања родитеља и веома мале деце, потребно је развити такве мере превенције насиља од стране деце, које ће обухватити активности родитеља. Дате активности обухватају: играње родитеља са децом у односу на усмеравање, награђивање и похваљивање деце за позитивно понашање, а корекција нежељеног понашања; доношење одговарајућих одлука у вези деце; постојање јасних правила понашања деце, уз дисциплиновање деце на ненасилан начин, уколико прекрше дата правила; позитиван утицај родитеља на ставове, схватања и понашање деце; и спречавање гледања насиља на телевизији. Програм, који је био специјално направљен како би спречио испољавање насиља од стране деце до 10 година живота, називао се „*Parent-Child Interaction Training*“. У овом програму, учествовали су родитељи афричког порекла, са веома малим примањима. Они су, заједно са својом малом децом, која су испољила насилно понашање, ишли пет пута на двочасовну сесију, на којој су се учили „игрању“ одређених улога. После једногодишњег трајања пројекта, запажено је смањење агресије, непријатељстава и анксиозности код деце обухваћене програмом, у односу на децу из контролне групе.⁶⁷⁵

За адолосценте је примењен посебан програм, који се заснива на улози родитеља у превенцији криминалитета насиља, у односу на њихову децу. Мере

⁶⁷⁴ Ahmann, E., op. cit., pp. 279.

⁶⁷⁵ *Strategies to Prevent Youth Violence*. Видети: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/chapter2a-a.pdf>, приступ 22.10.2011. године

превенције би морале обухватити питања, попут: сексуалности, независности, бунтовничког понашања. Такође, родитељи са својом децом треба да формулишу њихове основне мотиве (припадност, стручност и друго), да повећају способност своје деце да воде разговор на позитиван начин са припадницима шире породице и својим пријатељима. Уједно, треба уложити напор да се смање негативни обрасци комуникације и да заједно са својом децом утврде позитивне моделе понашања, како би се деца успешно са њима идентификовала. Посебан програм, који је обухватао напред наведене мере преванције, називао се „*Adolescent Transition Program*“. Развијен од стране психолога Томаса Дишона и Кејт Каванаге, Програм се састојао од 12 заједничких састанака родитеља и 4 појединачна састанка са сваком породицом. Састанак родитеља трајао је 90 минута, при чему су групе тако створене да омогућавају постизање баланса између развијања посебних вештина и групне комуникације. Иако родитељи пролазе неку врсту обуке, можемо извући закључак да овај Програм ипак представља такве мере превенције насиља малолетника, које су базиране на улогама породице у њиховом спречавању.⁶⁷⁶ Циљ спровођења Програма је био побољшање 7 тзв. родитељских вештина: формулисање неутралних захтева, коришћење награда, надгледање, изградња јасних правила, постојање казни за њихово непоштовање, решавање проблема и активно слушање. Програм је трајао 4 године, при чему су у том временском периоду биле обухваћене 303 породица. Евалуација је показала да су програмом обухваћене породице смањиле антисоцијално понашање деце, али су и развиле бољу реакцију родитеља на такво понашање деце.⁶⁷⁷

Исто тако, истраживања су показала да родитељи примењују неадекватне технике дисциплиновања своје деце, која имају озбиљних проблема у понашању (испољавају велики степен агресије). Наиме, родитељи такве деце су на неодговарајући начин укључени у контролисање свакодневних активности своје деце, примењујући неконзистентне мере дисциплиновања, уз слаб утицај на њихово образовање. Иако примена насиља у обуздавању антисоцијалног понашања

⁶⁷⁶ Dishion, T., *Adolescent Transitions Program*. Видети: http://www.strengtheningfamilies.org/html/programs_1999/08_ATP.html, приступ 23.10.2011. године

⁶⁷⁷ *Strategies to Prevent Youth Violence*. Видети: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/chapter2a-a.pdf>, приступ 23.10.2011. године

деце може да има краткорочне циљева, ове мере на дужи рок не дају добре резултате, јер доводе до даљег повећавања агресије деце на дужи рок. Зато је потребно развити другачију тактику понашања родитеља према деци, у случају њиховог антисоцијалног понашања, како би се овај круг прекинуо. Принудним моделом, као интервенцијом која може прекинути овај круг, обухваћено је 8 породица, које су учествовале у дванаестонедељним сесијама, од по 90 минута. Родитељи насилне деце су кроз овај модел научили како да контролишу понашање своје деце, како да подстичу њихово просоцијално понашање, како да их дисциплинују без примене силе и на који начин да приступе решавању проблема. На овај начин дошло је до стварања већег јединства унутар породице и до редукције насилног понашања деце.⁶⁷⁸

Још један програм за смањење насиља деце, који је базиран на превентивним мерама примењеним од стране родитеља, је развијен од стране Центра за социјално учење у Орегону (OSLC). У програму је учествовало 55 породица дечака, који су више пута хапшени због веома тешких кривичних дела, међу којима је било и криминалитета насиља. Партиципирањем, родитељи су, кроз петомесечне сесије од 90 минута, научили како да запажају, контролишу и адекватно реагују на свакодневно понашање своје делинквентне деце. Постигнути су много бољи резултати и за једну трећину се смањило затварање малолетника. Истраживачи су сматрали да се главни резултат, ипак, огледа у томе што су родитељи постали активно укључени и одговорни за понашање деце.

Криминолози су сагласни међу собом да је деградирана и дефицијентна породица један од криминогених фактора у вршењу криминалитета (насиља) од стране малолетника, али и од стране пунолетника (у каснијем периоду њиховог живота, као последица неадекватних односа у породици у време када су били деца). Због тога је потребно развијати такве програме, како би породица и породични односи представљали једну од мера превенције вршења насиља. Међутим, Република Србија до сада није развила ниједан програм мера превенције вршења криминалитета насиља (убистава), чији би главни носилац била породица. Стога, у будућности, наша земља треба да охрабри како државне, тако и недржавне органе

⁶⁷⁸ Thornton, T., Craf, C., Dahlberg, L., Lynch, B., Baer, K., *Youth violence prevention: a sourcebook for community action*, Nova Science Publishers, 2006, pp. 44.

(невладине организације) да створе програме превенције вршења кривичних дела, па и оних најтежих попут убистава, код којих би адекватни породични односи били значајан фактор смањења криминалитета (насиља).

Како су три кључна проблема и главни узроци делинквентног понашања од стране деце: недостатак времена родитеља, немогућност комуникација са децом и неразумевање од стране родитеља, у том правцу треба развијати мере превенције у циљу отклањања ових узрока. То не значи да ће непостојањем ових узрока доћи до редукције броја извршених кривичних дела, као резултат одређених промена у породичним односима. Наметнут темпо живота носи са собом одређене последице. Родитељи често несвесно занемарују своју децу како би обезбедили новчана средства за живот. Уједно, радно време од 9 до 17 сати доводи до веће одвојености родитеља и деце. Другим речима, родитељи после веома напорног радног дана, дошавши кући, немају ни снаге ни воље да се посвете деци. Изговарањем чувене реченице: „Пусти ме, молим те, само сат времена да се одморим, имао/ла сам тежак дан на послу.“ и избегавањем родитеља да одговарају на „досадна“ питања постављена од стране своје деце, долази до препуштености деце самој себи. Увидевши да нема ко да га контролише, дете ради оно што хоће и врло често потпада под утицај неких других негативних фактора.⁶⁷⁹

Знајући ове чињенице, надлежни органи би требало прво да донесу документ у којем би ближе објаснили могуће породичне мере превенције криминалитета насиља, уз претходно утврђивање стопе криминалитета насиља и циља, који би се желео постићи применом ових мера превенције. Затим би, заједно са заинтересованим организацијама, требало направити конкретне програме превенције. Као пример на који се треба угледати приликом разраде конкретних програма, могу да послуже превентивни програми и пројекти у САД-у, који су давали одличне резултате.

3.3. Школа и убиства

Конфликт и примена насиља, чак и са смртним исходом, део су нашег свакодневног живота. Суочени са проблемима, млади људи често прибегавају

⁶⁷⁹ Видети: <http://www.target.org.rs/>, приступ 27.10.2011. године

насиљу, као методу решавања проблема, или превазилазе дате ситуације на тај начин што их избегавају, при чему код њих нагомилава страх и бес. Иако су ови одговори, по Роџерсу, природни, они су у дужем временском периоду неодговарајући и могу изазвати далеко теже последице.⁶⁸⁰

Млади људи морају научити да је неслагање са другим људима неизбежно и да је решавање конфликта само по себи немогуће. Због тога треба научити како деескалирати конфликт, управљати њиме и на крају га решити. Један од начина савлађивања ових вештина је спровођење одговарајућих програма превенције против насиља од стране школе. Мере превенције у школама морају имати подршку локалне заједнице. Да би програм превенције насиља, који се спроводи у школама, дао резултате, потребно је да учитељи, професори, администратори и друго школско особље прође обуку о начинима решавања конфликта и медијацији, као једном од тих начина. Након учествовања школског особља на оваквим семинарима, може доћи до примене вештина и у учионицама, школском дворишту, теретани, ходницима, кафетерији и тако даље. Већом применом у школама, медијација постаје део школске средине. Употреба ових вештина се проширује и на друге области, што даље доводи до превенције насиља.⁶⁸¹ Тако је истраживачица Алиса Хаусман, заједно са својим колегама, покренула пројекат превенције насиља међу младим људима „*Violence Prevention Curriculum*“, у којем су вештине стечене у школи најважније за његову редукцију. Учесници Пројекта су посећивали одређена предавања, при чему су дискутовали о насиљу, вежбајући одређене улоге. На часовима од 40 минута, студенти су учили вештине, које им, колико сутра, могу помоћи у избегавању насилних ситуација. Упоредивањем ове групе студената са контролном групом увидело се да су студенти, који су прошли курс, 4 пута мање кажњавани, у односу на студенте из контролне групе за насилно понашање.⁶⁸²

⁶⁸⁰ *The Journal of at-risk issues*, National Dropout Prevention Center and the National Dropout Prevention Network, USA, 2000, Volumes 7-9, pp. 34.

⁶⁸¹ Schargel, F., Smink, J., *Strategies to help solve our school dropout problem*, Eye on education, Larchmont, 2001, pp. 220.

⁶⁸² Richard Robbins, P., *Anger, aggression, and violence: an interdisciplinary approach*, McFarlnad & Company, North Carolina, 2000, pp. 150-151.

Веома интересантан програм мера превенције насиља, у којој је школа носилац таквих мера, је „*Resolving conflict creatively program*“ (RCCP), у којем је учествовало у Њујорку 70.000 студената из 180 школа. Основна карактеристика Програма је постојање тзв. студената медијатора. Они студенти, који буду изабрани јавним или тајним гласањем, пролазе тродневни интензивни курс, учећи при том како да активно слушају, рефлектују осећања, парафразирају оно што је свака страна рекла и да постављају питања како би стране постигле обострано прихватљив договор. У основним школама, обухваћеним пројектом, медијатори носе мајицу са видно обележеним знаком. Њихов задатак је да за време одмора и ручка мотре на друге ученике, како би видели било какав знак будућег сукоба и примене (екстремног) насиља. Уколико се једна оваква ситуација догоди, студент медијатор прилази странама, питајући их да ли желе посредовање. Када сагласност постоји, они се повлаче у мирну просторију, како би поступак медијације почео.

За разлику од основне школе, медијатори у средњим школама добијају информације о потенцијалним сукобима професора и ђака. Резултати спровођења Програма су били импресивни. У пет школа, у којима је спроведена евалуација, током 1988. и 1989. године, било је по 107 успешних медијација. Шире посматрано, у свим школама било је преко 1.000 поступака посредовања, при чему је сигурно спречено на десетине сукоба, који би водили до примене насиља (можда чак и са смртних исходом). Исто тако, преко 80% професора и ђака је било уверено да је медијација успешан начин превенције конфликта и насиља.⁶⁸³

Полазећи од искустава у САД-у, наше школе треба да буду носиоци примене мера превенције против насиља. Наиме, насиље је свакодневна појава међу ученицима, о чему најбоље сведоче подаци добијени од стране UNICEF-а.⁶⁸⁴ Ти

⁶⁸³ Richard Robbins, P., op. cit., pp. 151-152.

⁶⁸⁴ *“Истраживање спроведено од стране UNICEF-а помоћу упитника на 26,628 ученика од 3. до 8. разреда у 50 основних школа широм Србије у пролеће 2006. године показало је да је у периоду од три месеца 65.3% ученика, судећи по њиховим изјавама, доживело неки облик вршњачког насиља (проценти се зависно од школе крећу од 48% до 80%). Ако се анализирају случајеви поновљеног насиља, онда се 20.7% ученика могло класификовати у жртве, 3.8% у насилнике и 3.6% у жртве/насилнике. На насиље одраслих жалило се 35.7% ученика, а 42% ученика били су сведоци вербалне агресивности ученика према наставницима. Најчешћи облици вршњачког насиља били су вређање (45.6%) и сплеткарење (32.6%). Дечаџи су се нешто чешће од девојчица изјашњавали као насилници и нешто чешће су били изложени насиљу вршњака и одраслих. Старији ученици су чешће били насилни и чешће су се жалили на насиље одраслих, док су узрасне разлике у изложености*

сукоби често се преносе ради насилног разрешења сукоба и ван школе, што у крајњем случају доводи до вршења екстремног насиља (убистава). Иако UNICEF у Србији спроводи пројекат по имену „Школа без насиља“,⁶⁸⁵ овај пројекат не предвиђа конкретан поступак за решавање одређених конфликта, који постоје како између ученика, тако и између ученика, са једне стране, и наставног кадра, са друге стране. Због тога је потребно радити на развијању пројеката, попут медијације у основним и средњим школама, јер је примена укора, као санкције за насилно понашање у школи, показала сву своје неефикасност. Применом поступка медијације промовисао би се другачији пут реаговања на насиље међу малолетницима. Без обзира што би се медијација примењивала само у школама обухваћене пројектом, медијација би подстакла ученике да не посезају за насиљем приликом решавања сукоба не само у школама, већ и ван њих. Из овога, као циљ спровођења медијације у основним и средњим школама могли бисмо да поставимо прихватање од стране ученика да своје међусобне несугласице могу решавати на један алтернативни начин, кроз разговор, уз међусобно уважавање, без употребе насиља и оружја. Неопходни кораци, које је потребно предузети у циљу изградње поступка медијације, су:

1. Потребно је путем анкета о виктимизацији и анкета о самопријављивању утврдити стопу насиља у школама обухваћеним узорком. Анкету треба да саставе и спроведу стручна лица која су се раније бавила проблемом насиља у школи.
2. Психолози основних и средњих школа морају проћи обуку о медијацији, која ће бити одржана од стране релевантних стручњака из области медијације. Успешним завршетком семинара, психолози би добили диплому о оспособљености примене медијације у основним и средњим школама, као реакције на насиље у школама.
3. Стручњаци за посредовање ће израдити правилник којим би се регулисао поступак медијације у основним и средњим школама.

насиљу биле минималне.” Попадић, Д., Плут, Д., *Насиље у основним школама у Србији – облици и учесталост*, Психологија, Вол. 40 (2), 2007. година, стр. 309.

⁶⁸⁵ Program „Škola bez nasilja” u Srbiji. Видети: http://www.unicef.org/serbia/support_3041.html, приступ 29.10.2011. године

Такође, правилником би било предвиђено ко су надлежни психолози за спровођење медијације. Уколико поступак медијације не би довео до помирења између укључених страна у поступак медијације, спроводио би се поступак изрицања санкција, предвиђених одговарајућим актима школе.

4. Потребно је промовисати овакав концепт реакције на насиље у школи, међу самим ученицима, како би они увидели предност спровођења једног оваквог поступка.
5. Последњи корак у спровођењу овог пројекта односи се на саму примену поступка медијације од стране психолога, као начина реакције на насиље у школи.

Поступак медијације је потребно спровести прво као пилот пројекат у једној основној и средњој школи, који би трајао годину дана. Због узраста ученика основне школе и због њихове немогућности да схвате поступак медијације, као кориснике овог пројекта из основне школе треба обухватити само ученике од петог до осмог разреда. Корисници поступка медијације из средње школе су сви ученици, свих разреда средње школе обухваћене пројектом. Такође, постоје одређени предуслови, који морају бити испуњени. Први предуслов се односи на одабир једне основне и средње школе на територији града Ниша, које би потписале протокол о учешћу у овом пилот пројекту. Затим је у датим школама потребно обезбедити просторију у којој би се поступак медијације спроводио. Ангажовање стручњака, који би обучили психологе вештинама вођења поступка медијације, је последњи предуслов. Као ризик за успешно спровођење пројекта може се јавити неспремност ученика да престану да буду учесници поступка медијације. Због тога је веома важно спровести ефикасну кампању преко које би се ђаци информисали да постоји један другачији начин решавања сукоба између њих и уједно би били информисани о предностима једног оваквог поступка.

Објективност, као један од кључних принципа за успешно спровођење поступка медијације, обезбедила би се тиме што би психолог, који је претходно прошао одговарајућу обуку, при чему ради у основној школи, спроводио дати поступак у средњој школи, док би психолог из средње школе руководио поступком

медијације у основној школи. Након једногодишњег спровођења пројекта, потребно је спровести анкете о виктимизацији и о самопријављивању, како би се утврдила стопа вршњачког насиља и упоредила са резултатима претходне анкете. Такође, потребно је спровести анкету о томе шта ученици, који су учествовали у поступку посредовања, мисле о предностима и манама поступка медијације и да ли им је овај поступак помогао да примене дате вештине у избегавању насиља ван школе, приликом решавања свакодневних проблема и конфликта. Примена поступка медијације ће имати све услове да буде самоодржива, јер за наставак спровођења медијације у основним и средњим школама није потребно обучавати нове психологе и није потребно спроводити додатну кампању о предностима спровођења поступка медијације, након истека прве године спровођења пројекта.

Закључак

Имајући у виду коначност и по последицама севременост самог чина убиства, као потпуно друштвено негативну појаву, никада се не може рећи да је овај проблем довољно осветљен. За његово свеобухватно схватање потребно је садејство истраживача из најразличитијих области.

Полазећи од теоријског приступа, који је обухватао, поред криминолошког, и кривичноправни и кривичнопроцесни аспект хомицида, у овом раду је спроведено истраживање о феноменолошким и етиолошким карактеристикама убиства на територији југоисточне Србије. Дobar део труда и времена је утрошен на „терену“. Извршен је увид и анализа појединих правноснажних пресуда о различитим облицима убистава, у периоду од 2006. до 2010. године, у судовима југоисточне Србије, и то: Основни и Виши суд у Нишу, Основни и Виши суд у Лесковцу, Основни и Виши суд у Врању, Основни и Виши суд у Прокупљу и Основни и Виши суд у Пироту. Такође, методом анализе садржаја личних листова осуђеника у пенитенцијарним установама и у непосредном контакту – коришћењем метода интервјуа, обиђене су у највећем број казнено-поправне установе, и то: Казнено-поправни завод у Нишу, Казнено-поправни завод у Пожаревцу, Казнено-поправни завод за жене у Пожаревцу, Окружни затвор у Лесковцу, Специјална затворска болница у Београду, Казнено-поправни завод за малолетнике у Ваљевоу и Казнено-поправни завод у Ћуприји.

Било је за сходно очекивати да највећи број убистава буде почињен у граду са највећим бројем становника у југоисточној Србији – у Нишу, што се и обистинило. Иако се примена исте аналогije потврђује код осталих градова – Лесковац, Пирот и Врање, код Прокупља постоје одређена одступања, јер је ту стопа убиства већа у односу на Пирот и Врање, без обзира на мањи број становника у Прокупљу.

Раније спроведене студије о распрострањености убистава на релацији село-град су давала супротне резултате. У нас, тај однос је скоро подједнак (26 убистава на селу, а 24 у граду), што доводи до закључка да је утицај криминогених фактора вршења убистава исти и на селу и у граду. Без обзира на то што је криминолошки

значај најуже локације извршења убиства веома мали, треба нагласити да су спроведеним истраживањем потврђена ранија сазнања из других криминолошких студија – највећи број убистава је почињен на улици, односно сеоском путу. Временски оквир чињења хомицида је такав да највише обухвата ноћне сате, чиме се још једном доказује да је убиство пре свега „ноћно“ кривично дело.

Као што је и криминолог Шпиро Вуковић утврдио, у нашем узорку највише убистава је почињено пуцањем у тело, убадањем ножем, као и ударањем разним предметима. С обзиром на то да је у нашем узорку 32% убистава било у покушају, то нам ствара обавезу да пажљиво анализирамо све одлике убистава у покушају, како бисмо адекватно реаговали у циљу пружања неопходне помоћи жртви.

Кривично дело убиства према временском и просторном оквиру нашег истраживања, пре свега је акт појединца, што нас доводи до закључка да је мања друштвена опасност ових облика кривичног дела убиства у односу на хомициде који су резултат деловање више лица. Треба напоменути да се већа друштвена опасност убистава почињених од стране више лица не огледа у последици, јер је она иста као и код хомицида извршених од стране појединца, већ у капацитету вршења већег броја истих или других кривичних дела од стране већег броја особа.

Иако се могло очекивати да велики број убица има криминалну прошлост, резултати анализе података су веома занимљиви. Наиме, 50% убица су примарни делинквенти. Другим речима, у половини случајева не постоји постепена криминална каријера појединих убица, већ они изврше најтеже кривично дело без било каквих индиција за тако нешто. У погледу стицаја, највећи број убистава је извршен заједно са кривичним делом недозвољено држање оружја и експлозивних материја, чијим чињењем су убице из југоисточне Србије себи обезбеђивали средство којим су лишавали живота друге људе.

Код пола убице утврђени су подаци који не одступају од ранијих сазнања. Наиме, као и код студија у САД-у и код криминолошкиње Биљане Симеуновић Патић, у нашем истраживању установљено је да је убиство, пре свега, кривично дело мушкарца – 95% убица је мушког пола. Ипак, обично убиство је, за разлику од ранијих сазнања, кривично дело „резервисано“ само за мушкарце. Највише убица са територије југоисточне Србије припада млађој старосној структури. Постоји

скоро подједнак однос урачунљивих убица, са једне стране, и убица, који су неурачунљиви, битно смањено урачунљиви и смањено урачунљиви, али не и битно.

Град, као место пребивалишта убица у време извршења убиства, има већи удео у односу на село. Такође, млађе особе, које живе у граду, су најчешће биле убице. Објашњење за тако нешто треба тражити у специфичном начину живота млађих особа у односу на лица исте старосне структуре са села. Скоро три четвртине убица је у тренутку извршења кривичног дела живело само. Другачије речено, специфичност самачког живота може условити да се на вредност људског живота гледа са мање респекта. Ради правилног сазнања процеса криминогенезе убиства, потребно је утврдити занимање извршилаца овог кривичног дела. Из анализе личних листова произилази да су за убице, са подручја нашег истраживања, карактеристична занимања за које је потребан мањи степен образовања, као и да је велики број њих био незапослен.

Подаци добијени у вези пола жртве се не разликују у односу на раније спроведена истраживања. Наиме, мушкарци „доминирају“ као особе које су лишене живота. У истраживању почињених убистава на територији југоисточне Србије није било могуће извршити виктимолошку анализу, јер су, осим пола жртве, остали подаци недостајали. Прецизније речено, могуће је било још утврдити малолетност, односно пунолетност жртве. Због тога треба основати једно државно тело или постојећим државним органима доделити још један задатак да почну да воде статистику о виктимолошким карактеристикама, не само убиства, већ и других кривичних дела. Из податка да су се у већини случајева, убице и жртве познавале можемо закључити да постоји „предиспонираност“ да одређено лице постане жртва овог кривичног дела, јер егзистирају неке чињенице које чине, како би рекао француски криминолог Леоте, „експлозивну мешавину“ фактора вршења убиства.

Тешко је дати одговор на једноставно питање: зашто починиоци убистава лишавају живота друге људе? Разлози су веома различити. Не постоји неки доминантни криминогени фактор, већ постоји скуп, од којих неки делују као узрок, неки као услов а неки као повод вршења убиства. Тако је, према нашем истраживању, лоше имовинско стање један од таквих криминогених фактора.

Наиме, већина убица је живила (веома) лошим квалитетом живота. Ипак, треба напоменути да код неких облика кривичног дела убиства, као што је убиство из безобзирне освете и других ниских побуда, постоји веома добро имовинско стање убице. Породица и породични услови могу некад условити погрешну социјализацију детета, што у садејству са другим факторима, може условити чињење убиства. У нашем узорку су утврђени веома занимљиви подаци. Иако је било очекивано да је велики број убица одрастао у деградираним и дефицијентним породицама, добијени подаци указују на супротно. Наиме, постоји скоро идентичан проценат услова у којима су убице одрасле у односу на функционалне и дисфункционалне породице.

У образовној структури преовладавају убице са завршеном средњом школом, при чему се стручни тимови казнено-поправних завода нису посебно бавили успехом и евентуалним проблемима током школовања. Због тога је немогуће извучити било какве корелације између оваквих појава и почињених убистава од стране особа из југоисточне Србије.

Без обзира на то што су бројне криминолошке студије доказале негативан однос између агресивног понашања, које врло често може да има смртну последицу и средстава масовне комуникације (пре свега се ово односи на телевизијске програме и филмове), као обавеза стручних тимова у пријемним одељењима није предвиђена да они установљају које телевизијске програме починиоци најтежих кривичних дела да гледају. Правилном анализом добијених података, у вези ових чињеница, могле би да се направе одговарајуће тв емисије, које би деловале превентивно пре самог извршења кривичног дела, али и током процеса третмана након осуде, за убиство како би се спровела одговарајућа ресоцијализација.

Поред већ поменутих социолошких фактора вршења убистава, суседство и делинквентне групе су, такође, веома битан чинилац у стварању неопходних „услова“ да би се одређено лице одало чињењу овог кривичног дела. Наше истраживање не обезбеђује широк обим анализе ових криминогених фактора, јер у већини случајева недостају потребни подаци. Ипак, релативно је другачија ситуација са слободним временом и начином његовог провођења, јер се стручњаци у пријемним одељењима нису у превеликом броју бавили њиме, али се, уједно,

посредно могло доћи до закључка у ком су тренутку убице вршиле убиство – да ли у тренуцима слободног времена или током испуњавања одређених радних обавеза? Слободно време је, према резултатима нашег истраживања, постојало у великом броју извршених убистава. Иако алкохол и алкохолизам могу бити не само узрок, већ и услов и повод вршења хомицида, наше истраживања је показало да оно не постоји у већем обиму, што је неупоредиво мање у односу на неке раније спроведене криминолошке студије.

На појаву хомицида делују, поред спољашњих, и унутрашњи фактори. Један од таквих криминогених фактора је степен интелигенције. Раније спроведена истраживања су показивала контрадикторне резултате. Како се већинско становништво одликује просечним IQ, највише убица са територије југоисточне Србије има овај степен интелигенције. На основу тога интелигенцију не треба посматрати као фактор у генерисању хомицида са територије нашег истраживања. Мотиви освете и свађе су доминирали код вршења убистава. Треба напоменути да су се мотиви конкретно наводили тек у пар пресуда и личних листова. Другим речима, до сазнања о мотивима извршења убистава се дошло анализом ситуације која је довела до лишавања живота неке особе.

Емоционални статус убица се карактерише специфичним одликама – ниским прагом толеранције на фрустрацију, емоционалном незрелошћу, емоционалном нестабилношћу, као и анксиозношћу. То значи да убице током периода свог одрастања нису имале адекватне емоционалне подстицаје од стране својих родитеља или других лица која су их чувала и васпитавала, како би развиле праве и одмерене реакције на њима проблематичне ситуације.

Веома је илустративан податак о (не)признавању извршених убистава од стране лица која се налазе на издржавању казне затвора, односно одговарајућих мера безбедности. С обзиром на то да је највећи проценат убица само признао почињено убиство и да велики удео њих није признао облик убиства за који је осуђен, створен је велики проблем у примени адекватних мера третмана, како би се постигла превенција даљег криминалног понашања. Тешко је очекивати да ће убице бити спремне да сарађују на промени својих схватања и ставова, ако пре тога нису спознали своју одговорност за почињено кривично дело.

Познавање карактера људи је веома важно, јер од његових особина у мноме може зависити понашање особа. На основу тога могуће је закључити да ли ће се неко лице криминално понашати, самим тим извршити и најтежа кривична дела. Највећи број убица из узорка нашег истраживања се одликује агресивношћу, што доводи до крвних деликата. Темперамент, као и карактер, је веома важно установити, али се стручна лица пријемних одељења у казнено-поправним установама, у која су убице послате на издржавање казне затвора, односно мера безбедности, за разне облике убистава, нису у највећем броју случајева бавили њиме. Иако је било за сходно очекивати да постоји много већи удео екстревртних особа у нашем истраживању, однос између екстревртних и интревртних особа је скори изједначен.

Имајући у виду чињеницу да је три четвртине испитанака-убица из нашег истраживања боловало у тренутку извршења убиства од неког од облика менталних девијација, од којих се неки могу сврстати у биолошке основе неурачунљивости, а неки не могу, надлежне државне институције би требало више да раде на дијагностиковању и лечењу ових девијација, како би се у крајњем случају извршила превенција крвних деликата.

Спровођењем истраживања о убицама са југоисточне Србије, запазили смо да не постоји виктимолошки осврт на почињене хомициде. Наиме, жртве у одређеним случајевима могу бити, на неки начин, генератори извршења овог крвног деликта. Такође, криминолошка знања о томе зашто је одређено лице починило хомицид, могу бити веома корисна током вођења кривичног поступка, као и током спровођења третмана, у циљу ресоцијализације убица. Због тога је потребно наставити са студијама о убиствима и са резултатима ових студија упознати носиоце правосудне функције – судије и јавне тужиоце.

Приликом прикупљања података о убицама из личних листова наилазили смо на одређене проблеме. Наиме, у пенитенцијарним установама, које су обиђене, не постоје јединствени обрасци, који су саставни делови личног листа једног осуђеника. Због тога је потребно да надлежно министарство доносе одговарајућу одлуку о изгледу тих образаца у свим пенитенцијарним установама. Такође, као проблем се јавила и чињеница да стручна лица у пријемним одељењима

неконзистентно употребљавају стручне термине приликом криминолошке анализе осуђеника. Ово у великој мери онемогућава ефикасно истраживање. Полазећи од тога, потребно је да Центар за обуку запослених у Управи за извршење кривичних санкција, приликом обуке запослених, инсистира на употреби јединствене терминологије.

Полазећи од чињенице да је у нашем узорку 17 убица кривично дело извршило под дејством афекта, можда би требало размишљати о томе да се изврши делимична реформа Кривичног законика, у погледу увођења убиства без предумишљаја, ако не постоје елементи за постојање већ постојећих облика убиства на мах и убиства из прекорачења нужне одбране. Исто тако, у нашој судској пракси је убиство мужа на спавању од стране супруге, која је претходно годинама била физички, психички, сексуално и радно злостављана третирано као убиство на подмукао начин. Постављамо питање да ли је оправдано квалификовати овакав кривични догађај као облик тешког убиства, за које је предвиђена казна затвора до 40 година, ако је пре тога постојало дугогодишње малтретирање супруге од стране супруга. Због тога би било целисходно увести као посебан облик привилегованог убиства – убиство од стране особе коју је жртва претходно малтретирала. Као нова инкриминација убиства може се предвидети и убиство које је извршено организовано или по наруџби, како би се отклониле недоследности код примене института прикривеног иследника у откривању кривичних дела организованих криминалних група, као и убиство лица које је претходно прогањало учиниоца овог убиства. Предуслов за увођење убиства лица које је претходно прогањало учиниоца овог убиства је дефинисање криминалитета прогањања у нашем кривичном законодавству.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Законски текстови

1. Закон о извршењу кривичних санкција, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005 и 72/2009
2. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005
3. Закон о полицији, Сл. гласник Републике Србије, бр. 101/2005 и 63/2009 - одлука УС
4. Законик о кривичном поступку, Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и "Сл. гласник РС", бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009
5. Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11
6. Кривични законик Републике Македоније, Службени весник 37/96
7. Кривични законик Републике Словеније, Урадни лист, 55/2008
8. Кривични законик Републике Српске, Службени гласник РС број 49/03
9. Кривични законик Републике Црне Горе, Службени лист РЦГ, број 70/03
10. Устав Републике Србије, Сл. гласник Републике Србије, бр. 98/2006

Страни извори

1. A project of the Graduate Institute of International Studies, *Small Arms Survey 2007: Guns and the City*, Geneva, 2007,
2. Ahmann, E., *Violence Prevention Strategies for Families*, Pediatric Nursing, Vol. 27, N. 3, 2001,
3. Ashcroft, J., *Reducing gun violence – The Boston Gun Project’s Operation Ceasefire*, U. S. Department of Justice Office of Justice Program, Washington, 2001,
4. Athens, L., *Violent criminal acts and actors revisited*, Board of Trustees of the University of Illinois, Illinois, 1997,
5. Baro, A., *Effects of a Cognitive Restructuring Program on Inmate Institutional Behavior*, Criminal Justice and Behavior, Vol. 26, No. 4, 1999,
6. Beeghley, L., *Homicide: a sociological explanation*, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, 2003,
7. Berger, A., *Encyclopedic dictionary of Roman law*, The American Philosophical society, New York, 1991,

8. Block, C., Block, R., *Questions and answers in lethal and non-lethal violence: Proceedings of the first annual workshop of the homicide research working group*, National institute of justice, Michigan, 1992,
9. Bojanić, N., Deljkić, I., Lučić-Čatić, M., *Značaj uviđaja kod dokazivanja krivičnih djela silovanja: teorija i praksa*, Kriminalističke teme, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo, br. 3-4, 2008,
10. Bowen, N., K., *The perception and knowledge of serial and mass murder between officers at the Arlington police department and criminology criminal justice students at the University of Texas at Arlington*, Masters of arts in criminology and criminal justice, The University of Texas at Arlington, 2007,
11. Brash, R., *Youth violence prevention and reduction: Strategies for a safer Baltimore*, Submission for the Abell Foundation Award in Urban Policy, Baltimore, 2004,
12. Brash, R., *Youth violence prevention and reduction: Strategies for a safer Baltimore*, Submission for the Abell Foundation Award in Urban Policy, Baltimore, 2004,
13. Brookman, F., *Understanding homicide*, Sage publications, London, 2005,
14. Burfeind, J., Bartusch, D., *Juvenile Delinquency: An Integrated Approach*, Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, 2011,
15. Bush, J., Bilodeau, B., *Options: A cognitive change program*, National Institute of Corrections, Washington, DC, 1993,
16. Čačković, D., *Krivičnoprocesni aspekti prepoznavanja osoba i predmeta*, Kriminalističke teme, Fakultet za kriminalistikum kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo, br. 3-4, 2009,
17. Calhoun, G., *The growth of criminal law in ancient Greece*, Berkley, 1927,
18. Canter, D., Alison, L., Alison, E., Wentink, N., *The organized/disorganized typology of serial murder – Myth or Model?*, Psychology, Public Policy, and Law, American Psychological Association, , Vol. 10, Number 3, 2004,
19. Carducci, B., *The Psychology of Personality: Viewpoints, Research, and Applications*, Brooks/Cole Publishing Company, Oxford, 2009,
20. Cavan, R., Ferdinand, T., *Juvenile delinquency*, Harper & Row, 1981,
21. Clavier, S., *Perspectives on French criminal law*, Paris and San Francisco, 1997. godina
22. Cohn, E., *Weather and Crime*, British Journal of Criminology, Oxford, Vol. 30, 1990,
23. Costello, J., *The pale criminal: psychoanalytic perspectives*, Karnac Books, London, 2003,
24. Covington, J., *Crime and Racial Constructions: Cultural Misinformation About African Americans In Media And Academia*, Lexington Books, Maryland, 2010,
25. *Crime in the United States*, Bernan Press, 2010,
26. Cronje, S., Zietsman, J., *FCS Criminology L3*, , Pearson Education, Cape Town, 2009,
27. Cullen, F., Wright, J., Blevins, K., *Taking Stock: The Status of Criminological Theory*, Transaction Publishers, New Jersey, 2009,
28. David Rawlins, M., P., Littlejohns, *Delivering Quality in the NHS 2004*, Radcliffe Medical Press, Abingdon, 2004,

29. De Berg, H., *Freud's Theory and Its Use in Literary and Cultural Studies: An Introduction*, Camden House, Rochester, 2003,
30. DeJong, W., *Preventing Interpersonal Violence Among Youth: An Introduction to School, Community and Mass Media Strategies*, National Institute of Justice, Chicago,
31. Delbert, E., *Youth Violence: An Overview*, Center for the study and prevention of violence, Institute of behavioral science, University of Colorado, Boulder, 1994,
32. Dennis, K., *Police and policing: contemporary issues*, Praeger Publishers, United States of America, 1999,
33. Douglas, G., *Media Violence and Children: A Complete Guide for Parents and Professionals*, Praeger Publishers, Westport, 2003,
34. Douglas, J., Burgess, A., Burgess, A., Resler, R., *Crime classification manual: a standard system for investigating and classifying violent crimes*, John Wiley & Sons, San Francisco, 2006,
35. Dyer, A., *Ethics and psychiatry: toward professional definition*, American Psychiatric Press, United States of America, 1998,
36. Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., *Psychological Treatment of Men Convicted of Gender Violence - A Pilot Study in Spanish Prisons*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Sage Publications, Volume 50, Number 1, 2006,
37. Einstadter, W., Henry, S., *Criminological theory: an analysis of its underlying assumptions*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford, 2006,
38. Engler, B., *Personality theories*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, 2009,
39. Eser, A., *Major stages of criminal reform in Germany*, Israel Law Review, 1996. godina
40. Eysenck, H., Gudjonsson, G., *The causes and cures of criminality*, Plenum Press. New York, 1989,
41. Falk, G., *Murder, an analysis of its forms, conditions, and causes*, McFarland & Company, North Carolina, 1990,
42. Fecteau, J.-M., Harvey, J., *Agency and institutions in social regulations*, Quebec, 2005,
43. Felix Hawkins, D., *Violent Crime: Assessing Race and Ethnic Differences*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003,
44. Ferreira, E., *The premenstrual syndrome and punishment*, Criminal justice, 1995. godina
45. Fisher, B., Lab, S., *Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention*, Sage publications, Volume 1, 2010,
46. Fisher, C., *Extreme prejudice: A behavioral analysis of bias-motivated homicides*, City University of New York, New York, 2008,
47. Franzese, R., *The sociology of deviance: differences, tradition, and stigma*, Charles C Thomas Publisher, Springfield, 2006,
48. Froeling, K., *Criminology research focus*, Nova Science Publishers, 2007,

49. Fyfe, J., Goldkamp, J., White, M., *Strategies for Reducing Homicide: The Comprehensive Homicide Initiative in Richmond, California*, Bureau of Justice Assistance, Washington, 1997,
50. Godwin, M., *Hunting serial predators*, Jones and Bartlett Publishers, Ontario i London, 2008,
51. Goldstein, A., *The ecology of aggression*, Plenum Press, New York, 1994,
52. Gottfredson, M., Hirschi, T., *A general theory of crime*, Stanford University Press, 1990,
53. Graycar, A., Grabosky, P., *The Cambridge handbook of Australian criminology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002,
54. H. Hafner, W. Boker, H. Immich, C. Kohler, A. Schmitt, G. Wagner, *Crimes of Violence by Mentally Abnormal Offenders: A Psychiatric and Epidemiological study in the Federal German Republic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011,
55. Hall, J., *General principles of criminal law*, The lawbook exchange, New Jersey, 2005,
56. Hammer C., *Patterns of homicide in a medieval university town: fourteenth century Oxford*, Past and Present, number 78,
57. Harbort, S., Mokros, A., *Serial murder in Germany from 1945 to 1995*, Homicide studies, Sage publications, vol. 5., Number 4, 2001,
58. Hawkins, D., *Violent crime: assessing race and ethnic differences*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2003,
59. Heckel, R., Shumaker, D., *Children who murder: a psychological perspective*, Praegar Publishers, Westport, 2001,
60. Heitmeyer, W., Hagan, J., *International handbook of violence research*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Volume 1. 2003,
61. Henderson, M., *An empirical classification of non-violent offenders using MMPI*, Personality and Individual Differences, Vol. 4, 1983,
62. Hickey, E., *Serial Murderes and their Victims*, Cengage Learning, Wadsworth, 2010,
63. Hiss, D., Horner, B., Pressler, R., Swanepoel, G., *FCS Principles of Criminal Justice L2*, Pearson Education, Cape Town, 2009,
64. Hollin, C., *Psychology and crime: an introduction to criminological psychology*, Taylor & Francis e- Library, London, 2002,
65. *Homicide reduction strategy for the District of Columbia*, Metropolitan Police Department, United States Attorneys' Office for the District of Columbia, Office of Attorney General for the District of Columbia, Federal Bureau of Investigation, Drug Enforcement Administration, Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives, Court Service and Offender Supervision Agency, United States Marshal Service, 2005,
66. Hurwitz, S., Christiansen, K., *Criminology*, George Alen & Unwin Publishers, USA, 1983,
67. Iadicola, P., Shupe, A., *Violence, inequality, and human freedom*, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, 2003,
68. Kassel, C., *Physiognomy and genius*, The Popular Science Monthly, 1911,

69. Katz, J., *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil*, Basic Books, USA, 1988,
70. Kepel, R., Birnes, W., *The psychology of serial killer investigations*, Academic press, 2003,
71. Knafla, L., *Crime, punishment, and reform in Europe*, Praeger Publisher, Westport, 2003,
72. Kocsis, R., *Criminal profiling: international theory, research and practice*, Humana Press, New Jersey, 2007,
73. Korajlić, N., Kešetović, Ž., Halilović, H., Dautbegović, A., *Kriminalističke procedure na licu mjesta krivičnog događaja radi obezbjeđenja materijalnih tragova za forenzičku analizu*, Kriminalističke teme, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo, br. 1-2, 2007,
74. Korn, R. R., McCorkle, L. W., *Criminology and Penology*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1959,
75. Krohn, M., Lizotte, A., Hall, G., *Handbook on Crime and Deviance*, Spreinger Science, New York, 2009,
76. Kumar Sharma, R., *Social Disorganisation*, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi, 1998,
77. Kunkel, W., *Untersuchungen zur Entwicklung des römischen Kriminalverfahrens*, Berlin, 1963,
78. Kurtović, A., Petrić, I., *Kazneno djelo usmrćenja na zahtjev i eutanazija*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Centra za pravna istraživanja i dokumentaciju, Rijeka, broj 2, 2000,
79. Lab, S., *Crime Prevention: Approaches, Practices and Evaluations*, Matthew Bender & Company, 2010,.
80. Lacourse, E., Nagin, D., Tremblay, R., Vitaro, F., Claes, M., *Developmental trajectories of boys' delinquent group membership and facilitation of violent behaviors during adolescence*, Development and Psychopathology, Cambridge University Press, USA, 2003,
81. Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., *An Evaluation of Change, a Pilot Prison Cognitive Treatment Program*, Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis, Reyson Group, Vol. 5, No. 1, 2007,
82. Lantieri, L., Patti, J., *Waging peace in our schools*, Beacon Press, Boston, 1996,
83. Larson, D., *Teaching psychological skills: models for giving psychology away*, The University of Santa Clara, Monterey, 1984,
84. Leeming, D., Madden, K., Marlan, S., *Encyclopedia of psychology and religion*, Springer Science, New York, Volume 1, 2010,
85. Lester, D., *Mass murder: the scourge of the 21st century*, Nova Science Publisher, 2004,
86. Lester, D., Yang, B., *The economy and suicide: economic perspectives on suicide*, Nova Science Publishers, New York, 1997,
87. Levin, J., Fox, J., A., *Extreme Killing: Understanding Serial and Mass Murder*, Sage Publications, 2011,
88. Liber, F., *Encyclopedia Americana*, Vol. 2, 1835,

89. Liem, M., Pridemore, W., *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies*, Springer, New York, 2011,
90. Lilly, R., Ball, R., Cullen, F., *Criminological Theory: Context and Consequences*, Sage publications, 2011,
91. Loeber, R., Farrington, D., *Young Homicide Offenders and Victims: Risk Factors, Prediction, and Prevention from Childhood*, Springer, Pittsburgh, 2011,
92. Malmquist, C., *Homicide: a psychiatric perspective*, American Psychiatric Publishing, Arlington, 2006,
93. Mann, C., *When women kill*, State University of New York Press, Albany, 1996,
94. Marcovitz, H., *Suicide*, ABDO Publishing Company, North Mankato, 2010,
95. Marie Barry, A., *Visual Intelligence: Perception, Image, and Manipulation in Visual Communication*, State University of New York Press, Albany, 1997,
96. Maurer, F., Smith, C., *Community/public health nursing practice: health for families and populations*, Elsevier, USA, 2005,
97. McGuire, J. *A review of effective interventions for reducing aggression and violence*, Philosophical Transactions of the Royal Society, 2008,
98. McGuire, J. *A review of effective interventions for reducing aggression and violence*, Philosophical Transactions of the Royal Society, 2008,
99. McGurk, J., McGurk, E., *Personality types among prisoners and prison officers: An investigation of Megargee's theory of control*, *British Journal of Criminology*, London, Vol. 19/1, 1979,
100. Medić, M., *Nemri*, Zbornik radova za narodni život i običaje Južnih Slovena, Zagreb, 1919,
101. Melossi, D., *Controlling crime, controlling society: thinking about crime in Europe and America*, Polity Press, Cambridge, 2008,
102. Melville, G., Morgan, K., Norris, G., Walkington Z., *Theories of crime*, Routledge, New York, 2006,
103. Middendorff, W., *Kriminologie der Tötungsdelikte*, Stuttgart, München, Hannover, 1984,
104. Miethe, T., Regoeczi, W., Drass, K., *Rethinking homicide: exploring the structure and process underlying deadly situations*, Press syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2004,
105. Miller, M., *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, Sage Publications, London, Volume 1, 2009,
106. Miloslavich, E., *Forensic Pathologic and Criminalistic Analysis of Obscure Murder Cases*, *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, vol. 42., Number 5, 1952,
107. Mire, S., Roberson, C., *The Study of Violent Crime: Its Correlates and Concerns*, Taylor and Francis Group, USA, 2011,
108. Montagu, A., *The biologist looks at crime*, Readings in Criminology and Penology, Columbia University Press, New York and London
109. Morley, K., Hall, W., *Is There a Genetic Susceptibility to Engage in Criminal Acts?*, Trends and issues in crime and criminal justice, Australian Institute of Criminology, Number 263,

110. Nash Parker, R., Rebhun, L., *Alcohol & homicide – a deadly combination of two american tradition*, State University of New York Press, New York, 1995,.
111. Newton, M., *The encyclopedia of serial killers*, Fact on file crime library, 2006,
112. Novoselac, P., *Ubojstvo na podmukao način*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Proleter, Beograd, broj 2, 1988,
113. O'Kane, J., *Wicked deeds: murder in America*, Transaction Publihers, New Jersey, 2005,
114. Padhy, P., *Crime and Criminology*, Isha Books, India, 2006,
115. Palermo, G., Kocsis, R., *Offender profiling: an introduction to the sociopsychological analysis of violent crime*, Charles C Thomas Publishers, Illinois, 2005,
116. Pallone, N., Hennessy, J., *Criminal behavior: a process psychology analysis : personal constructs*, Transaction Publishers, New Jersey, 2009,
117. Palmer, E., *Offending behaviour programmes: development, application, and controversies*, John Wiley & Sons Ltd, England, 2006,
118. Palmer, S., *The violent society*, College and University Press Service, Connecticut, 1992,
119. Palmer, S., Humphrey, J., *Deviant behavior: patterns, sources, and control*, Plenum Press, 1990,
120. Parker, R., Rebhun, L., *Alcohol & homicide*, State University of New York, Albany, 1995,
121. Patrick, C., *Handbook of Psychopathy*, Guilford Publications, 2005,
122. Peay, J., *Mental Health and Crime*, Routledge, Abingdon, 2011,
123. Peck, L., D., *Extraordinary behavior: a case study approach to understanding social problems*, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2001,
124. Phillips, D., *The impact of mass media violence on U. S. homicides*, American Sociological Review, Vol. 48, 1983,
125. *Policies for the reduction of alcohol- related violence that affects young people*, Pan American Health Organization, Washington, 2008,
126. Polk, K., *When men kill: scenarios of masculine violence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994,
127. Poredoš, D., Pirija, B., Planinec, D., *Eutanazija-ubojstvo modernog doba*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, broj 1, 2003,
128. Raine, A., *The Psychopathology of Crime: Criminal Behavior as a Clinical Disorder*, Acamedic Press, San Diego, 1993,
129. Regoli, R., Hewitt, J., DeLisi, M., *Delinquency in Society*, Jones and Bartlett Publishers, Ontario, London, 2010,
130. Regoli, R., Hewitt, J., *Exploring Criminal Justice: The Essentials*, Jones and Bartlett Publishers, Ontario, 2000,
131. Reid, Titus, S., *Crime and Criminology*, Florida State University, 2003,
132. Ressler, R., Burgess, A., Douglas, J., *Sexual homicide: patterns and motives*, The Free Press, New York, 1992,

133. Richard Robbins, P., *Anger, aggression, and violence: an interdisciplinary approach*, McFarlad & Company, North Carolina, 2000,
134. Richards, C., E., *The loss of innocents: child killers and their victims*, Scholarly Resources Inc., 2000,
135. Roazen, P., *Freud, political and social thought*, Transaction Publishers, New Jersey, 1999,
136. Robinson, O. F., *Penal practice and penal policy in ancient Rome*, 2007,
137. Rock, P., *After homicide: practical and political responses to bereavement*, Oxford University Press, Oxford, 1998,
138. Rose, H., McClain, Paula, *Race, place, and risk: black homicide in urban America*, State University of New York Press, Albany, 1990,
139. Sammons, A., *Eyseneck's theory of criminal personality*, Criminal psychology,
140. Santos, A., *Readings in Biology and Man*, MSS Information Corporation, New York, 1973,
141. Schargel, F., Smink, J., *Strategies to help solve our school dropout problem*, Eye on education, Larchmont, 2001,
142. Schellenberg, J., *Conflict resolution: theory, research, and practice*, State University of New York Press, Albany, 1996,
143. Šeparović, Z., *Kriminologija i socijalna patologija*, Biblioteka, udženici i skripta, Zagreb, 1981,
144. Shaw, M., *Urban crime prevention and youth risk: compendium of promising*, International centre for the prevention of crime, Montreal, 2005,
145. Siegel, L., *Criminology*, Library of Congres, Wadsworth, 2009,
146. Slotsve, T., Carmen, A., Sarver, M., Villareal-Watkins, R., *Television Violence and Aggression: A Retrospective Study*, Southwest Journal of Criminal Justice, Southwestern Association of Criminal Justice, 2008,
147. Spiegler, D., *Alcohol Use Among U. S. Ethnic Minorities*, U.S. Department of health and human services, Maryland, 1985,
148. Stretesky, P., Lynch, M., *The relationship between Lead and Crime*, Journal of Health and Social Behavior, Vol. 45, 2004,
149. Sutherland, E., *The theory of differential association*, Readings in Criminology and Penology, Columbia University Press, New York and London,
150. Terance, M., Wendy, R., Drass, K., *Rethinking homicide: exploring the structure and process underlying deadly situations*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2004,
151. *The Journal of at-risk issues*, National Dropout Prevention Center and the National Dropout Prevention Network, USA, Volumes 7-9, 2000,
152. *The Journal of at-risk issues*, National Dropout Prevention Center and the National Dropout Prevention Network, USA, Volumes 7-9, 2000,
153. Thornton, T., Craf, C., Dahlberg, L., Lynch, B., Baer, K., *Youth violence prevention: a sourcebook for community action*, Nova Science Publishers, 2006,
154. Tobolowsky, P., *Understanding victimology: selected readings*, Anderson Publishing, Cincinnati, 2000,

155. Tonry, M., *The handbook of crime & punishment*, Oxford University Press, New York, 1998,
156. Tulchinsky, T., Varavikova, E., *The new public health*, Elsevier Academic Press, London, 2009,
157. Unnithan, N., *The Currents of lethal violence: an integrated model of suicide and homicide*, State University of New York Press, Albany, 1994,
158. Vaughin, M., DeLisi, M., Beaver, K., Howard, M., *Multiple murder and criminal careers: A latent class analysis of multiple homicide offenders*, ForensicScience International, 2008,
159. Velkova, T, *Fenomenologija na maloletničkiot kriminalitet vo Republika Makedonija vo periodot 1981-2000. godina*, 2-ri Avgust S, Štip, 2006,
160. Villiers, P., *Police and Policing: An Introduction*, Waterside Press, London. 2009,
161. Wallace, H., Roberson, C., *Victimology – legal, psychological and social perspectives*, Pearson Education, New Jersey, 2011,
162. Walsh, A., Hemmens, C., *Introduction to Criminology: A Text/Reader*, Sage Publications, California, 2011,
163. Watson, K., *Poisoned Lives: English Poisoners and Their Victims*, Hambledon Continuum, 2004,
164. Websdale, N., *Understanding domestic homicide*, Northeastern University Press, North Carolina, 1999,
165. Wetzell, R., *Inventing the criminal: a history of German criminology, 1880-1945*, The University of North Carolina Press, USA, 2000,
166. White, M., Fyfe, J., Campbell, S., Goldkamp, J., *The police role in preventing homicide: Considering the impact of problem – oriented policing on prevalence of murder*, Journal of research in crime and delinquency, Sage publications, London, Vol. 40, No. 2, 2003,
167. Wilcox, P., Cullen, F., *Encyclopedia of Criminological Theory*, Sage Publications, California, Volume 1, 2010,
168. Wolfgang, M., Ferracuti, F., *The Subculture of Violence*, Routledge, London, 2001,
169. Wolfgang, M., Silverman, A., *Crime and justice at the millennium: essays by and in honor of Marvin E. Wolfgang*, Kluwer Academic Publishers, 2002,
170. Zimring, F., Hawkins, G., *Crime Is Not the Problem: Lethal Violence in America*, Oxford University Press, Oxford, 1997,
171. Zlatarić, B., *Kritički pregled judikature o primjeni odredaba Krivičnog zakonika o pokušaju*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, broj 3-4, 1955,

Домаћи извори

1. Алексић, Ж., *Нека питања у вези са чл. 138. КЗ (Убиство детета при порођају)*, Правни живот, Београд, бр. 3-4, 1959. година,
2. Алексић, Ж., Шкулић, М., *Криминалистика*, Службени гласник, Београд, 2009. година,

3. Атанацковић, Д., *Кривично право – посебни део*, Привредна штампа, Београд, 1981. година,
4. Атанацковић, Д., *Пенологија*, Научна књига, Београд, 1988. година,
5. Аврамовић, С., *Правна историја старог века – општа историја државе и права*, Новинско – издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд, 1993. година,
6. Аврамовић, С., Станимировић, В., *Упоредна правна традиција*, Службени гласник, Београд, 2007. година,
7. Бабић, М., *Кривично право – посебни дио*, Правни факултет Бања Лука, Бања Лука, 2007. година,
8. Бошковић, М., *Криминологија и социјална патологија*, Матица Српска, Нови Сад, 1995. година,
9. Бошковић, М., *Криминологија*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2006. година,
10. Бркић, С., *Утицај тежине кривичног дела на физиономију кривичног поступка*, Реформа кривичног правосуђа, Центар за Публикације, Ниш, 2010. година,
11. Чејовић, Б., Миладиновић, В., *Кривично право – посебни део*, Српско удружење за кривично право, Београд, 1997. година,
12. Чубински, М., *Научни и практички коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1930. година,
13. Ћирић, Ј., *Нехатно лишење живота*, Правни живот, Београд, број 9, 2007. година,
14. Ћирић, З., Димитријевић, Б., *Основи Судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009. година,
15. Ћирић, З., Мировић, Т., *Кривица и урачунљивост правно-психијатријски аспект*, Реформа кривичног правосуђа, Центар за публикације, Ниш, 2010. година,
16. Данић, Р., *Испит окривљеног у кривичном поступку – докторска дисертација*, Правни факултет, Београд, 1996. година,
17. Давидовић, М., *Убиство из користољубља и убиство при извршењу разбојништва*, Адвокатска комора Војводине, Нови Сад, 2001. година,
18. Делић, Н., *Убиство из нехата*, Правни живот, Београд, број 9, 1996. година
19. Димовски, Д., *Еутаназија*, Социјална мисао, Београд, 2010. година,
20. Димовски, Д., *Компјутерски криминалитет*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Пунта, Ниш, 2010. година,
21. Димовски, Д., *Примена ресторативне правде у малолетничком кривичном праву*, Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије, Пунта, Ниш, 2009. година,
22. Домазет, В., *Кривична дела против живота и тела*, Нацрт Кривичног законика СР Југославије и заштита од криминалитета насиља, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 1999. година,
23. Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., *Кривично право са основама привреднопреступног права и прекршајног права*, Пројурис, Београд, 2010. година,

24. Ђурђић, В., *Кривично процесно право – посебни део*, Свен, Ниш, 2006. година,
25. Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *Кривично право – посебни део*, Филип Вишњић, Београд, 2006. година,
26. Ђурђић, В., *Кривично процесно право – посебни део*, Свен, Ниш, 2006. година,
27. Ђурђић, В., *Утврђивање афекта у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Графика Омега, Ниш, 1996-1997. година,
28. Ђуричић, М., *Чиниоци крвне освете код Албанаца*, Анали Правног факултета у Београду, год. 41, број 6, 1993. година,
29. Фалаџић, А., *Улога јавног тужилаштва у супротстављању организованом криминалу – докторска дисертација*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2010. година,
30. Гачић, Б., *Алкохолизам*, Завод за издавачку делатност „Филип Вишњић“, Београд, 1985. година,
31. Грубач, М., *Кривично процесно право – увод и општи део*, Службени гласник, Београд, 2004. година,
32. Грубач, М., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2009. година,
33. Харк, Х., *Лексикон основних Јунговских појмова*, Дерета, Београд, 1998. година,
34. Игњатовић, Ч., *Убиство више лица и убиство у поврату у новом Кривичном закону Републике Србије*, Судска пракса, Београд, 1991. година,
35. Игњатовић, Ђ., *Циљеви криминалне политике*, Анали правног факултета у Београду, Правни факултет у Београду, Београд, 1986. година,
36. Игњатовић, Ђ., *Криминолошко наслеђе*, Полицијска академија, Београд, 2002. година,
37. Ивановић, З., *Прикривени иследник у супротстављању организованом криминалитету*, Ревизија за безбедност, Центар за безбедоносне студије, Београд, број 2., 2007. година,
38. Јакшић, Ј., *Разлике у интелектуалном, емоционалном и социјалном развоју адолесцената из потпуних и непотпуних породица*, Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици, Косовска Митровица,
39. Јанковић, Б., Јанковић, Н., *Хомицидиум*, Енграми, вол. 32., бр. 3., 2010. година,
40. Јасић, С., *Закони старог и средњег вијека*, Београд, 1968. година,
41. Јовановић, Б., *Тајна лапота*, Прометеј и Балканолошки институт САНУ, Београд, 1999. година,
42. Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., *Кривичноправна заштита припадника полиције*, Графех траде, Београд, 2002. година,
43. Јовашевић, Д., *Убиство на мах и убиство у прекорачењу нужне одбране*, Правни живот, Београд, број 9, 2005. година,
44. Јовашевић, Д., *Убиство на свиреп и подмукао начин*, Правни живот, Београд, број 9, 2006. година,
45. Јовашевић, Д., *Убиство при извршењу кривичног дела разбојништва*, Правни живот, Београд, број 9, 2009. година,

46. Јовашевић, Д., *Убиство више лица*, Правни живот, Београд, број 9, 2003. година,
47. Кандић, Љ., *Одабрани извори из опште историје државе и права*, Савремена администрација, Београд, 1992. година,
48. Капамација, Б., *Убиство – психопатологија и судска психијатрија*, Матица српска, 1981. година,
49. Кнежевић, С., *Кривични поступак према малолетницима*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2007. година,
50. Кнежевић, С., *Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010. година,
51. Кнежевић, С., *Примена медицинских интервенција у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003. година,
52. Кнежевић, С., *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2007. година
53. Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији*, СВЕН, Ниш, 2006. година,
54. Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, СВЕН, Ниш, 2006. година,
55. Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Систем кривичних санкција и пенални третман у Србији*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011. година,
56. Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *Криминологија*, Пеликант принт, Ниш, 2009. година,
57. Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Основи Криминологије*, Сириус, Ниш, 1992. година,
58. Константиновић Вилић, С., *Типологије убиства и убица*, Зборник радова правног факултета у Нишу, Центар за Публикације Правног факултета у Нишу, 2003. година,
59. Константиновић Вилић, С., *Жене убице*, Градина, Ниш, 1986. година,
60. Костић, М., Константиновић Вилић, С., *Разлике у феноменолошким обележјима криминалитета на селу и криминалитета у граду*, Село у транзицији, Београд – Власотинце, 2008. година,
61. Костић, М., *Деца убице – докторска дисертација*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2000. година,
62. Костић, М., Димовски, Д., *Криминалитет „белог оковратника“ (криминолошки осврт)*, Социјална мисао, Београд, 2010. година,
63. Костић, М., *Форензичка психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002. година,
64. Костић, М., *Историјски преглед кривичноправног положаја малолетника у нашем законодавству*, Центар за публикације Правног факултет у Нишу, 2005. година,
65. Костић, М., Миладиновић Стефановић, Д., Димовски, *Извештавање о делинквенцији малолетникау дневном листу „Политика“ од 1929-1933. године*, Пешчаник, Пунта, Ниш, 2009. година,

66. Костић, М., *Превенција криминалитета – појам и историјски развој*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2010. година,
67. Ковачевић, Р., Кеџман, Б., *Убиство у породици*, Чигоја штампа, Београд, 2006. година,
68. Кркљуш, Љ., *Правна историја српског народа*, Прометеј, Нови Сад, 2002. година,
69. Лазаревић, Љ., *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006. година,
70. Лазаревић, Љ., *Југословенска криминална политика и њена научна заснованост*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Савез удружења за кривично право и криминологију Југославије и Институт за криминолошка И социолошка истраживања, Београд, 1988. година,
71. Литавски, Ј., Ђорђевић, С., Марковић, Ж., *Збирка предлога практичне политике за реформу полиције у Србији*, Београдски центар за безбедоносну политику, Београд, бр. 3, 2010. година,
72. Лукић, М., Пејаковић, С., Марић, Ј., *Правна медицина*, Научна књига, Београд, 1990. година,
73. Марић, З., *Одмјеравање казне*, Специјалистички рад, Бања Лука, 2009. година,
74. Маринковић, С., *Идеја еутаназije*, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 4- 5, 1992. година,
75. Марјановић, Ч., *О положају малолетника у материјалном кривичном праву*, Универзитет у Београду, Београд, 1935. година,
76. Марјановић, Ђ., *О убиству више лица*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 9, 1986. година,
77. Марковић, М., Павловић, З., Станојевић, П., *Убиство при вршењу кривичног дела разбојништва и разбојничке крађе*, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 7-8, 2009. година,
78. Марковић, М., *Привилегована (лакша) убиства*, Право, теорија и пракса, Нови Сад, број 11-12, 2008. година,
79. Марковић, М., *Убиство из користољубља*, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10, 2009. година,
80. Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003. година,
81. Миличевић, М., *Инфантицид – породичноправни приступ*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Просвета, Ниш, 1992-1993. година,
82. Милошевић, М., *Посебне доказне радње у законодавству Републике Србије*, Правна ријеч, Бања Лука, 2007. година,
83. Милутиновић, М., *Актуелна ситуација и тенденција криминалне политике у Југославији*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Савез удружења за кривично право и криминологију Југославије и Институт за криминолошка И социолошка истраживања, Београд, 1986. година,
84. Милутиновић, М., *Пенологија*, Савремена администрација, Београд, 1988. година,

85. Милутиновић, М., *Пенологија*, Савремена администрација, Београд, 1977. година,
86. Морган, Л., *Древно друштво*, Просвета, Београд, 1981. година,
87. Мрвић – Петровић, Н., *Убиство детета при порођају*, Правни живот, Београд, број 9, 1996. година,
88. Николић, Д., *Древноруско словенско право*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000. година,
89. Николић, Д., Ђорђевић, А., *Законски текстови старог и средњег века*, Бона Фидес, Ниш, 2002. година,
90. Николић, Д., Ђорђевић, А., *Законски текстови старог и средњег века*, Пунта, Ниш, 2010. година,
91. Николић, Д., *Фрагменти правне историје*, Институт за правна и друштвена истраживања Правног факултета, Правни факултет, Ниш, 1997. година,
92. Николић, Д., *Француски Кривични законик из 1791. године*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Сириус, Ниш, 1991. година,
93. Николић, Д., *Кривични законик Кнежевине Србије из 1860. године – докторска дисертација*, Универзитет у Београду Правни факултет, 1989. година,
94. Николић, Д., *Кривични законик Кнежевине Србије*, Градина, Ниш, 1991. година
95. Николић, Д., *Опита историја права*, СВЕН, Ниш, 2007. година,
96. Николић, Д., *Упоредна правна историја*, СВЕН, Ниш, 2005. година,
97. Нинчић, Ж., *Могућности ангажовања прикривеног иследника у откривању кривичних дела тероризма*, Војно дело, Београд, 2010. година,
98. Папазоглу, Д., *Кривично право и правосуђе у Србији 1804-1813*, Публицистичко-издавачки завод „Југославија“, Београд, 1954. година,
99. Павловић, Д., *Убиство код разбојништва и разбојничке крађе*, Правни живот, Београд, број 9, 1996. година,
100. Перовић, К., *Криминологија*, ОДП Штампарија „Требиње“, Никшић, 1998. година,
101. Пихлер, С., *Убиство више лица и убиство у специјалном поврату*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 3, 1985. година,
102. Попадић, Д., Плут, Д., *Насиље у основним школама у Србији – облици и учесталост*, Психологија, Вол. 40 (2), 2007. година,
103. Радоман, М., *Пенологија и систем извшења кривичних санкција*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад – Београд, 2003. година,
104. Радосављевић, Љ. Б., *Убиство при безобзирном и насилничком понашању*, Правни живот, Београд, број 9, 2004. година,
105. Радуловић, Д., *Мјере тајног надзора као нови облик прибављања доказа за кривични поступак*, Правна ријеч, Удружења правника Републике Српске, Бања Лука, 2006. година,
106. Радуловић, Д., *Притвор у кривичном поступку – докторска дисертација*, Правни факултет у Нишу, 1987. година,

107. Ранђеловић, Н., Тодоровић Крстић, М., *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, Завод за уџбенике, Београд, 2009. година,
108. Ресановић, А., Јовашевић, Д., *Притвор у Југославији и међународни стандарди*, Центар за антиратну акцију, Београд, 2001. година,
109. Симеуновић Патић, Б., *Социјалне карактеристике извршилаца кривичних дела убиства*, Деликти насиља – кривично-правни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002. година,
110. Симеуновић Патић, Б., *Убиства у Београду – криминолошка студија*, Београд, 2003. година,
111. Симоновић, Б., *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004. година,
112. Симовић, М., *Кривично процесно право – увод и општи део*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бихаћ, 2009. година,
113. Станимировић, Д., *Француска револуција 1789. и савременост*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Напредак, Ниш, 1989. година,
114. Стевановић, Ч., Ђурђић, В., *Кривично процесно право – општи део*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2006. година,
115. Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2007. година
116. Стојановић, З., Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2006. година,
117. Шаркић, С., Поповић, Д., *Велики правни системи и кодификације*, Издавачка кућа „Драганић“, Београд, 2005. година,
118. Шкулић, М., Стевановић, И., *Малолетни делинквенти у Србији – нека питања материјалног, процесног и извршног права*, Југословенски центар за права детета, Београд, 1999. година,
119. Талијан, М., Ристовић, С., *Основна полазишта у остваривању улога полиције у сузбијању криминалитета*, Криминал и државна реакције: феноменологија, могућности, перспективе, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011. година,
120. Тарановски, Т., *Историја српског права у Немањинској држави*, Службени лист, Београд, 1996. година,
121. Татић, Љ., *Институт прикривеног следника у борби против организованог криминала*, Београд, 2010. година,
122. Тир, Г., *Смртна казна за убиство у антчкој Атини*, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 1988. година,
123. Тодоровић, М., *Симболизам у кажњавању у Србији и првој половину XIX века*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, XLV, 2011. година,
124. Томић, К., *Форензички садржај материјалних и персоналних доказа – специјалистички рад*, Паневропски универзитет Аперсион, Факултет правних наука, Бања Лука,
125. Васиљевић, Т., Грубач, М., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2010. година,

126. Водинелић, В., *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1978. година,
127. Вуковић, Ш., *Крвни деликти у Србији*, Интерпреглед и Савремена администрација, Београд,
128. Живановић, Т., *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа*, Научно дело, Београд, 1967. година,

Интернет адресе на страним језицима

1. 2009 FBI Murder Statistics By State And Type Of Weapon Used, <http://www.everydaytodaysoff.com/2010/09/14/2009-fbi-murder-statistics-by-state-and-type-of-weapon-used/>
2. 2010 Homicides and Nonfatal Shootings Data Report for Milwaukee, WI, <http://city.milwaukee.gov/ImageLibrary/Groups/cityHRC/reports/2011Report2-11-11v1.pdf>
3. Adams, M., *Lack of basic nutrition creates generation of criminals; prison system society*, <http://www.naturalnews.com/006194.html>
4. Adams, M., *Study Indicates Nutritional Deficiencies Lead to Aggression & Violence in Children*, <http://www.patrickcrusade.org/NutritionandCrime.html>
5. *Advertising Education Forum*, [http://www.aeforum.org/aeforum.nsf/3de3220d47f8a1bf80256c5100355eba/238950ba3d51dcd3802567ba00547d73/\\$FILE/aksu0039.pdf](http://www.aeforum.org/aeforum.nsf/3de3220d47f8a1bf80256c5100355eba/238950ba3d51dcd3802567ba00547d73/$FILE/aksu0039.pdf)
6. American Academy of Pediatrics, *Media Violence*, <http://aappolicy.aappublications.org/cgi/content/full/pediatrics;108/5/1222>
7. Australian Institute of Criminology, *AIC conference proceedings*, <http://www.aic.gov.au/publications/previous%20series/proceedings>
8. Brettel, H.F., Emrich, D., *Criminal law and forensic medicine in the 16th century*, Zentrum der Rechtsmedizin, Universität Frankfurt am Main, Beitr Gerichtl Med. 1991;49:171-4, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1811495>
9. Britannica, *Ernst Kretschmer*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/323447/Ernst-Kretschmer>
10. Cohen, T., *Serial Killing - A Forgotten Phenomenon*, <http://www.uplink.com.au/lawlibrary/Documents/Docs/Doc58.html>
11. *Comprehensive Homicide Initiative - Richmond*, http://www.ojjdp.gov/pubs/gun_violence/profile04.html
12. *Constitutio Criminalis Carolina*, http://en.wikipedia.org/wiki/Constitutio_Criminalis_Carolina
13. *Crime and Mental Illness Fact Sheet Two*, <http://www.forlagetamalie.dk/pdf/factsheet2.pdf>
14. *Crime Causation: Biological Theories - Serotonin*, <http://law.jrank.org/pages/791/Crime-Causation-Biological-Theories-Serotonin.html>
15. Crime in the United States. *Expanded Homicide Data*, http://www2.fbi.gov/ucr/cius2009/offenses/expanded_information/homicide.html

16. Crime library, *Types Of Serial Killers*.
<http://www.crimemuseum.org/library/serialKillers/typesOfSerialKillers.html>
17. Crime Times, *Serotonin aggression: Evidence mounts*,
<http://www.crimetimes.org/97d/w97dp4.htm>
18. *Criminal Justice Data and Statistics*,
http://www.murdervictims.com/murder_statistics.htm
19. Criminal minds, *Behaviour & Classification*,
<http://www.criminalmindsfanwiki.com/page/Behaviour+%26+Classification>
20. Criminal minds, *Ed Gein*, http://criminalminds.wikia.com/wiki/Ed_Gein
21. *Criminology: Intelligence and crime*,
http://socialscience.stow.ac.uk/criminology/criminology_notes/intelligence.htm
22. Daily University Science News, *Link Seen Between Lead Level In Air And Homicide Rate*, <http://www.unisci.com/stories/20012/0517014.htm>
23. Dearden, J., Payne, J., *Alcohol and homicide in Australia*,
<http://www.aic.gov.au/documents/6/F/F/%7B6FF03CB5-1EF7-43EE-84FC-F0997C5C84C9%7Dtandi372.pdf>
24. Dishion, T., *Adolescent Transitions Program*,
http://www.strengtheningfamilies.org/html/programs_1999/08_ATP.html
25. Drawdy, S., Myers, W., *Homicide Victim/Offender Relationship in Florida Medical Examiner District* 8,
http://searchfortruth.info/sites/default/files/_homicide-victim-offender-relationship.pdf
26. *Encyclopedia of Death and Dying*, <http://www.deathreference.com/Ke-Ma/Mass-Killers.html>
27. *Fear*, <http://www.edu.pe.ca/southernkings/emotionsfear.htm>
28. *Fired employee kills boss at Christmas party*,
http://current.com/news/89621715_fired-employee-kills-boss-at-christmas-party.htm
29. Foxnews, *Macedonian Man Arrested in Ax Murders of 4 Elderly Women*,
<http://www.foxnews.com/world/2009/11/09/macedonian-man-arrested-ax-murders-elderly-women/>
30. Grossman, C., *The Stanford study: Less TV = Less violence*,
<http://www.killology.com/stanfordstudy.htm>
31. Hall, S., *What Are the Causes of Violent Crimes?*
http://www.ehow.com/about_5141992_causes-violent-crimes.html
32. *Hans Eysenck's theories of criminal behavior*,
<http://www.helium.com/items/127853-hans-eysencks-theories-of-criminal-behavior>
33. *Healthy People 2010 Objectives Injury Prevention*,
<http://www.safetypolicy.org/hp2010/hp2010.htm>
34. Hickey, E., *Serial Killers: Defining Serial Murder*,
<http://www.serialhomicide.com/serial-killers.htm>
35. Institute for Public Safety and Justice, *The District of Columbia: Neighborhoods and Homicides*,
<http://www.ipsj.org/publications/The%20District%20of%20Columbia%20Neighborhoods%20and%20Homicide.pdf>

36. Internet Encyclopedia of Philosophy, *Sigmund Freud (1856—1939)*, <http://www.iep.utm.edu/freud/>
37. Kent, N., *Does the Media Cause Crime?* http://www.ehow.com/about_4595746_does-media-cause-crime.html
38. Kirschner, D., *Adoption Forensics: The Connection Between Adoption and Murder*, <http://www.crimemagazine.com/adoption-forensics-connection-between-adoption-and-murder>
39. *Lead Exposure May Increase Violent Behavior*, <http://www.webmd.com/parenting/news/20010529/lead-exposure-may-increase-violent-behavior>
40. *Motives for homicide*, <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/cfi/101-120/cfi110.aspx>
41. Mouzos, J., Thompson, S., *Gay-Hate Related Homicides: An Overview of Major Findings in New South Wales*, Australian Institute of Criminology, <http://www.aic.gov.au/documents/4/D/3/%7B4D3405AD-0BD1-4140-A1DD-2544B9050875%7Dt155.pdf>
42. *Operation Ceasefire: Boston Gun Project*, <http://www.hks.harvard.edu/programs/criminaljustice/research-publications/gangs,-guns,-urban-violence/operation-ceasefire-boston-gun-project>
43. Overland, A., *Peace takes practice*, http://www1.umn.edu/twincities/faculty-staff/features/2011/UR_ARTICLE_344783.html
44. *Peinliche Halsgerichtsordnung Kaiser Karls V (Constitutio Criminalis Carolina)*, http://www.llv.li/pdf-llv-la-recht-1532__peinliche_halsgerichtsordnung__carolina_.pdf
45. *Personality Synopsis*, <http://allpsych.com/personalitysynopsis/eysenck.html>
46. Petee, T., *Differentiating forms of mass murder*, Department of Sociology, Auburn University, <http://www.auburn.edu/~peteeta/massmurder1.htm>
47. *Police search John Graham's home and find bomb-making materials*, <http://www.history.com/this-day-in-history/police-search-john-grahams-home-and-find-bomb-making-materials>
48. *Preconscious*, <http://psychology.jrank.org/pages/501/Preconscious.html>
49. *Prvobitna ljudska zajednica*, <http://www.diskusije.net/istorija/prvobitna-ljudska-zajednica-19019/>
50. *Religious Studies Cited for Reducing Prison Violence*, <http://www.drug-rehabs.com/religious-prison-violence.htm>
51. Rimac, I., *Zagreb među deset gradova s najviše ubojstava*, Jutarnji list, <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=28491>
52. Schwartz, J., *Murder in a Comparative Context*, Washington State University, http://cooley.libarts.wsu.edu/schwartz/pdf/Homicide_Schwartz_class.pdf
53. *Statistics Canada*, <http://www40.statcan.ca/101/cst01/legal10a-eng.htm>
54. *Strategies to Prevent Youth Violence*, <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/chapter2a-a.pdf>
55. *Term paper, essay, research paper on Biocrime*, <http://www.customessaymeister.com/customessays/Criminology/8067.htm>
56. *The Evidence on Violent Offenders*, <http://www.insideprison.com/Violent-Offenders.asp>

57. The Frances Farmers Revenge Web Portal, *Types of Female Killers*,
<http://www.francesfarmersrevenge.com/stuff/badgirls/types.htm>
58. *The Honor Program*, <http://listverse.com/2008/08/14/top-10-modern-prison-programs/>
59. *The Stop The Violence Movement Lyrics*,
<http://www.lyricsondemand.com/s/stoptheviolencemovementlyrics/selfdestructionlyrics.html>
60. *Thomas Trotte: Breastfeednig and Alcoholism*,
<http://www.petemccormack.com/blog/?p=4327>
61. *Treatment programs in the Swedish Prison and Probation Service*,
<http://www.penalreform.ro/fileadmin/pri/projects/documente2/AgressionReplacementTreatment.pdf>
62. *Violence Prevention Initiative*, <http://www.bmsg.org/proj-violence-prevention.php>
63. Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development,
http://www.bfcsa.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf
64. Wikipedia, *Richard Speck*, http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Speck
65. Wikipedia, *Ted Bundy*, http://en.wikipedia.org/wiki/Ted_Bundy
66. Wikipedia, *Anger*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Anger>
67. Wikipedia, *Anna Marie Hahn*, http://en.wikipedia.org/wiki/Anna_Marie_Hahn
68. Wikipedia, *Assyrian law*, http://en.wikipedia.org/wiki/Assyrian_law
69. Wikipedia, *Belle Gunness*, http://en.wikipedia.org/wiki/Belle_Gunness
70. Wikipedia, *Carl Eugene Watts*, http://en.wikipedia.org/wiki/Coral_Watts
71. Wikipedia, *Carroll Cole*, http://en.wikipedia.org/wiki/Carroll_Cole
72. Wikipedia, *David Berkowitz*, http://en.wikipedia.org/wiki/David_Berkowitz
73. Wikipedia, *Gun violence in the United States*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Gun_violence_in_the_United_States#Homicides
74. Wikipedia, *Gwendolyn Graham and Cathy Wood*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Gwendolyn_Graham_and_Cathy_Wood
75. Wikipedia, *Infanticide*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Infanticide#In_ancient_history
76. Wikipedia, *John Wayne Gacy*, http://en.wikipedia.org/wiki/John_Wayne_Gacy
77. Wikipedia, *Kenneth Bianchi*, http://en.wikipedia.org/wiki/Kenneth_Bianchi
78. Wikipedia, *Luby's Massacre*, http://en.wikipedia.org/wiki/Luby's_Massacre
79. Wikipedia, *Marc Lépine*, http://en.wikipedia.org/wiki/Marc_Lépine
80. Wikipedia, *Martha Ann Johnson*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Martha_Ann_Johnson
81. Wikipedia, *Mass murder*, http://en.wikipedia.org/wiki/Mass_murder
82. Wikipedia, *Michael Swango*, http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Swango
83. Wikipedia, *Minnesota Multiphasic Personality Inventory*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Minnesota_Multiphasic_Personality_Inventory
84. Wikipedia, *Münchhausen syndrome by proxy*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Münchhausen_syndrome_by_proxy

85. Wikipedia, *Oklahoma City bombing*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_City_bombing
86. Wikipedia, *Operation Ceasefire*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Ceasefire
87. Wikipedia, *Richard Farley*, http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Farley
88. Wikipedia, *Serial killer*, http://en.wikipedia.org/wiki/Serial_killer
89. Wikipedia, *Woo Bum-kon*, http://en.wikipedia.org/wiki/Woo_Bum-kon
90. Wiktionary, *McNaughton rules*, http://en.wiktionary.org/wiki/McNaughton_rules
91. World of Forensic Science, *Serial Killers*, <http://www.enotes.com/forensic-science/serial-killers>
92. *Youth Violence: Best Practices of Youth Violence Prevention — A Sourcebook for Community Action*,
http://www.cdc.gov/violenceprevention/pub/YV_bestpractices.html
93. Државен завод за статистика, Република Македонија, Македонија во бројки, 2010. година, http://www.stat.gov.mk/Publikacii/MakBrojki2010web_mac.pdf
94. *The development of aggressive behaviour in children and young people: implications for social policy, service provision, and further research*, http://www.community.nsw.gov.au/docswr/_assets/main/documents/aggression_discussionpaper.pdf

Интернет адресе на српском језику

1. *Istorija Alkohola*, <http://www.zavisnost.rs/tipovi/Alkohol/Alkohol.php>
2. *Karakter i kriminalne dispozicije*, <http://www.scribd.com/doc/39249244/28-Karakter-i-kriminalne-predispozicije-licnosti>
3. *Karakteristike dečijih emocija*, <http://predskolskodete.com/?p=56>
4. *Kognitivno bihevioralna terapija*,
http://www.cybermed.hr/clanci/kognitivno_bihevioralna_terapija
5. Kostić, J., *Koliko smo inteligentni?*
<http://www.bbsoft.rs/apoteka/download/inteligencija.doc>
6. *Kriminalistička kontrola*,
<http://www.fknbih.edu/LinkClick.aspx?fileticket=AcQZnQyJxlg%3D&tabid=63&mid=407&lan>
7. *Makedonija: Uhapšen serijski ubica*,
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=11&dd=09&nav_id=391544
8. Obradović, D., *Primena DNK veštačenja od strane javnog tužioca prema novom Zakoniku o krivičnom postupku*, Odbor za ljudska prava u Srbiji,
<http://www.chris-network.org/sh/sajt/50/438/>
9. *Pojam temperamenta u psihologiji i tradicionalnoj astrologiji*,
<http://www.natasakaralic.com/tekstovi/temperament.html>
10. *Porodica*, <http://www.maturskiradovi.net/forum/Thread-porodica>
11. *Program „Škola bez nasilja“ u Srbiji*. Videti:
http://www.unicef.org/serbia/support_3041.html

12. *Prvobitna ljudska zajednica*, <http://www.diskusije.net/istorija/prvobitna-ljudska-zajednica-19019/>
13. Radoman, V., *Porodica pojam, istorijat, psihološki značaj*, http://www.fasper.bg.ac.rs/nastavnici/Radoman_Vesna/predavanja/podrska_porodici/pojam%20porodice.ppt
14. Republika Srbija Ministarstvo unutrašnjih poslova, *Polazni okvir Nacionalne strategije prevencije kriminala Beograd 2009. godina*, http://www.ccmr-bg.org/upload/document/polazni_okvir_nacionalne_stret.pdf
15. *Rusija: Ubio ženu i decu da bi ih poštedeo siromaštva*, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/181767/Rusija-Ubio-zenu-i-decu-da-bi-ih-postedeo-siromastva>
16. *Srbija isto kao Urugvaj*, <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-15-06-2008/srbija-isto-kao-urugvaj>
17. *Šta je IQ?* http://www.sanjalica.com/iq_testovi.php
18. Tasić, M., Veselinović, I., *Sudskomedicinski aspekti krivičnih dela*, <http://www.scribd.com/doc/45286206/Sudsko-Medic-in-Ski-Aspekti-Seksualnih-Delikata>
19. *Temperament, Karakter, Ličnost*, http://www.akademijauspeha.org/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html
20. *Tipovi ličnosti i temperamenta*, <http://www.apafun.com/index.php?topic=25043.0>
21. Vikipedija, DNK, <http://sr.wikipedia.org/sr/DNK>
22. Vikipedija, Džek Trbosek, http://sr.wikipedia.org/wiki/Džek_Trbosek
23. Vikipedija, *Emocija*, <http://bs.wikipedia.org/wiki/Emocija>
24. Vikipedija, *Inteligencija*, <http://bs.wikipedia.org/wiki/Inteligencija>
25. Vikipedija, *Neurotransmiteri*, <http://sr.wikipedia.org/wiki/Neurotransmiteri>
26. Vikipedija, *Prohibicija u Sjedinjenim Američkim Državama*, http://sr.wikipedia.org/sr-el/Prohibicija_u_Sjedinjenim_Državama
27. *Vrste emocija*, <http://sites.google.com/site/emocijesanda/vrste-emocija>

Корисне интернет адресе

1. <http://cerovac.blog.hr/2008/01/1623974016/vinodolski-zakon-1288.html>
2. <http://dalje.com/hr-zivot/vinodolski-zakon--silovatelju-stotinu-libara-a-smrtna-kazna-vracari/309363>
3. <http://dictionary.reference.com/browse/jealous>
4. <http://lcbj.cjsonline.gov.uk/Cambridgeshire/1534.html>
5. http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_%20penal_25_09_1791.htm
6. <http://osboskovic.edu.rs/cms/gimnazija/sites/default/files/gimnazija/psihologija%20ličnosti.ppt>
7. <http://pravniportal.rs/?pos=1&cat=anali&id=278>
8. <http://pravniportal.rs/?pos=2&cat=anali&id=135>
9. http://tagtag.com/psih/frustracije_i_konflikti
10. <http://vtsbj.hr/images/uploads/nasilje.pdf>

11. <http://www.alkoholizam.com/>
12. <http://www.blog.hr/print/?id=1610907817>
13. <http://www.clickorlando.com/news/12899083/detail.html>
14. <http://www.criminology.fsu.edu/crimtheory/tarde.htm>
15. <http://www.dodaj.rs/f/2W/i/3LzORKLU/inteligencija-bio.ppt>
16. http://www.familyofmen.ca/index.php?pr=Female_Serial_Killers
17. http://www.gymko.edu.rs/predmeti/psihologija/download/40_41.ppt
18. http://www.hkjpsych.com/journal_file/9501_P18-24.pdf
19. <http://www.interpretconsulting.com/RIPA/Cases/Khan%20v%20UK.pdf>
20. http://www.murderuk.com/word_files/crime_personality.doc
21. <http://www.ncjrs.gov/App/publications/Abstract.aspx?id=175538>
22. <http://www.nelsonthornes.com/aqagce/A2%20Sample%20material/Social%20Sciences/Psycho>
23. http://www.pancevac.eu/index.php?module=article&issue_id=50&id=18398&comment=true
24. http://www.psihologija.autentik.net/emocije_sve_o_emocijama.php
25. http://www.psihologija.autentik.net/inteligencija_sta_je_inteligencija.php
26. http://www.psihologija.autentik.net/motivacija_sve.php
27. <http://www.scribd.com/doc/50017325/kriminalistika-V>
28. <http://www.scribd.com/doc/50127650/41/KRIMINOGENI-FAKTORI-pojam>
29. <http://www.target.org.rs/>
30. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/7910893/Russian-Satanists-jailed-for-ritual-sacrifice-teen-killings.html>
31. <http://www.theshellowgroup.com/CM/SentencingReports/13-Homicide-Juvenile-Transfer-G-H.pdf>
32. <http://www.unisa.edu.au/giving/news/successfulageing/archive/AngerInSociety.pdf>
33. <http://www.users.on.net/~bundy23/wwom/purdy.htm>
34. <http://www.whatcomcounts.org/whatcom/modules.php?op=modload&name=PromisePractice>
35. www.bxscience.edu/ourpages/users/villani/.../instructionalppt01.ppt
36. www.fpm.me/Prezent/EMOCIJE.ppt

Увод.....	1
I ИСТОРИЈСКО-ПРАВНА ДИМЕНЗИЈА УБИСТВА	9
1. Период приватне реакције	9
2. Период јавне реакције	12
2.1. Убиство у правним изворима старог века	13
2.2. Убиство у правним изворима средњег века	18
2.3. Убиство у правним изворима новог века	28
3. Историјскоправна димензија убиства у српском праву	31
3.1. Убиство у правним изворима српског средњовековног права.....	31
3.2. Убиство у правним изворима српског нововековног права	33
3.3. Убиство у правним изворима српског савременог права до 2005. године	38
4. Убиство у позитивноправним решењима.....	41
4.1. Убиство у позитивноправним решењима држава бивше Југославије	41
4.1.1. Убиство у позитивном праву Републике Словеније	42
4.1.2. Убиство у позитивном праву Републике Хрватске	43
4.1.3. Убиство у позитивном праву Републике Македоније.....	44
4.1.4. Убиство у позитивном праву Републике Српске.....	46
4.1.5. Убиство у позитивном праву Републике Црне Горе	48
4.2. Убиство у домаћем позитивном праву	50
4.2.1. Обично убиство у домаћем позитивном праву	50
4.2.2. Тешка убиства у домаћем позитивном праву	52
4.2.3. Привилегована убиства у домаћем позитивном праву	59
4.3. Упоредни преглед законских облика убиства у државама бивше СФРЈ ..	65
5. Кривичнопроцесни аспект убиства	74
5.1. Одлике и подела кривичног поступка који се води за кривично дело убиства	74
5.2. Мере за обезбеђење присуства окривљеног за убиство у кривичном поступку.....	75
5.2.1. Притвор као мера обезбеђења присуства учиниоца кривичног дела убиства	76
5.2.2. Доказна средства у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	80
5.2.2.1. Увиђај у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	81
5.2.2.2. Реконструкција у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	83
5.2.2.3. Исказ вештака у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	84
5.2.2.3.1. Преглед и обдукција леша у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства.....	84
5.2.2.3.2. Вештачење душевног стања окривљеног у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	86
5.2.2.3.3. Телесни преглед окривљеног и других у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	89

5.2.3. Исказ окривљеног у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	90
5.2.4. Исказ сведока у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	93
5.2.5. Исправе у кривичном поступку који се води за кривично дело убиства	97
5.2.5.1. Претресање стана и лица у поступку који се води за кривично дело убиства	97
5.2.5.2. Привремено одузимање предмета	101
5.2.6. Посебне мере за кривична дела убиства	102
5.2.6.1. Надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникације	102
5.2.6.2. Прикривени иследник	105
5.2.6.3. Сведок сарадник	107
II КРИМИНОЛОШКА ОДРЕЂЕЊА УБИСТВА	110
1. Криминолошке поделе убистава (убица)	110
2. Преглед теоријских схватања о убиствима	139
2.1. Биолошке теорије о убиствима	140
2.1.1. Претеча биолошких теорија о убиству – антрополошка теорија ...	140
2.1.2. Телесна конституција и убиства	141
2.1.3. Ендокринолошка теорија и убиства	143
2.1.4. Рад срца и убиства	145
2.1.5. Дефекти неуротрансмitera и убиства	146
2.1.6. Начин исхране и убиства	147
2.1.7. Хромозомска теорија и убиства	150
2.1.8. Теорија наслеђивања криминалних диспозиција и убиства	151
2.2. Психопатолошке теорије о убиствима	156
2.3. Психолошке теорије о убиствима	157
2.3.1. Теорија интелигенције и убиства	158
2.3.2. Теорија еволутивне психологије и убиства	160
2.3.3. Ајзенкова теорија и убиства	162
2.3.4. Теорија контроле и убиства	165
2.3.5. Психоаналитичка теорија и убиства	167
2.3.6. Теорија фрустрације и убиства	174
2.4. Социолошке теорије о убиствима	177
2.4.1. Картографска школа и убиства	178
2.4.2. Теорија социјалног учења и убиства	179
2.4.3. Теорија диференцијалне асоцијације и убиства	181
2.4.4. Теорија диференцијалне идентификације и убиства	183
2.4.5. Теорија аномije Емила Диркема и убиства	184
2.4.6. Теорија аномije Роберта Мертона и убиства	185
2.4.7. Теорија институционалне аномije и убиства	186
2.4.8. Еколошке теорије и убиства	187
2.4.9. Теорија субкултурног насиља и убиства	189
2.5. Виктимолошке теорије и убиства	190
2.5.1. Теорија ситуационе динамике и убиства	192

III ОПИС ИСТРАЖИВАЊА.....	195
1. Предмет и циљ истраживања.....	195
2. Хипотезе које су проверене истраживањем	197
3. Узорак и метод истраживања	198
IV ФЕНОМЕНОЛОГИЈА УБИСТАВА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ.....	199
1. Обим, динамика и структура убистава	199
2. Дистрибуција убистава по месту јављања у југоисточној Србији.....	204
2.1. Регионалне карактеристике убистава у југоисточној Србији.....	204
2.2. Распоређеност убиства на релацији село-град.....	209
2.3. Дистрибуција убиства према најужој локацији његовог извршења	211
3. Временска дистрибуција убистава у југоисточној Србији	212
3.1. Временска дистрибуција убистава у југоисточној Србији по месецима	212
3.2. Временска дистрибуција убистава у југоисточној Србији по данима..	214
3.3. Временска дистрибуција убистава у југоисточној Србији по делу дана	215
4. Начин и средства извршења убиства у југоисточној Србији	217
4.1. Начин извршења убиства у југоисточној Србији	217
4.2. Средства извршења убиства у Југоисточној Србији	220
5. Однос покушаних и свршених убистава у југоисточној Србији.....	222
6. Саучесништво при извршењу убистава у југоисточној Србији.....	224
7. Поврат	226
8. Стицај.....	228
9. Извршиоци убиства	229
9.1. Пол и старост убица.....	229
9.2. Урачунљивост убица	233
9.3. Облици виности убица	235
9.4. Однос старости убице са местом његовог живљења.....	236
9.5. Брачни статус убица	237
9.6. Занимање убица	238
10. Пол и старост жртава убистава.....	240
11. Однос убица са жртвама у југоисточној Србији.....	243
V ЕТИОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ УБИСТАВА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ	246
1. Криминогени фактори чињења убиства	246
1.1. Егзогени криминогени фактори	247
1.1.1. Утицај социјално-економског фактора.....	247
1.1.2. Породични односи и убиства.....	250
1.1.3. Школа, образовање и убиства.....	259
1.1.4. Средства масовних комуникација и убиства	265
1.1.5. Суседство, делинквентне групе и убиства	268
1.1.6. Слободно време и убиства	270
2. Социо-патолошке појаве и убиства.....	271
2.1. Алкохолизам и убиства	271
3. Ендогени криминогени фактори	276
3.1. Интелигенција и убиства.....	276

3.2. Мотив и убиства.....	281
3.3. Емоције и убиства.....	285
3.4. Карактерне особине и убиства.....	294
3.5. Темперамент и убиства	296
3.6. Менталне девијације и убиства	298
VI КРИМИНАЛНА ПОЛИТИКА ПРОТИВ УБИСТАВА	303
1. Уопштено о криминалној политици	303
2. Формални аспект криминалне политике против убиства	305
2.1. Кривичне санкције које су изречене извршиоцима убиства у југоисточној Србији.....	305
2.2. Органи унутрашњих послова и кривична дела убиства	316
2.3. Пенитенцијарни програми и убиства.....	333
3. Неформални аспект криминалне политике против убиства	345
3.1. Мас-медији и убиства.....	345
3.2. Породица и убиства	349
3.3. Школа и убиства	357
Закључак	363
КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	370